

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
20...-YL-...

AVRUPA BİRLİĞİ BATI BALKANLAR
BÜTÜNLEŞMESİNİN KARADAĞ'DAKİ İNSAN
GÜVENLİĞİNE ETKİSİ

HAZIRLAYAN

Selahattin Ertürk ÇİFTÇİ

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Murat Necip ARMAN

AYDIN- 2018

T.C
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Selahattin Ertürk ÇİFTÇİ tarafından hazırlanan Avrupa Birliği Batı Balkanlar Bütünleşmesinin Karadağ'daki İnsan Güvenliğine Etkisi başlıklı tez, 19.06.2018 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

	Ünvanı, Adı Soyadı	Kurumu	İmzası
Başkan	Doç. Dr. Murat Necip ARMAN	Aydın ADÜ	
Üye	Dr. Öğretim Üyesi A. Nazmi ÜSTE	DEÜ	
Üye	Dr. Öğretim Üyesi Barış Gürsoy	Aydın ADÜ	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu Yüksek Lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun tarih sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ahmet Can BAKKALCI
Enstitü Müdürü

T.C
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

... / ... / 2018

Selahattin Ertürk ÇİFTÇİ

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ BATI BALKANLAR BÜTÜNLEŞMESİNİN KARADAĞ'DAKİ İNSAN GÜVENLİĞİNE ETKİSİ

Selahattin Ertürk ÇİFTÇİ

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Murat Necip ARMAN

2018, 149 sayfa

Bu çalışmanın amacı Avrupa Birliği'nin genişleme politikası kapsamında insan güvenliği kavramını yaydığına ilişkin bir çerçeve çizmektir. Bu kapsamda “Avrupa Birliği Batı Balkanlar Bütünleşmesinin Karadağ'daki İnsan Güvenliğine Etkisi” adlı tezimizde insan güvenliği kavramının ortaya çıkışı, gelişimi ve kavrama getirilen eleştiriler, Avrupa Birliği ve insan güvenliği arasındaki ilişki, Avrupa Birliği-Karadağ ilişkileri ve Avrupa Birliği'nin Karadağ'a yönelik izlemiş olduğu koşulluluk stratejisinin Karadağ'daki insan güvenliğine ilişkin yansımalarına yer verilmiştir. Çalışmamızda Avrupa Birliği'ne en yakın adaylardan biri olarak değerlendirdiğimiz Karadağ örnek ülke olarak ele alınmış ve Birleşmiş Milletler İnsani Kalkınma Raporları, Avrupa Birliği İlerleme Raporları, Transparency International'ın Raporları ve Global Peace Index verileri kullanılarak Karadağ'ın insan güvenliği konusundaki gelişimi ve bu gelişime Avrupa Birliği'nin etkisi incelenmiştir. Bu çalışmanın hazırlanmasında teorik analiz ve literatür taraması yöntemleri kullanılmıştır.

Bu çalışma kapsamında elde edilen temel sonuç Avrupa Birliği'nin uygulamış olduğu koşulluluk stratejisinin aslında devletlerin insan güvenliği noktasında gelişimini sağladığıdır. Bu gelişimin sağlanabilmesi için devletlerin Avrupa Birliği tarafından uygulanan stratejiye uymaları gerekmektedir. Avrupa Birliği'nin uygulamış olduğu koşulluluk stratejisinin Karadağ'daki insan güvenliği gelişimine doğrudan katkı sağladığı sonucundan hareketle Karadağ özelinde gerçekleşen bu durum diğer Batı Balkan devletlerindeki yapısal problemlerin aşılması ve bireyler için daha güvenli bir devlet haline gelmeleri için güzel bir örnek teşkil etmektedir.

ANAHTAR KELİMELEER: Güvenlik, İnsan Güvenliği, Avrupa Birliği, Genişleme Politikası, Karadağ.

ABSTRACT

THE EFFECT OF EUROPEAN UNION’S WESTERN BALKANS INTEGRATION TO THE HUMAN SECURITY IN MONTENEGRO

Selahattin Ertürk ÇİFTÇİ

Master Thesis, Department of International Relations

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Murat Necip ARMAN

2018, 149 pages

The aim of this thesis is showing European Union’s effects for spreading human security to the world by her enlargement policy and conditionality strategy. Our thesis named “The Effect of European Union’s Western Balkans Integration to the Human Security in Montenegro” contains; the birth of human security, its development and criticizes to it, relations between European Union and human security, European Union-Montenegro relations and reflections of human security developments in Montenegro via European Union’s conditionality strategy. Montenegro is picked as an example country due to its close position to European Union membership. For examining human security developments in Montenegro and European Union’s effects to these developments, we will use United Nations Human Development Reports, Global Peace Index, European Union Montenegro progress reports and Transparency International’s reports. As a method of this thesis we used the review of literature and theory analysis methods.

The most important conclusion of this thesis is that European Union helps other states for maintaining human security progress via her conditionality strategy. But states should obey European Union’s strategy for accomplishing this progress. As we see European Union’s direct contribution to human security developments in Montenegro, we can conclude that Montenegro can be a good example for other Western Balkans countries for overcoming structural problems and maintaining individual’s security.

KEY WORDS: Security, Human Security, European Union, Enlargement Policy, Montenegro

ÖNSÖZ

Bu tezin hazırlanması aşamasında bana zamanını ayıran, her konuda değerli fikirlerini sunan ve fikirlerimi dinleyen tez danışmanı hocam Doç. Dr. Murat Necip ARMAN'a teşekkürü borç bilirim. Beni uluslararası ilişkiler alanıyla tanıştıran ve akademik hayatıma ilişkin verdiği tavsiyelerle hayatımda olumlu izler bırakan ADÜ Aydın İktisat Fakültesi Dekanı ve Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı Prof. Dr. Yücel BOZDAĞLIOĞLU'na şükranlarımı sunarım. Yüksek lisans eğitimim boyunca aldığım dersler sayesinde bana yeni ufuklar açan ve düşünce dünyamı zenginleştiren kıymetli hocalarım Dr. Öğretim Üyesi Ali BİLGİNOĞLU, Dr. Öğretim Üyesi Barış GÜRSOY, Doç. Dr. Bülent Sarper AĞIR ve diğer tüm hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Hayatım boyunca her zaman ve her konuda bana destek olan başta babam Şahin ÇİFTÇİ, annem Nuran ÇİFTÇİ ve kardeşim Nurdan ÇİFTÇİ'ye en kalbi hislerle teşekkürlerimi sunarım. Son olarak bu çalışmanın hazırlık sürecinde dertlerimi dinleyen, yazılarımı okuyup eleştiren ve fikirleriyle bana her konuda katkı sunan yol arkadaşım Damla PEKER'e sevgilerimi ve şükranlarımı sunarım.

Selahattin Ertürk ÇİFTÇİ

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GRAFİKLER DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	xi
GİRİŞ.....	1
1. İNSAN GÜVENLİĞİ: KAVRAMIN ORTAYA ÇIKIŞI, GELİŞİMİ VE KAVRAMA GETİRİLEN ELEŞTİRİLER.....	6
1.1. İNSAN GÜVENLİĞİ: KAVRAMIN ORTAYA ÇIKIŞI VE KAPSAMI.....	7
1.1.1. İnsan Güvenliği Kavramının Tanımı	7
1.1.2. İnsan Güvenliği Kavramının Genel Özellikleri.....	9
1.1.3. İnsan Güvenliği Kavramının Düşünsel Kökenleri.....	11
1.2. İNSAN GÜVENLİĞİNE YÖN VEREN DEVLETLER VE RAPORLAR.....	17
1.2.1. Japonya, Kanada ve İnsan Güvenliği.....	18
1.2.2. İnsan Güvenliğine İlişkin Raporlar.....	20
1.2.2.1. 1994 UNDP İnsani Kalkınma Raporu	20
1.2.2.2. Şimdi İnsan Güvenliği Raporu.....	22
1.2.2.3. Koruma Sorumluluğu Raporu	24
1.2.2.4. İnsan güvenliğine ilişkin diğer raporlar	26
1.3. İNSAN GÜVENLİĞİNE GETİRİLEN ELEŞTİRİLER.....	27
2. AVRUPA BİRLİĞİ VE İNSAN GÜVENLİĞİ	30
2.1. AVRUPA BİRLİĞİ-İNSAN GÜVENLİĞİ İÇ DİNAMİKLERİ	31
2.1.1. Avrupa Birliği Anlaşmaları	31
2.1.1.1. Maastricht Anlaşması.....	32
2.1.1.2. Amsterdam Anlaşması	33
2.1.1.3. Nice Anlaşması	35
2.1.1.4. Lizbon Anlaşması	35
2.1.2. Avrupa Birliği Güvenlik Strateji Belgeleri.....	38
2.1.2.1. Petersberg Deklarasyonu.....	38
2.1.2.2. 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi.....	39
2.1.2.3. 2008 Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi.....	40
2.1.2.4. 2016 Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi.....	40
2.1.3. İnsan Güvenliğine İlişkin Avrupa Birliği Raporları	41
2.1.3.1. Barselona Raporu	41
2.1.3.2. Madrid Raporu	44
2.1.3.3. Berlin Raporu.....	45
2.2. AVRUPA BİRLİĞİ-İNSAN GÜVENLİĞİ DIŞ DİNAMİKLERİ	47
2.2.1. Koşulluluk.....	48

2.2.2.	Avrupa Birliği Müktesebatı	49
2.2.3.	Kopenhag Kriterleri	51
2.2.4.	İstikrar ve Ortaklık Süreci ve İstikrar ve Ortaklık Anlaşması	52
2.2.5.	Avrupa Komşuluk Politikası.....	55
2.2.6.	Avrupa Birliği Yardım Programları.....	57
2.2.6.1.	PHARE.....	57
2.2.6.2.	OBNOVA.....	58
2.2.6.3.	CARDS	59
2.2.6.4.	Avrupa Yeniden İnşaa Kurumu	59
2.2.6.5.	IPA 1-2.....	59
2.2.6.6.	ECHO.....	60
3.	AVRUPA BİRLİĞİ-KARADAĞ İLİŞKİLERİ	62
3.1.	BAĞIMSIZLIK ÖNCESİ AVRUPA BİRLİĞİ-KARADAĞ İLİŞKİLERİ	62
3.2.	BAĞIMSIZLIK SÜRECİNDE AVRUPA BİRLİĞİ-KARADAĞ İLİŞKİLERİ	66
3.3.	BAĞIMSIZLIK SONRASI AVRUPA BİRLİĞİ-KARADAĞ İLİŞKİLERİ	67
4.	AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KARADAĞ'IN İNSAN GÜVENLİĞİ KAPASİTESİNE ETKİSİ.....	71
4.1.	BATI BALKANLAR'DAKİ DEĞİŞEN GÜVENLİK TEHDİTLERİ	72
4.1.1.	Karadağ'daki Güvenlik Tehditleri	77
4.2.	UNDP RAPORLARINDA KARADAĞ'IN GÜVENLİĞİ.....	82
4.2.1.	Birey Güvenliği	83
4.2.2.	Siyasal Güvenlik.....	88
4.2.3.	Çevre Güvenliği.....	90
4.2.4.	Ekonomik Güvenlik.....	92
4.2.5.	Eğitim Güvenliği	95
4.2.6.	Sağlık Güvenliği	96
4.3.	AVRUPA BİRLİĞİ REFORMLARI VE KARADAĞ'DAKİ İNSAN GÜVENLİĞİ GELİŞİMİ	99
4.3.1.	Birey Güvenliği	102
4.3.2.	Siyasal Güvenlik.....	103
4.3.3.	Çevre Güvenliği.....	107
4.3.4.	Ekonomik Güvenlik.....	108
4.3.5.	Eğitim Güvenliği	111
4.3.6.	Bölgesel Güvenlik	112
4.4.	KARADAĞ'DAKİ İNSAN GÜVENLİĞİ GELİŞİMİ İLE AVRUPA BİRLİĞİ REFORMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	113
	TARTIŞMA VE SONUÇ	120
	KAYNAKÇA	129
	ÖZGEÇMİŞ	149

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 4.1. 2013 Yılı Verilerine Göre Batı Balkanlar'da Ülke Bazında Bir Senede Dağıtılan Rüşvetin Asgari Ücrete Oranı.....	77
Grafik 4.2. Karadağlı Bireylerin Kendilerini Güvende Hissetmelerine İlişkin 2010-2016 Yılları Arasındaki Veriler.....	85
Grafik 4.3. Batı Balkanlar Genelinde Bireylerin Kendilerini Güvende Hissetmelerine İlişkin 2016 Yılı Verileri.....	85
Grafik 4.4. Batı Balkanlar'daki İllegal-Kayıtlı Tahmini Ortalama Silah Sayısı.....	86
Grafik 4.5. Batı Balkanlar'da İllegal-Kayıtlı Hafif Silah Sayısının Nüfusa Oranı.....	87
Grafik 4.6. Karadağ Cinsiyet Eşitsizliği İndeksi.....	88
Grafik 4.7. 2016 Yılı Verilerine Göre Batı Balkanlar Cinsiyet Eşitsizliği İndeksi.....	88
Grafik 4.8. Karadağ'da Hükümete Güven Oranları.....	89
Grafik 4.9. 2016 Yılı Verilerine Göre Batı Balkanlar'da Hükümetlere Güven Oranları....	90
Grafik 4.10. 2016 Yılı Verilerine Göre Batı Balkanlar'daki Ormanlık Alanların Ülke Yüzölçümüne Oranı.....	92
Grafik 4.11. Karadağ'daki Yenilenebilir Enerji Kaynak Kullanım Oranı.....	92
Grafik 4.12. Karadağ GSYH.....	93
Grafik 4.13. Karadağ'daki İşsizlik Oranları.....	94
Grafik 4.14. 2016 Yılı Verilerine Göre Batı Balkanlar'daki Genç İşsizlik Rakamları.....	95
Grafik 4.15. Batı Balkanlar'daki Okul Süresi Ortalamaları.....	96
Grafik 4.16. Karadağ'daki Eğitim Kalitesi.....	97
Grafik 4.17. 2016 Verilerine Göre Batı Balkanlar'da Ortalama İnsan Ömrü.....	98
Grafik 4.18. Karadağ'da Sağlık Harcamalarının GSYH'ya Oranı.....	98
Grafik 4.19. Karadağ'daki Sağlık Memnuniyeti.....	99
Grafik 4.20. Karadağ'ın UNDP Raporlarındaki Sıralaması.....	100
Grafik 4.21. 2016 UNDP Raporuna Göre Batı Balkanlar Sıralaması.....	116
Grafik 4.22. Transparency International Yolsuzluk Algısı İndeksine Göre Karadağ'ın Dünya Sıralaması.....	117
Grafik 4.23. 2016 yılı Transparency International Yolsuzluk Algısı Verilerine Göre Batı Balkanlar'ın Dünya Sıralaması.....	117
Grafik 4.24. Global Peace Index'te Karadağ'ın Sıralaması.....	119

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AGİT:	:Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (Organization for Security and Co-Operation in Europe-OSCE)
AKP	:Avrupa Komşuluk Politikası (European Neighborhood Policy-ENP)
BAB	:Batı Avrupa Birliği (Western European Union-WEU)
Bkz	:Bakınız
BM	:Birleşmiş Milletler
CARDS	:Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation
CHS	:Commission on Human Security
DACI	:The Directorate for Anti-Corruption Initiaives
DPS	:Demokratska Partijasocijalista Crne Gore
EAR	:European Agency for Reconstruction
EASO	:European Asylum Support Office
ECA	:European Court Of Auditors
ECHO	:European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations
EEAS	:European External Action Service
ENI	:European Neighborhood Instrument
ETF	:European Training Foundation
GDP	:Group for Development Policy
GSYH	:Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HSU	:Human Security Unit
ICG	:International Crisis Group
ICISS	:International Commission on Intervention and State Sovereignty

ICTY	:International Criminal Tribunal For The Former Yugoslavia
IEP	:Institute for Economics & Peace
İKV	:İktisadi Kalkınma Vakfı
İOA	:İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (Stability and Association Agreement-SAA)
İOS	:İstikrar ve Ortaklık Süreci (Stability and Association Process-SAP)
IPA	:Instrument for Pre-Accession
ISPA	:The Instrument for Structural Policies for Pre-Accession
MDAÜ	:Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeleri
MORT	:Crna Gora Ministarstvo Odrzivog Razvoja i Turizma
NATO	:North Atlantic Treaty Organization
OBNOVA	:Yenilenme İnsani Yardım Programı
ODGP	:Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
PHARE	:Poland and Hungary Assistance for The Reconstruction of The Economy
R2P	:Responsibility to Protect
RESPA	:Regional School of Public Administration
RYCO	:Regional Youth Cooperation Office
SAPARD	:The Special Accession Programme for Agricultural and Rural Development
SEESAC	:The South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons
UÇK	:Ushtria Çlirimtare e Kosovës
UNDP	:United Nations Development Programme
UNODC	:United Nations Office on Drugs and Crime
Vd.	:Ve diğerleri

GİRİŞ

Soğuk Savaş sonrası dünyada oluşan sistem çerçevesinde realist güvenlik anlayışının yetersiz kaldığına yönelik eleştiriler giderek artmıştır. Bunun altında yatan sebepler küreselleşme olgusuyla birlikte devlet sınırlarının giderek önemini kaybetmesi, sınır aşan hareketlerin yaygınlaşması ve tehditlerin de bu yapıya bürünmesi devletlerin ulusal egemenliklerine yönelik vurgunun azalması ve güvenlik çalışmalarında birey ve toplumun daha da ön plana çıkmasıdır.

Geleneksel güvenlik anlayışına yönelik getirilen eleştiriler ve üretilen alternatif güvenlik yaklaşımlarından birisi de insan güvenliği kavramıdır. İlk defa 1994 yılında Birleşmiş Milletler (BM) İnsani Kalkınma Raporu'nda belirtilen bu kavram ile bireylerin güvenliğinin sağlanması öncelik olarak belirlenmiştir. Buradan hareketle geleneksel güvenlik anlayışında güvenliğin referans öznesi olarak devlet görülmekte iken insan güvenliği kavramı referans öznesi olarak bireyi esas almıştır. Bireylerin güvenliğinin sağlanabilmesi için bireylere yönelik gerçekleştirilecek tehditler sektörel bazda sınıflandırılmıştır. Buna göre 1994 tarihli raporda belirlenen sektörler: gıda güvenliği, çevre güvenliği, bireysel güvenlik, ekonomik güvenlik ve sağlık güvenliğidir. Bu belirlenen sektörlerin yanı sıra insan güvenliği toplumsal güvenlik, siyasal güvenlik, eğitim güvenliği ve kimlik güvenliği gibi sektörleri de kapsamaktadır. Bu sektörler kapsamında işsizlik, yoksulluk, kötü sağlık hizmetleri, eğitim hizmetlerine adil ulaşımın sağlanamaması, ekolojik kirlilik, insan haklarının çiğnenmesi, bireylerin kimlikleri sebebiyle ayrımcılığa uğramaları, özgür ve adil seçimlerin yapılamaması, basın ve medya özgürlüğüne kısıtlamalar, sağlıksız gıdalara bireylerin maruz kalması ve bireylere yönelik gerçekleştirilecek fiziksel saldırılar insan güvenliği kapsamında belirtilen tehditlerden bazılarıdır. Belirtilen tehditlerin ortadan kaldırılması sonucu insan güvenliği pozitif bir barış durumunu arzulamaktadır.

Belirlenen tehditlerin ortadan kaldırıldığı bu barış durumu insan güvenliği kapsamında aşamalara ayrılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak bireylerin can ve mal güvenliğinin sağlandığı ve bireylere yönelik herhangi fiziki bir tehdidin bulunmaması durumu Freedom From Fear (Şiddetsiz Yaşam) sektörü olarak tanımlanmıştır. Bireylerin eğitim, sağlık, ekonomik vb. durumlarını içeren ve sosyo-ekonomik şartların insan onuruna yakışır bir seviyede olmasını amaçlayan sektör, Freedom From Want (Refah İçinde Yaşam)'dır. Bu sektör sayesinde bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerinde herhangi bir engelin olmaması amaçlanmaktadır. Son olarak tanımlanan Freedom to Live in Dignity (Onurlu Yaşam) sektörüdür. Bu sektör ile de bireylerin dini, etnik ya da kültürel kimlikleri

sebebiyle ayrıma uğramadıkları, azınlık haklarının korunduğu, adalet ve evrensel insan haklarının korunduğu bir barış durumu amaçlanmaktadır. İnsan güvenliği kavramı ortaya koyduğu güvenlik yaklaşımı çerçevesinde her ne kadar bireyi merkeze alarak tehditlerin nicel ve nitel yapılarında değişikliğe gitse de devletin güvenlikteki varlığını da tamamen reddetmemektedir. İnsan güvenliği açısından devlet bireylerin güvenliklerinin sağlanması için gerekli önlemleri almakla sorumlu aktör olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca insan güvenliği açısından devletin güvenliğinin sağlanması gerektiği de belirtilmekte fakat devletin güvenliğinin sağlanması sürecinde devleti merkeze alan bir yaklaşımdan ziyade tümevarım yaklaşımı çerçevesinde bireyin güvenliğinden devletin güvenliğine bir yol izlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

BM nezdinde ortaya çıkan bir güvenlik yaklaşımı olarak insan güvenliği, akademisyenler tarafından ortaya koyulan bir güvenlik yaklaşımı olmaktan ziyade devletler ve uluslararası aktörlerin uygulamaları ile şekillenmiştir. Bu kapsamda BM gerek kavramın ortaya çıkışında gerekse yayınladığı insani kalkınma raporları aracılığıyla kavramın gelişip yaygınlaşmasında en önemli rol oynayan aktörlerden birisidir. BM'nin yanı sıra insan güvenliği kavramını kendi dış ve güvenlik politikalarında olabildiğince benimseyip uygulamaya çalışan Japonya, Kanada gibi devletler de gerek insan güvenliği kapsamında gerçekleştirdikleri insani yardım ve operasyonlar gerekse insan güvenliğine ilişkin ortaya koyulan raporlarla sağladıkları destekler sayesinde kavramın gelişmesinde önemli yer edinmişlerdir.

İnsan güvenliği kavramının gerek içeriği gerekse pratikte uygulanmasına yönelik stratejik belge ve uygulamalara sahip olan bir diğer aktör Avrupa Birliği (AB) olmuştur. AB tarafından çıkarılan Barcelona Raporu, Madrid Raporu ve Berlin Raporu aracılığıyla insan güvenliğine ilişkin AB'nin yorumu ve kavramın içeriğine ilişkin yeni görüşler kazandırılmıştır. Fakat AB'nin insan güvenliğine yönelik çabaları bu raporlar ile sınırlı değildir. Kendi iç politikalarında bireyi merkeze alan ve bireyin güvenliğini önceleyen AB diğer devletler ile olan ilişkilerinde de insan güvenliği kavramının gerektirdiği değerler çerçevesinde ilişkiler yürütmüştür. Bu kapsamda AB'ye üyelik sürecinde AB ile diyalog halinde bulunan devletlerden beklenen reformlar ve uygulanan stratejiler kapsamında bireylerin güvenliklerinin sağlanması hayat standartlarının insan onuruna yakışır bir seviyeye yükseltilmesi ve devletlerin öncelikle vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini korumakla yükümlü olarak görülmesi sayesinde üyeliğe aday devletlerin insan güvenliği noktasında gelişim kaydetmelerine olanak sağlanmaktadır. Günümüzde Batı Balkanlar'ı

genişleme stratejisine dahil eden AB Batı Balkanlar'daki aday devletlere uyguladığı koşulluluk stratejisi aracılığıyla devletlerin hem AB standartlarına ulaşımını hedeflemekte hem de ilgili devletlerin insan güvenliği noktasında gelişim sağlamasına katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışmada AB dış ve güvenlik politikası için *de facto* olarak benimsenen ve uygulanan insan güvenliği yaklaşımından hareket edilmiştir. İnsan güvenliği kavramını benimseyen ve genişlemeye ilişkin politikalarında da uygulayan AB'nin izlemiş olduğu koşulluluk stratejisinin aday devletlerdeki insan güvenliği gelişimine katkısı incelenecektir. Çalışmamız kapsamında koşulluluk stratejisinin insan güvenliğine ilişkin etkisini gözlemleyebilmek amacıyla Karadağ örneği ele alınmıştır. AB'nin Batı Balkanlar'da izlediği koşulluluk stratejisi kapsamında Karadağ'ın insan güvenliği noktasında kaydettiği ilerlemelerin tespiti için BM'nin yayınladığı İnsani Kalkınma Raporları, Global Peace Index verileri, Transparency International'ın yayınladığı raporlar ve konuyla ilgili akademik çalışmalar incelenecektir. Bununla birlikte AB tarafından çıkarılan ilerleme raporları da incelenecektir.

Bu çalışma kapsamında öncelikle AB'nin uygulamış olduğu genişleme politikası ve koşulluluk stratejisi ile AB'nin kendisine güvenlik yaklaşımı olarak belirlediği insan güvenliği arasında bir ilişki kurulabilir mi sorusuna cevap aranacaktır. Bunun yanı sıra AB genişlemesi içinde yer alan ve en sorunsuz aday olarak görünen Karadağ AB ile bütünleşme sürecinde insan güvenliği anlamında yol kat etmiş midir sorusuna da cevap aranacaktır. Bu sorulardan hareketle çalışmamızın temel hipotezi Karadağ'ın insan güvenliği konusunda Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme-UNDP) raporlarında tespit edilmiş ilerlemesinin devletin AB ile ilişkileri çerçevesinde AB'nin koşulluluk ve genişleme stratejisi kapsamında izlediği politikalarla ilişkisi olup olmadığı sorusudur. Eğer bu noktada tutarlı bir korelasyon elde edilirse aslında koşullulukla ulaşılmak istenilen şeyin aday ülkenin insan güvenliği normlarını karşılaması olduğu sonucunu doğuracaktır. Bu sonuç diğer adaylar için de bir anahtar niteliğinde olacaktır.

Çalışmamızın hazırlanmasında nitel araştırma yöntemlerinden teorik analiz ve literatür taraması yöntemleri kullanılacaktır.

Çalışmamızın ilk bölümünde insan güvenliği kavramı ele alınacaktır. Bu bölümde öncelikle 1994 tarihli İnsani Kalkınma Raporundan hareketle insan güvenliği kavramının tanımı ve içeriği üzerinde durulacaktır. İnsan güvenliği kavramının güvenlik çalışmalarına

katkıları incelenecek ve güvenlik yaklaşımı ortaya koyulacaktır. Sonrasında insan güvenliği kavramına bir şekilde katkı sağlayan alternatif güvenlik yaklaşımları ile insan güvenliği arasındaki etkileşimler incelenecektir. Farklı güvenlik yaklaşımlarının insan güvenliği ile ortak yanları ortaya koyulacaktır. İnsan güvenliği kavramı akademisyenler tarafından güvenlik çalışmalarına kazandırılan bir yaklaşım olmaktan ziyade devletler ve uluslararası aktörlerin rapor ve uygulamaları ile ortaya çıkmış bir güvenlik yaklaşımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda insan güvenliği kavramına yön veren BM, Japonya, Kanada ve AB'nin insan güvenliğine yön veren uygulamaları, söylemleri ve insan güvenliği ile alakalı ortaya koyulan raporlar ele alınacaktır. Bu bölümde son olarak insan güvenliği kavramına getirilen eleştirilere yer verilecektir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde AB ve insan güvenliği arasındaki ilişkiye değinilecektir. Bu kapsamda insan güvenliği kavramının AB tarafından benimsenmesi ve uygulanmasında önemli yer tutan iç ve dış faktörler ele alınacaktır. İç faktörler kapsamında Maastricht, Amsterdam, Nice ve Lizbon Anlaşmaları, Petersberg Deklarasyonu, 2003-2008-2016 Avrupa Güvenlik Strateji Belgeleri ve Barcelona, Madrid, Berlin Raporları ele alınacaktır. Bu belgelerdeki insan güvenliğine katkı sağlayan ifadeler ele alınacak ve AB'nin zamanla insan güvenliğine evrilen güvenlik anlayışı bu belgeler üzerinden ortaya koyulacaktır. Dış faktörler kapsamında koşulluluk stratejisi, AB müktesebatı, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması (İOA- Stability and Association Agreement-SAA), İstikrar ve Ortaklık Süreci (İOS-Stability and Association Process-SAP), Avrupa Komşuluk Politikası (AKP-European Neighborhood Policy-ENP), AB mali yardım programları ve ECHO (European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations) ele alınacaktır. Bu kurum ve politikalar aracılığıyla AB'nin insan güvenliği anlayışını nasıl yansıttığı ve diğer devletlere hangi şekilde yansıttığı incelenecektir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde AB-Karadağ ilişkileri ele alınacaktır. Karadağ örneği, AB üyeliğine en yakın olan devletlerden biri olması ve AB'nin uygulamış olduğu koşulluluk stratejisinin gerekliliklerine iyi uyum sağladığından dolayı seçilmiştir. Bu kapsamda AB'nin Karadağ'a yönelik uyguladığı stratejilerin Karadağ'da insan güvenliği alanında gelişime katkı sağlayıp sağlamadığına yönelik hipotezin doğruluğunun ortaya koyulabilmesi için öncelikle Karadağ ile AB arasındaki ilişkilerin geçmişini incelemek gerekmektedir. Çünkü iki aktör arasındaki ilişkilerin arkasındaki motivasyonlar koşulluluk stratejisinin tam anlamıyla uygulanması için önem arz etmektedir. Buradan hareketle bu bölümde öncelikle Soğuk Savaş sonrası Yugoslavya'nın dağılmaya başlamasından itibaren

AB-Karadağ ilişkileri incelenecektir. Devamında 2006 yılında bağımsızlığını ilan eden Karadağ'ın bu süreçte AB ile olan ilişkileri incelenecektir. Son olarak bağımsızlık sonrası hızlanan AB-Karadağ ilişkileri incelenecektir.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde AB'nin uygulamış olduğu koşulluluk stratejisinin Karadağ'da insan güvenliği alanında gelişime katkı sağlayıp sağlamadığına yönelik hipotez test edilecektir. Bunun için öncelikle Soğuk Savaş sonrası Batı Balkanlar genelinde sonrasında Karadağ özelinde var olan yapısal problemler ve güvenlik tehditleri ele alınacaktır. Karadağ'daki durumun ortaya koyulması sonrası BM İnsani Kalkınma Raporlarından hareketle Karadağ'ın insan güvenliği noktasındaki gelişimi bağımsızlığından itibaren değerlendirilecektir. Bu aşamada Karadağ'ın sağlamış olduğu ilerlemeler ya da başarısız olduğu alanlar tespit edilecektir. Karadağ'ın insan güvenliği alanındaki sağladığı muhtemel ilerlemeler ile AB'nin uyguladığı koşulluluk stratejisinin arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek amacıyla AB Karadağ ilerleme raporlarından hareketle AB tarafından Karadağ'dan beklenen reform alanları, yapılan yardımlar ve Karadağ'a verilen tavsiyeler incelenecektir. AB tarafından gerçekleştirilen bu faaliyetler ile Karadağ'daki insan güvenliği arasındaki ilişki sektörler halinde incelenecektir. Son olarak AB'nin uygulamış olduğu koşulluluk stratejisinin Karadağ'daki insan güvenliğine olumlu etkisine dair hipotezimiz Global Peace Index ve Transparency International'ın raporları da kullanılarak test edilecek ve değerlendirilecektir.

1. İNSAN GÜVENLİĞİ: KAVRAMIN ORTAYA ÇIKIŞI, GELİŞİMİ VE KAVRAMA GETİRİLEN ELEŞTİRİLER

Güvenlik çalışmaları kapsamında en geniş ve basit anlamıyla güvenlik korunan değere yönelik herhangi bir tehdidin bulunmaması olarak tanımlanmaktadır¹ (Birdişi, 2014). Tanımdan hareketle güvenliğe ilişkin analizlerde tehdit ve korunan değer kavramları analiz birimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu analiz birimleri kapsamında geleneksel güvenlik anlayışı güvenliğin referans nesnesini devlet ve tehditleri askeri nitelikli olarak kabul etmektedir (Bilgin, 2002). Bu çerçevede güvenliğe ilişkin sadece devlet ve askeri nitelikli tehditleri öne çıkaran geleneksel güvenlik anlayışında realizmin hâkimiyeti görülmektedir (Booth, 1991). Fakat Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte güvenlik çalışmalarına hâkim olan geleneksel güvenlik anlayışına yönelik eleştiriler ve alternatif güvenlik yaklaşımları artarak ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda Buzan (1983)'a göre güvenliğin sadece güç ile ilişkilendirilen bir kavram olarak analiz edilmesi konseptin anlaşılması ve gelişmesine engel olmaktadır. Güvenlik ele alınırken güç kavramının yanı sıra barış kavramı da göz önünde bulundurularak kavram analiz edilmelidir. Buzan'ın görüşlerinden hareketle ilk defa 1994 yılında yayınlanan BM İnsani Kalkınma Raporu'nda bahsedilen insan güvenliği kavramı Soğuk Savaş sonrası geleneksel güvenlik anlayışına karşı ortaya koyulan alternatif güvenlik yaklaşımlarından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde öncelikle insan güvenliğinin ne olduğu, hangi tehditleri güvenlik tehdidi olarak varsaydığı, genel söylemleri ve prensipleri incelenecektir. İnsan güvenliği Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan bir kavram olmasıyla birlikte savunduğu değerler ve ortaya koyduğu güvenlik anlayışı kapsamında Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan bazı güvenlik yaklaşımlarından etkilendiği görülmektedir. Buradan hareketle insan güvenliğini etkilemiş bu güvenlik yaklaşımları ve kavramın düşünsel kökenleri olarak incelenecektir. Ayrıca insan güvenliği kavramının ortaya çıkışı, gelişimi, insan güvenliğine ilişkin yazılmış raporlar ve insan güvenliğini dış politikalarında bir ilke olarak uygulamaya çalışan Kanada, Japonya gibi ülkelerin dış politika pratikleri kapsamında incelenecektir. Son olarak kavrama getirilen eleştirilere değinilecektir.

¹ Güvenliğe ilişkin daha detaylı tanımlamalar kapsamında Wolfers'a göre güvenlik nesnel ve öznel anlamda tanımlanmaktadır. Buna göre nesnel anlamda güvenlik korunan değere yönelik bir tehdidin olmaması durumu iken öznel anlamda güvenlik korunan değere yönelik saldırı endişesi ya da korkusunun olmaması durumudur (Wolfers, 1952).

1.1. İnsan Güvenliği: Kavramın Ortaya Çıkışı ve Kapsamı

İnsan güvenliği kavramının ilk defa bahsedildiği 1994 tarihli BM İnsani Kalkınma Raporu'nda, Soğuk Savaş sonrası yeni bir güvenlik anlayışına ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Bu çerçevede raporda yer alan “nükleer güvenlik anlayışından insan güvenliğine doğru düşünce yapımızda büyük bir değişikliğe ihtiyacımız var” şeklindeki ifadeler ile Soğuk Savaş dönemindeki şartların artık değiştiği ve değişen şartlara uyumlu bir şekilde yeni bir güvenlik anlayışına geçilmesi gerektiği vurgulanmıştır (UNDP, 1994: 22). Ortaya koyulan insan güvenliği kavramının Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında yayınlanan bir İnsani Kalkınma Raporunda belirtilmesi hususunda, Ovalı (2006: 17)'ya göre insan güvenliği kavramının bu dönemde ortaya çıkmasını sağlayan faktörler üç başlık altında toplanmaktadır:

Birincisi; Soğuk Savaş'ın bitişıyle patlak veren sınır içi çatışmalar, çözümler ve gerilimler dikkatleri devlet merkezli tehditlerden insanlığa yönelik yeni tehditlere çevirmiştir. İkincisi; yeni tehditlerin uluslar üstü ve sınır aşan nitelikleri, devletlerin tek başlarına bu tehditlere mücadele etmelerini güçleştirmiş ve vatandaşlarının güvenliğini sağlama görevini devletin tekelinden zorla da olsa çıkarmıştır. Bu süreçte, ulusal egemenlik kavramı adeta bir evrim geçirmiştir. Ulusal egemenlik kavramı evrim geçirirken, devletin güvenlik sağlayıcılığı tartışılmış, dünyanın neresinde olursa olsun, birey ve toplumların güvenlik gereksinimlerinin sağlanmasını öngören uluslararası normlar, standartlar ve ilkeler ortaya çıkmıştır.

Soğuk Savaş sonrası güvenliğe ilişkin tehditlerin farklılaşması sonucu ortaya çıkan insan güvenliği geleneksel güvenlik anlayışına alternatif oluşturmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda insan güvenliği kavramının ne olduğunu daha iyi anlayabilmek için öncelikle insan güvenliği kavramının tanımı ve kavramın genel çerçevesi açıklanacaktır. Kavrama ilişkin genel özellikler, belirlenen tehditler ve güvenlik sektörleri incelenecektir. Ayrıca insan güvenliği kavramının ortaya çıkış sürecinde katkıları bulunduğu düşünölen güvenlik teorileri ve yaklaşımları incelenecektir.

1.1.1. İnsan Güvenliği Kavramının Tanımı

İnsan güvenliğinin tam olarak ne anlama geldiği BM tarafından 1994 İnsani Kalkınma Raporu'nda tanımlanmıştır. Buna göre insan güvenliği: “Çocukların ölmemesi, hastalıkların yayılmaması, insanların işlerini kaybetmemesi, etnik tansiyonların şiddete

dönüşmemesi ve muhaliflerin susturulmamasıdır” (UNDP, 1994: 22). BM çatısı altında insan güvenliği kavramının tanımlanmasına yönelik atılan bir diğer adım 2012 yılında BM Genel Kurulu’nda 66/290 sayılı karar ile insan güvenliğinin resmi olarak tanımlanması olmuştur. Bu karara göre insan güvenliği: bireylerin özgür ve onurlu bir şekilde yoksulluk ve üzüntüden uzak yaşama hakkına sahip olmasıdır. Ayrıca tüm bireylerin *Şiddetsiz Yaşam* ve *Refah İçinde Yaşam* sektörleri kapsamında kendi haklarını kullanma ve kendi potansiyellerini geliştirmede eşit fırsatlara sahip olmasıdır (UN 2012, 2). İnsan güvenliğine ilişkin yapılan tanımlardan hareketle insan güvenliği devletin güvenliğini ve bekasını önceleyen geleneksel güvenlik anlayışının tersine bireyleri merkeze alan ve bireylerin kendilerini güvensiz hissedebilecekleri neredeyse her konuda tehditlerin önlenmesini amaçlamaktadır. İnsanların korunması ve yaşam kalitelerinin artırılmasına yönelik bu idealist hedefler neticesinde insan güvenliği, “normatif ve etik bir hareket” olarak değerlendirilmektedir (Ağır ve Arman, 2014: 109).

İnsan güvenliğine ilişkin yapılacak olan diğer tanımlamalar çerçevesinde Newman (2004)’a göre insan güvenliği devlet bağımsızlığı üzerinden devlet ve birey ilişkilerini sorgulayan bir kavramdır. Newman tarafından ortaya koyulan bu tanımlama çerçevesinde iki sonuca ulaşılmaktadır. Öncelikle insan güvenliği geleneksel güvenlik anlayışının referans nesnesi olan devlet ve devlete ait korunan değerler olan bağımsızlık ve devletin toprak bütünlüğüne odaklı güvenlik anlayışına birey faktörünü de eklemektedir. İkinci olarak insan güvenliği ile birlikte devlet sadece korunan bir yapı olmaktan çıkarılıp devletin sınırları içinde yaşayan bireylerin güvenliğini sağlama noktasında sorumlu bir yapı olarak gösterilmektedir.

Krause (2004)’un tanımlamasına göre insan güvenliği devlet ve birey arasındaki sosyal sözleşmenin yeniden sağlanmasıdır. Bu sosyal sözleşmeye göre devletin temel görevi vatandaşlarının güvenliğini sağlamaktır. Bu sayede devlet bireylerin barış içinde yaşayabilmesini sağlayacaktır (Krause, 2004). Krause’un ifadelerinde de görüldüğü üzere insan güvenliğinde devletin rolünün değişim gösterdiği tespit edilmektedir. İnsan güvenliği devlet-birey ilişkisi çerçevesinde bireyin güvenliğini öne çıkarmakla birlikte devletin güvenliğini de tamamen reddetmediği görülmektedir. Bunun yerine insan güvenliğinin devlet güvenliğini tamamlayan bir unsur olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu sayede insan güvenliği devletin güvenliğinin yanında kalkınma ve insan hakları gibi unsurları da eklemektedir (Ogata ve Cels, 2003). Bu konuda Arman (2007, 416)’ın insan güvenliğine ilişkin yapmış olduğu tespiti göre: “İnsan güvenliği her ne kadar bireye odaklanmış gibi

görünse de aslında daha geniş bir değerlendirmeyeyle devletin güvenliğini sağlayan temel bir çalışma alanıdır". İnsan güvenliğinin devletin güvenliğini göz ardı etmediği tezinden hareketle insan güvenliği bireyi merkeze almakla birlikte bireyin güvenliği için devletin güvenliğinin de sağlanması gerektiğini savunan bir yaklaşım olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Bajpai, 2003).

1.1.2. İnsan Güvenliği Kavramının Genel Özellikleri

İnsan güvenliği kavramının özellikleri ve güvenlik çalışmalarına getirdiği yenilikler kapsamında ilk olarak ele alınması gereken bu kavramın entegre bir güvenlik anlayışı taşımasıdır. Bu entegre güvenlik anlayışında geleneksel güvenlik yaklaşımındaki askeri nitelikli ve tek yönlü tehdit analizi yerine tehditlerin pek çok sektörlere ayrılarak analiz edildiği görülmektedir. 1994 BM İnsani Kalkınma Raporu'nda da insan güvenliği kapsamında tehditlere ilişkin sektörler belirlenmiştir. Bu rapora göre insan güvenliği ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği ve birey güvenliği sektörlerini kapsamaktadır (UNDP, 1994: 24-25). Raporda ortaya koyulan sektörler insan güvenliğinin entegre ve çok yönlü bir güvenlik analizi sunduğunu göstermektedir.

İnsan güvenliği kapsamında tehditler bireyin fiziksel bütünlüğüne yönelik olan tehditler ve bireyin yaşam standartlarını olumsuz etkileyen tehditler bakımından da sınıflandırılmaktadır. 1994 tarihli BM raporunda bahsedildiği üzere insanların kendilerini güvenli hissettikleri barış durumunun iki yüzü bulunmaktadır. Bunlardan ilki bireyin vücut bütünlüğüne fiziksel manada bir zarar gelmemesini kapsayan *Şiddetsiz Yaşam* sektörüdür. Bireylerin yaşayacağı barış durumunun ikinci yüzü ise bireylerin sosyal ve ekonomik olarak hayat standartlarını olumsuz etkileyebilecek herhangi bir tehdidin yokluğunu ifade eden *Refah İçinde Yaşam* sektörüdür (UNDP, 1994: 3). *Şiddetsiz Yaşam* sektörü kapsamında bireylerin hayatını tehlikeye sokacak savaş, iç savaş, işkence, etnik temizlik, soykırım gibi durumlardan bireylerin korunması amaçlanmaktadır. *Refah İçinde Yaşam* sektörü kapsamında bireylerin hayat standartlarını olumsuz etkileyebilecek açlık, yoksulluk, kötü eğitim şartları, yolsuzluk, işsizlik, salgın hastalıklar, kötü sağlık koşulları vb. tehditlerden bireylerin korunması amaçlanmaktadır. İnsan güvenliğine ilişkin belirtilen bu iki temel sektörün yanında 2005 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşma sırasında üçüncü bir sektör ortaya koyulmuştur. Annan konuşmasında mevcut iki sektörün yanı sıra *Onurlu Yaşam* sektörünü de eklemiştir (Annan, 2005: 34). Bu sektör bireylerin etnik kimlikleri sebebiyle ayrıma uğramadıkları, azınlık haklarının

korunduğu, bireylerin adaletsizliklere uğramadıkları ve insan haklarının çiğnenmediği durumları kapsamaktadır. Ayrıca bu sektör ile hukukun üstünlüğü, insan hakları, demokrasi gibi kavramların korunması amaçlanmaktadır. (Annan, 2005).

İnsan güvenliği kavramının genel hatları çerçevesinde bazı karakteristik özellikleri ortaya çıkmaktadır. Bu karakteristik özellikler insan merkezlik, çok boyutluluk ya da çok sektörlülük, kapsayıcılık, her duruma özel yaklaşım içermesi ve önleme odaklı olmasıdır (HSU, 2009: 6). İnsan güvenliğine ait bu özellikler incelendiğinde insan merkezli olma özelliği ile analiz birimi olarak bireylerin seçilmesi vurgulanmaktadır. Çok boyutlu ya da çok sektörlü olma özelliği ile güvenliğe ilişkin tehditlerin pek çok sektöre ayrılarak analiz edilmesi kastedilmektedir. Kapsayıcı olma özelliği ile sadece bireylerin fiziksel güvenliğine odaklanılmadığı bunun yanında insan hakları ve kalkınma gibi entegre bir güvenlik yaklaşımının benimsendiği vurgulanmaktadır. Her duruma özel yaklaşım içermesi bakımından güvensizlik doğuran durumlara yönelik genel bir yaklaşımdan ziyade her olaya dönük özel bir yaklaşımın geliştirilmeye çalışıldığı görölmektedir. Son olarak önleyici olması ile tehditlerin sadece ortadan kaldırılmasının amaçlanmadığı aynı zamanda tehditlere sebep olan durumlar ve risklerle ilgilenilmesi kastedilmektedir (HSU, 2009). Belirtilen özellikler kapsamında insan güvenliğinin temel özelliklerine ilişkin genel bir çıkarım yapıldığında şu sonuca ulaşılmaktadır: insan güvenliği sadece bireylerin kendilerini güvensiz hissedecekleri çatışma durumlarını ortadan kaldırmaya odaklanmamaktadır. Bunun yanı sıra fiziksel olarak güvenliği sağlanmış bireylere yönelik çatışma sonrası ekonomik ve sosyal anlamda gelebilecek her türlü tehdide karşı çok boyutlu bir çözüm sunmaktadır (Ağır vd., 2016). İnsan güvenliği tarafından ortaya koyulan çok boyutlu çözümler kapsamında tehditlerle mücadelede kabul edilen temel değer *aşağıdan yukarı stratejisidir* (Thomas, 2001: 163). İnsan güvenliğinde bu strateji sayesinde bireyden devlete doğru bir güvenlik anlayışının hâkim olduğu görölmektedir.

İnsan güvenliği kavramına ait özellikler kapsamında incelenecek olan son husus tehditlerin belirlenmesinde izlenen yol ile alakalıdır. İnsan güvenliği ile ilgili yapılacak olan değerlendirmeler kapsamında geniş manada bir insan güvenliği tanımında açlık, yoksulluk, salgın hastalıklar, kötü eğitim şartları, yolsuzluk, işsizlik, çevre kirliliği ve iklim değişikliği gibi konuların bireylere yönelik bir tehdit oluşturduğu kabul edilerek bu kavramlar

güvenlikleştirilmektedir² (Newman, 2010). İnsan güvenliği kapsamında uyuşturucuyla savaş, terörizmle savaş gibi söylemlerin kullanılması da güvenlikleştirme yaklaşımına örnekler teşkil etmektedir (Krause, 2007: 5). Belirtilen örnekler ışığında insan güvenliğinin yaptığı analizlerin ve ortaya çıkan insan güvenliği literatürünün güvenlikleştirme yaklaşımının bir ürünü olduğu iddia edilmektedir (Floyd, 2007). İnsan güvenliğine yönelik bu tarz yaklaşımlar insan güvenliğinin teorik olarak güvenlikleştirme yaklaşımı ile bağlantısını savunmaktadır. Ayrıca Waever (1998)'a göre politikacıların yanı sıra diğer aktörlerin de güvenlikleştirme eylemini gerçekleştirebilecekleri kabul edilmektedir. İnsan güvenliğinde de devlet dışı bir aktör olarak BM ekonomi, çevre, gıda, eğitim vb. konuları güvenlik kapsamına alarak güvenlikleştirmektedir. Sonuç olarak insan güvenliğine ilişkin çalışmalarda ortaya koyulan tehditlerin güvenlikleştirmenin bir ürünü olduğu iddia edilmektedir.

1.1.3. İnsan Güvenliği Kavramının Düşünsel Kökenleri

İnsan güvenliği kavramının temel prensipleri ve güvenlik çalışmalarına olan katkıları incelendiğinde insan güvenliği kavramına ait birtakım düşüncelerin Soğuk Savaş döneminden itibaren şekillenmeye başladığı görülmektedir. “Bu kapsamda Soğuk Savaş sırasında ve sonrasında, geleneksel güvenlik anlayışını eleştiren yaklaşımların bazıları doğrudan ya da dolaylı bir biçimde insan güvenliği kavramının kuramsal çerçevesinin oluşmasına katkı sağlamıştır” (Ovalı, 2006: 6). Farklı güvenlik yaklaşımlarının insan güvenliğine doğrudan ya da dolaylı bir biçimde katkıda bulunarak insan güvenliğinin

² Güvenlikleştirme toplumun dikkatini çekecek yeterli siyasal etkiye sahip bir güvenlikleştirme aktörü tarafından söylemler aracılığıyla tehditlerin öznel arası etkileşim sonucu inşa edilmesidir. Bu kapsamda Waever (1998)'a göre güvenlikleştirme siyasallaşmanın aşırı bir versiyonudur. Güvenlikleştirme ve siyasallaşma arasındaki bağ gereği güvenlikleştirmenin sadece devlet aktörü tarafından gerçekleştirilebildiğini varsaymak doğru değildir. Devletlerin yanı sıra diğer sosyal aktörler de bir olguyu güvenlikleştirerek toplumun dikkatini o meseleye çekmeyi başarabilmektedir. Güvenlikleştirme ile amaçlanan nesnel olarak var olan bir tehdidin toplum açısından da tehdit oluşturduğuna işaret etmek değildir. Bunun yerine herhangi bir olgunun toplum için tehdit oluşturduğuna yönelik ortak bir anlayış geliştirmektir (Waever, 1998). Bu ortak tehdit algısının geliştirilmesi güvenlikleştirme aktörü tarafından söz edimi (Speech Act) yoluyla gerçekleştirilir. Buna göre Waever'ın da içinde bulunduğu Kopenhag Okulu'nun söz edimi anlayışı John L. Austin ve Jacques Derrida'nın dilin işlevine ilişkin anlayışlarının bir sentezi olarak karşımıza çıkmaktadır (Miş, 2011). Kopenhag Okulu söz edimi aracılığıyla dilin işlevinin sadece varlıkları betimlemek olmadığını; siyasal işlevinin olduğuna da dikkat çekmektedir. Kopenhag Okulu tarafından ortaya koyulan güvenlikleştirme ve söz edimine yönelik yöneltilen itirazlar kapsamında Balzacq (2015)'a göre ideal tip bir güvenlikleştirme, güvenlikleştirme aktörü ve güvenlikleştirmeye muhatap kitle arasındaki etkileşim sonucu tehditlerin sosyal olarak inşa edilmesine dayanmaktadır. Fakat tek taraflı bu söylemlerin gerçekleştirilmesi ve kabul edilmesi güvenlikleştirmenin hayata geçirildiği anlamına gelmemektedir. Balzacq'a göre güvenlikleştirme kapsamında kullanılan stratejik ve pragmatik söz ediminin başarılı olabilmesi için güvenlikleştirici aktör ve hedef kitle arasında iktidar ilişkisine dayalı bir etkileşimin olması gerekmektedir (Miş, 2011). Daha detaylı bilgi için Bkz. Barry Buzan, Ole Wæver ve Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis* ve Thierry Balzacq, *The 'Essence' Of Securitization: Theory, Ideal Type, and A Sociological Science of Security*. Nebi Miş, *Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi*.

içeriğine yön vermelerindeki en önemli sebep insan güvenliği kavramının akademik olarak zayıf ve tam bir güvenlik teorisi niteliği taşınamamasından kaynaklanmaktadır (Newman, 2001). Soğuk Savaş döneminden itibaren Barış Araştırmaları, Kopenhag Okulu Güvenlik Çalışmaları, Eleştirel Güvenlik Çalışmaları ve Üçüncü Dünya Güvenlik Çalışmaları insan güvenliği kavramının şekillenmesine katkı sağlayan güvenlik yaklaşımları olarak varsayılmaktadır.

İnsan güvenliğine katkı sağlamış güvenlik yaklaşımlarının yanı sıra Kaldor (2011)'a göre insan güvenliği kavramının düşünsel kökenleri Helsinki Nihai Senedi'ne³ dayanmaktadır. 1975 tarihinde imzalanan bu bildiri ile kabul edilen devletlerin birbirleri aralarındaki sorunlarını barış içinde çözmesi ve dünya genelinde temel insan hak ve özgürlüklerine saygılı olunması yönündeki ilkeler ile insan güvenliğinde birey hak ve özgürlüklerinin korunması anlayışının birbirlerini destekler nitelikte olduğu düşünülmektedir. Soğuk Savaş döneminde imzalanan bu bildiri doğrudan insan güvenliğine katkıda bulunmasa da ortaya çıktığı dönemde realist güvenlik anlayışının hegemonyasına rağmen devlet güvenliğinin yanında birey hak ve özgürlüklerinin korunmasına da dikkat çekmesi açısından insan güvenliğinin savunduğu değerlerin oluşumunda katkı sağlamıştır.

İnsan güvenliğine katkı sağlamış güvenlik yaklaşımları içinde Barış Araştırmaları önemli bir yer teşkil etmektedir. Galtung'un eserleri ve ortaya koyduğu kavramlar Soğuk Savaş'ın devam ettiği 1960'lı yıllarda yumuşama dönemi ile birlikte ortaya çıkan Barış Araştırmaları'nın şekillenmesine büyük ölçüde yön vermiştir. Galtung'un realist güvenlik anlayışı tarafından kabul edilen devletlere yönelik askeri nitelikli tehdit anlayışını

³ 1973 yılında Helsinki'de toplanan Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı 1975 yılında sonuçlandırılmış ve konferansın sonunda Helsinki Nihai Senedi imzalanmıştır. Bu bildiri Soğuk Savaş sırasında ortaya çıkan yumuşama (detant) döneminin en önemli kazanımlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu bildirinin imzalanmasına giden süreçte Almanya Şansölyesi Willy Brandt'ın Berlin Duvarı'nın inşasına karşı başlatılmış olan *Ostpolitik* girişiminin katkısı önemlidir. Bu girişim Doğu ve Batı bloklarının bir araya gelebileceğini ve geniş kapsamda bir Avrupa güvenlik anlaşmasının sağlanabileceği umutlarını doğurmuştur. Nitekim 1975 yılında bir araya gelen Sovyetler Birliği ve Amerika'nın temsil ettiği Doğu ve Batı bloğu ülkelerini bir araya getiren konferans sonucu imzalanan bildiri sonrası Amerikan Başkan Ford'un "Tarih, bugün bu konferansta ne söylediklerimizle değil yarın ne yapacaklarımızla yargılayacak" sözüyle dünya barışı açısından için bu bildirinin önemini vurgulamıştır. İmzalanan bildiri kapsamında on temel ilke belirlenmiştir. Bu ilkeler devletlerin bağımsızlıklarına eşit derecede saygılı olunması, güç kullanımından kaçınılması, devletlerin sınırlarına yönelik saldırıların olmaması, devletlerin toprak bütünlüğüne saygı duyulması, çatışmaların barış yoluyla çözülmesi, devletlerin içişlerine karışılmaması, temel insan hak ve özgürlüklerine saygı duyulması, bireyler arasında eşitlik ve kendi kaderlerini tayin etme haklarına saygı duyulması, devletlerarası işbirliği ve devletlerin uluslararası hukuk kurallarına uymasıdır. Bu ilkelerin yanında silahsızlanmaya yönelik diyalogun kurulması ve kriterlerin belirlenmesine yönelik kararların da bildiride yer aldığı görülmektedir. Ayrıca bu bildiride ekonomi, çevre, teknoloji ve bilim alanlarında devletlerarası iş birliği öne çıkarılmıştır. Detaylı bilgi için Bkz. Conference On Security And Co-Operation In Europe Final Act, <http://www.osce.org/helsinki-final-act>, <https://www.osce.org/mc/87180>.

reddederek yapısal şiddet kavramını ortaya atması güvenlik çalışmaları alanında ortaya koyduğu yenilikler arasında sayılmaktadır. Galtung tarafından ortaya koyulan yapısal şiddet kavramı güvenliğe ilişkin tehditlerin belirlenmesinde yeni bir analiz sunmaktadır. Galtung (1969: 169)'a göre sosyal bir olgunun yapısal şiddet olarak tanımlanabilmesi için kullanılacak olan kriter *kaçınılabilirliktir*⁴. Bir olgu kaçınılabilir olduğu halde bireyler o olguya maruz kalıyorsa bu yapısal şiddet olarak tanımlanmakta iken kaçınılamayan bir olguya bireylere maruz kaldığında zarar görseler dahi gerçekleşen durum kaçınılamayacak bir olgu olarak kabul edildiğinden dolayı yapısal şiddet tanımına girmemektedir (Galtung, 1969).

Galtung tarafından ortaya koyulan bu yapısal şiddet kavramı ile yoksulluk, açlık, salgın hastalıklar, kötü sağlık koşulları, kötü eğitim şartları, sosyal adaletsizlik, işsizlik, yolsuzluk gibi kavramların hepsi kaçınılabilirlik kriteri kapsamında günümüz şartlarında değerlendirildiğinde yapısal şiddet olarak sayılabilmektedir. Bu kapsamda Galtung tarafından ortaya koyulan yapısal şiddet kavramı ile tanımlanan tehditler ile insan güvenliği tarafından vurgulanan ekonomik, sosyal ve çevresel nitelikli tehditlerin birbirileri ile uyumlu oldukları tespit edilmektedir. Ayrıca bir olgunun tehdit olarak belirlenmesinde kullanılan kaçınılabilirlik kriteri dolaylı olarak insan güvenliği yaklaşımı tarafından da kullanılmaktadır. Soğuk Savaş sonrası sağlık, eğitim, adalet, demokrasi, ekonomi gibi alanlarda dünyadaki gelişmiş ülkelerin ulaştığı olduğu refah seviyesi bu belirtilen alanlara ilişkin meydana gelebilecek olumsuz olguları kaçınılabilir kılmaktadır. İnsan güvenliği tarafından da kaçınılabilecek olan bu durumlara dünya genelinde herhangi bir insanın maruz kalması tehdit olarak sayılmakta ve bireylerin güvenliğini sağlamak adına bu tehditlerle mücadele ön plana çıkarılmaktadır.

⁴ Galtung tarafından ortaya koyulan kaçınılabilirlik kriteri kapsamında hangi olguların tehdit sayılıp sayılmayacağına ilişkin örnekler mevcuttur. Bu kapsamda Galtung (1969)'a göre neolitik dönemde ortalama yaşam süresi otuz ise ve insanlar genelde bu yaşta öldüklerinde bu olguya sebep olan gelişmeler bir yapısal şiddet olarak tanımlanmaz iken günümüzde bir insanın otuzlu yaşlarında ölmesine sebep olacak savaş, sosyal adaletsizlik vb. durumlar yapısal şiddet olarak değerlendirilmektedir. Yapısal şiddet ve kaçınılabilirlik arasındaki ilişki kapsamında 18. yüzyılda bir insanın tüberküloz yüzünden ölmesi kaçınılması çok zor bir durum olarak kabul edildiğinden ötürü yapısal şiddet kavramına girmez iken günümüzde tıp alanında gerçekleşen tüm ilerlemelere rağmen herhangi bir bireyin tüberküloz yüzünden ölmesine sebep olan durumlar yapısal şiddet olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra deprem kaynaklı insanların ölümleri günümüzde deprem ve depreme sebep olan nedenler kaçınılamaz olduğundan ötürü yapısal şiddet kapsamına girmemektedir (Galtung, 1969).

Galtung tarafından ortaya koyulan pozitif ve negatif barış kavramları güvenlik çalışmalarına kazandırılan yeni kavramlar niteliğindedir. Galtung'a göre bireylerin fiziksel bütünlüğüne yönelik herhangi bir saldırının yokluğu *negatif barış* olarak tanımlanmakta iken bireylere yönelik herhangi bir yapısal şiddetin yokluğu *pozitif barış* durumu olarak nitelenmektedir (Galtung, 1969: 183). Galtung tarafından ortaya koyulan negatif ve pozitif barış kavramları ile insan güvenliği arasında dolaylı olarak bir ilişki bulunmaktadır. İnsan güvenliği kapsamında *Şiddetsiz Yaşam* sektörü ile bireylerin fiziksel bütünlüğüne gelebilecek herhangi bir tehdidin olmaması kastedilmektedir. Bu sektör ile bireylere yönelik herhangi bir fiziksel saldırının yokluğunu ifade eden negatif barış kavramı benzerlik taşımaktadır. *Refah İçinde Yaşam* sektörü kapsamında ise ekonomi, sağlık, eğitim, adalet, demokrasi, insan hakları gibi konularda bireylerin herhangi bir tehdide maruz kalmaması amaçlanmaktadır. Bireylere yönelik herhangi bir yapısal şiddetin olmaması olarak tanımlanan pozitif barış kavramı *Refah İçinde Yaşam* sektörü ile benzerlik taşımaktadır. Bu konuda Newman (2010)'a göre *Şiddetsiz Yaşam* sektörü ile negatif barış kavramı *Refah İçinde Yaşam* sektörü ise pozitif barış kavramı ile ilişkilendirilebilmektedir.

İnsan güvenliği geleneksel güvenlik anlayışının savunduğu güvenlik anlayışına bir alternatif geliştirmeye çalışmaktadır. İnsan güvenliği öncesi geleneksel güvenlik anlayışına en kapsamlı ve geçerli itirazlar Buzan tarafından getirilmiştir. Kopenhag Okulu Güvenlik Çalışmaları kapsamında Buzan (1983)'ın *People States and Fear* kitabında ortaya koyduğu güvenlik yaklaşımının getirdiği sektörel güvenlik kavramı ile insan güvenliği kavramının savunduğu güvenliğin sektörlere ayrılarak incelenmesini öngören anlayış birbirilerini destekler niteliktedir. Bu kapsamda Buzan kitabında devletlerin ulusal güvenliklerine yönelik kabul edilen askeri nitelikli tehditleri güvenliğe ilişkin temel tehdit olarak kabul etmesinin yanı sıra güvenliğin gündemini genişleterek güvenliği sektörlere ayırmıştır. Bu kapsamda Buzan tarafından belirlenen tehdit tipleri askeri güvenlik, toplumsal güvenlik, siyasal güvenlik, ekonomik güvenlik ve ekolojik güvenlik sektörleri altında toplanmaktadır⁵ (Buzan, 1983: 75-83).

1994 tarihli İnsani Kalkınma Raporunda da insan güvenliğine ilişkin sektörler belirlenmiş ve belirlenen ekonomik güvenlik, bireysel güvenlik, çevre güvenliği gibi sektörler ile Buzan tarafından oluşturulan güvenlik sektörlerinin benzerlik gösterdiği tespit edilmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç kapsamında Buzan'ın ortaya koyduğu sektörel

⁵ Buzan tarafından oluşturulan güvenlik sektörleri için ayrıca Bkz. Barry Buzan, *New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century*.

güvenlik anlayışının insan güvenliğine ait içeriğin oluşturulmasında etkili olduğu tespit edilmektedir. Fakat Buzan'ın ortaya koyduğu sektörel güvenlik anlayışı ile insan güvenliği arasında her ne kadar bir bağ bulunduğu iddia edilse de Buzan güvenliğe ilişkin analizlerinde devleti hala güvenliğin referans nesnesi olarak kabul etmekte ve analiz birimi olarak devleti görmektedir (Newman, 2010). İnsan güvenliğinde ise güvenliğin referans nesnesi olarak birey kabul edilmektedir. Bir güvenlik öznesi olarak devlet ve devletin güvenliği tamamen reddedilmemekte bunun yerine insan güvenliğinin devlet güvenliğini tamamlayıcı bir güvenlik anlayışı olduğu belirtilmektedir⁶.

1994 BM İnsani Kalkınma Raporu'nda bireylere yönelik belirlenen tehditlerin içerisinde devletlerin kendi vatandaşlarına karşı bir tehdit oluşturabileceğinden bahsedilmektedir (UNDP, 1994). Bu noktada insan güvenliği tarafından ortaya koyulan devletlerin bireylere yönelik bir tehdit oluşturabileceği görüşü Eleştirel Güvenlik Çalışmaları kapsamında da ele alınmıştır. “Eleştirel teorisyenler için, devletler, farklı niteliklere sahip olmaları ve güvensizlik sorununun çözümünden ziyade parçası olmaları sebebiyle, analizin temelinde yer almamalıdır. Devletler, kendi halkları için güvenlik de sağlayabilir; tehdit kaynağı da olabilir. Bu sebeple, devlet yerine bireye odaklanılmalıdır” (Baylis, 2008: 81).

Bireye odaklanan Eleştirel Güvenlik Çalışmaları kapsamında Booth tarafından ortaya koyulan kavram ise *Bireylerin Özgürleşmesi* (Emancipation) kavramıdır. Booth (2007: 111)'a göre “özgürleşme en basit anlamıyla bireylerin kendilerini gerçekleştirmeleri noktasında kendilerini engelleyen her şeyden özgür olma durumu” olarak tanımlanmaktadır. Özgürleşme kavramı tarafından belirtilen kısıtlayıcılar kapsamında bireylerin fiziksel bütünlüğünü tehdit eden savaş kavramı bu kısıtlayıcılardan biri olmakla birlikte yoksulluk, kötü eğitim şartları, işsizlik, sağlık imkânlarına erişimin kısıtlı olması, adaletsizlik ya da siyasi baskı özgürleşme kapsamında ele alınabilecek kısıtlayıcılar arasında sayılabilmektedir

⁶ İnsan Güvenliği Birimi (Human Security Unit) tarafından ortaya koyulan İnsan Güvenliğinin Sistem Çapında Uygulanmasına Yönelik İşbirliği Çerçevesi (Framework for Cooperation for the System-Wide Application of Human Security) ve Teori ve Pratikte İnsan Güvenliği (Human Security In Theory And Practice) adlı raporlarda ve İnsan Güvenliği Komisyonu (Commission On Human Security) tarafından ortaya koyulan Şimdi İnsan Güvenliği (Human Security Now) adlı raporda insan güvenliğinin devlet güvenliğini tamamlayıcı bir güvenlik anlayışı olduğu vurgulanmaktadır. Detaylı Bilgi için Bkz. Human Security Unit, *Framework for Cooperation for the system-wide application of Human Security*, http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/final_ffc_paper_-_september_2015.pdf, Human Security Unit, *Human Security In Theory And Practice: An Overview Of The Human Security Concept And The United Nations Trust Fund For Human Security*, http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/human_security_in_theory_and_practice_english.pdf ve Commission On Human Security, *Human Security Now*, http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/chs_final_report_-_english.pdf.

(Booth, 1991: 319). Buradan hareketle Booth tarafından tanımlanan özgürleşme kavramı ile bireylerin sadece fiziki güvenliğinin sağlanması amaçlanmamakta aynı zamanda bireylerin kendi istekleri doğrultusunda gelişimlerini engelleyebilecek olan her türlü tehdit ya da baskıdan korunmaları amaçlanmaktadır. İnsan güvenliği kavramına yön veren BM raporlarında⁷ yer alan *Bireylerin Güçlendirilmesi* (Human Empowerment) kavramıyla da bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerinin önündeki tüm engellerin kaldırılması amaçlanmaktadır. Bu noktada insan güvenliği tarafından ortaya koyulan bireylerin güçlendirilmesi kavramı ile Booth tarafından ortaya koyulan bireylerin özgürleşmesi kavramlarının birbirlerini destekledikleri görülmektedir. Bu açıdan Eleştirel Güvenlik Çalışmaları içinde Booth'un ortaya koymuş olduğu güvenlik anlayışının insan güvenliğine ait bazı kavramları şekillendirdiği tespit edilmektedir. Bunun yanı sıra Booth tarafından ortaya koyulan güvenlik anlayışında bireylerin özgürleşmesi kavramı aracılığıyla güvenlik çalışmalarında bireylerin merkeze alındığı görülmektedir (Ağır ve Arman, 2014). Yine bu kapsamda insan güvenliğine ilişkin Human Security in Theory and Practice adlı BM raporunda belirtilen insan güvenliğinin insan merkezli olması prensibi ile Booth'un birey merkezli güvenlik anlayışı ortak noktalara sahiptir.

İnsan güvenliği kavramının şekillenmesinde etkileri olan güvenlik teorilerinden sonuncusu Üçüncü Dünya Güvenlik Çalışmaları'dır. Güvenliğe ilişkin tehditlerin diğer devletlerden gelebileceği yönündeki geleneksel güvenlik anlayışının tersine üçüncü dünya ülkelerindeki güvenlik sorununun kaynağı farklılık arz etmektedir. Üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan güvensizliği tanımlamak için Job (1992: 18) *Güvensizlik Açmazı* (Insecurity Dilemma) kavramını kullanmaktadır. Job (1992)'a göre üçüncü dünya ülkelerinde devlet kurumlarının yetersiz kapasitesi ve toplum ile devlet arasındaki sosyopolitik oydaşmanın zayıf olması sebebiyle toplumun kendisi devleti yönetenlerin iktidarları

⁷ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı çerçevesinde ortaya koyulan 1994 İnsani Kalkınma Raporu'nda, İnsan Güvenliği Komisyonu tarafından ortaya koyulan Human Security Now adlı raporda, İnsan Güvenliği Birimi tarafından ortaya koyulan Teori ve Pratikte İnsan Güvenliği adlı raporlarda, BM Genel Sekreterliği tarafından ortaya koyulan Daha Güvenli Bir Dünya: Ortak Sorumluluklarımız (A More Secure World: Our Shared Responsibility) ve Biz İnsanlar (We the Peoples) adlı raporlarda bireylerin güçlendirilmesi kavramına yer verilmektedir. Detaylı bilgi için Bkz. Human Security Unit, *Human Security In Theory And Practice: An Overview Of The Human Security Concept And The United Nations Trust Fund For Human Security*, http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/human_security_in_theory_and_practice_english.pdf., Commission On Human Security, *Human Security Now*, http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/chs_final_report_-_english.pdf., UNDP, 1994 *Human Development Report*., Kofi Annan, *We the Peoples*., UN Secretary General, *A More Secure World: Our Shared Responsibility*.

için bir tehdit oluşturabilecekken devlet de topluma yönelik bir tehdit oluşturabilmektedir. Ortaya çıkan bu duruma güvensizlik açmazı adına veren Job (1992)'a göre bu durumun ortaya çıkmasındaki temel sebep devletlerin zayıf olması ve inşa süreçlerini tamamlayamamış olmalarından kaynaklanmaktadır. İnsan güvenliğinde de zayıf bir devletin kendi vatandaşlarının güvenliğini sağlayamayacağı düşüncesi kapsamında insan güvenliği Üçüncü Dünya Güvenlik Çalışmaları'nda ortaya koyulan bu teze yaklaşmaktadır (Thomas, 2001).

Bireylerin güvenliğinin sağlanması için devletin güçlendirilmesi konusunda insan güvenliği Üçüncü Dünya Güvenlik Çalışmaları'na yakınlığa da Üçüncü Dünya Güvenlik Çalışmaları bireyin güvenliğinin sağlanmasından ziyade devletin güvenliğinin sağlanmasına odaklanmaktadır. Ayrıca üçüncü dünya ülkelerinde ortaya çıkan güvensiz durumların aşılmasında bireylerin güçlendirilmesine dikkat çekilmemekte bunun yerine devletin batılı tarzda inşasının tamamlanmasına dikkat çekilmektedir (Ayoob, 2002). Sonuç olarak Üçüncü Dünya Güvenlik çalışmaları güvenliğe ilişkin analizlerinde devleti analiz birimi olarak seçmesi açısından insan güvenliğinden uzaklaşmakta iken devletlerin de bireylere tehdit oluşturabileceği teziyle insan güvenliğine yaklaşmaktadır.

1.2. İnsan Güvenliğine Yön Veren Devletler ve Raporlar

İnsan güvenliği kavramı bir güvenlik teorisi olmaktan ziyade daha çok bireylerin güvenlik problemleri ve bireylerin refahlarını sağlamaya yönelik pratikler ile ilgilenmektedir (Newman, 2010). Bu açıdan insan güvenliği akademik olarak zayıf görülmekte iken kavramın daha çok devlet politikalarına bağlı şekillendiği tespit edilmektedir (Hubert, 2004). Bu kapsamda özellikle BM, Kanada ve Japonya önderliğinde insan güvenliği kavramının şekillendiği görülmektedir. Kanada ve Japonya'nın insan güvenliği prensibini dış politikalarında benimsemeleri sonucu ortaya çıkan insan güvenliği pratikleri ile BM nezdinde ortaya koyulan raporlar bu kavramın doğrudan şekillenmesine yol açmaktadır. Akademik olarak zayıf olmakla eleştirilen insan güvenliği kavramının güvenlik çalışmaları içinde bir gerçeklik ifade edip etmediğine yönelik Ovalı (2006: 40)'nın yapmış olduğu tespit şu şekildedir:

... Kanada ve Japonya olmak üzere bazı devletlerin ve BM gibi uluslararası örgütlerin küresel sorumluluk bilinciyle yarattıkları ve uygulamaya koydukları, siyaset gündemleri ile normatif temeller üzerine inşa edilen insani müdahale stratejilerinin giderek daha çok popülerlik kazanması, insan güvenliği kavramını ütopya olmaktan çıkararak

uluslararası güvenlik gündeminin bir gerçeği haline sokmuştur. Bu gelişmeler, uluslararası güvenliğin bireyden başlayarak yeniden kurgulanması çağrılarını için yeterli olmasa da insan unsurunun uluslararası güvenlikte artan önemini göstermektedir.

İnsan güvenliğine yön veren aktörler kapsamında ilk olarak Japonya ve Kanada'nın insan güvenliğine ilişkin dış politika pratikleri incelenecektir. Ayrıca bu ülkeler tarafından insan güvenliğine ilişkin çıkarılan raporların insan güvenliğine katkısı incelenecektir. Bununla birlikte BM nezdinde insan güvenliğine ilişkin kurulan kurumlar ve çıkarılan raporlar incelenecektir.

1.2.1. Japonya, Kanada ve İnsan Güvenliği

Kanada ve Japonya, Soğuk Savaş sonrası dış politikalarında insan güvenliği anlayışını uygulamaya çalışan iki ülke konumundadır. İnsan güvenliğine ilişkin belirlenen farklı sektörler kapsamında Kanada insan güvenliğini *Şiddetsiz Yaşam* sektörü çerçevesinde yorumlarken Japonya ise daha kalkınma odaklı bir bakış açısı ile Refah İçinde Yaşam sektörü kapsamında insan güvenliğini yorumlamaktadır. Bu açıdan iki ülke gerek BM nezdinde destek verdikleri kurumlar gerekse insan güvenliğine ilişkin çıkarılan raporlar üzerindeki etkileri açısından farklılık arz etmektedir.

1994 yılında insan güvenliği konseptinin ilk defa ortaya çıkışından bir yıl sonra Japon Başbakanı Murayama Tomiichi insan güvenliği konseptine sahip çıkmış ve BM genel kurulundaki bir konuşmasında dünya için gereken yeni güvenlik stratejisinin insan güvenliği olması gerektiğini savunmuştur (Edström, 2003). Tomiichi sonrası başbakanlığa gelen Obuchi döneminde de Japonya insan güvenliğine ilişkin en aktif dönemini yaşamıştır. Bu kapsamda Obuchi insan güvenliğinin Japon dış politikasının temelini oluşturmasını hedeflemiştir (Edström, 2003). Japon dış politikasında hedeflenen insan güvenliği kavramına ilişkin Japonya'nın BM nezdinde katkıları bulunmuştur. Bu kapsamda BM'ye bağlı olarak kurulan İnsan Güvenliği Komisyonu (Commission on Human Security) uluslararası alanda Japonya'nın insan güvenliği anlayışını ortaya koyduğu ve desteklediği kurum niteliğindedir (Konrad, 2006). Bu komisyon tarafından çıkarılan Human Security Now adlı rapor ise Japonya'nın insan güvenliği yaklaşımını yansıtmaktadır.

BM nezdinde insan güvenliği kapsamında kurulan BM İnsan Güvenliği Kredi Fonu (UN Human Security Trust Fund), kuruluşundan itibaren büyük ölçüde Japonya tarafından finanse edilmiştir (Konrad, 2006). 1999 yılında kurulan bu fonun kuruluş aşamasında Japonya tarafından 4,2 milyon dolarlık kaynak aktararak fonun büyük ölçüde finansmanı sağlanmıştır (Ovalı, 2006). *Refah İçinde Yaşam* sektörü kapsamında insan güvenliğini yorumlayan Japonya bireylerin fiziksel güvenliğinin sağlanmasının yanı sıra ekonomik olarak da kendini güvende hisseden bireyleri amaçlayan bir insan güvenliği anlayışı benimsemiştir. Bu kapsamda daha çok ekonomik yardım ve kalkınma odaklı bir insan güvenliği modeli Japon dış politikasında uygulanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası Kanada Dışişleri Bakanı Lloyd Axworthy'nin çabaları kapsamında Kanada dış politikasında insan güvenliğinin bir dış politika prensibi olarak belirlenmesi amaçlanmıştır (Huliaras ve Tzifakis, 2007). Kara Mayınların Yasaklanmasına İlişkin Ottawa Anlaşması ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulmasında Kanada'nın büyük çabaları bulunmuştur (Bosold, 2007). Ayrıca BM'de Lysoen Grubu olarak da bilinen İnsan Güvenliği Ağı'nın⁸ (Human Security Network) kuruluşunda Kanada ve Norveç önemli rol oynamıştır (Ovalı, 2006). Bu açıdan Kanada İnsan Güvenliği Ağı aracılığıyla kendi insan güvenliği yorumunu yaymaya çalışmıştır. Ayrıca Kanada tarafından desteklenen bir kurum olan Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (International Commission on Intervention and State Sovereignty-ICISS) tarafından yayınlanan Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect-R2P) adlı rapor, Kanada'nın insan güvenliği yorumunu içeren bir rapor niteliğindedir (Krause, 2007). Adı geçen rapor ve bireylerin fiziksel olarak zarar görmesini engellemeyi amaçlayan uygulamalar kapsamında Kanada insan güvenliği içinde daha çok *Şiddetsiz Yaşam* sektörüne yönelik uygulamaları ön plana çıkarmaktadır.

Kanada ve Japonya özelinden hareketle insan güvenliğinin hayata geçirilmesinde ayrıca bireylerin rolü öne çıkmaktadır. Bu kapsamda gerek Kanada

⁸ İnsan Güvenliği Ağı, başta Kanada ve Japonya'nın çabalarıyla 1998 yılında kurulan ve insan güvenliği kavramını dünya genelinde yaygınlaştırmaya çalışan bir girişimdir. Avusturya, Şili, Kanada, Yunanistan, İrlanda, Ürdün, Mali, Kosta Rika, Hollanda, Norveç, İsviçre, Slovenya, Tayland ve gözlemci olarak Güney Afrika'nın da bulunduğu 14 ülke bu girişime destek veren ülkelerdir. Bu girişim kara mayınların yasaklanması, uluslararası ceza mahkemesinin kurulması ve küçük ve hafif silahların yayılmasının engellenmesi gibi *şiddetsiz yaşam* sektörü ile alakalı güvenlik gündemlerine sahiptir (Ovalı, 2006: 30).

Dışışleri Bakanı Axworthy'nin gerekse Japon Başbakanı Obuchi'nin çabaları insan güvenliğinin gelişiminde bireylerin rolünü gözler önüne sermektedir (Huliaras ve Tzifakis, 2007). Belirtilen bu kişiler sadece devletlerinin dış politikalarında insan güvenliği söylemine geçişi değil aynı zamanda devletlerinin dış politikada insan güvenliğine ilişkin pratik adımlar atmalarına neden olmuştur.

1.2.2. İnsan Güvenliğine İlişkin Raporlar

İnsan güvenliği kavramı ilk defa 1994 yılında BM tarafından çıkarılan İnsani Kalkınma Raporu'nda yer almıştır. İlk defa bu raporda insan güvenliğinin ne olduğu, kavrama ilişkin tehditler ve insan güvenliğinin kapsamı belirtilmiştir. Bu rapor sonrası insan güvenliği literatürüne yön veren gerek BM nezdinde gerekse Kanada ve Japonya önderliğinde pek çok rapor çıkarılmıştır. Fakat bu raporlar içerisinde İnsan Güvenliği Komisyonu'nun çıkarmış olduğu Human Security Now ve ICISS tarafından çıkarılan Responsibility to Protect adlı raporlar ön plana çıkmaktadır (MacArthur, 2008). Bu raporlar içerisinde 1994 BM İnsani Kalkınma Raporu BM gibi tarafsız bir aktör tarafından yayınlanmıştır. Human Security Now adlı rapor daha çok Japonya destekli bir rapor niteliğindeyken Responsibility to Protect adlı rapor ise Kanada destekli bir rapor niteliğindedir (MacArthur, 2008). Belirtilen raporlar kapsamında öncelikle 1994 BM İnsani Kalkınma Raporu'nun insan güvenliğine ilişkin genel söylemleri incelenecektir. UNDP tarafından çıkarılan diğer İnsani Kalkınma Raporları aracılığıyla devletlerin insan güvenliği alanındaki gelişimlerini gösteren indikatörlerin saptanması mümkün olmuştur. Bunun dışında Kanada ve Japonya destekli Human Security Now ve Responsibility to Protect adlı raporların insan güvenliğine ait temel söylemleri incelenecektir. Ayrıca insan güvenliğine ilişkin UNDP nezdinde ortaya koyulan ve insan güvenliği kavramının gelişimine katkı sağlayan diğer bazı önemli raporlara değinilecektir.

1.2.2.1. 1994 UNDP İnsani Kalkınma Raporu

İnsan güvenliği kavramının ilk defa ortaya atıldığı 1994 BM İnsani Kalkınma Raporu'nda öncelikle Soğuk Savaş sonrası dünyadaki değişen güvenlik tehditlerine dikkat çekilmektedir. Bu kapsamda Soğuk Savaş dönemi boyunca nükleer tehdit ana güvenlik problemi olarak görülmekte iken Soğuk Savaş sonrası salgınlar, açlık, işsizlik, suç, siyasal baskı ve çevresel kirlilik gibi tehditler insanların gündelik hayatlarında güvensizlik oluşturan durumlar olarak tanımlanmaktadır (UNDP, 1994).

Bu kapsamda farklı tehditleri güvenlik problemi haline getiren raporda insan güvenliği çok boyutlu ve entegre bir güvenlik anlayışı olarak tanımlanmaktadır. İnsan güvenliğinin çok boyutlu olmasından dolayı insan güvenliği adı altında farklı güvenlik sektörleri belirlenmiştir. Bu sektörler ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği, birey güvenliği, toplumsal güvenlik ve siyasal güvenlik sektörleridir (UNDP, 1994: 23-24).

İnsan güvenliğinin sektörel bazda analizi kapsamında ekonomik güvenlik ile bireylerin işsizlik sorunu yaşamamaları ve insan onuruna yakışır standartlarda çalışmaları öngörülmektedir. Bu kapsamda raporda dünyanın pek çok ülkesinde özellikle gençlerin işsizlik problemi yüzünden kendilerini güvensiz hissettikleri belirtilmektedir. Ekonomik güvenlik kapsamında sadece bireylerin iş sahibi olması da yeterli görülmemektedir. Ayrıca adil gelir dağılımının sağlanması gerekliliği de vurgulanmaktadır (UNDP, 1994).

Gıda güvenliği ile bireylerin temel gıda ihtiyaçlarına erişimi kastedilmektedir. Bu açıdan gıda güvenliğinin iki yüzü bulunmaktadır. Bunlar: dünya genelinde bireylere yetecek gıdanın üretilmesi ve üretilen tüm bu besin maddelerinin tüm bireylere adil bir şekilde ulaştırılmasıdır. Bu sektör aracılığıyla açlık yüzünden güvenlik tehdidi yaşayan bireylerin korunması amaçlanmaktadır (UNDP, 1994).

Sağlık güvenliği sektörü kapsamında bireylerin herhangi bir salgın hastalık sebebiyle yaşamlarını kaybetmemeleri ve temel sağlık ihtiyaçlarına erişimleri kastedilmektedir. Fakat raporda gerek gelişmiş ülkeler gerekse gelişmekte olan ülkeler incelendiğinde ekonomik olarak dezavantajlı olan grupların aynı zamanda yeterli sağlık imkânlarına erişim konusunda sıkıntı yaşadıkları tespit edilmektedir. Dolayısıyla ekonomik güvenlik ve sağlık güvenliği sektörleri birbirileri ile bağlantılı sektörler olarak sıralanmaktadır (UNDP, 1994).

Çevre güvenliği kapsamında bireylerin sağlıklı çevre koşullarında yaşama haklarının olması öngörülmektedir. Çevre kirliliğinin yerel ve küresel ölçekte etkilerinin bulunduğu bahisle bu sektör kapsamında alınacak önlemlerin evrensel nitelikli olması gerektiği vurgulanmaktadır. Çevre güvenliği kapsamında insan kaynaklı çevre güvenliğine yönelik belirlenen tehditler nükleer kazalar, hava kirliliği,

ormanlık alanların yok olması sayılmakta iken doğa kaynaklı tehditler ise sel, deprem, toprak kayması ve kuraklık olarak sayılmaktadır (UNDP, 1994).

Birey güvenliği bireylerin fiziksel bütünlüğüne zarar verecek herhangi bir durumun yokluğu olarak tanımlanmaktadır. Buna ilişkin belirlenen tehditler devlet kaynaklı şiddet ve işkence, savaşlar, etnik tansiyonlar, organize suç örgütleri kaynaklı şiddet, tecavüz, çocuk istismarı, bireyin kendine uyguladığı şiddet kapsamında uyuşturucu kullanımı ve intihardır. Sayılan tehditler içerisinde özellikle suç örgütlerinin sebep olduğu güvensizliğe ilişkin önlem alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Birey güvenliğine yönelik belirlenen tehditler kapsamında ayrıca iş hayatlarında bireylere yönelik uygulanan şiddet de birey güvenliği kapsamında değerlendirilmektedir (UNDP, 1994).

Toplumsal güvenlik, toplumda din, dil, etnik köken, cinsiyete dayalı azınlıklara yönelik herhangi bir ayrımcılık ya da kültürel baskının olmaması durumudur. Bu kapsamda özellikle bireylerin toplum içinde uğradığı ayrımcılığa ve etnik ayrımcılık sonrası ortaya çıkan etnik tansiyonlara dikkat çekilmektedir (UNDP, 1994).

Siyasal güvenlik kapsamında politikacılar tarafından bireylerin siyasi haklarına yönelik herhangi bir baskının yokluğu kastedilmektedir. Bu kapsamda siyasi güvenlik ile demokrasi ve insan haklarının sağlanması amaçlanmaktadır. Siyasi güvenlik çerçevesinde bireylerin kendi siyasi düşüncelerini rahatça ifade edebilmeleri, siyasi seçimlerin özgür bir ortamda gerçekleştirilmesi, otoriter yönetimlerin halka baskı uygulamasının önüne geçilmesi ve bireylerin siyasi haklarına herhangi bir tecavüzün olmaması amaçlanmaktadır (UNDP, 1994).

1.2.2.2. Şimdi İnsan Güvenliği Raporu

BM bünyesinde kurulan İnsan Güvenliği Komisyonu tarafından çıkarılan raporda insan güvenliği kavramı kalkınma odaklı bir yaklaşım içinde yorumlanmaktadır. Bu kapsamda insan güvenliğinin devlet güvenliğini tamamlar nitelikte olduğu ve insan hakları ile insani kalkınmayı gözetten bir güvenlik yaklaşımı olduğu belirtilmektedir. İnsan haklarını ve insani kalkınmayı önemseyen bir anlayış içinde raporda bireylerin fiziksel güvenliğinin sağlanmasının yanı sıra bireylerin güçlendirilmesi kavramı da öne çıkarılmaktadır (CHS, 2003: 2). Bireylerin

güçlendirilmesi kavramı çerçevesinde bireylerin sosyal, ekonomik ve toplumsal olarak kendilerini gerçekleştirmelerinin önünde hiçbir engelin bulunmaması durumu ifade edilmektedir. Bu kapsamda İnsan Güvenliği Komisyonu tarafından ortaya koyulan insan güvenliği anlayışının *Şiddetsiz Yaşam* ve *Refah İçinde Yaşam* sektörlerini kapsadığı tespit edilmektedir.

1994 BM İnsani Kalkınma Raporu'nda belirtilen insan güvenliği anlayışına paralel bir anlayış çizen raporda bireylere yönelik belirlenen tehditler bazı noktalarda farklılık göstermektedir. Bu çerçevede rapor kapsamında belirlenen tehditler şiddet içeren çatışmalar, çatışma sonrası topluma yönelik tehditler, insanların yerinden edilmesi ve göçe zorlanması, ekonomik tehditler, sağlığa yönelik tehditler ve eğitim hakkına yönelik tehditlerdir (CHS, 2003).

Raporda şiddet içeren çatışmaların bireylerin fiziksel bütünlüğüne yönelik büyük bir tehdit oluşturduğuna değinilmektedir. Fakat Soğuk Savaş sonrası tehditlerin yapısının değişimi gibi çatışmaların yapısının ve doğasının da değiştiğine dikkat çekilmektedir. Bu kapsamda Soğuk Savaş sonrası çatışma kavramı ile daha çok iç savaşların kastedildiği tespit edilmektedir. Ortaya çıkan bu iç savaşların sebepleri toprak anlaşmazlıkları, ani politik ve ekonomik değişimler, toplum arasında büyüyen eşitsizlikler, artan suç ve yolsuzluk, zayıf rejimler, yetersiz devlet kapasitesi ve kimlik politikalarının yürütülmesi şeklinde sıralanmaktadır. Belirlenen tehditler ile mücadeleye ilişkin raporda bazı politikalar önerilmektedir. Bunlar: güvenliğin gündeminin insan güvenliği olarak benimsenmesi, insani eylemlerin güçlendirilmesi, insan hakları ve uluslararası hukuku saygılı olunması, bireylerin silahsızlandırılması ve suçla mücadele ve çatışmaların önlenmesidir (CHS, 2003).

İnsanların yerlerinden edilmesi ve göçe zorlanması kapsamında büyük insan göçlerinin hem devletlerin güvenliği açısından bir tehdit oluşturacağına hem de göç eden siviller arasına karışmış silahlı grupların terör faaliyetleri kapsamında toplum açısından tehdit oluşturacağından bahsedilmektedir. Hem göç eden bireyler hem de göç alan ülkede yaşayan bireyler açısından ortaya çıkan güvensizlik problemlerini aşmak için kalkınma odaklı bir çözüm sunulmaktadır. Büyük insan göçlerinin genelde az gelişmiş ülkelere doğru gerçekleştiğine dikkat çekilerek yasadışı göçle mücadele sorununun temeline inilmektedir. Bu kapsamda dünya genelinde az gelişmiş devletlerin ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda

kalkınmalarının sağlanması sayesinde yasadışı göçe dayalı güvenlik problemlerinin üstesinden gelinebileceği vurgulanmaktadır (CHS, 2003).

Çatışma sonrası topluma yönelik ortaya çıkan tehditler kapsamında çok boyutlu bir yaklaşım ortaya koyulmaktadır. Bu kapsamda çatışmaların sona erdirilmesi sonrası bireylerin sadece fiziksel güvenliğinin sağlanabildiği fakat çatışma sonrası ortaya çıkan insanların yerlerinden edilmesi, topluma entegrasyonda güçlükler, toplum arasındaki eşitsizlikler, açlık ve salgın hastalıklar gibi tehditlerin hala bireylerin güvenliğini tehdit eden durumlar olarak var oldukları vurgulanmaktadır. Çatışma sonrasında bireylere yönelik siyasal, ekonomik ve sosyal olarak yardım edilmesi öngörülmektedir. Rapor kapsamında çatışma sonrası oluşabilecek olan güvensizliklere yönelik bazı çözümler belirlenmiştir. Bunlar: toplum güvenliğinin sağlanması, acil insani ihtiyaçların karşılanması, toplumun rehabilitasyonu ve yeniden inşasının sağlanması, uzlaşma kültürünün oluşturulması ve bireylerin güçlendirilerek yönetişimin hayata geçirilmesidir (CHS, 2003).

Rapor kapsamında, ekonomik tehditler, sağlığa ilişkin tehditler ve eğitime ilişkin tehditlere yönelik ortaya koyulan çözümler 1994 BM İnsani Kalkınma Raporu ile benzerlik taşımaktadır. Bu kapsamda raporda insan güvenliğine ilişkin *Şiddetsiz Yaşam* ve *Refah İçinde Yaşam* sektörleri birlikte ele alınarak entegre bir yaklaşım belirlenmektedir. Raporda ortaya koyulan entegre yaklaşım çerçevesinde insanların şiddet içeren eylemlerden korunmasında devlet kurumlarının güçlendirilmesi ve insani kalkınma odaklı stratejilerin uygulanmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Raporda sıklıkla vurgulanan kalkınma ilkesine uyumlu bir şekilde insan güvenliğinin hayata geçirilebilmesi için Milenyum Kalkınma Hedefleri'nin⁹ de gerçekleştirilmesi koşulu da öne sürülmektedir (CHS, 2003).

1.2.2.3. Koruma Sorumluluğu Raporu

Kanada sponsorlu bir kurul olan ICISS tarafından ortaya koyulan rapor Kanada'nın insan güvenliği anlayışını yansıtmaktadır (Krause, 2007). Bu kapsamda

⁹ 2000 yılında BM Genel Kurulu'nda ilan edilen Milenyum Deklarasyonu kapsamında küresel anlamda kalkınmanın önemi vurgulanmıştır. Küresel anlamda kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için özgürlük, eşitlik, birlik, hoşgörü, doğaya saygı ve ortak sorumluluk gibi değerler gerekli görülmektedir (UN, 2000). Deklarasyon kapsamında belirlenen kalkınma hedefleri: Açlığın ve yoksulluğun sona erdirilmesi, temel eğitimin evrensel olarak yaygınlaştırılması, cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, AIDS, sıtma gibi salgın hastalıklarla mücadele edilmesi, sürdürülebilir çevrenin sağlanması ve kalkınma için küresel iş birliğinin sağlanmasıdır (UN, 2000).

insan güvenliğini dar kapsamda yorumlayan Kanada *Şiddetsiz Yaşam* sektörüne ilişkin güvenlik problemleriyle ilgilenmektedir. Genel itibari ile bu rapor kapsamında da bireylere yönelik gerçekleştirilecek fiziksel saldırılara karşı askeri müdahale seçeneği öngörülmektedir. Askeri müdahalenin önerilmesi iki sebebe dayandırılmaktadır. Rapora göre her devlet kendi vatandaşları korumak ve güvenliklerini sağlamak zorundadır. Eğer devlet bu görevini yerine getirmez ya da tam tersine devletin kendisi vatandaşları için güvenlik tehdidi haline gelirse askeri müdahalenin gerçekleştirilmesinin zarureti öngörülmektedir (ICISS, 2001). Bireylerin fiziksel bütünlüğüne yönelik tehditlerle ilgilenen ve bireylerin zarar görmesini engellemeye yönelik bir strateji sunan raporun insan güvenliği anlayışının dar kapsamlı yorumu olan *Şiddetsiz Yaşam* sektörü ile ilgilendiği tespit edilmektedir.

Rapor kapsamında bireylerin fiziksel güvenliklerine yönelik gerçekleştirilecek tehditler kapsamında soykırım, sistematik tecavüz, kıtlık gibi tehditler öngörülmektedir (ICISS, 2001: 16). Meydana gelebilecek bu tehditlerle mücadelede devletin kapasitesinin yetersiz kalması ya da bizzat devletin bu tehditlerden herhangi birisine yol açıyor olması sonucu bu raporda sivil unsurları da içeren bir askeri müdahalenin gerçekleştirilmesinin gerekliliği savunulmaktadır (ICISS, 2001).

Rapor kapsamında gerçekleştirilmesi öngörülen askeri müdahaleye yönelik getirilen en temel eleştiri, insani müdahale adı altında askeri müdahalenin, devletlerin siyasi çıkarlarını içeriyor olabileceği riskine ilişkindir (McDonald, 2002). Bireylerin korunmasına yönelik tavsiye edilen koruma sorumluluğu prensibi kapsamında öngörülen askeri müdahalenin kötüye kullanımının önüne geçilmek için bazı şartlar belirlenmiştir. Bu kapsamda askeri bir müdahalenin gerçekleştirilebilmesi için var olması gerek temel şart *Haklı Sebep*'tir (ICISS, 2001: 32). Askeri müdahalenin gerçekleştirilebilmesi için gereken haklı sebep şartının yerine gelebilmesi için rapor kapsamında bazı tehditler sıralanmıştır. Bu tehditler: soykırım amaçlı ya da devlet kaynaklı büyük insan kayıpları, etnik temizlik, bireylerin yerinden edilmesi ya da göçe zorlanması, sistematik tecavüz, iç savaş, kıtlık, savaş suçları ve büyük afetlerde devlet kapasitesinin yetersiz kalmasıdır (ICISS, 2001: 33).

Askeri müdahale seçeneğinin gerçekleşmesi için gereken sebeplerin yanında, bir müdahale gerçekleştirilirken uyulması gereken bazı kriterler de benimsenmiştir.

Bu kriterler: müdahalenin iyi niyet kapsamında yapılması (müdahalenin işgal niteliği taşınamaması, müdahale sonrası askeri birliklerin bölgeden çekilerek yönetimin BM otoritesine bırakılması), askeri müdahalenin son çare olması (askeri müdahale öncesi diplomasi, ekonomik yaptırım, ikili diyalog çabaları gibi tüm uzlaşma çabalarının devreye sokulması), Orantılı müdahale (belirlenen güvenlik problemi çerçevesinde müdahale edilmesi ve müdahalenin sınırlı tutulması), Mantıklı sonuç beklentisi (askeri müdahale ile amaçlanan fayda ile sarf edilecek çaba arasında mantıklı bir bağın varlığı ve başarılabilecek hedeflerin belirlenmesi) belirlenen kriterlerdir (ICISS, 2001: 35-37).

1.2.2.4. İnsan güvenliğine ilişkin diğer raporlar

İnsan güvenliği kavramını farklı açıdan yorumlayan ve kavrama ilişkin ana hatları içeren raporların yanında BM Genel Sekreterliği'ne bağlı kurulan İnsan Güvenliği Birimi tarafından çıkarılmış olan raporlar da insan güvenliğine ilişkin farklı noktaları gözler önüne sermektedir. Bu kapsamda İnsan Güvenliği Birimi tarafından ortaya koyulan raporlar: Framework for Cooperation for the System-Wide Application of Human Security ve Human Security in Theory And Practice adlı raporlardır.

Framework for Cooperation for the System-Wide Application of Human Security adlı rapor, Human Security Now adlı rapor ile pek çok benzer noktaya sahiptir. Rapor kapsamında insan güvenliğinin devlet güvenliğini tamamen reddetmediği aksine devlet güvenliğini tamamlar nitelikte olduğu vurgulanmaktadır (HSU, 2015). Raporda yer alan bu ifadenin Human Security Now adlı raporda da yer aldığı görülmektedir. Raporlar arasındaki ortak noktalar kapsamında Human Security Now raporunda olduğu gibi bu raporda da bireylerin güçlendirilmesi kavramı vurgulanmaktadır (HSU, 2015). Bu açıdan ele alındığında insan güvenliği anlayışının *Şiddetsiz Yaşam* ve *Refah İçinde Yaşam* sektörlerini içine alan bir güvenlik yaklaşımını yansıttığı tespit edilmektedir. Ayrıca bu raporda insan güvenliği kavramı ve kavramın ifade ettiği güvenlik anlayışının koruma sorumluluğu ilkesi ve uygulamalarından farklı olduğuna dikkat çekilmektedir (HSU, 2015). Rapor kapsamında bu tarz bir ifadenin yer alması Kanada öncülüğünde dar anlamda yorumlanan bir insan güvenliği anlayışının reddedilmesine ve insan güvenliği adı

altında gerçekleştirilecek askeri müdahalenin devletlerin siyasi çıkarlarını içerebileceği yönünde endişelere dayanmaktadır.

Human Security in Theory And Practice adlı raporda insan güvenliği stratejisinin gerekliliği Human Security Now raporu referans gösterilerek vurgulanmaktadır. Raporda insan güvenliğine ilişkin bireylerin korunması ve güçlendirilmesi öngörülmektedir. İnsan güvenliğinin tanımlanması sonrası, insan güvenliğinin genel karakteristik özellikleri sıralanmaktadır. Bunlar: insan merkezlilik, çok sektörlülük, kapsayıcılık, her duruma özel yaklaşım içermesi ve önleme odaklı olmasıdır (HSU, 2009: 6). Raporda ayrıca 1994 BM İnsani Kalkınma Raporu ve Human Security Now Raporlarında olduğu gibi aynı güvenlik sektörleri belirlenmiştir. Ayrıca raporda insan güvenliği yaklaşımının *Şiddetsiz Yaşam ve Refah İçinde Yaşam* sektörlerini kapsayacak şekilde geniş bir bakış açısıyla ele alınması gerektiği vurgulanmıştır (HSU, 2009).

1.3. İnsan Güvenliğine Getirilen Eleştiriler

İnsan güvenliği kavramı güvenlik çalışmalarına getirdiği yeniliklerin yanı sıra akademik çevre tarafından çeşitli eleştirilere de uğramıştır. Bu eleştiriler:

- İnsan güvenliği, herhangi bir kavrama öncelik vermediği için başarısız bir politika enstrümanıdır.
- Analitik bir yaklaşıma sahip olmadığı için belirsiz bir konsepte sahiptir.
- İnsan güvenliği aracılığıyla güvenliğin gündemi çok fazla genişletilmektedir.
- İnsan güvenliği açık bir araştırma gündemi sunmamaktadır.
- İnsan güvenliği sadece insan hakları kavramının yeniden formüle edilmesidir.
- İnsan güvenliğinin öncelik verdiği tehditler ile toplumun karşılaştığı tehditler farklılık arz etmektedir.

- İnsan güvenliği devleti önceleyen güvenlik ajandası ile iş birliği halindedir.
- İnsan güvenliği, geleneksel güvenlik anlayışındaki temel tehdit olan savaş kavramından dikkatleri başka tehditlere çekerek, güvenlik kavramını çok fazla esnetmiştir (Booth, 2007: 322-323).

İnsan güvenliğine getirilen pek çok eleştiri içinde öne çıkan eleştirilerden birisi geniş anlamda yorumlanan bir insan güvenliği anlayışının pek çok tehdidi içereceğinden dolayı konsept olarak anlamsız bir hale gelebileceği üzerinedir (Newman, 2010). İnsan güvenliğinde *Şiddetsiz Yaşam* ve *Refah İçinde Yaşam* sektörleri kapsamında pek çok olgunun güvenlik tehdidi olarak varsayılması sonucu tehdit listesinin kontrol edilemeyecek derece genişleyebilecek olması eleştirilmektedir. Bu kapsamda BM ya da uluslararası alanda bütün devletlerin mutabık kalacağı bir kurum tarafından tehdit listesi oluşturulması önerilmektedir (Owen, 2004).

İnsan güvenliğine yönelik getirilen eleştiriler arasında bir diğer önemli eleştiri insan güvenliğinin normatif olarak cezbedici fakat analitik olarak zayıf olmasıdır (Newman, 2004). Bu kapsamda Buzan (2004) da analitik bir değer eklemeyen güvenlik gündemini genişlettiğinden dolayı insan güvenliğine şüpheyle yaklaşmaktadır. Buzan insan güvenliğinin bireyi merkeze alan güvenlik anlayışını da eleştirmektedir. Buzan (2004)'a göre insan güvenliğinin bireyi referans nesnesi yapması analitik yaklaşımın kaybedilmesine yol açacaktır. Çünkü bireyler toplum içinde tek başlarına bir anlam ifade etmemekte sadece toplum içindeki görevleri itibarı ile bir anlam ifade etmektedir. Bundan dolayı asıl olan bireyin güvenliğinin sağlanması değil toplumun güvenliğinin sağlanmasıdır.

Eleştirel Güvenlik Yaklaşımı, insan güvenliği kavramını güvenlik çalışmalarındaki hegemonik söylemin yeni bir biçimi olarak değerlendirdiğinden dolayı kavrama şüpheyle yaklaşmaktadır (Newman, 2010). Bu kapsamda Ken Booth Batı merkezli hegemonik güvenlik anlayışı ile insan güvenliği arasındaki bağa dikkat çekmektedir. Booth (2007: 324)'a göre; devletler güvenliğe ilişkin önceliklerini değiştirmeden insan güvenliği hakkında konuşmayı öğrenmişlerdir. Bu kapsamda insan güvenliği sert gücün demir elinin kadife eldiven giymiş halidir. İnsan

güvenliğine yön veren raporlardan biri olarak değerlendirilen Human Security Now adlı rapordan hareketle Galtung da insan güvenliği kavramını, geleneksel güvenlik anlayışından çok farklı olmamakla eleştirmektedir. Galtung (2004: 7)'a göre insan güvenliğine ilişkin bu raporda güvenlik kavramı insan vurgusu eklenerek meşrulaştırılmaktadır. Bu kapsamda bir devlete yönelik gerçekleştirilecek askeri müdahaleye insan güvenliği adı verilerek güvenlik çalışmalarına hâkim olan devlet sistemi meşrulaştırılmaktadır. Newman (2017: 33)'a göre ise insan güvenliği devlet merkezli realist güvenlik anlayışını reddeden bir anlayıştan ziyade zamanla güvenlik çalışmalarındaki hâkim görüşe yakın fikirleri barındıran bir kavram haline dönüşmüştür. Tüm bu eleştiriler kapsamında insan güvenliği Batı merkezli bir güvenlik anlayışının devamı olduğu düşünüldüğünden ve geleneksel güvenlik anlayışını reddetmeyerek alternatif bir güvenlik anlayışı sunmadığından dolayı eleştirilmektedir.

2. AVRUPA BİRLİĞİ VE İNSAN GÜVENLİĞİ

Soğuk Savaş sonrası gerek AB anlaşmaları gerekse AB'nin dış ve güvenlik politikasına ilişkin stratejileri insan güvenliği normunun AB tarafından resmi olarak kabul edilmemesine rağmen *de facto* olarak uygulandığını göstermektedir (Kotsopoulos, 2006). Bu tez kapsamında da AB ve insan güvenliği arasındaki bu ilişkinin varlığı kabul edilmektedir. Diğer yandan insan güvenliğinin AB resmi stratejisi olarak kabul edilmemesine ilişkin Kotsopoulos (2006)'a göre; *de facto* olarak kabul gören ve uygulanan insan güvenliği stratejisinin AB tarafından resmi bir politika olarak kabul edil(e)memesindeki temel sebep AB anayasasının referandumlar sonucu kabul edilmemesidir. Ağır (2015)'a göre de Hollanda ve Fransa'da yapılan referandumlarda AB anayasasının reddedilmesi AB için insan güvenliği stratejisinin yaratılması şansını sona erdirmiştir.

İnsan güvenliği stratejisinin AB tarafından *de facto* olarak uygulanması kapsamında Soğuk Savaş'ın hemen akabinde açıklanan Petersberg Deklarasyonu¹⁰ sonucu AB insan güvenliği uygulayıcısı ve sağlayıcısı kimliğini oluşturmaya başlamıştır (Arman ve Mengüaslan, 2015). Bireylerin güvenliğini ve barış ortamını sağlamaya yönelik AB tarafından gösterilen bu çabaların yanı sıra genişleme politikası ve bu politika ile bağlantılı koşulluluk stratejisi, Kopenhag Kriterleri, AB Müktesebatına uyum ve AKP gibi araçlar da AB tarafından insan güvenliği normunun yayılmasını sağlamaktadır. Ayrıca AB'nin Batı Balkanlar'a yönelik genişleme politikası kapsamında İOS ve İOA aracılığıyla Batı Balkanlar özelinden hareketle AB ve çevresinde güvenliğin sürekli sağlanarak insan güvenliği normunun hayata geçirilmeye çalışıldığı görülmektedir (Arman, 2007). Ayrıca AB dış ilişkilerinde insan güvenliğine ilişkin kriz yönetimi, barışı koruma, insan hakları ve demokrasinin geliştirilmesi, insani yardım ve kara mayınlarla mücadele kampanyalarını içeren gelişmeler insan güvenliğinin gelişmesi ve uygulanmasında önemli adımlar olarak kabul edilmektedir (Kotsopoulos, 2006).

Bu bölümde AB ve insan güvenliği arasındaki ilişkinin tespiti açısından öncelikle AB'nin insan güvenliği uygulayıcısı kimliğinin oluşmasına etki eden AB anlaşmaları ve bu anlaşmalarda insan güvenliği kavramı ile benzer noktalara değinen maddeler incelenecektir. İnsan güvenliğine ilişkin AB iç dinamikleri kapsamında AB resmi metinlerinde insan güvenliğine ilişkin ibareler de yer almaktadır. Bu kapsamda Avrupa güvenlik stratejisi

¹⁰ Bkz. Bu deklarasyon kapsamında tanımlanan görevler ve bu görevlerin insan güvenliği ile ilişkisi "Petersberg Deklarasyonu" adlı bölümde detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

belgeleri, Barcelona Raporu, Madrid Raporu ve son olarak Berlin Raporu incelenecektir. Kendi içinde insan güvenliği normunu içselleştiren ve uygulayan AB'nin aday ve komşu devletler ile olan ilişkileri incelendiğinde de AB insan güvenliği normunun sağlayıcısı konumundadır. Bu açıdan insan güvenliğine ilişkin AB dış dinamikleri kapsamında ilk olarak koşulluluk stratejisi, Kopenhag Kriterleri ve AB Müktesebatının insan güvenliği ile ilişkisi incelenecektir. Ayrıca İOA, İOA ve AKP aracılığıyla AB'nin insan güvenliği normunu nasıl yaydığı ortaya koyulacaktır. Son olarak AB tarafından genişleme stratejisi kapsamında finansal, politik, kurumsal ve teknik destek sunan araçlara ve insani yardım sunan ECHO'ya değinilecektir.

2.1. Avrupa Birliği-İnsan Güvenliği İç Dinamikleri

İnsan güvenliği uygulayıcısı olarak AB insan güvenliğinin AB bünyesinde gelişimi açısından AB anlaşmaları ve güvenlik strateji raporları ile önemli aşamalar kaydetmiştir. İnsan güvenliği kavramı 1994 BM raporunda ilk defa ortaya koyulmasına rağmen BM'nin bu raporu öncesinde AB tarafından ortaya koyulan Petersberg Deklarasyonu ve Maastricht Anlaşması insan güvenliğine ilişkin değerlerin AB içerisinde benimsendiği ilk adımlar olarak değerlendirilebilir. Maastricht'in devamında imzalanan Nice, Amsterdam ve Lizbon Anlaşmaları da Maastricht ve Petersberg Deklarasyonu'nda ortaya koyulan insan güvenliği anlayışını geliştirmeye amaçlamıştır. Bunun yanı sıra insan güvenliğini resmi AB güvenlik stratejisi haline getirme çabaları kapsamında yayınlanan Barcelona, Madrid ve Berlin Raporları da AB'nin kendi içi dinamikleri kapsamında insan güvenliği kavramını geliştirmeye yönelik attığı adımlar olarak değerlendirilebilir.

Bu bölümde ilk olarak Maastricht, Nice, Amsterdam ve Lizbon Anlaşmaları incelenecektir. Bu metinlerde insan güvenliği ile ortak değerleri savunan ve benzer güvenlik yaklaşımlarını ortaya koyan maddeler açıklanacaktır. Bunun yanı sıra insan güvenliği kavramının geçtiği resmi AB belgeleri de incelenecektir. Bu kapsamda Petersberg Deklarasyonu, AB güvenlik strateji raporları, Barselona, Madrid ve Berlin Raporları insan güvenliğine katkıları açısından değerlendirilecektir.

2.1.1. Avrupa Birliği Anlaşmaları

AB'nin insan güvenliği anlayışını şekillendiren anlaşmalar kapsamında Maastricht, Amsterdam, Nice ve Lizbon Anlaşmaları incelenecektir. Bu anlaşmalarda yer alan ifadeler ile insan güvenliğine ilişkin kavramlar arasındaki ilişkiler ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

2.1.1.1. Maastricht Anlaşması

İnsan güvenliğinin AB bünyesinde gelişimi kronolojik olarak incelendiğinde ilk olarak Maastricht Anlaşması karşımıza çıkmaktadır. Anlaşmanın Soğuk Savaş'ın bitişine denk gelmesinden ötürü geleneksel güvenlik anlayışından çıkılarak bireylerin güvenliğini önemseyen maddelerin yer alması insan güvenliğinin savunduğu değerler ile benzerlik taşımaktadır.

Anlaşmanın 126. maddesinde Birlik ülkeleri içerisinde eğitim kalitesinin artırılması ve eğitim alanında devletlerarası iş birliği öngörülmektedir (European Communities, 1992: 47). Madde genel kapsamı itibari ile Birlik içerisinde eğitimin geliştirilmesini amaçlamasının yanı sıra bireylerin eğitim hakkı ve eğitim kalitesinin yükseltilmesi açısından insan güvenliğinin bir alt güvenlik dalı olan eğitim güvenliği kapsamına da girmektedir. BM bünyesinde kurulan İnsan Güvenliği Komisyonu tarafından çıkarılan Human Security Now adlı raporda bireylerin eğitim haklarına yönelik tehditlerin altı çizilerek eğitim güvenliği vurgulanmaktadır. Maastricht Anlaşması'nın eğitim ile alakalı bu maddesi de Human Security Now adlı raporda vurgulanan bireylerin eğitim güvenliğinin sağlanması adına olumlu bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anlaşmanın 128. maddesinde Birlik içerisindeki kültürel çeşitliliğe vurgu yapılmakta ve farklı kültürlerin bir arada yaşayabilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir (European Communities, 1992: 48). Bireylerin kimliklerine ve kültürlerine saygı duyulması açısından bu madde insan güvenliğinin *Onurlu Yaşam* sektörü kapsamında değerlendirilebilir. Annan tarafından 2005 yılında BM kurulunda ilan edilen bu sektör ile bireylerin kimliklerine, azınlıklara ve toplumda dezavantajlı gruplara yönelik tehditlerin engellenmesi öngörülmektedir. Anlaşmanın bu maddesi de bireylerin kimlik güvenliği ile yakın alakalı olmasından dolayı insan güvenliği kavramının gelişiminde önemli bir yere sahiptir.

Anlaşmanın 129. maddesi kapsamında Birlik içerisinde toplum sağlığının korunması için iş birliği öngörülmektedir. Bu kapsamda salgınlarla mücadelede, Birlik içerisinde bilgi alışverişi ve eğitim koordinasyonu vurgulanmaktadır (European Communities, 1992: 49). Bu madde gerek 1994 BM raporunda gerekse insan güvenliğine ilişkin ortaya koyulan diğer raporlarda belirtilen sağlık güvenliği ile doğrudan alakalıdır. İnsan güvenliğinin bir alt güvenlik dalı olarak sağlık güvenliği kapsamında bireylerin kaliteli sağlık hizmetlerine erişimi ve salgınlardan korunması gibi alanlara vurgu yapılmaktadır. Anlaşmanın bu maddesi de sağlık güvenliğine katkısı açısından önem arz etmektedir.

Maastricht Anlaşması kapsamında 130. maddede doğal çevrenin korunması, doğal kaynakların uygun ve mantıklı bir biçimde kullanılması ve bölgesel ya da küresel bazda meydana gelebilecek çevre problemlerinin önlenmesi amaçlanmaktadır (European Communities, 1992: 58). Ortaya koyulan bu madde 1994 tarihli BM raporunda belirlenen çevre güvenliği ile doğrudan alakalıdır. Bu kapsamda çevre güvenliği çevrenin korunması ve çevreye zarar verecek tehditlerin önlenmesini kapsamaktadır. Anlaşmanın çevre ile alakalı bu maddesi de çevreyi koruma adına benzer hükümler içermektedir. Bu açıdan çevre güvenliğine ilişkin devletler bazında duyarlılığın oluşması konusunda önem arz etmektedir.

Maastricht Anlaşması'nın insan güvenliği ile olan ilişkisi genel olarak değerlendirildiğinde anlaşma daha çok Birliğin içyapısını düzenleyen maddeler içerse de çevre, sağlık, kimlik ve eğitim güvenliğini ilgilendiren maddeleri içermesi açısından insan güvenliği için önem taşımaktadır. Anlaşmadaki insan güvenliği ile alakalı maddelerin bir diğer önemi ise insan güvenliği kavramının resmi olarak ortaya çıkışından önce AB bünyesinde kabul edilen normlar olmasından ötürü insan güvenliği kavramının ortaya çıkışı ve şekillenmesinde öncülük etmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

2.1.1.2. Amsterdam Anlaşması

Amsterdam Anlaşması Birlik kapsamında Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın (ODGP) oluşturulmasına imkân tanımıştır. Madde J1 kapsamında demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, temel hak ve özgürlüklere saygı ilkelerine dayalı bir ODGP öngörülmüştür (European Communities, 1997: 10). ODGP'ye ilişkin belirtilen bu ilkeler ile insan güvenliğinin özellikleri benzerlik taşımaktadır. Bu açıdan ODGP kapsamında bu ilkelerin belirlenmesi AB dış politikasında insan güvenliği stratejisinin uygulanabilirliğini artırmıştır. Ayrıca ODGP'nin insan güvenliği ile olan ilişkisi açısından madde J7 kapsamında Petersberg Deklarasyonu ile belirlenen görev tanımları ODGP kapsamına alınmıştır (European Communities, 1997: 12). Bu madde de ODGP kapsamında insan güvenliği kavramının uygulanabilirliğini artırmıştır.

Anlaşmanın K1 maddesinde organize suç, uyuşturucu kaçakçılığı, insan kaçakçılığı, terörizm, dolandırıcılık ve yolsuzlukla mücadelede polis ve adli iş birliği öngörülmektedir (European Communities, 1997: 16). Anlaşma kapsamında belirtilen iş birliği alanları incelendiğinde geleneksel güvenlik anlayışının benimsemiş olduğu tehdit anlayışından farklı olduğu tespit edilmektedir. Suç örgütlerinin oluşturduğu tehditler ve güvensizliklerle mücadelede iş birliğinin vurgulanması AB'nin Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik algısını ortaya koymaktadır. 1994 tarihli BM raporunda Soğuk Savaş dönemine ait nükleer

tehditlerin yerini bireyleri tehdit eden yeni tehditlere bıraktığı vurgusu ile Amsterdam Anlaşmasında belirlenen tehdit alanları benzerlik taşımaktadır.

Anlaşmanın 118c maddesinde çalışma hayatına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Bu çerçevede iş imkânlarının yaratılması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, çalışanlara sosyal güvenlik imkânlarının sağlanması, iş hayatında meydana gelebilecek salgın hastalıklar ve kazaların önlenmesi, işçi ve işveren arasındaki maaş pazarlığının adil bir şekilde sağlanması gibi konular vurgulanmıştır (European Communities, 1997: 37-38). Madde kapsamında insan güvenliği bağlantısı incelendiğinde bireylerin ekonomik güvenliğini dikkate alan ifadeler yer almaktadır. Human Security Now Raporu ve 1994 BM İnsani Kalkınma Raporu'nda belirtilen ekonomik güvenlik kapsamında sadece bireylerin iş imkânı bulmaları değil aynı zamanda çalıştıkları iş şartlarının iyi olması ve sosyal güvenliklerinin sağlanması da öngörülmüştür. Amsterdam Anlaşması'ndaki bu madde ile ekonomik güvenlik anlayışı birbirilerini destekler niteliktedir.

Anlaşmanın 128, 129 ve 130. maddelerinde Maastricht Anlaşması'na benzer şekilde çok kültürlülüğe saygı, sağlık ve çevreye ilişkin hükümler yer almaktadır. Bu kapsamda Maastricht Anlaşması'nda ortaya koyulan insan güvenliği alanları Amsterdam Anlaşması'nda da tekrar vurgulanmıştır (European Communities, 1997: 39-42).

Amsterdam Anlaşması genel itibariyle değerlendirildiğinde anlaşma kapsamında Maastricht'te vurgulanan çevre güvenliği, sağlık güvenliği, eğitim güvenliği ve kimlik güvenliği gibi konuların tekrar vurgulandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra AB dış politikasında insan güvenliği stratejisinin daha etkili kullanılabileceği ODGP tanımlanmıştır. Bireylerin güvenliklerine ilişkin organize suç örgütlerinin neden olduğu tehditler de güvenlik tehdidi sayılmış ve geleneksel güvenlik anlayışından uzaklaşılarak insan güvenliği kapsamında ortaya koyulan tehditler kabul edilmiştir. Ekonomik güvenliğin kapsamı geniş bir şekilde ele alınarak bireylerin sadece iş imkânı bulmaları değil aynı zamanda çalışma şartlarının ve sosyal güvenlik hakları ile ilgili düzenlemeler de öngörülerek bireylerin ekonomik hakları ve güvenlikleri güvence altına alınmıştır. Amsterdam Anlaşması'nda insan güvenliğine ilişkin gerek Maastricht ile değinilen aynı noktalar gerekse Maastricht sonrası insan güvenliğine ilişkin getirilen yeni düzenlemeler AB aracılığıyla insan güvenliğinin gelişimine katkı sağlamıştır.

2.1.1.3. Nice Anlaşması

Nice Anlaşması'nın 137. maddesi kapsamında Amsterdam Anlaşması'nda yer alan iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili konular genişletilmiştir. Madde çerçevesinde Amsterdam'daki hükümlere ek olarak işçilerin bilgilendirilmesi ve danışma kanallarının açık olması, işçi çıkarlarını savunan kolektif hareketlerin var olması, çalışma hayatında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, sosyal dışlanma ile mücadele ve sosyal güvenlik sisteminin modernizasyonu gibi hükümler yer almaktadır (European Communities, 2001: 17). Anlaşma kapsamında öngörülen gelişmeler sayesinde ekonomik güvenliğe ilişkin güvenliğin gündemi genişletilmiş ve sadece bireylerin ekonomik güvenliği değil refah seviyelerinin yükseltilmesi de amaçlanmıştır. Nice Anlaşması ile birlikte AB sadece ekonomik güvenliği benimseyen bir aktör değil aynı zamanda anlaşmalar aracılığı ile ekonomik güvenlik alanının güvenliğini genişleten bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anlaşmanın 181a maddesinde, aday ülke statüsü öncesinde devletler ile AB arasında İOA imzalanması gerektiğinden bahsedilmektedir (European Communities, 2001: 20). Bu madde ile birlikte üyelik öncesi devletlerle imzalanması öngörülen İOA¹¹ için yasal zemin oluşturulmuştur. Bu maddenin insan güvenliği ile dolaylı olarak ilişkisi bulunmaktadır. İOA ile devletlerin AB'ye adaylık süreci öncesi, AB standartları çerçevesinde belli reformları gerçekleştirmesi beklenmektedir. İOA kapsamında devletlerden beklenen reformlar da devletlerin bireyleri daha ön plana alan bir güvenlik anlayışı benimseyerek insan güvenliğini konusunda ilerleme kaydetmelerine olanak sağlamaktadır. Bu kapsamda AB insan güvenliği kavramını benimseyip geliştiren aktör statüsünün yanında insan güvenliği normunun ihraççısı konumuna da sahiptir.

2.1.1.4. Lizbon Anlaşması

AB anayasası girişimlerinin Hollanda ve Fransa referandumlarıyla başarısızlığa uğraması sonucu AB içinde entegrasyonu artırmak amacıyla ortaya koyulan Lizbon Anlaşması'nda, insan güvenliği konusunda pek çok maddeye yer verilmiştir. Lizbon Anlaşması'nda, bu anlaşma öncesinde imzalanan diğer anlaşmalarda insan güvenliğine ilişkin vurgulanan değerlerin yanı sıra yeni hükümler de eklenmiştir. Bu kapsamda Anlaşma'nın 2. maddesinde birliğin amacının barışın sağlanması, birliğin değerlerinin geliştirilmesi ve bireylerin refahının artırılması olduğu belirtilmiştir (European Communities, 2007: 11). Birliğin vurgulanan amaçları ile insan güvenliğinin amaçları

¹¹ İOA ve insan güvenliği arasındaki ilişki "İOS VE İOA" adlı bölümde detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

karşılaştırıldığında her ikisinin de ortak noktalara sahip olduğu tespit edilmektedir. İnsan güvenliği kapsamında bireylerin fiziksel güvenliğinin sağlanması ve çatışmaların sonlandırılmasının yanı sıra çatışma sonrası toplumun yeniden inşası da amaçlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle barışın korunması ve sağlanması sonrası bireylerin refahının artırılması ve toplumsal kalkınma amaçlanmaktadır. Lizbon Anlaşması'nda belirtilen bu madde kapsamında AB insan güvenliğine benzer şekilde Birlik içinde barışın sağlanmasının yanı sıra bireylerin refahının artırılmasını amaçlayarak insan güvenliği anlayışını ortaya koymaktadır.

Anlaşmanın 2. maddesinde Birlik kapsamında sosyal politikalar, ekonomi, tarım, çevre, sağlık, eğitim, turizm, kültür ve spor alanında iş birliğinin sağlanması öngörülmektedir (European Communities, 2007: 47-48). AB kendi sınırları içerisinde bireylerin sadece barış içinde yaşamasını değil aynı zamanda toplumsal kalkınmanın ve refahın sağlandığı bir ortamda bireylerin yaşamasına yönelik adımlar atmaya çalıştığı görülmektedir. Bu kapsamda AB insan güvenliğini benimseyen ve kendi içinde hayata geçiren bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Madde 3b'de ortaya koyulan *subsidiarite*¹² kavramı çerçevesinde, yukarıdan aşağıya bir yönetim anlayışı yerine toplumu ilgilendiren konularda daha etkin ve hızlı çözümlerin bulunması amacıyla aşağıdan yukarıya bir yönetim anlayışı öngörülmektedir. *Subsidiarite* kavramı ile ayrıca yönetimde yerelleşme amaçlanmaktadır (European Communities, 2007: 12). Anlaşma kapsamında ortaya koyulan *subsidiarite* kavramı ile daha demokratik ve birey merkezli bir yönetim anlayışı amaçlanmaktadır. Bu sayede bireylerin karar alma sürecine aktif şekilde katılımının sağlanması bireylerin siyasal güvenliklerini temin eden bir husustur. 1994 BM raporu ve Human Security Now adlı raporlarda yer alan siyasal güvenlik sektörü kapsamında bireylerin yönetime ilişkin özgür bir biçimde seçme, seçilme, yönetime katılma ve yönetime ilişkin fikirlerde bulunabilmesinin önü *subsidiarite* kavramı ile açılmaktadır. Bu açıdan *subsidiarite* kavramı siyasal güvenlik adına önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

¹² Lizbon Anlaşması'nın 3b maddesinde yer alan *subsidiarite* karar alma süreci ile alakalı bir kavramdır. Subsidiarite çerçevesinde karar alıcı merciinin vatandaşlara olabildiğince yakın olması amaçlanmaktadır. Subsidiarite kavramı çerçevesinde AB organları ve üye devletler arasındaki karar ve sorumluluk paylaşımının belirlenmesi söz konusudur. Bu kapsamda birliğe üye devletlerin karar alma süreçlerine AB'nin müdahalesi ancak AB bu konuda daha etkili bir politika yürütebilecekse mümkün kılınmakta ve karar alma mekanizmalarında yerelleşme ön plana çıkarılmaktadır. Bkz. Eur-Lex, *The Principle Of Subsidiarity*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:ai0017&from=FR>.

Anlaşmanın 10. maddesinde birliğin dış ilişkileri kapsamında sürdürülebilir ekonomi, sosyal ve çevresel kalkınmanın sağlanması ve küresel anlamda yoksullukla mücadeleden bahsedilmektedir (European Communities, 2007: 24). Küresel anlamda yoksullukla mücadele 1994 BM raporundan itibaren insan güvenliği kapsamında değerlendirilmiş ve çözüm bulunması gereken öncelikli güvenlik konularından biri olarak belirlenmiştir. Bu noktada AB'nin kendi iç dinamikleri dışında üçüncü ülkelerdeki yoksullukla mücadelede ortaya koyduğu irade AB gibi uluslararası bir aktör sayesinde insan güvenliğinin uluslararası alanda gelişimini hızlandırmaktadır. Ayrıca madde kapsamında kalkınmanın vurgulanması Human Security Now Raporu ve 1994 BM raporunda vurgulanan güvenliğin sadece bireylerin korunması ile değil aynı zamanda kalkınmanın da sağlanması ile mümkün olacağı yönündeki ifadelerle paralellik göstermektedir.

Anlaşmanın 28a maddesinde ODGP kapsamında barışı koruma ve çatışmaları önleme amacıyla insani müdahale seçeneğinin BM anlaşmalarına uygun bir şekilde kullanılabileceği belirtilmektedir (European Communities, 2007: 34). Anlaşmada aynı maddenin diğer fıkrasında ise insani müdahalenin kapsamı açıklanmaktadır. Buna göre ODGP kapsamında gerçekleştirilebilecek operasyonlar: sivil-askeri ortak operasyonlar, arama ve kurtarma görevleri, askeri tavsiye ve destek operasyonları, çatışma önleme ve barışı koruma operasyonları, kriz yönetimi ve terörizmle mücadeledir (European Communities, 2007: 35). Lizbon Anlaşması ile tanımlanan görev alanı incelendiğinde Petersberg görevlerinin daha da genişletildiği görülmektedir. Ayrıca insan güvenliği kapsamında bazı durumlarda devletlerin kendisinin vatandaşlarına yönelik tehdit olabileceği vurgulanmaktadır. AB tarafından desteklenen insani müdahale seçeneği ile de kendi vatandaşlarına yönelik tehdit haline gelen ya da ülke içinde bireylerin güvenliğini sağlama noktasında yetersiz kalan devletlere müdahale seçeneği meşru görülmektedir. AB tarafından insan güvenliğinin bu yorumu AB'yi Responsibility To Protect Raporu'ndan hareketle Kanada tipi bir insan güvenliği anlayışına yaklaştırmaktadır.

Lizbon Anlaşması çerçevesinde, çevre güvenliğine ilişkin ifadeler de yer almaktadır. Anlaşmanın 174. maddesinde çevresel problemler ve iklim değişikliği ile mücadelede uluslararası iş birliğinin önemi vurgulanmaktadır. Ayrıca sürdürülebilir bir çevre için yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi öngörülmektedir (European Communities, 2007: 87-88). Bu madde incelendiğinde çevre güvenliğine ilişkin ifadeler Maastricht'ten itibaren yer alsa da Lizbon Anlaşması'yla birlikte iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi farklı çevre problemlerine yönelik AB'nin hızlı bir şekilde tepki gösterdiği ve anlaşma

metinlerinde yer verdiği tespit edilmektedir. Bu noktada AB'nin çevre güvenliğine ilişkin hassas yapısı önem taşımaktadır.

Lizbon Anlaşması'nda insani yardım konusuna ilişkin önemli adımların atıldığı görülmektedir. Bu çerçevede anlaşmanın 188. maddesinde doğal ya da insan kaynaklı doğal afetlerden zarar görmüş bireylere yönelik uluslararası hukuk prensiplerine uygun bir şekilde insani yardımların yapılması öngörülmektedir. Ayrıca insani yardım konusunun AB bünyesinde kurumsallaşması için insani yardım operasyonlarında görev alması beklenen gönüllü insani yardım ekibinin kurulması öngörülmektedir (European Communities, 2007: 95-96). İnsan güvenliği kapsamında küresel kalkınmanın sağlanabilmesi ve yardıma muhtaç bireylere gerekli yardımların ulaştırılması açısından hayati öneme sahip insani yardım konusunda AB'nin bu aktif ve sorumlu tutumu insan güvenliğini ihraç eden aktör konumunu daha da güçlendirmektedir.

2.1.2. Avrupa Birliği Güvenlik Strateji Belgeleri

AB'nin kendi içinde insan güvenliği konusundaki gelişimini gözlemlemek için incelenmesi gereken bir diğer husus güvenlik strateji belgeleridir. Bu belgelerde güvenliğin tanımı, güvenlik tehditlerinin ve bu tehditlerle mücadele yöntemlerinin belirlenmesi ile insan güvenliğindeki tehditler ve bu tehditlerle mücadele yöntemleri arasındaki benzerliğin ortaya koyulması önemlidir. Bu kapsamda çoğunluğunu AB üye devletlerinin oluşturduğu Batı Avrupa Birliği (BAB)'nin kabul ettiği Petersberg Deklarasyonu, 2003, 2008 ve 2016 Avrupa Güvenlik Strateji Belgeleri incelenecektir.

2.1.2.1. Petersberg Deklarasyonu

Petersberg Deklarasyonu esas itibarı ile BAB¹³ kapsamında ortaya koyulmuştur. Fakat Deklarasyonun öncesinde imzalanan Maastricht Anlaşması'nda BAB'ın görev alanı Birlik kapsamına alınmıştır (WEU, 1992 ve European Communities, 1992). Bundan dolayı BAB kapsamında tanımlanan görev alanları dolaylı olarak AB devletlerinin tamamını ilgilendiren alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Petersberg Deklarasyonu çerçevesinde belirlenen görev alanları: insani yardım, arama-kurtarma görevleri, barışı koruma görevleri, kriz yönetimi ve barışın sağlanması görevleridir (WEU, 1992: 6). Deklarasyon kapsamında

¹³ BAB 1948 yılında imzalanan Brüksel Anlaşması ile kurulmuştur. Anlaşmaya imza atan BAB'ın kurucu üyeleri: İngiltere, Lüksemburg, Hollanda, Fransa ve Belçika'dır. Örgüt Orta Avrupa'da artan Sovyet etkisine karşı bir Avrupa Savunma örgütü yaratılması amacıyla kurulmuştur. 1954 yılında imzalanan Paris Anlaşması ile Almanya ve İtalya'da BAB'a katılmıştır. Örgüt Sovyetlere karşı Avrupa savunmasının Avrupalı devletler tarafından gerçekleştirilmesi amacı ile kurulmasına rağmen örgütten kısa bir süre sonra kurulan NATO sonrası etkinliğini giderek kaybetmiştir. Sovyet tehdidine karşı Avrupa savunmasında NATO birinci yetkili kılınırken BAB NATO'ya yardımcı bir örgüt olarak görülmüştür. Bkz. WEU, *History of WEU*, <http://www.weu.int/>.

belirtilen görev alanları ile insan güvenliği arasındaki ilişki incelendiğinde bu görevler kapsamında daha çok bireylerin fiziksel bütünlüklerine yönelik tehditlerle mücadele önce çıkarılmaktadır. Ayrıca barışı koruma ve barışın sağlanması görevleri kapsamında insani müdahalenin gerçekleştirilebilmesi amaçlanmaktadır. Bu açıdan tanımlanan görevlerin, Koruma Sorumluluğu Raporu'nda Kanada tarafından ortaya koyulan insan güvenliği anlayışına daha yakın olduğu tespit edilmektedir. Bireylerin refahının artırılması ya da bireylerin günlük hayatlarında karşılarına çıkabilecek tehditlerden ziyade bireylerin fiziksel bütünlüklerine yönelik oluşabilecek tehditlerin önlenmesini amaçlayan Kanada tipi insan güvenliği anlayışı Petersberg Deklarasyonu aracılığıyla AB tarafından da ortaya koyulmaktadır.

2.1.2.2. 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi

Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi'nin insan güvenliği ile olan ilişkisi belge kapsamında belirlenen güvenlik tehditleri ile yakın alakalıdır. Belgede geleneksel güvenlik anlayışından farklı olarak açlık, salgın hastalıklar, ekonomik krizler, küresel ısınma ve doğal kaynaklar üzerindeki mücadeleler gibi yeni tehditlere değinilmiştir (European Council, 2003). Belirlenen tehditler Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik anlayışının ve tehditlerin resmi bir belgede ortaya koyulması açısından önem taşımaktadır. Belgede vurgulanan tehditler ile insan güvenliği kapsamında 1994 BM raporunda bahsedilen tehditlerin benzer noktalara sahip olmasının yanı sıra 1990'lı yıllarda tehdit olarak algılanmayan fakat 2000'li yıllar ile birlikte daha çok irdelenen küresel ısınma gibi konuların da tehdit kapsamına alındığı görülmektedir. Bu açıdan Avrupa Güvenlik Strateji Belgesi'ndeki tehdit anlayışı insan güvenliğindeki tehdit anlayışına benzer niteliktedir. Belgede ortaya koyulan tehdit anlayışı kapsamında beş temel tehdit belirlenmiştir. Bunlar: terörizm, kitle imha silahları, bölgesel çatışmalar, organize suç ve başarısız devletlerdir (European Council, 2003: 3-5). Belgede bu tehditlerin yer almasına ilişkin yapılan açıklama kapsamında geleneksel anlamda tehdit oluşturan yabancı devlet ordularının artık tehdit kaynağı olmadığı bunun yerine sınır aşan boyutlara ulaşan yeni tehditlerin varlığından dolayı artık hiçbir bireyin devlet sınırları içinde güvenli olamayacağı vurgulanmaktadır (European Council, 2003).

Bu belgeden hareketle AB-insan güvenliği ilişkisinin 2000'li yılların başından itibaren sadece AB anlaşmalarından ibaret olmadığı tespit edilmektedir. AB insan güvenliğinin savunduğu tehdit anlayışına benzer bir tehdit anlayışını benimsemiş ve bunu resmi güvenlik strateji belgesinde yer vermiştir. Bu açıdan 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi

Belgesi insan güvenliğinin bir güvenlik stratejisi olarak benimsenmesi noktasında önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

2.1.2.3. 2008 Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi

2003 yılında hazırlanan güvenlik strateji belgesi sonrası dünyada meydana gelen değişimler, güvenliğe ilişkin tehditlerin ve bu tehditlerle mücadele yöntemlerinin revizyonunu gerektirmiştir. Bu kapsamda 2008 yılında hazırlanan Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde hem 2003 yılında ortaya koyulan güvenlik strateji belgesinin etkinliği hakkında bilgi verilmekte hem de 2003 yılında hazırlanan belgede görülen eksik noktalar giderilmeye çalışılmıştır. Bu belge kapsamında belirlenen tehditler: kitle imha silahları, terörizm, organize suç, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, kara para aklama, siber saldırılar, enerji güvenliğine yönelik tehditler, iklim değişikliği ve korsanlıktır (European Council, 2009: 11-20). Belirtilen tehditler genel itibariyle incelendiğinde tehditlerin sınır aşan nitelikte olduğu ve hayatın tamamını kapsayan konuları içine aldığı görülmektedir. İnsan güvenliği kapsamında da belirlenen tehditler sadece bireyin fiziksel bütünlüğüne yönelik değil sağlıktan eğitime çevreden yoksulluğa kadar tüm hayatı kapsar niteliktedir. Bu çerçevede belge kapsamında belirlenen tehditler ile insan güvenliği kapsamında belirlenen tehditler benzer nitelik taşımaktadır. Ayrıca AB resmî belgelerinde geleneksel güvenlik anlayışına ait tehditler dışında sayılan tehditler uluslararası güvenliğe ilişkin insan güvenliği stratejisinin uygulanabilirliğini artırmaktadır.

Belge kapsamında güvenlik kalkınma ve barış arasındaki ilişkiye dikkat çekilmektedir. Bu kapsamda yoksulluk yok edilmeden ve kalkınma sağlanmadan sürdürülebilir bir barışın sağlanması imkânsız olarak değerlendirilmektedir (European Council, 2009). Japonya'nın destekleri ile hazırlanan Human Security Now Raporu kapsamında da güvenlik ve kalkınma arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekilmektedir. Belgede ortaya koyulan bu üçlü bağlantının Japonya tipi bir insan güvenliği anlayışı ile benzer olduğu tespit edilmektedir.

2.1.2.4. 2016 Avrupa Güvenlik Stratejisi Belgesi

2016 yılında hazırlanan güvenlik strateji belgesi kapsamında AB'nin güvenliğinin sağlanması AB'ye komşu ülkelerde güvenliğin sağlanması ile mümkün görülmektedir. Daha güvenli bir dünyanın inşası insan güvenliğinin daha geniş ölçüde uygulanabilmesine bağlanmaktadır (European Council, 2016). Strateji belgesine göre AB'nin güvenliği için insan güvenliği stratejisinin hayata geçirilerek daha güvenli bir dünyanın yaratılması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla güvenli bir dünyanın güvenli bir AB sağlayacağı görüşü

benimsenmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde rapor kapsamında AB'nin güvenliği için insan güvenliği stratejisi en uygun güvenlik stratejisi olarak benimsenmektedir.

Belge kapsamında belirlenen tehditler 2008 yılında ortaya koyulan tehditler ile benzerlik taşımaktadır. Fakat bu belgede tehditler kapsamında hibrit tehditler¹⁴ ifadesinin yer aldığı görülmektedir (European Council, 2016). Hibrit tehditlerle mücadelede sosyal dirençliliğin artırılması kavramının üzerinde durulmaktadır. Sosyal dirençlilik bireylerin kendilerini geliştirerek tehditler karşısında güçlü durmalarını sağlayacak sosyal ve ekonomik imkânların sağlanması olarak özetlenebilmektedir. Bu belge kapsamında ortaya koyulan sosyal dirençlilik kavramı ile Human Security Now Raporu'nda yer alan bireylerin güçlendirilmesi kavramının aynı noktalara temas ettiği görülmektedir. Buradan hareketle Avrupa güvenlik stratejisi belgesi ile Human Security Now adlı rapordaki insan güvenliği anlayışının benzerlik gösterdiği tespit edilmektedir.

2.1.3. İnsan Güvenliğine İlişkin Avrupa Birliği Raporları

İnsan güvenliği kavramının gelişimine katkı sağlayan bir aktör olarak AB çıkardığı raporlarla hem kendi insan güvenliği anlayışını yansıtmış hem de insan güvenliğinin kavramının gelişerek yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. AB tarafından çıkarılan bu raporlar kapsamında Barcelona Raporu, Madrid Raporu ve Berlin Raporu incelenecektir.

2.1.3.1. Barselona Raporu

AB tarafından ortaya koyulan Barselona Raporu ile ilk defa insan güvenliği ifadesi bir AB resmî belgesinde doğrudan ve detaylı bir şekilde ele alınmıştır. 2004 yılında ODGP Yüksek Temsilcisi Javier Solana'ya sunulan raporda ilk olarak dünyadaki değişen güvenlik tehditlerine dikkat çekilmektedir. Rapor kapsamında güvensizliğin artık sadece askeri kaynaklı olmadığı deprem, salgın hastalıklar, çatışmalar, yoksulluk, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi tehditlerin de günümüzde güvensizliğe yol açtığı vurgulanmaktadır. Ayrıca raporda tehditlere ilişkin, devletlerin kendi vatandaşlarına yönelik tehdit oluşturabileceği yönünde ifadeler yer almaktadır (Barcelona Report, 2004).

Raporun tarihi ve ortaya koyduğu tehdit anlayışına dikkat edildiğinde 2003 yılında yayınlanan AB Güvenlik Stratejisi Belgesi'ndeki güvenlik anlayışı ile uyum içinde olduğu tespit edilmektedir. Dolayısıyla AB'nin 2003 yılında yayınlanan Güvenlik Stratejisi Belgesi

¹⁴ AB'ye göre hibrit tehdit birden fazla tehdidi içinde barındıran (Etnik çatışma, terörizm, göç ve zayıf devletler gibi), birden çok aktörün yer aldığı (Düzenli ve düzensiz silahlı gruplar veya suç örgütleri gibi) ve korunan değerlere yönelik konvansiyonel ya da konvansiyonel olmayan yollardan saldırıları nitelenmek için kullanılan bir kavramdır. Detaylı bilgi için bkz. *Helsinki Hybrid Threat Centre One Step Closer To Reality*, https://yle.fi/uutiset/osasto/news/helsinki_hybrid_threat_centre_one_step_closer_to_reality/9560125.

ile değişen güvenlik anlayışının Barcelona Raporu ile de devam ettiği görülmektedir. Rapor kapsamında belirtilen tehditlerle mücadelede AB için en uygun güvenlik stratejisinin insan güvenliği olduğu vurgulanmaktadır. Barcelona Raporu kapsamında güvenlik stratejisi belgesinden hareketle ortaya koyulan tehditlerle mücadelede AB'nin insan güvenliğine ilişkin kapasitesinin nasıl artırılacağı sorunu üzerinde durulmuştur.

Rapor kapsamında ilk olarak AB'nin insan güvenliği anlayışının nasıl olması gerektiği ve hangi ilkelere dayanması gerektiği açıklanmıştır. Bu kapsamda AB insan güvenliği stratejisi için yedi ilke belirlenmiştir. Bunlar: insan haklarının önceliği, şeffaf politik otorite, çok taraflılık, aşağıdan yukarıya yönetim stratejisi, bölgesel odak, yasal enstrümanların kullanımı ve makul g kullanımıdır (Barcelona Report, 2004: 14-20). Belirtilen ilkelerin insan güvenliği ile alakası ve neden insan güvenliği stratejisinin bu ilkelere dayanması gerektiği de açıklanmıştır. İnsan haklarının önceliği ilkesi kapsamında insan haklarının çiğnendiği otoriter yönetimlerin uzun vadede istikrarlı bir yönetim olmadığına dikkat çekilmektedir. Ayrıca istikrarsız ya da başarısız bir devletin de küresel anlamda diğer devletler için bir tehdit oluşturacağı varsayılmaktadır. Buradan hareketle insan haklarına saygılı bir devletin sağlanması ile terörizm, organize suç ve başarısız devletler gibi tehditlerin önüne geçilebileceği vurgulanmaktadır. Ayrıca bu ilke kapsamında, insanlık suçu işleyenler hakkında ceza mahkemelerinin kurulması da öngörülmüştür (Barcelona Report, 2004). Bu sayede devlet eliyle ya da diğer silahlı grupların işlediği suçlardan mağdur olan bireyler için adaletin sağlanması amaçlanmıştır. Bu ilke ile insan güvenliği kapsamında bireyin önemi tekrardan vurgulanmaktadır.

şeffaf politik otorite ilkesi kapsamında meşru, adil ve şeffaf bir yönetimin sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır (Barcelona Report, 2004). İnsan güvenliğini hayata geçiren devletler açısından bu ilke sayesinde otoriter yönetimlerin ortaya çıkışının engellenmesi amaçlanmaktadır. Bu ilke ile otoriter yönetimlerin sebep olabilecekleri tehditlerden bireylerin korunması amaçlanmaktadır.

Çok taraflılık ilkesi kapsamında bireylerin sorunlara ortak çözüm bulması ve uzlaşma kültürünün gelişimi amaçlanmaktadır (Barcelona Report, 2004). Sorunlara ilişkin ortak kuralların oluşturulabilmesi için gerek bireyler açısından gerekse devletler açısından insan güvenliği stratejisi iş birliğini teşvik etmektedir. Sağlanan iş birliği sayesinde devletlerin ve toplumların olası çatışmalardan korunması sağlanmış olacaktır.

Aşağıdan yukarıya yönetim stratejisi toplumu ilgilendiren bir sorunun çözümüne ilişkin gerekli olan bilginin yerel halktan edinilmesi gerektiğine dayanmaktadır. Ayrıca yerel halkın kendini ilgilendiren sorunlara ilişkin yönetime aktif katılımının siyasal güvenliğe ve refaha hizmet edeceği vurgulanmaktadır (Barcelona Report, 2004). Bu ilke kapsamında ortaya koyulan anlayışın, Lizbon Anlaşması'nda yer alan *subsidiarite* kavramına temel oluşturduğu da tespit edilmektedir. Bu açıdan insan güvenliğinin gelişiminde Barselona Raporu ile ortaya koyulan aşağıdan yukarıya yönetim stratejisi Lizbon Anlaşması aracılığıyla hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

Bölgesel odak ilkesi kapsamında çatışmaların sadece devletlerin sınırları dâhilinde gerçekleşmediği vurgulanmakta ve sınır aşan nitelikte olan çatışmaların sona erdirilmesine ilişkin çok boyutlu ve bölgesel çözümlerin sunulması gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Barcelona Report, 2004). Bu ilke aracılığıyla çatışmaların sebep olduğu zorunlu göç, mülteci sorunu gibi bireyler için güvensizlik oluşturabilecek durumların önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

Yasal enstrümanların kullanımı ilkesi çerçevesinde hukukun üstünlüğüne dayalı ve meşru yönetimlerin kurulması gerektiği vurgulanmaktadır (Barcelona Report, 2004). Bu sayede bireylerin kendilerini fiziksel, siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan güvende hissetmelerinin sağlanacağı belirtilmektedir.

Makul güç kullanımı ilkesi çerçevesinde insani müdahalenin bir işgal olarak tanımlanmasının önüne geçilmeye çalışılmaktadır (Barcelona Report, 2004). Bu ilke aracılığıyla Koruma Sorumluluğu Raporu'nda bahsedilen ve AB tarafından da desteklenen insani müdahale seçeneğinin düzenlenmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede insani müdahalenin bir işgal olmadığı sadece insanlık suçunun işlendiği çatışmaların sona erdirilmesi amacını taşıması gerektiği vurgulanmaktadır.

Barselona Raporu'nda AB'nin insan güvenliği stratejisine ait ilkelerin tanımlanması sonrası insan güvenliği kapasitesinin geliştirilmesine yönelik çözümler sunulmaktadır. Bu kapsamda AB bünyesinde insan güvenliği müdahale gücünün (Human Security Task Force) kurulması öngörülmektedir (Barcelona Report, 2004). Bu güç kapsamında sivil ve askeri unsurların çatışmayı önleme, çatışmayı durdurma ve çatışma sonrası toplumun yeniden inşası görevlerini yerine getirmesi öngörülmektedir. Oluşturulacak gücün görev alanı: hukuksal düzenin kurulmasına yardımcı olmak, devletlerin yeniden inşasına yardımcı olmak, insani yardım, toplumsal destek, bağımsız medya ve eğitimin sağlanması, insan

hakları gözlemciliği, insan hakları ihlallerinin önüne geçmek için gerekirse askeri müdahale, gıda ve su kıtlığıyla mücadele olarak belirlenmiştir (Barcelona Report, 2004: 21). Bu gücün ilk aşamada 15.000 kişilik asker, polis ve sivillerden oluşan ve kısa sürede müdahale kapasitesine sahip olması öngörülmüştür. Bunun yanında 5.000 kişilik yine sivil ve askerlerden oluşacak yedek birliğin kurulması ve son olarak 10.000 kişiden oluşan ve diğer birliklere göre daha az hazır olan ama yine de kısa bir sürede müdahale için konuşlandırılabilirlik birliklerin oluşturulması öngörülmüştür (Barcelona Report, 2004).

Barselona Raporu kapsamında son olarak AB güvenlik stratejisi için neden insan güvenliği stratejisini seçmelidir sorusuna cevap verilmektedir. Raporda AB'nin insan güvenliği stratejisini uygulaması için üç temel sebep yer almaktadır. Bunlar: ahlaki sebep, yasal sebep ve bireysel çıkar sebebidir (Barcelona Report, 2004: 9). Ahlaki sebep kapsamında insan onuruna saygılı olunması gereği ve AB ülkelerinin insan hakları ve insan onuruna ilişkin duruşları itibariyle insan güvenliğini seçmeleri gerektiğinden bahsedilmektedir. Yasal sebep kapsamında AB ülkelerinin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi belgeleri imzalamış olmalarından dolayı insan güvenliği stratejisinin benimsenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Son olarak bireysel çıkar kapsamında AB vatandaşlarının güvenliğinin AB sınırlarının dışından başlayarak sağlanması gerektiği tezinden hareketle daha güvenli dünya daha güvenli AB tezi çerçevesinde insan güvenliği tercih edilmeli denilmektedir (Barcelona Report, 2004).

2.1.3.2. Madrid Raporu

Madrid Raporu insan güvenliğine ilişkin AB tarafından ortaya koyulan ikinci rapor niteliğindedir. ODGP Yüksek Temsilcisi Solana'ya sunulan raporda Barselona Raporu sonrası AB tipi insan güvenliği anlayışına yönelik getirilen eleştirilere cevap verilmekte ve mevcut insan güvenliği anlayışının geliştirilmesi için bazı tavsiyeler sunulmaktadır.

Raporda AB'nin insan güvenliği anlayışına getirilen eleştirilerin ilki insan güvenliğinin neo-emperyalist bir anlayış olduğu, liberal müdahaleciliği ve Avrupa militarizmini meşrulaştırdığı iddiasına yöneliktir (Madrid Report, 2007). Rapor kapsamında insan güvenliği kapsamında gerçekleştirilebilecek olan insani müdahale ve barış operasyonları ile askeri nitelikli operasyonların karıştırılmaması gerektiğinden bahsedilmektedir. Ayrıca konvansiyonel savaşların aksine AB tarafından gerçekleştirilen insani müdahalelerin amacının sadece hukuksal düzenin tekrar tesisi, bireylerin korunması ve suçluların cezasını çekerek adaletin sağlanması olduğu vurgulanmaktadır. Sayılan bu

gerekçeler kapsamında insan güvenliği neo-emperyalist bir anlayış değildir denilmektedir (Madrid Report, 2007).

AB'nin insan güvenliği anlayışına getirilen ikinci eleştiri kavramının içinin boş olduğu, gerçekçi olmadığı ve gerçekleşmesi imkânsız amaçların belirlenmiş olduğu iddiası üzerinedir. Rapora göre insan güvenliği sadece çatışmanın durdurulmasından ibaret olmadığı vurgulanmaktadır. Bu çerçevede insan güvenliği çatışma sonrasını da içine alan bütüncül bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşım gereği de toplumda istikrarın sağlanması ve bireylerin kendilerini güvende hissedebilmeleri için sağlık, ekonomi, eğitim, sosyal, siyasal ve insan haklarına yönelik gerçekleştirilecek tüm tehditlerin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır (Madrid Report, 2007). Yukarıda belirtilen sebepler çerçevesinde insan güvenliğine yönelik yöneltilen realist olmadığı vurgulanmakta ve kavramın içinin boş olduğuna yönelik iddialar reddedilmektedir.

Rapor kapsamında AB bünyesinde insan güvenliğinin gelişimi için bazı tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu tavsiyeler: AB tarafından ilan edilecek bir insan güvenliği temel prensipleri deklarasyonunun açıklanması, ODGP kapsamında insan güvenliğine ilişkin stratejik çerçevenin oluşturulması ve insan güvenliğinin uygulanması noktasında önemli adımların atılması gerektiğidir (Madrid Report, 2007: 23-24). Belirlenen bu tavsiyeler kapsamında insan güvenliğinin AB bünyesinde kurumsallaşması ve güvenlik stratejisi kapsamında daha sistematik ve aktif uygulanmasına yönelik tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu açıdan Madrid Raporu Barselona Raporu'nu destekler nitelikte olup, AB'nin insan güvenliği anlayışını geliştirmesi noktasında önemli bir yere sahiptir.

2.1.3.3. Berlin Raporu

2016 yılında ODGP Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini'ye sunulan Berlin Raporu'nda insan güvenliğine ilişkin yeni kavramların ortaya atıldığı görülmektedir. Bu kapsamda raporda çatışmalara yönelik ikinci nesil insan güvenliği stratejisinin izlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Berlin Report, 2016). AB tarafından ortaya atılan bu kavram ile 1994 BM Raporu ile ilk defa literatüre giren insan güvenliği kavramına ilişkin yeni bir yorumun ortaya çıktığı görülmektedir. Raporda ikinci nesil insan güvenliğinin ne olduğu açıklanmaktadır. Bu rapora göre ikinci nesil insan güvenliği küresel problemlere karşı ekonomik, politik, hukuki yönleri içine alan, bireysel ve kolektif, aşağıdan yukarı ve yukarıdan aşağıya yönetimi içeren, küresel, bölgesel ve yerel boyutları içeren bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Berlin Report, 2016: 4).

Rapor kapsamında ortaya koyulan bir diğer yeni kavram ise hibrit barış kavramıdır (Berlin Report, 2016). İnsan güvenliği stratejisi kapsamında nihai olarak devletlerin ve bireylerin hibrit barışı amaçladıkları belirtilmektedir. Rapora göre hibrit barış insani yardım, arabuluculuk çabaları, çatışmayı önleme, çatışmayı sonlandırma ve çatışma sonrası yeniden inşa süreçlerini kapsayan bir kavramdır (Berlin Report, 2016:8). Tanımdan hareketle hibrit barış çatışma öncesi-sırası ve sonrası yapılacakları ele alan bir kavramdır. Ayrıca bu kavram kapsamında güvenlik sorunlarına ilişkin kısa vadeli, aceleci ve geçici çözümler değil uzun vadeli ve yapısal çözümlerin üretilmesi amaçlanmaktadır (Berlin Report, 2016). Berlin Raporu ile aynı yıl yayınlanan 2016 Avrupa güvenlik stratejisi belgesinde yer alan hibrit tehdit kavramı sonrası Berlin Raporu'nda insan güvenliğine ilişkin ortaya koyulan hibrit barış kavramı güvenlik strateji belgesinde ortaya koyulan insan güvenliği anlayışının devamı niteliğindedir. Bu açıdan AB insan güvenliği kavramının kapsamı ve içeriğinin gelişiminde ortaya koyduğu resmî belgeler aracılığıyla tutarlı ve sürekli ilerlemeci yapıya sahip bir aktör konumundadır.

Raporda AB'nin insan güvenliği stratejisi kapsamında kullanabileceği bazı araçlar tanımlanmaktadır. Bu araçlar: yaratıcı diplomasi, adalet, yaptırım, koşulluluk ve misyonlardır (Berlin Report, 2016: 15-20). Rapor kapsamında ortaya koyulan bu araçlar insan güvenliği olan ilişkileri kapsamında açıklanmaktadır. Bu çerçevede yaratıcı diplomasi, girişimci ve yaratıcı diplomatların görev aldığı ve çatışma taraflarını çözüm masasına oturtabilecek diplomasi olarak tanımlanmaktadır (Berlin Report, 2016). Yaratıcı diplomasiinin siyasal ve ekonomik diplomasiyi de içermesi beklenmektedir. Ayrıca yaratıcı diplomasi aracılığı ile geleneksel diplomasi ile elde edilemeyen çözümlerin elde edilmesi beklentisi yer almaktadır.

İnsan güvenliğinin araçları kapsamında sayılan ikinci araç adalettir. Rapora göre adalet kavramı ile savaş suçu, uluslararası suç, büyük insan hak ihlalleri ve soykırım suçlarından birini işlemiş bireylerin yargıya teslim edilmesi kastedilmektedir (Berlin Report, 2016). Çatışmanın yaşandığı dönemde belirtilen suçları işleyen bireylerin çatışma sonrası toplumsal huzur ve istikrarın sağlanması adına yargıya teslim edilmesi insan güvenliği açısından önemli görülmektedir. Berlin Raporu'nda belirtilen adalet aracı kapsamında Batı Balkanlar'da AB'ye aday devletlere Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (International Criminal Tribunal For The Former Yugoslavia-ICTY) üyelik şartı getirilmesi adalet aracının bir sonucudur. Batı Balkanlar özelinden hareketle AB adalet sayesinde insan güvenliği kavramının sağlayıcısı konumundadır.

Rapor kapsamında belirtilen bir diğer araç yaptırımlardır. Yaptırımlar silah ambargosu, seyahat yasakları, finansal kısıtlamalar ve ticari kısıtlamaları içermektedir (Berlin Report, 2016). Raporda yaptırımlar uygulanan halkı daha da radikalleştirebilecek negatif etkilere sahip olabileceğinden dolayı doğrudan tercih edilmemesi gereken bir araç olarak belirtilmektedir. Fakat yine de bireylerin haklarını ihlal eden devletler üzerinde caydırıcılık sağlayacağı düşünüldüğünden dolayı olumlu etkilerinin olduğu da yer almaktadır (Berlin Report, 2016).

Raporda tanımlanan koşulluluk aracı AB politikalarını, kalkınma yardımlarını, AB'ye üyelik perspektifini, komşuluk politikalarını ve ticari ilişkileri kapsayan bir araç olarak tanımlanmaktadır. Koşulluluk ve insan güvenliği ilişkisi daha çok AB tarafından önerilen reformların gerçekleştirilmesine dayanmaktadır. Koşulluluk kapsamında demokrasi, insan hakları, adalet, kamu hizmetleri ve sivil toplumu içeren reformların gerçekleştirilmesi sayesinde çatışma sonrası ortaya çıkabilecek güvensizliklerin sonlanacağı öne sürülmektedir (Berlin Report, 2016).

Raporda tanımlanan araçlar kapsamında son araç misyonlardır. AB misyonları kapsamında askeri ve sivil personelin katılması insan güvenliğinin uygulanması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca misyonlar kapsamında toplumun sosyal, ekonomik ve politik durumuna ilişkin çözümlerin sunulmaya çalışılması insan güvenliğine ilişkin çok boyutlu bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Berlin Report, 2016).

2.2. Avrupa Birliği-İnsan Güvenliği Dış Dinamikleri

İnsan güvenliği kavramını benimseyen ve uygulamaya yönelik adımlar atan AB, kavramın yaygınlaşması adına gerek üyelik gerekse komşuluk ilişkisi çerçevesinde insan güvenliğinin sağlayıcısı konumundadır. AB resmi güvenlik stratejisi insan güvenliği olarak belirlenmese de belirtilen devletlerle olan ilişkilerinde AB insan güvenliği kavramını ihraç eden aktör konumundadır. AB'nin insan güvenliği kavramının sağlayıcısı olması noktasında ilk olarak koşulluluk kavramı incelenecektir. Üyelik, komşuluk ve ticari ilişkilerde etkili olan koşulluluk aracılığıyla insan güvenliğine ilişkin normların nasıl yayıldığı incelenecektir. Koşulluluk ile aralarında organik bağlar bulunan AB müktesebatı, Kopenhag Kriterleri, İOS, İOA ve AKP insan güvenliği ile olan ilişkileri açısından ele alınacaktır. Son olarak aday ve komşu devletlere yönelik teknik ve mali destek sunan araçların insan güvenliği kavramının yaygınlaştırılmasındaki rolü ve ECHO'nun insan güvenliği ile olan ilişkisi incelenecektir.

2.2.1. Koşulluluk

AB tarafından ortaya koyulan koşulluluk stratejisi, 1997 yılında komisyon kararlarında koşulluluk politikası adı altında ortaya çıkmıştır (Žarin, 2007). Koşulluluk üyelik politikalarını, komşuluk politikalarını ve ticari ilişkileri kapsayan bir stratejidir. İnsan güvenliği ve koşulluluk arasındaki ilişki daha çok AB tarafından desteklenen reformların hayata geçirilmesiyle alakalıdır (Berlin Report, 2016). Koşulluluk stratejisi, belirtilen alanların içinde en çok üyelik perspektifi kapsamında etkilidir (Pridham, 2007). AB'ye üyelik sürecinde devletlerden beklenen reformlar, devletlerin insan güvenliğine ilişkin gelişim kaydetmelerine olanak sağlamaktadır.

Genişleme çerçevesinde uygulanan koşulluluk stratejisi iki temel ayaktan oluşmaktadır. Bunlardan ilki siyasal koşulluluktur. Siyasal koşulluluk çerçevesinde otoriter yönetimlerin demokratik yönetimlere dönüşümü hedeflenmektedir (Anastasakis, 2008). Siyasal koşulluluk kapsamında demokrasi, insan hakları ve siyasal seçimler adı altında üç temel alan belirlenmiştir. Bu alanlar aracılığıyla halk otoritesinin sağlanması, hukukun üstünlüğüne dayalı yönetimlerin oluşturulması, halkı ilgilendiren konularda referandum gibi araçlarla halka danışmanın önünün açılması, sivil toplumun güçlendirilmesi ve toplumdaki dezavantajlı grupların güçlendirilmesi amaçlanmaktadır (Smith, 1997). Siyasi koşulluluk kapsamında belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi sayesinde bireylerin siyasal güvenliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Koşulluluğun ikinci ayağı teknik koşulluluktur. Bu koşulluluk ise daha çok AB standartlarına ve müktesebatına¹⁵ uyum ile alakalıdır (Anastasakis, 2008). İnsan güvenliğine ilişkin ifadelerin yer aldığı müktesebat çerçevesinde AB teknik koşulluluk aracılığıyla insan güvenliğini yaymaktadır.

Genişleme koşulluluğunun uygulanmaya başlaması Soğuk Savaş sonrasına denk gelmektedir. Bu çerçevede ilk olarak Merkez ve Doğu Avrupa Ülkeler (MDAÜ) AB'ye üyelik süreçleri ile genişleme koşulluluğu uygulanmaya başlanmıştır (Eylemler, 2010). MDAÜ'ne uygulanan genişleme koşulluluğu kapsamında beş temel şart aranmıştır. Bunlar: hukukun üstünlüğü, insan hakları, özgür ve adil seçimler, çok partili siyasal sistem ve pazar ekonomisine geçiştir (Smith, 1997). Belirtilen amaçlar çerçevesinde bireylerin ekonomik, sosyal ve siyasal haklarının korunması amaçlanmıştır. Ayrıca AB tarafından MDAÜ'ne uygulanan genişleme koşulluluğu aracılığıyla insan haklarının korunması, demokrasinin ve refahın sağlanması amaçlanarak MDAÜ'nin insan güvenliği konusunda gelişim

¹⁵ Bkz. AB müktesebatı ile insan güvenliği arasındaki ilişki AB Müktesebatı adlı alt bölümde detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

kaydetmeleri sağlanmıştır. Genişleme koşulluluğu kapsamında belirtilen şartların zaman içinde değiştiği ve giderek daha da ağırlaştığı tespit edilmektedir (Pridham, 2007). Bu çerçevede MDAÜ'ne getirilen şartlara ek olarak Kopenhag kriterleri ve AB müktesebatına uyum şartı da getirilmiştir (Eylemler, 2010). MDAÜ sonrası Bulgaristan ve Romanya'ya içine alan genişleme koşulluluğu kapsamında devletlerin yeni anayasa hazırlaması kriteri de eklenmiştir (Pridham, 2007). Genişleme koşulluluğuna getirilen şartlar kapsamında son olarak Batı Balkan devletlerine İOS kapsamında reformların gerçekleştirilmesi ve sonrasında İOA imzalanması, ICTY'ye üyelik gibi şartlar eklenmiştir.

Genişleme koşulluluğunun insan güvenliğiyle olan ilişkisi genel itibariyle değerlendirildiğinde Soğuk Savaş sonrası gerek MDAÜ gerekse Batı Balkan devletlerinde yapısal problemlerin varlığı tespit edilmektedir. Belirtilen devletlerde görülen bu yapısal problemler: siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan bireylerin kendilerini güvensiz hissetmelerine yol açmaktadır. Fakat bu devletlerin belirtilen yapısal problemlere yönelik reform çabaları ve bireylerin yaşadıkları güvensizlikleri bitirme noktasında isteksiz ya da yetersiz oldukları görülmektedir. Bu noktada AB üyelik kozunu kullanarak Avrupalı kimliğine dâhil etme ve AB standartlarına uyum çerçevesinde belirtilen devletlerde insan güvenliğine ilişkin gelişimlerin kaydedilmesini sağlamaktadır. AB tarafından sunulan reform şartları ile üyelik perspektifinin cazibesi kullanılarak insan güvenliğinin yaygınlaştırılması sağlanmaktadır.

2.2.2. Avrupa Birliği Müktesebatı

AB müktesebatı Avrupalı kimliği ve medeniyet standartları kavramları ile yakın ilişkilidir. Bu kapsamda kavramın kökenleri 18. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Müktesebat daha teknik bir açıdan ele alınırsa AB'nin tüm anlaşma, tüzük ve protokollerini içeren bir kurallar bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır (Silvia ve Sampson, 2003). AB müktesebatı zaman içinde AB politikaları, tüzükleri ve anlaşmaları ile şekillenmiş ve bunun sonucunda bazı temel özellikleri ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede müktesebatın altı temel özelliği tespit edilmiştir. Müktesebat yukarıdan aşağıya bir dinamik içerisinde devletlerarası anlaşma ya da bürokratik ilişkilere dayalı; reformların gerçekleştirilmesinde teknik ve yasal bir dile sahip, ödüle dayalı bir koşulluluk yaklaşımına sahip; düzenli izleme ve raporlama süreçlerine sahip ve teknik komiteler, alt komiteler gibi sosyalleşme forumlarıyla sürekli ilerletilen bir süreç olma özelliklerine sahiptir (Magen, 2007). Sayılan özellikler çerçevesinde müktesebat iki amaca hizmet etmektedir. Bunlar: Birliğin iç düzeninin ve Avrupalı kimliğinin korunması ve Birlik dışındaki devletlerin Avrupalı kimliğine dönüştürülmesidir (Magen, 2007).

AB müktesebatı ile insan güvenliği arasındaki ilişkinin incelenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede 35 fasıldan oluşan AB müktesebatı incelenerek fasıllar kapsamında ortaya koyulan teknik detaylar ile insan güvenliğine ilişkin kavramlar arasındaki benzerlikler ortaya koyulacaktır. Müktesebatın 5. faslında kamuya hizmet alımı ve kamu ihaleleri kapsamında şeffaf, adil yarışma ortamının olduğu ve ayrımcılığın olmadığı bir süreç öngörülmektedir (European Commission). Bu fasıl kapsamında yöneticiler tarafından gerçekleştirilebilecek yolsuzlukların önüne geçilerek hem siyasal hem ekonomik anlamda bireylerin güvenliklerinin sağlanması amaçlanmaktadır.

12. fasılda gıdaların güvenliğine ilişkin gerekli hijyen koşulları ve bireylerin sağlıklarının gözetilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (European Commission). Bu fasılda 1994 BM Raporunda da bahsedilen gıda güvenliği sektörü ile ortak tehdit ve amaçlar belirlenerek, bireylerin sağlıklı gıdalara ulaşması amaçlanmaktadır.

19. fasılda işçilerin çalıştıkları işlerde azami standartların sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca işçiler sosyal güvencelerinin sağlanması, eşit muamele yapılması ve ayrımcılığa karşı mücadele aracılığıyla korunmaktadır (European Commission). Bu fasıl kapsamında bireylerin ekonomik güvenliklerinin sağlanması amaçlanmaktadır. AB anlaşmalarında da görüldüğü üzere AB'nin ekonomik güvenlik anlayışı gereği bireylerin sadece iş imkânı bulması amaçlanmamakta; ayrıca çalışma şartları ve işçi haklarına ilişkin düzenlemeler de yer almaktadır.

23. fasılda bağımsız, adil ve güçler ayrılığına dayalı bir yargının önemi vurgulanmaktadır. Bu fasıl kapsamında bireylerin haklarının, hukukun üstünlüğü prensibi çerçevesinde korunması amaçlanmaktadır (European Commission). Bu fasıl tüm bireysel hakların korunmasına ilişkin güvence oluşturmaktan dolayı temel olarak insan güvenliğinin geneline hitap eden bir hüküm niteliğindedir.

24. fasılda bireylere yönelik belirlenen tehditler kapsamında organize suçlar, terörizm, insan kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı ve yolsuzlukla mücadelede iş birliği vurgulanmaktadır (European Commission). Bu çerçevede vurgulanan tehditler ile insan güvenliğinin tehdit anlayışı benzerlik taşımaktadır.

26. fasılda gençlerin eğitimi ve kendilerini geliştirmeleri hususunda gerekli maddi desteklerin sağlanması öngörülmektedir (European Commission). Bu fasılda ortaya koyulan anlayış bireylerin eğitim güvenliğinin sağlanması ile yakından ilişkilidir. Fakat bunun yanında Human Security Now raporunda yer alan bireylerin güçlendirilmesi kavramı

çerçevesinde bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerinin teşvik edilmesi ve bunun önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik anlayış ile bu fasıldaki anlayış aynı noktalara temas etmektedir.

27. fasılda gelecek nesiller için sürdürülebilir bir çevrenin bırakılması çerçevesinde doğaya zarar verecek eylemlere karşı ortak mücadele vurgulanmaktadır (European Commission). Fasılda ortaya koyulan bu ifadeler 1994 BM raporunda yer alan çevre güvenliği sektörü ile aynı amaçlara sahiptir. Bu açıdan AB çevre güvenliğine duyarlı bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Son olarak 28. fasılda toplum sağlığının korunmasına yönelik önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmaktadır (European Commission). Bu çerçevede bireylerin sağlık güvenliklerine yönelik hem proaktif hem de reaktif çözümlerin üretilmesi açısından AB'nin sağlık güvenliği konusunda önemli katkıları bulunmaktadır.

AB müktesebatı ile insan güvenliği ilişkisi genel olarak değerlendirildiğinde Avrupalı kimliği altında insan güvenliği ilkelerini de benimseyen AB müktesebat kapsamında da insan güvenliğine ilişkin kavramlara yer vermiştir. İnsan güvenliğinin sağlayıcı olan AB devletlerin insan güvenliği noktasında ilerleme kaydetmeleri için müktesebat kapsamında üyelik sürecindeki devletlere reformlar aracılığıyla yol haritası sunmaktadır.

2.2.3. Kopenhag Kriterleri

1993 yılında Kopenhag'ta yapılan AB zirvesi sonucu açıklanan kararlar kapsamında belirlenen Kopenhag Kriterleri ile üyelik sürecinde olan devletlerin uyması gereken bazı şartlar güncellenmiştir. Kopenhag Kriterleri kapsamında üç temel alan belirlenmiştir. Bunlar demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların haklarını gözeten kurumsal istikrarın sağlanması, devlet ekonomilerinin rekabetçi piyasaya uyum sağlaması ve birliğin siyasal, ekonomik ve para politikalarına uyum sağlanmasıdır (European Council, 1993: 13). Bu açıdan Kopenhag Kriterleri Avrupalı kimliği adı altındaki değerlere sahip olmak ve Avrupa devleti olmak ile alakalıdır (Fişne, 2002). Arman (2007)'ın yapmış olduğu tespite göre de Kopenhag Kriterleri Avrupalı kimliğinin oluşumunda önemli bir yere sahiptir.

Kopenhag kriterlerinin insan güvenliği ile olan ilişkisi daha çok üçüncü alanla ilgilidir. Buna göre kriterler kapsamında belirtilen birliğin siyasal, ekonomik ve para politikalarına uyum sağlanması ifadesi ile AB müktesebatına tam uyum kastedilmektedir.

AB politikaları kapsamında benimsenen insan güvenliği anlayışı ve bu anlayışın müktesebat çerçevesinde yansımaları sonucu devletlerin Kopenhag kriterlerine uyumu sayesinde insan güvenliğine ilişkin gelişim kaydetmeleri beklenmektedir. Bu açıdan Kopenhag kriterleri belirtilen devletlerde insan güvenliği, insan hakları ve insani kalkınmaya ilişkin kavramların gelişiminde doğrudan ya da dolaylı etkilere sahiptir (Tegovski, 2008).

2.2.4. İstikrar ve Ortaklık Süreci ve İstikrar ve Ortaklık Anlaşması

İOS Batı Balkan devletlerinin AB üyeliği öncesi tamamlanması gereken bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç kapsamında devletlerden beklenen reformlar aracılığıyla hem üyelik hem de devletlerin insan güvenliği alanında ilerleme kaydetmeleri sağlanmaktadır. İOS kapsamında devletler tarafından reformların uygulanması koşulluluk üzerine kurulmuştur (Žarin, 2007). Devletlerin, AB tarafından öngörülen reformları gerçekleştirdiği takdirde ödüllendirilmeleri esastır. AB tarafından gerçekleştirilen ödüllendirmeler devletlere sunulan politik, kurumsal, maddi ve teknik destekler ile nihai olarak üyelik perspektifidir. İOS kapsamında uygulanan koşulluluk aracılığıyla Batı Balkan devletlerine üyelik öncesi bazı şartlar getirilmiştir. Bunlar AB müktesebatı ve Kopenhag kriterlerine tam uyum, bölgesel iş birliği girişimlerinin desteklenmesi, ICTY'ye üyelik ve iş birliğidir (Žarin, 2007). Belirtilen bu kriterler kapsamında İOS'nin temel amacı Batı Balkan devletlerinin AB'nin temel değerlerine uyumunun sağlanmasıdır (Günel, 2015). Batı Balkanlar'ın AB değerlerine uyum sağlaması amacıyla İOS kapsamında altı öncelikli reform alanı belirlenmiştir. Bunlar bölgede ekonomik ve ticari iş birliğinin geliştirilmesi, kalkınma, demokratikleşme, sivil toplum, eğitim, kamu kurumlarının kapasitesinin geliştirilmesi, adalet ve içişlerinde iş birliği ve İOA'nin imzalanmasıdır (Türkeş ve Gökgez, 2006).

İOS kapsamında belirtilen reform alanları ve belirlenen şartlar incelendiğinde reformlar ile ilgili devletlerde insan güvenliğinin gelişimi arasında yakın bir ilişkinin olabileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Buna göre Kopenhag kriterleri ile insan güvenliği arasındaki ilişkiden hareketle İOS kapsamında bu kriterlere uyumun zorunlu kılınması sonucu İOS de dolaylı olarak insan güvenliğinin gelişimine katkıda bulunmaktadır. İOS kapsamında getirilen bir diğer şart olan ICTY'ye üyelik aracılığıyla Berlin Raporu'nda da bahsedilen insan güvenliğinin bir aracı olan adaletin devreye sokularak ilgili devlette bireylerin güvenliğinin güvence altına alınması amaçlanmaktadır. Çatışma sonrası adaletin sağlanması hem bireylerin mevcut hukuk düzeni ve yönetime güveni hem de toplumsal huzur ve istikrarın sağlanması açısından önem arz etmektedir. Bu açıdan ICTY'ye üyelik

çatışma sonrası toplumlarda insan güvenliğinin gelişimi açısından önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. İOS aracılığıyla ICTY'ye üyeliğin zorunlu kılınması sonucu da dolaylı olarak İOS devletlerin insan güvenliği konusunda gelişim sağlamları için itici bir güç oluşturmaktadır. İOS kapsamında belirlenen eğitim, sivil toplum, demokrasi, kurumsal kapasitenin artırılması gibi reform alanları aracılığıyla bireylere yönelik gündelik hayatta gerçekleşebilecek tehditlerin ortadan kaldırılarak bireylerin barış ve refah içinde yaşamaları amaçlanmaktadır. Batı Balkan devletlerinde İOS ile AB standartlarına erişilerek bireylerin sosyal, ekonomik ve siyasal güvenliklerinin sağlanmaktadır. AB dış politikasında İOS'nin bir insan güvenliği aracı olarak kullanılması kapsamında İOS aracılığıyla AB'nin insan güvenliği kavramını Batı Balkanlar'a ihraç ettiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda AB Batı Balkanlar özelinden hareketle insan güvenliğinin sağlayıcısı kimliğini bir kez daha ortaya koymaktadır.

İOS ile insan güvenliği arasındaki ilişkinin ortaya koyulması sonrası incelenmesi gereken bir diğer husus İOA'dır. İOS kapsamında Batı Balkan devletleri ile İOA imzalanması öngörülmektedir. Fakat AB tarafından Batı Balkanlar'a yönelik belirlenen standart bir İOS ya da İOA bulunmamaktadır. Bunun yerine Batı Balkan devletlerinin farklı gelişmişlik seviyeleri ve reformları gerçekleştirme hızları çerçevesinde her devlete özgü süreç yürütülmektedir. Bu tez kapsamında AB ve Karadağ arasında imzalanan İOA'dan hareketle İOA ve insan güvenliği ilişkisi incelenecektir.

Karadağ ile imzalanan İOA'nın 1. maddesinde hukuk, demokrasi, bölgesel barış, diyalog ve bölgesel iş birliği vurgulanmaktadır (Council of European Union, 2007: 6). Anlaşma kapsamında vurgulanan bu değerler küresel barışın sağlanması noktasında önemlidir. Bu açıdan insan güvenliğinin temel amacı olan kalıcı barışın sağlanması noktasında anlaşma insan güvenliğine yaklaşmaktadır.

Anlaşmanın 2. maddesinde insan haklarına saygı ilkesi kapsamında taraf olunması gereken metinler; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması Anlaşması, Helsinki Nihai Senedi, Yeni Avrupa için Paris Tüzüğü, ICTY ile iş birliği ve uluslararası hukuk prensipleri olarak belirtilmektedir (Council of European Union, 2007: 7). Bu kapsamda Barselona Raporu'nda AB'nin insan güvenliği stratejisini seçmesi hususunda belirtilen yasal zorunluluk kapsamında Birlik devletlerinin insan haklarına ilişkin taraf oldukları anlaşmalara İOA aracılığıyla Karadağ'ın da üye yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca Karadağ'ın ICTY'ye de üye olması istenmektedir. Bu anlaşma kapsamında Karadağ'ın devlet inşasında AB tarafından insan haklarına saygılı ve bireylerin

haklarını önceleyen bir devlet yaratılmaya çalışılmaktadır. Bireylerin öneminin vurgulanması açısından bu madde AB'nin insan güvenliği anlayışını yansıtmaktadır.

Anlaşmanın 3. maddesi kitle imha silahlarının yok edilmesi ve bunlarla mücadelede iş birliği vurgulanmaktadır (Council of European Union, 2007:7). Bu madde kapsamında bireylerin fiziksel güvenliğinin ve küresel barış ortamının korunmasına yönelik çabalar ön plana çıkarılmaktadır. Bu açıdan AB Karadağ ile imzalanan İOA kapsamında insan güvenliğine ilişkin temel değerleri taşıyan bir güvenlik anlayışını yansıtmaktadır.

4. maddede ICTY'ye üye olunması ve tam iş birliği vurgulanmaktadır. Bu madde aracılığıyla hukukun üstünlüğünün tesisi, toplumsal huzur ve istikrarın sağlanması amaçlanmaktadır (Council of European Union, 2007: 7). Bu maddede belirtilen hedefler Berlin Raporu'nda bahsedilen ikinci nesil insan güvenliğine ait adalet aracı çerçevesinde belirlenen hedefler ile bütünlük göstermektedir. Bu açıdan AB içinde ortaya koyulan insan güvenliği anlayışının İOA aracılığıyla AB dışına taşındığı tespit edilmektedir.

5. madde kapsamında komşularla iyi ilişkilerin insan haklarına saygı ilkesinin ve azınlık haklarının korunması ifadesi yer almaktadır (Council of European Union, 2007: 7). Bu kapsamda özellikle azınlıklara ilişkin bireylerin kimliklerini yaşamalarının önündeki devlet kaynaklı engellerin ortadan kaldırılması sayesinde çoğulcu bir yönetim anlayışının devlete hâkim olması amaçlanmaktadır. Bu yaklaşım insan güvenliği kapsamında kimlik güvenliği ve *Onurlu Yaşam* sektörleri ile doğrudan alakalıdır.

6. ve 7. maddede terörizm, organize suç, yolsuzluk, kara para aklama, yasadışı göç, insan ticareti, uyuşturucu ve silah kaçakçılığıyla mücadele ve iş birliği vurgulanmaktadır (Council of European Union, 2007: 7-8). Bu madde kapsamında belirtilen tehditler ile Avrupa güvenlik stratejisi belgelerinde sayılan tehditlerin benzerlik gösterdiği tespit edilmektedir. Bu açıdan her iki belgede de insan güvenliğine ait tehdit anlayışı yansıtılmaktadır.

Madde 76 kapsamında siyasal otoritenin meşruiyeti ve yolsuzluğun önlenmesi açısından kamu ihalelerinin şeffaf ve uluslararası ilkelere uygun gerçekleştirilmesi istenmektedir (Council of European Union, 2007: 43). Maddede yolsuzlukla mücadele ön plana çıkarılmakta ve bu kapsamda bireylerin siyasal, sosyal ve ekonomik haklarının korunması amaçlanmaktadır.

Madde 79 ve 101’de işçilerin çalışma şartlarının düzeltilmesi, çalışma hayatında engelliler ve azınlıkları da içine alan fırsat eşitliğinin sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır (Council of European Union, 2007: 45, 55). Madde kapsamında sosyal ve ekonomik haklara ilişkin toplumda meydana gelebilecek yapısal şiddetlere yönelik bazı önlemlere yer verilmektedir. Ekonomik güvenliğe ilişkin ortaya koyulan bu anlayışı AB anlaşmalarında da görmek mümkündür. Bu açıdan madde kapsamında ortaya koyulan ekonomik güvenlik anlayışı AB’nin insan güvenliği yorumunu yansıtmaktadır.

Madde 80 kapsamında bağımsız yargının tesisi ve hukukun üstünlüğü ilkesi vurgulanmaktadır (Council of European Union, 2007: 46). İnsan güvenliğinde bireylerin haklarının korunması ve güvenliklerinin sağlanması esastır. Bu açıdan bir ülkedeki hukuk sisteminin sağlıklı çalışması ve uluslararası hukuk kurallarına bağlılığı ölçüsünde bireylerin hakları garanti altına alınmaktadır. Bu çerçevede AB İOA aracılığıyla hukuk kurallarına saygılı ve birey haklarını gözetten bir devlet inşası amaçlanmaktadır. Amaçlanan bu devlet inşası ile devletlerin insan güvenliği konusunda gelişim kaydetmesi beklenmektedir.

Madde 111 çerçevesinde, sürdürülebilir bir çevrenin sağlanması için çevre kirliliğine karşı mücadele ön plana çıkarılmaktadır. Ayrıca çevre güvenliğine ilişkin AB müktesebatına ve Kyoto Protokolü’ne uyulmalı ifadeleri yer almaktadır (Council of European Union, 2007: 58-59). Madde AB’nin, çevre güvenliğini önemseyen aktör kimliğini yansıtmaması açısından önemlidir. Bununla birlikte insan güvenliğinin bir alt dalı olan çevre güvenliği kapsamında AB’nin göstermiş olduğu bu çabalar neticesinde çevre güvenliği anlayışı giderek gelişmektedir.

102. madde kapsamında dil, din etnik köken ve renk fark etmeksizin bireylere eğitim hakkının sağlanması gerektiği öngörülmektedir (Council of European Union, 2007: 55). Bu açıdan gerek BM tarafından ortaya koyulan eğitim güvenliği anlayışı gerekse AB tarafından ortaya koyulan eğitim güvenliği anlayışı ile aynı amaçlar belirlenmiştir.

2.2.5. Avrupa Komşuluk Politikası

AKP 2004 yılında Daha Geniş Avrupa (Wider Europe) adlı belge ile hayata geçirilmiştir (EEAS, 2004). AKP AB’nin güney ve doğu komşularına¹⁶ yönelik geliştirilmiş bir politikadır (Cameron ve Balfour, 2006). AKP’yi diğer AB dış politika araçlarından ayıran en önemli özellik AB dış politikasında üyelik perspektifi sunulmadan devletlerle

¹⁶ AB tarafından AKP kapsamına alınan ülkeler: Cezayir, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Mısır, Gürcistan, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Moldova, Fas, Tunus, Suriye, Filistin ve Ukrayna’dır (EEAS, 2004).

özel ilişkiler yürütülmesine dayalı olmasıdır. Bu ilişkiler çerçevesinde AB AKP kapsamında belirtilen devletlerde istikrar ve barışın sağlanmasını amaçlamaktadır (Casier, 2012). Daha Geniş Avrupa adlı belgede AKP'nin amaçlarına ilişkin daha detaylı bilgiler yer almaktadır. Bu belgeye göre AKP kapsamında belirlenen amaçlar: komşularla yapılan iş birliği sonucu yoksulluğun azaltılması, refah ve derin ekonomik entegrasyona dayalı bir komşuluğun yaratılması, kültürel ve siyasal ilişkilerin derinleştirilmesi, sınır kontrol iş birliği ve çatışmaların önlenmesinde komşu ülkelerle iş birliği öne çıkarılmaktadır (European Commission, 2004: 9). AKP kapsamında belirlenen amaçlar incelendiğinde daha güvenli bir Avrupa yaratmak amacıyla güvenliğin AB'nin komşularından başlaması gerektiği anlayışının hâkim olduğu görülmektedir. Bu kapsamda güvenlik tehditlerinin sınır aşan yapısını dikkate alan AB bu tehditlerle mücadelede konvansiyonel yolları terk ederek bölgesel iş birliğini öne çıkarmıştır. Komşu ülkelerde barış ve refahın sağlanması ile bölgesel ve küresel barışın sağlanacağı düşüncesinden hareketle AKP'nin amaçları belirlenmiştir. Bu çerçevede belirlenen AKP amaçları ile dünya barışını ve bireylerin refahını gözetilen insan güvenliği anlayışı arasında bir ilişki kurulmaktadır.

AKP kapsamında komşu ülkelerde barış, istikrar ve refahın sağlanması için kullanılan en önemli araç Avrupa Komşuluk Enstrümanı (European Neighborhood Instrument-ENI)'dir. ENI kapsamında AB'ye komşu ülkelerde güvenli ve istikrarlı bir ortam yaratma çabaları çerçevesinde 2014-2020 yılları arasında toplam 15 milyar Euro'nun harcanması öngörülmektedir (EEAS, 2004). AB dünyada barış ve refahı sağlamak için ekonomik yardımları ön plana çıkaran bir insan güvenliği anlayışı kapsamında Japonya'nın insan güvenliği anlayışına yaklaşmaktadır. Kalkınma ve toplumsal istikrarın ön plana alındığı bu insan güvenliği modelinde kalkınma amaçlı sunulan ekonomik yardımlar ile ENI kapsamında sunulan ekonomik yardımlar benzer özellikler taşımaktadır.

AKP ve insan güvenliği arasındaki ilişki genel olarak değerlendirildiğinde AKP kapsamında AB'nin sahip olduğu temel değerlere dayalı bir komşuluk ilişkisi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu değerlerin komşulara yansıtılması sonucu komşu devletlerde demokratik yönetişimin, güvenliğin, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir kalkınmanın gerçekleşmesi beklenmektedir (European Commission, 2014a). AKP ile insan güvenliği arasındaki ilişki kapsamında Arman (2011: 57)'in yapmış olduğu tespiti göre;

Komşuluk Politikası, Birliğin insan güvenliği yaklaşımının gereği olarak yakın çevresinde bir güvenlik topluluğu yaratılması isteğinin bir yansımasıdır ... AB, bu dış halkada şiddeti üretecek koşulları ortadan kaldırarak, kendi güvenliğinin

sürdürülebilirliğini garanti altına almayı arzu etmektedir. Demokratik gelişmenin desteklenmesi sayesinde kültürel şiddetin bertaraf edilmesi, ekonomik destek ile de yapısal şiddetin ortadan kalkması hedeflenmektedir. Bu sayede şiddet üretmeyen dış halkanın, Birlik halkları açısından sürdürülebilir bir güvenliğin ortaya çıkmasına hizmet edeceği beklenmektedir.

AKP kapsamında AB ve insan güvenliği arasındaki ilişkiye yönelik yapılan tespitler ışığında AB kendi güvenliğini sağlamak için geleneksel güvenlik anlayışı yerine insan güvenliği stratejisini hayata geçirmeye çalıştığı görülmektedir. AB ile üyelik müzakereleri yürüten devletlerle olan ilişkilerde koşulluluk stratejisinin daha etkili olduğu ve AB'nin insan güvenliği stratejisini daha etkili uyguladığı tespit edilmektedir. Üyelik perspektifinin olmadığı AKP kapsamında koşulluluğun etkisinin azalmasına rağmen AB güvenliğini sağlamak için insan güvenliği stratejisine bağlı güvenlik politikaları yürütmesi açısından insan güvenliğinin uygulanması konusunda tutarlı bir aktör olarak görülmektedir.

2.2.6. Avrupa Birliği Yardım Programları

AB tarafından aday devletlere sunulan yardım programları kapsamında devletlerin AB standartlarına erişimi amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra AB tarafından kullanılan yardım programları aracılığıyla sunulan politik, kurumsal, maddi ve teknik destek devletlerin insan güvenliği alanında gelişim kaydetmelerine olanak sağlamaktadır. Bu kapsamda PHARE, OBNOVA, CARDS, EAR, IPA 1-2 ve aday olmayan devletlere de yardım sunan ECHO araçları incelenecektir.

2.2.6.1. PHARE

Soğuk Savaş sonrası Doğu Bloğu'ndan ayrılan Polonya ve Macaristan'ın Batı Bloğu'na entegre edilmesi için AB'nin çabaları bulunmaktadır. İlk aşamada Polonya ve Macaristan'da pazar ekonomisinin ve demokrasinin gelişimi için mali ve teknik sunan Polonya ve Macaristan Ekonominin Yeniden İnşası Yardımı (Poland and Hungary Assistance For The Reconstruction Of The Economy-PHARE) aracı geliştirilmiştir (European Parliament, 1998). PHARE, Üyelik Öncesi Yapısal Politikalar Enstrümanı (The Instrument for Structural Policies for Pre-Accession-ISPA) ve Tarımsal ve Kırsal Kalkınma için Özel Yardım Programı (The Special Accession Programme for Agricultural and Rural Development-SAPARD) ile birlikte MDAÜ'ne sunulan finansal ve teknik destek programları çerçevesinde oluşturulan üçlü destek programlarından birisidir. PHARE aracılığıyla belirlenen ilk amaçlar çerçevesinde öncelik Polonya ve Macaristan'ın olabildiğince hızlı bir şekilde AB üyeliğine hazırlanması olmuştur. Belirlenen öncelikli

alanların yanında PHARE kapsamında azınlıkların korunması, hukukun üstünlüğünün tesisi, kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, adalet ve içişlerinde iş birliği gibi alanlar da bulunmaktadır (European Parliament, 1998). PHARE kapsamında devletlerin sadece ekonomik olarak yeniden inşası değil sosyal ve siyasal olarak da yeniden inşası amaçlanmıştır. Bu kapsamda gıda, ziraat, özel sektör, eğitim, sosyal güvenlik, çevre, altyapı ve sivil toplum alanlarında maddi yardımların sunulması planlanmıştır (Grabbe, 2002).

Üçlü destek programlarından birisi olan PHARE kapsamında gerçekleştirilmesi amaçlanan reform alanları incelendiğinde insan güvenliği stratejisine bağlı güvenlik alanlarını ilgilendiren konuların yer aldığı tespit edilmektedir. Bu çerçevede PHARE'nin temel amacı MDAÜ'ni AB üyeliğine hazırlamak olsa da devletlerin yeniden inşasından bireylerin hakları ve güvenlikleri ön plana çıkarılmaktadır. Eğitim, çevre, altyapı, tarım, sosyal güvenlik ve sivil topluma alanlarına ilişkin sunulan finansal ve teknik destekler bireylerin gündelik hayatta yaşayabilecekleri tehditlerin önlenmesi noktasında önemlidir.

2.2.6.2. OBNOVA

1990'lı yıllarda Balkanlar'da yaşanan Bosna Savaşı, Kosova'daki ve Makedonya'daki çatışmalar sonrası, Balkan devletlerinin yeniden inşası için Yenilenme İnsani Yardım Programı (OBNOVA) programı geliştirilmiştir. Bu program kapsamında ilk aşamada Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Makedonya'ya finansal ve teknik desteğin sunulması planlanmıştır (European Council, 1996). Bu program kapsamında Balkanlar'daki çatışmaların durdurulmasının yanı sıra sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması da amaçlanmıştır (European Council, 1996). Belirtilen amaçlar kapsamında işsizlik, sivil toplumun tesisi, mülteci ve yerinden edilmiş bireylerin rehabilitesi, özel sektörün gelişimi ve ekonomik toparlanmanın sağlanması gibi alanlarda reformların yapılması ve yardımların sunulması planlanmıştır (European Council, 1996).

Yardım programı kapsamında belirlenen alanlar incelendiğinde öncelikle Balkan devletlerinin çatışma sonrası rehabilite edilerek, yeniden inşasını sağlamaya yönelik çalışmaların amaçlandığı görülmektedir. Bu açıdan OBNOVA çatışma sonrası toplumun ihtiyaçlarına yönelik politikaları desteklemiştir. Bireylerin normal hayatlarına dönmeleri ve gündelik hayatta kendilerini sadece fiziksel değil sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik anlamda da güvende hissetmelerini sağlayacak reformlar desteklenmiştir. OBNOVA aracılığıyla desteklenen reformlar sayesinde AB sadece çatışmayı bitirme odaklı değil çatışma sonrası toplum ihtiyaçlarını ve güvenlik problemlerini de dikkate alan bir güvenlik stratejisi izlemesinden dolayı insan güvenliği anlayışına yaklaşmaktadır.

2.2.6.3. CARDS

Batı Balkanlar'ın yeniden inşasında finansal ve teknik destek sunması için planlanan araçlardan bir diğeri Yeniden İnşa, Kalkınma ve İstikrar için Toplumsal Yardım (Community Assistance For Reconstruction, Development and Stabilisation-CARDS) programıdır. İlk aşamada bu programdan Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Makedonya'nın faydalanması öngörülmüştür (European Council, 2000). CARDS kapsamında öngörülen finansal ve teknik destek alanları: kurumların yeniden inşası, mülteciler ve yerinden edilmiş bireylerin geri dönüşü, medya bağımsızlığı, organize suçlarla mücadele, sürdürülebilir ekonomi, sosyal kalkınma, yoksulluğun azaltılması, cinsiyet eşitliği, eğitim, çevre bölgesel barışın sağlanması alanlarıdır (European Council, 2000).

CARDS kapsamında desteklenmesi planlanan alanlar incelendiğinde devletlerin ve toplumların çatışma sonrası yeniden inşasına dönük reformların desteklendiği tespit edilmektedir. CARDS aracılığıyla bu reformlar kapsamında bireylerin refah seviyelerinin artırılması ve bireylere yönelik gerçekleştirilecek ekonomik, siyasal ve ekonomik tehditlerin önlemesi amaçlanmaktadır. Bu açıdan CARDS devletlerin insan güvenliği alanında gelişim kaydetmelerini sağlamaktadır.

2.2.6.4. Avrupa Yeniden İnşa Kurumu

Avrupa Yeniden İnşa Kurumu (European Agency For Reconstruction-EAR) Batı Balkanlar'da meydana gelen çatışmalar sonucu devletlerin ve toplumların yeniden inşasında yardım sağlamak amacıyla kurulan AB kurumlarından birisidir. Bu kurumun görev alanları: çatışma sonrası devletlerdeki hasar tespiti, yeniden inşa gereksinimleri, yardımın gerekli olduğu öncelikli alanların tespiti, yeniden inşa programının hazırlanması ve komisyon kararları çerçevesinde OBNOVA ve CARDS kapsamında teknik ve finansal desteğin sağlanmasıdır (European Commission, 2000). Kurumun görevleri genel itibariyle sağlanacak teknik ve finansal desteğin belirlenmesi ve buna yönelik stratejik planların hazırlanması üzerinedir. Bu kapsamda EAR, OBNOVA ve CARDS'ın devamı niteliğindedir. OBNOVA ve CARDS kapsamında insan güvenliğine ilişkin beklenen gelişmelerin EAR aracılığıyla da gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu kapsamda EAR AB'nin dış politikada kullandığı insan güvenliği araçlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

2.2.6.5. IPA 1-2

2007 yılında AB yardım programları, Üyelik Öncesi Yardım Enstrümanı (Instrument For Pre-Accession-IPA) adıyla tek bir çatı altında toplanmıştır. Bu çerçevede IPA-1'in genel amacı AB genişleme politikası çerçevesinde aday ülkelere finansal ve teknik desteğin

sağlanmasıdır (European Commission, 2014b). 2007-2013 yılları arasında planlanan IPA-1 programından Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, İzlanda, Kosova, Karadağ, Sırbistan ve Türkiye'nin yararlanması kararlaştırılmıştır (European Commission, 2014b). IPA-1 kapsamında aday ülkelere verilecek finansal ve teknik destek alanları: adalet ve içişlerinde iş birliği, temel haklar, kamu reformu, çevre ve iklim değişikliği, ulaşım, özel sektör, sosyal kalkınma, ziraat ve kırsal kalkındır (European Commission, 2014b).

2014-2020 yılları arasında planlanan IPA-2 programı kapsamında da IPA-1 ile benzer alanlar belirlenmiştir. IPA-1 ve IPA-2 kapsamında desteklenen reformlar incelendiğinde kendilerinden önceki yardım programlarının devamı niteliğinde oldukları tespit edilmektedir. Fakat geçmiş programların belirlediği reform alanları daha da genişletilmiştir. Bu kapsamda, üyeliğe hazırlanan devletlere belirtilen konularda destek verilmesi ve bu alanlarda reformların beklenilmesi aday ülkelerde yaşayan bireylerin yaşam kalitelerinin artmasını sağlamaktadır. Ayrıca IPA kapsamında öngörülen koşulluluk stratejisi ile devletlerin ilgili reformları gerçekleştirmeleri sağlanarak, bireylerin güvenliğini ve refahını sağlama noktasında ilerleme kaydetmelerine destek olunmaktadır.

2.2.6.6. ECHO

AB tarafından gerçekleştirilen insani yardımlar ECHO aracılığıyla yerine getirilmektedir. Bu kapsamda ECHO'nun görev tanım alanı: afetlerden ve krizlerden etkilenen toplumlara yardım etmek, insan hayatını kurtarmak ve korumak olarak belirlenmiştir (European Commission, 2016a). ECHO kapsamında gerçekleştirilen insani yardımlar ve operasyonlar: Suriye'deki krize yönelik Bütün Suriye (Whole of Syria) adlı proje, mülteci krizi kapsamında Türkiye ile imzalanan ortak eylem planı çerçevesinde ortak sorumluluk mutabakatı ve 3 milyar Euro'luk yardım paketi, 2012-2015 yılları arasında 23 milyon Euro'luk eğitim projeleri, Batı Afrika Ebola Görev Gücü'nün oluşturulması, Kıyı Afrika'da doğal afetlerden zarar gören devletlere yardım ve doğal afetlerle mücadele sivil koruma mekanizmasının kurulmasıdır (European Commission, 2016a). ECHO kapsamında Lizbon Anlaşması ile kurulması öngörülen insani yardım gönüllüler girişimi 2014 yılında kurulmuştur (European Commission, 2017a). Bu girişim kapsamında hazırlıklı, kapsayıcı ve istikrarlı toplumların oluşturulması, hizmet ve fırsatların geliştirilmesi, risklerin ortadan kaldırılması ve toplumun kayıplarının azaltılması amaçlanmaktadır (European Commission, 2017a).

İnsan güvenliği kapsamında bireylerin güvenliğini sağlanması küresel bir görev olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda barış ortamı, sürdürülebilir kalkınma ve refah

seviyesi yüksek bir yaşamın sağlanması küresel ölçekte öngörülmektedir. İnsan güvenliğine ilişkin ilkeleri benimseyen ve dış politikada insan güvenliği sağlayıcısı kimliğine sahip olan AB tarafından ECHO aracılığıyla yardıma muhtaç bireylere gerekli yardımların götürülmesi sağlanmaktadır. Küresel anlamda bireylerin doğal ya da insan kaynaklı tehditlerden korunması amacıyla ECHO tarafından gerçekleştirilen faaliyetler AB'nin insan güvenliği sağlayıcısı kimliğini bir kez daha ortaya çıkarmaktadır.

3. AVRUPA BİRLİĞİ-KARADAĞ İLİŞKİLERİ

Karadağ AB'nin Batı Balkanlar genişlemesi içinde yer alan devletlerden birisidir. Bu açıdan Karadağ genişleme kapsamında AB tarafından uygulanan koşulluluk stratejisi ile insan güvenliğinin gelişimi arasında bir ilişkinin olup olmadığı konusunda önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu çalışma kapsamında da Karadağ AB tarafından koşulluluk stratejisi kapsamında beklenen reformlar ile devletlerin insan güvenliği alanında kaydettiği muhtemel gelişimin ortaya çıkarılması açısından incelenecektir. AB ve Karadağ arasındaki bu ilişkinin incelenmesi için öncelikle Yugoslavya'nın dağılışıdan itibaren Karadağ ve AB arasındaki ilişkileri incelemek gerekmektedir. Bu kapsamda AB ve Karadağ arasındaki bu koşulluluk ilişkisini ortaya koymak için öncelikle 1990'lı yıllardan başlayarak Sırbistan Karadağ Konfederasyonu – AB ilişkilerinin başlangıcı, 2006 yılındaki bağımsızlık sürecine kadar olan dönemdeki ilişkileri ve son olarak bağımsızlık sonrası genişleme politikası çerçevesinde AB-Karadağ ilişkileri incelenecektir.

3.1. Bağımsızlık Öncesi Avrupa Birliği-Karadağ İlişkileri

Karadağ 1992 yılında Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin yıkılışı sonrası Sırbistan ile birlikte 2003 yılına kadar Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin içinde yer alan ve Batı Balkanlar'da gerek yüzölçümü gerekse nüfusu itibarıyla küçük bir ülke konumundadır. Soğuk Savaş sonrası Karadağ gerek ekonomik gerekse siyasal alanda bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu süreç sosyalist bir siyasal ve ekonomik düzenden liberal-demokratik düzene dönüş olarak tanımlanabilir. Karadağ 1990'larda yaşamaya başladığı bu dönüşüm sürecinin bir sonucu olarak öncelikle ABD ardından AB ile giderek artan ilişkilere sahip olmuştur. Karadağ'ın bağımsızlığını kazanmadan önceki dönemde AB ile kurduğu ilişkileri anlayabilmek için Soğuk Savaş sonrası Karadağ'ı AB'ye yakınlaştıran temel sebepleri incelemek gerekmektedir. Buna göre Karadağ'ın 1990'larda AB'ye yakınlaşması ve ilişkilerini derinleştirmesinde üç temel sebep karşımıza çıkmaktadır. Bunlar: Karadağ'daki siyasal iktidarın AB'yi egemenliğini meşrulaştırıcı bir enstrüman olarak görmesi sonucu oluşan AB'ye yakın tutumu, Yugoslavya'nın dağılışı sonrası Karadağ'ın ekonomik olarak çökmüş durumda olması ve 1990'larda Balkanlar'da yaşanan savaş ve çatışmalar sonucu Karadağ'ın uluslararası alanda Sırbistan ile birlikte savaş suçlusu olarak yaftalanmaktan kaçınmasıdır.

Karadağ'ın AB ile olan ilişkilerini şekillendiren bir faktör olarak Karadağ'daki siyasal iktidar ilişkilerinin anlaşılması gerekmektedir. Soğuk Savaş sonrası siyasal anlamda bir dönüşüm sürecine giren Karadağ'daki bu dönüşümün siyasal alandaki izleri ülkedeki

iktidar partisinin dönüşümü üzerinden anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Soğuk Savaş sırasında Yugoslavya Komünistler Birliği'nin Karadağ kolu olan Komünist Parti, Soğuk Savaş sonrası Karadağ Sosyalist Demokrat Partisi (Demokratska Partijasocijalista Crne Gore – DPS) ismini alarak demokratik düzen içinde bir dönüşüm yaşamıştır (Ekinci, 2014).

Sosyalist düzen içinde ülkede egemen olan komünist parti Soğuk Savaş sonrası ismi konusunda bir değişim yaşasa da var olan teşkilatları ve ülkedeki geniş nüfuz alanı sayesinde 1992 yılında yapılan genel seçimlerden günümüze dek tek parti olarak seçilmiş ve iktidarını korumuştur. DPS'nin Karadağ'daki bu uzun iktidarının bir sonucu olarak DPS'nin ülkedeki tüm kamu kurumları ile siyasal, sosyal ve ekonomik alanlar üzerinde büyük etkisinin olduğu gözlemlenmektedir (Stratulat, 2014). Bu noktada DPS çatısı altında Karadağ'ın iç ve dış politikaları üzerinde söz sahibi olan siyasal elitin AB'ye yönelik tutumu 1990'lı yıllardan günümüze AB-Karadağ ilişkilerini şekillendirmektedir. Karadağ'daki siyasal elitin AB'ye bakışı noktasında Arman (2007)'ın yapmış olduğu tespite göre; Karadağ'daki siyasal elit 1990'ların başından itibaren AB'yi kendi iktidarlarını meşrulaştıran bir aktör olarak görmektedir. Bunun sonucunda Karadağ'ın AB ile ilişkilerini derinleştirmesinde ülke siyasetine yön veren iktidar partisi DPS'nin büyük rolü bulunmaktadır. Nitekim 1992 ve 1996 yıllarında yapılan genel seçimlerde DPS'nin seçim söylemlerinde AB'ye yakın bir çizgide demokratik dönüşüm ve pazar ekonomisine geçiş söylemlerini kullanması DPS'nin AB ile yakın ilişkilerde olmak istediği biçiminde yorumlanmıştır. (Vukovic, 2011). Yine 1998 yılında ülkede yapılan ilk açık ve serbest genel seçimlerde DPS'nin yeniden iktidar partisi olarak seçilmesiyle Karadağ hızlı bir demokratikleşme sürecine girmiştir. Bu seçim sonrası DPS tarafından hızlı bir dönüşüm süreci başlatılmasının yanı sıra demokratik dönüşüm, pazar ekonomisine geçiş, Avro-Atlantik entegrasyon ve özelleştirmelerin gerçekleştirilmesi gibi konulara parti programında da geniş yer verilmiştir (Durakovic 2013, 69-70). Bununla birlikte 2003 yılında Karadağ'da hükümet tarafından Dış Ekonomik İlişkiler ve Avrupa Entegrasyonu Bakanlığı'nın kurulması da DPS'nin AB ile yakın ilişkiler kurmak istediğini ve bu konuda gelişmelerin kaydedildiğini göstermektedir (Duric, 2004).

1990'lı yıllardan günümüze DPS'nin ülke içinde başlattığı dönüşüm süreci ve parti programında yer alan ifadeler incelendiğinde AB'nin Batı Balkanlar'da gerçekleştirmeyi hedeflediği konular ile DPS'nin amaçları arasında bir uzlaşının olduğu görülmektedir (Vukovic, 2011). DPS'nin AB'ye yönelik bu tavrı 1990'lı yılların başından itibaren Karadağ'ın AB'ye entegrasyonunda önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karadağ'ı AB'ye yakınlaştıran sebeplerden biri ekonomiye ilişkindir. 1990'ların başından itibaren gerek Balkanlar'daki savaş ortamı gerekse uygulanan ambargolar Karadağ ekonomisini oldukça olumsuz etkilemiştir. 1993 yılına gelindiğinde Karadağ'daki enflasyon % 123,751,836,168,522 seviyesine ulaşarak tarihteki en yüksek enflasyon seviyesine ulaşmıştır (Bieber, 2003). Bu kapsamda 1990'larda ülkedeki ekonominin çökme noktasına geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Karadağ'da mevcut kötü ekonomik şartların düzelmesine ilişkin gerek sağlayacağı maddi yardımlar gerekse sağlayacağı ticari imtiyazlar açısından AB Karadağ için ekonomik açıdan bir kurtarıcı olarak görülmüştür. Karadağ'daki iktidarın AB'yi kurtarıcı olarak görmesinin yanı sıra halkın büyük bir kısmı da AB ile ilişkilerin artırılması ile refah seviyelerinin artacağına ve hayat standartlarının yükseleceğine inanmaktaydı (Fink-Hafner, 2008). AB'nin sağlayacağı ekonomik yardımlar göz önünde bulundurulduğunda Karadağ halkının desteğini de arkasına alan siyasi otoritenin AB ile yakınlaşması ve maddi yardımlara ulaşabilmek için AB'nin ortaya koyduğu koşulları yerine getirme noktasında daha istekli davrandığı tespit edilmektedir. Bu kapsamda 1998 yılındaki seçimler sonrası iktidara gelen DPS'nin parti programında siyasal ve ekonomik reformlara yer vermesiyle AB'den destek gördükleri bilinmektedir. AB'nin desteklediği bu reformlar için Karadağ'a öncelikle 3 milyon devamında 5 milyon Euro yardımda bulunması Karadağ ölçeğine ve kırılgan ekonomiye sahip bir devlet açısından hayati önem taşımıştır (Duric, 2004). AB tarafından gerçekleştirilen bu ekonomik yardımlar hem Karadağ halkı ve siyasi otoritesi açısından AB'nin ekonomik kurtarıcı rolünü pekiştirmiş hem de daha fazla ekonomik yardımın alınması için Karadağ'ı AB'ye daha da yakınlaştırmıştır.

AB'nin Karadağ'a sağladığı yardımlar kapsamında bir diğer önemli dönüm noktası Kosova'daki çatışmalara yönelik Karadağ'ın takındığı Batı yanlısı tutum ile alakalıdır. Ayrıca Karadağ 1999 yılında Kosova'dan ayrılan ve kendisine sığınma talebinde bulunan Arnavutlar'a sınırlarını açmıştır. Dış politikada AB ile yakın çizgilere gelen Karadağ'ın AB tarafından bir kez daha ödüllendirildiği görülmektedir. Bu çerçevede sınırların açılması sonrası mültecilerin Karadağ ekonomisine oluşturduğu yükü azaltmak için AB tarafından önce 13 milyon ardından 10 milyon Euro'luk yardımlar yapılarak Karadağ ekonomisi AB tarafından desteklenmiştir (Duric, 2004). 2000'li yılların başında AB tarafından Karadağ'a sunulan ekonomik yardımlar kapsamında ise Karadağ'daki altyapı harcamaları için 5 milyon Euro; tarım, ulaşım, eğitim ve mali reformlar için 14 milyon Euro yardım yapılmıştır (Duric, 2004). Görüldüğü üzere Karadağ'ın AB'ye yakınlaşması ve AB'nin koyduğu reform şartlarını yerine getirmesi ya da yerine getirmek için çabada bulunmasının karşılığında AB

tarafından ekonomik yardımlar artarak gelmiştir. Mevcut durumda AB ve Karadağ arasındaki bu ilişki koşulluluk stratejisinin ödüllendirme ayağını oluşturmaktadır. AB tarafından öngörülen reformların yerine getirilmesi ve AB'yle ilişkilerin derinleştirilerek iş birliğinin artırılması sonucu Karadağ'ın ekonomik yardımlara ulaşımı sağlanmaktadır. Karadağ açısından ise AB ile ilişkilerin derinleşmesi ekonomik kalkınma, bireylerin refahın ve güvenliklerinin ülke genelinde artması sonuçlarını doğurmaktadır. Belirtilen ekonomik sebepler çerçevesinde Karadağ'ın ekonomik olarak kurtarıcı rolünde gördüğü AB ile ilişkileri giderek artmış ve AB'nin oluşturduğu ekonomik cazibe 1990'lı yıllardan itibaren Karadağ'ı AB'ye daha da yakınlaştırmıştır.

Karadağ'ı AB'ye yakınlaştıran son sebep ise Karadağ'ın savaş suçlusu damgasını yememek istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda Karadağ halkı Bosna Savaşı sonrası Sırbistan kaynaklı kötü imajı taşımak istememiştir (Keane, 2004). Toplumun Sırbistan'a karşı olan bu tutumu Karadağ'daki siyasi otoritenin de kullandığı bir argüman olarak karşımıza çıkmıştır. Karadağ Başbakanı Milo Djukanovic'in 1996 yılından itibaren başlayan Miloseviç karşıtı tutumu Karadağ'ı AB'ye yakınlaştırmıştır (Massari, 2005). Balkanlar'da savaş ve istikrarsızlığın sorumlusu olarak görülen Miloseviç rejiminin zayıflaması için Karadağ'ın Miloseviç karşıtı retoriği AB ve ABD tarafından desteklenmiştir (Durakovic, 2014). Bu sayede Karadağ'ın AB ile yaklaşması hızlanmıştır. Karadağ'ın gerek iç gerekse dış politikada Sırbistan ile ayrışması noktasında bir diğer önemli gelişme Kosova'daki çatışmaların başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Çatışmaların başladığı ilk andan itibaren Karadağ, Sırbistan ve Kosova arasındaki çatışmalara müdahil olmayacağını ve tarafsız kalacağını deklare etmiştir. (Durakovic, 2013). Karadağ'ın tarafsız kalacağını açıklaması Sırbistan için bir hayal kırıklığı ve iki taraf arasında bir gerilim oluşturmakla birlikte Karadağ'ın Kosova'daki çatışmalar sırasında sınırlarına gelen seksen bin Arnavut sığınmacıyı kabul etmesiyle Karadağ ve Sırbistan arasındaki gerilim daha da artmıştır (Bieber, 2003). Sırbistan ve Karadağ arasındaki bu gerilim Karadağ'ın AB'ye daha da yaklaşması için uygun zemini hazırlamıştır. Bu açıdan savaş suçlusu damgasını üzerinden atmak isteyen Karadağ için AB, uluslararası arenada Karadağ'ın masumiyetini meşrulaştırıcı bir aktör olarak görülmüştür. Bu açıdan Karadağ AB'nin Balkanlar'da sıklıkla vurguladığı bölgesel iş birliği ve barış ortamının tesisi söylemlerini benimseyerek AB ile tam iş birliği içinde olmayı tercih etmiştir.

3.2. Bağımsızlık Sürecinde Avrupa Birliği-Karadağ İlişkileri

1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren Sırbistan ile farklı politikalar izleyen Karadağ'da, Sırbistan ile birlikte aynı devlet çatısı altında bulunmaktan kaynaklı rahatsızlıklar daha açık bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Dile getirilen bu rahatsızlıklar Karadağ'ın bağımsızlık retoriğini desteklemekte ve Batı'nın da Karadağ'ın yanında olması Karadağ'daki bu bağımsızlıkçı söylemi daha da cesaretlendirmiştir. Karadağ'ın bağımsızlıkçı söylemlerine karşı Sırbistan'dan sert tepkilerin gelmesi ve gerilimin artması sonucu 1990'lı yıllarda meydana gelen savaş ve çatışmaların yaralarını sarmaya çalışan Batı Balkanlar'da yeni bir çatışma ortamının oluşması başta AB olmak üzere hiçbir aktör tarafından istenmemiştir. Bu çerçevede hem Karadağ'ın hem de Sırbistan'ın istekleri makul ölçüde değerlendirilerek AB arabuluculuğunda 2003 yılında imzalanan Belgrad Anlaşması ile Sırbistan ve Karadağ egemenliğin iki kurucu devlete verildiği konfederal bir devlet çatısı altında birleştirilmiştir (Durakovic, 2014). AB adına arabuluculuk faaliyetini yöneten ODGP Yüksek Temsilcisi Javier Solana hem Karadağ'ın taleplerini hem de Sırbistan'ın isteklerini göz önünde bulundurarak AB önderliğinde yeni bir devlet inşası sürecini başlatmıştır. Bu açıdan AB tarafından başlatılan bu girişim tarafları barış ve istikrar içinde yaşamaya ikna eden siyasal bir uzlaşma projesi haline gelmiştir (Keane, 2004). Aynı zamanda bu girişim AB'nin Batı Balkanlar'daki nüfuzunu daha da artırmıştır.

Bağımsızlık söylemine sahip olan Karadağ Batı Balkanlar'da AB'nin istemediği bir bağımsızlık formülüne yanaşmamış bunun yerine Belgrad anlaşması ile AB tarafından önerilen seçeneği kabul etmiştir. Karadağ açısından ortaya çıkan bu durum bağımsızlığa giden süreçte AB'nin Karadağ üzerindeki artan etkisini gözler önüne sermektedir. AB tarafından Karadağ'ın bağımsızlığı desteklenmesi de Karadağ'ı hoşnut edecek bazı maddeler de anlaşma metnine girmiştir. Buna göre anlaşmanın yapıldığı tarihten itibaren üç sene sonra taraflardan herhangi birinin istemesi sonucu bağımsızlık referandumunun yapılabileceği kabul edilmiştir (Belgrade Agreement 2002, 1). Ayrıca kurucu devletlerin AB ile ilişkileri bütüncül olarak ele alınmamış bunun yerine taraflar ile AB arasındaki İOS'nin farklı olarak ele alınacağı ve AB tarafından beklenen gelişmelerin kaydedilmesi sonucu İOA'nın herhangi bir tarafla imzalanabileceği kabul edilmiştir (Belgrade Agreement 2002, 4). Anlaşmada bu maddelerin kabul edilmesi Karadağ'ın Sırbistan'dan bağımsız bir şekilde AB ile ortak politikalar izlemesinin de önünü açmıştır. İki devlet arasında imzalanan bu anlaşma ile yeni bir devlet inşası öngörülmesine rağmen metinde yeni devletin parlamentosunun nasıl seçileceğine dair bir ifadenin dahi bulunmaması bu anlaşmanın

geçici bir çözüm olduğunu izlenimini yaratmıştır. Bu açıdan AB ortaya çıkan bu krizin çözümünde sorunun soğutulmasını ve zamana yayılmasını sağlayarak geçici bir çözüm ortaya koymuştur (ICG, 2002).

AB tarafından krizin soğutulmasına yönelik adımların atılması sonucu üç yıllık bir sükûnet sağlansa da bu sürenin sonunda Karadağ'daki bağımsızlık retoriği güçlü bir şekilde yine kendini ortaya çıkarmıştır. Nitekim Karadağ üçüncü yılın sonunda bir bağımsızlık referandumu düzenlemek için harekete geçmiştir. Belgrad Anlaşması ile ortaya çıkabilecek muhtemel bir krizi önleyen ve yeni bir devlet inşasını sağlayan AB Karadağ'ın bağımsızlık konusunda ısrarları sonrası bağımsızlık referandumuna ilişkin kuralların belirlenmesi aşamasında da aktif bir şekilde sürece müdahil olmuştur. Bu kapsamda Konfederasyonun Karadağ tarafında düzenlenecek referandum için AB tarafından Venedik Komisyonu kurulmuştur (Durakovic, 2014). AB tarafından kurulan Venedik Komisyonu ülkedeki etnik yapıyı göz önüne alarak Karadağ'daki referandum için %55,5 oranında evet oyunun gerektiğine karar kılmıştır (Durakovic, 2014). Komisyon tarafından bu oranın belirlenmesi Durakovic (2014)'e göre AB'nin bu bağımsızlığı istemediği şekilde de yorumlanmıştır. AB'nin bağımsızlık talebini aktif olarak desteklememesinin gerekçesi olarak Kosova'nın devlet statüsüne ilişkin uluslararası bir çözüm daha ortaya çıkmadan Batı Balkanlar'da başlayabilecek olası bir bağımsızlık dalgasının yaratacağı olumsuz yayılma etkisinden çekinmesi gösterilebilir (ICG, 2006). Fakat tüm bu gelişmelere rağmen 2006 yılında yapılan referandumda %55,5 evet oyu çıkmış ve Karadağ bağımsızlığını ilan etmiştir (İKV, 2013). Bağımsızlığın ilanı sonrası AB üye devletleri tarafından Karadağ'ın hızlı bir şekilde tanınması ise AB'nin başta onay vermediği sürece sonradan destek verdiğini göstermektedir. Ayrıca Karadağ'ın bağımsızlığına giden bu süreçte gerek Belgrad Anlaşması ile gerekse referanduma ilişkin norm belirleyici rolüyle AB'nin Karadağ ile olan ilişkilerini daha da derinleştirerek Karadağ'ın devlet inşasında aktif rol oynadığı söylenebilir. Bu çerçevede AB'nin öngördüğü koşulların Karadağ tarafından yerine getirilmesini ve bu süreç sonunda Karadağ'ın ödüllendirilmesini içeren süreç daha da derinleşerek devam etmiştir.

3.3. Bağımsızlık Sonrası Avrupa Birliği-Karadağ İlişkileri

Karadağ'ın 2006 yılında bağımsızlığını kazanması sonrası ivedi bir şekilde devam eden AB'ye üyelik sürecinin aslında bağımsızlık öncesine dayanan temelleri olduğu görülmektedir. Bu kapsamda Karadağ'ın AB'ye üyeliği noktasında 2003 yılında gerçekleştirilen Selanik Zirvesi bir dönüm noktası niteliğindedir. AB tarafından düzenlenen

zirvede Batı Balkan devletlerine ilişkin “Balkanlar’ın geleceği AB ile birliktedir” şeklinde bir ifadeye zirve sonuç metninde yer verilmesiyle Karadağ’ın da içinde olduğu Batı Balkan devletleri için AB üyeliğinin önü açılmıştır (Council of European Union, 2003). AB tarafından Selanik Zirvesi’nde üyeliğin önünü açan ifadelere yer verilse de Karadağ açısından bu süreç ilk başta yavaş bir şekilde ilerlemiştir. Böyle bir durumun ortaya çıkmasındaki en büyük sebep yine 2003 yılında AB’nin arabuluculuk girişimleri ile imzalanan Belgrad Anlaşması ile Karadağ ve Sırbistan’ın konfederal bir devlet çatısı altında olmasıdır. Bu kapsamda Sırbistan’ın gerek AB’ye yönelik mesafeli ve şüpheli yaklaşımı gerekse de AB’nin Batı Balkanlar’da önem verdiği ICTY ile tam iş birliği konusunda isteksiz davranışları Karadağ’ın üyelik sürecini de olumsuz etkilemiştir.

2006 yılında kazanılan bağımsızlık sonrası AB ile Karadağ arasında İOS hızlı bir şekilde sonuca ulaştırılarak Ekim 2007 yılında AB ile Karadağ arasında İOA imzalanmıştır (İKV, 2013). İOA sonrası Karadağ 2008 yılında AB’ye tam üyelik başvurusunda bulunarak AB’nin beklediği reformların yerine getirilmesine yönelik hızlı bir sürece girmiştir. Bağımsızlık sonrası Karadağ’ın AB’ye üyeliği noktasında tamamlanan İOS, İOA ve Kopenhag Kriterlerinin karşılanması gibi tüm aşamalarda AB’nin genişlemeye bağlı koşulluluk stratejisi kapsamında ilerlemeler kaydedilmiştir. Karadağ’ın AB’ye üyelik noktasında kaydettiği hızlı ilerlemelere ilişkin bir noktaya değinmek gerekmektedir. Şöyle ki; Karadağ’ın AB tarafından beklenen reformları yerine getirme noktasında gösterdiği olumlu performans Karadağ’ın AB üyeliğini engelleyen önemli bir siyasi sorunun bulunmaması ile de yakın alakalıdır (Ekinci, 2014). Bunun yanında 2006 yılında gerçekleştirilen referandum sonrası meclisteki tüm siyasi partilerin parti programlarına AB’ye üyelik hedeflerini koymaları, Karadağ toplumunun tüm kesimlerinin ve tüm siyasi partilerin AB’ye üyelik konusunda tam destekleri, AB tarafından beklenen reformların gerçekleştirilmesinde siyasi iradenin elini güçlendirmiştir (Stratulat, 2014). Tüm bu etmenlerin bir araya gelmesi ile AB ve Karadağ arasındaki koşulluluk ilişkisi planlanan şekilde devam etmektedir.

Karadağ’ın AB’ye üyeliği konusunda 2003 yılında Selanik Zirvesi ile başlayan, 2006 yılında ilan edilen bağımsızlık sonrası hız kazanan ve 2008 yılında yapılan tam üyelik başvurusu sürecine kadar olan dönemde AB tarafından Karadağ için sıkı bir reform takvimi de belirlenmiştir. Belirlenen bu reform takviminin AB tarafından sıkı bir takip içinde izleneceğine vurgu yapılması Karadağ ile AB arasındaki koşulluluk stratejisinin aktif bir şekilde uygulandığını göstermektedir. Uygulanan bu koşulluluk stratejinin devamı tam

üyelik için başvuran Karadağ için Komisyon'un üyeliğe ilişkin görüş ve tavsiyelerini içeren bir raporun 2010 yılında yayınlanması olmuştur. Rapora göre Karadağ'daki mevcut eksikler belirlenerek AB'ye üyelik için koşulluluk stratejisi kapsamında yerine getirilmesi gereken öncelikli yedi reform alanı belirlenmiştir. Bu alanlar:

- Seçimlere ilişkin yasaların yeniden düzenlenmesi ve iyileştirilmesi, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı (AGİT) ve Venedik Komisyonu gibi kurumların tavsiyeleri alınarak yasal düzenlemelerin yapılması
- Kamu yönetimine ilişkin reformların yerine getirilmesi, kamusal alanın politikacılardan uzaklaştırılması ve daha şeffaf bir yapıya sahip olması
- Yolsuzlukların önlenmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemenin yapılması ve eylem planlarının hazırlanması
- Hukukun üstünlüğünün sağlanması, hâkim ve savcıların politikacılardan bağımsız liyakate dayalı atanması
- Yargının bağımsız ve şeffaf olmasının sağlanması, organize suçlarla mücadele kapasitesinin geliştirilmesi ve bu konuda AB üye ülkeleriyle suçluların takibi, soruşturulması ve kovuşturulması aşamasında yakın iş birliği içinde olunması
- Basın özgürlüğünün sağlanması
- AB standartları ve uluslararası standartlara uygun ayrımcılığı önlemeye yönelik yasaların çıkarılması, yerinden edilmiş kişilerin ve azınlıkların haklarının garanti altına alınmasıdır (European Commission 2010a, 11-12).

Görüldüğü üzere Karadağ'ın AB'ye üyeliği noktasında AB'nin gördüğü ve giderilmesini beklediği eksiklikler koşulluluk stratejisinin bir diğer sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Karadağ ve AB arasındaki bu koşulluluk ilişkisi, Karadağ tarafından ulaşılmak istenen AB üyeliği için zorunlu bir niteliktedir ve belirtilen eksikliklere ilişkin yapılması gereken reformların yerine getirilmesiyle birlikte Karadağ'ı AB standartlarına çıkarması beklenmektedir.

Karadağ'ın AB'ye üyelik süreci kapsamında Komisyon raporu sonrası toplanan AB Liderler Zirvesi'nde Karadağ'ın AB'ye üyelik başvurusu 2010 yılında onaylanmıştır (İKV, 2013). Karadağ'a aday ülke statüsünün verilmesi sonrası 2012 yılında üyelik müzakereleri başlamıştır. Bu aşamada AB'nin belirlediği reform alanlarının yanı sıra Karadağ'ın siyasal,

sosyal, ekonomik ve hukuki sisteminin AB müktesebatına uyumu için başlatılan müzakerelerde belirli ilerlemelerin kaydedildiği görülmektedir. 2018 yılı itibariyle 27 fasıl açılmış durumda ve müzakereler sürmektedir (Delegation of the European Union, 2017).

Görüldüğü üzere 1990'lı yıllarda başlayan ve gittikçe derinleşen AB-Karadağ ilişkileri 2006 yılında Karadağ'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle daha farklı bir boyuta evrilerek üyeliğe ilişkin süreç hızlanmıştır. Bu noktada 1990'ların başından günümüze kadar olan ilişkilerde AB'nin sürekli yerine getirilmesini beklediği standartlar ve reformların olduğu görülmektedir. Koşulluluk stratejisi kapsamında ortaya çıkan bu beklentilerin Karadağ'ın sosyal, hukuki, ekonomik ve siyasal alanlarına olan gelişimi ve katkısı bir sonraki bölümde detaylı şekilde incelenecektir.

4. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KARADAĞ'IN İNSAN GÜVENLİĞİ KAPASİTESİNE ETKİSİ

Yugoslavya'nın dağılması sonrası Batı Balkanlar'da artan güvenlik endişeleri Karadağ'ı da içine alan bir şekilde varlığını sürdürmektedir. 1990'lı yıllarda bireylerin kendilerini güvensiz hissetmelerine yol açan problemler: savaş, yoksulluk ve ekonomik krizler iken 2000'li yıllara gelindiğinde bu problemlerin bir kısmı aşılsa da var olan güvenlik tehditlerine yenileri eklenerek tehditlerin varlıklarını devam ettirdikleri görülmektedir. Günümüzde Batı Balkanlar'da var olan ekonomik, sosyal ve siyasal güvenlik tehditler için realist güvenlik anlayışından ziyade insan güvenliği anlayışının ele alınması gerekmektedir. Askeri nitelikli tehditler haricindeki tehditleri ve devletin sınırları içerisindeki güvenlik tehditlerini göz ardı eden realist güvenlik anlayışının Batı Balkanlar'daki var olan problemleri anlama ve çözüm bulma konusunda yetersiz kaldığı tespit edilmektedir. Bunun yerine ilk defa BM tarafından uluslararası alanda ortaya atılan insan güvenliği kavramı ile vurgulanan ekonomik, sosyal, ekolojik ve siyasal nitelikli tehditlerin bireyler açısından güvensizlik oluşturacağını savunan güvenlik anlayışı Batı Balkanlar'daki mevcut durumu anlamada daha etkili bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Batı Balkanlar'daki güvenlik problemlerine ilişkin ele alınan insan güvenliği kavramının bölgeye girişi ve bölgedeki güvenlik tehditlerine ilişkin insan güvenliği kapsamında reformların yapılmasının AB öncülüğünde gerçekleştiği görülmektedir. İnsan güvenliği normunu kendi iç politikalarında benimseyen ve bu normu ihraç eden konumda olarak değerlendirilen AB Batı Balkanlar'daki güvenlik tehditlerine yönelik de insan güvenliği yaklaşımını benimsemekte ve bu yönde bölge devletlerinin gelişim kaydetmelerini sağlamaktadır. AB'ye üyelik süreci kapsamında AB tarafından beklenen siyasal, sosyal, hukuki, ekonomik ve toplumsal nitelikli reformlar aracılığıyla Batı Balkan devletlerinin hem bölgesel barışı sağlaması hem de bireyler için güvenli bir devlet olması amaçlanmaktadır.

Bu bölümde öncelikle insan güvenliği kavramı çerçevesinde güvenlik tehdidi olarak değerlendirilen Batı Balkanlar'daki güvenlik tehditleri incelenecektir. Batı Balkanlar'daki güvenlik problemlerinin incelenmesi sonrası Karadağ özelinden hareketle ortaya çıkan tehditler incelenecektir. Karadağ'daki güvenlik problemlerinin incelenmesi ve 1990'lı yıllardan günümüze Karadağ'ın gelmiş olduğu seviyenin tespiti açısından UNDP kapsamında her yıl yayınlanan İnsani Kalkınma Raporları incelenerek Karadağ'ın insan güvenliği alanında kaydetmiş olduğu ilerlemeler veya eksik kaldığı noktalar tespit edilecektir.

1990'lı yıllarda başlayan ve günümüze kadar daha da derinleşerek ilerleyen Avrupa Birliği-Karadağ ilişkilerinin siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik ve güvenlik alanlarında pek çok yansıması olmuştur. Bu kapsamda AB'ye üyelik sürecinde AB tarafından Karadağ'a sunulan politik, kurumsal, teknik ve mali desteklerin insan güvenliği açısından Karadağ'ı bireyler için daha güvenli bir devlet haline getirip getirmediği ortaya koyulacaktır. Ayrıca AB'ye üyelik süreci çerçevesinde AB tarafından uygulanan koşulluluk stratejisi aracılığıyla Karadağ'dan beklenen reformlar ile bu reformları gerçekleştiren Karadağ'ın insan güvenliği alanında kaydetmiş olduğu ilerlemeler arasında bir bağın olup olmadığı Global Peace Index verileri kullanılarak irdelenecektir.

4.1. Batı Balkanlar'daki Değişen Güvenlik Tehditleri

Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte Batı Balkanlar'da yaşanan çatışmalar bireylerin can ve mallarına yönelik ciddi tehditler oluşturmuştur. 1990'ların sonunda Batı Balkanlar'daki çatışmaların sona ermesi ve kalıcı barışın tesisi ile birlikte bireylere yönelik tehditlerin sonlanacağı umudu ortaya çıkmıştır. Fakat Balkanlar'daki devletlerin komünist bir düzenden demokratik bir düzene hızlı bir şekilde geçişleri ve 1990'larda yaşanan savaş ve çatışmalar sonucu ortaya çıkan zayıf devletler Batı Balkanlar'da geleneksel olmayan güvenlik tehditlerinin doğmasına sebep olmuştur (Ağır, 2014a). Ortaya çıkan bu durum kapsamında, askeri nitelikli geleneksel güvenlik tehditlerinin form değiştirerek ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel hayatı içine alan geleneksel olmayan güvenlik tehditlerine dönüştükleri görülmektedir.

Batı Balkanlar'daki farklı güvenlik tehditlerini açıklamada kullanılması gereken yaklaşım insan güvenliği kavramıdır. İnsan güvenliğine göre güvenlik sadece bireylerin fiziksel bütünlüklerinin sağlanması ya da bireylere yönelik bir herhangi bir tehdidin yokluğu değil bireylerin sosyal, kültürel, toplumsal, ekonomik ve siyasi anlamda kendilerini gerçekleştirmelerinin önünde herhangi bir engelin bulunmaması durumudur. İnsan güvenliği tarafından ortaya koyulan bu güvenlik tanımı ile pozitif barışın amaçlandığı görülmektedir. İnsan güvenliği kapsamında bireylerin kendilerini güvensiz hissedebilecekleri tehditlerin ortadan kaldırılarak bireylerin devlet sınırları içerisinde güvenli bir şekilde yaşamaları amaçlanmaktadır. İnsan güvenliğine göre korunması gereken değer sadece bireyin fiziksel bütünlüğü ile de sınırlı değildir. Belirlenen sektörler kapsamında entegre bir güvenlik anlayışı kabul edilmektedir. Buna göre belirlenen sektörler: ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği ve birey güvenliği sektörlerini kapsamaktadır (UNDP, 1994: 24-25). Belirlenen sektörlerden hareketle bireylerin güvenliğinin sağlanması

konusunda sosyal, kültürel, toplumsal, siyasi ve ekonomik kökenli tüm tehditler güvenlik tehdidi sayılarak tüm bu tehditlerin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır.

İnsan güvenliğinin sunmuş olduğu güvenlik perspektifinden hareketle Batı Balkanlar'daki geleneksel olmayan güvenlik tehditlerinin tespiti için öncelikle Yugoslavya'nın dağılması sonrası Batı Balkanlar'daki sosyal, siyasal ve ekonomik koşulların irdelenmesi gerekmektedir. Demetropoulou (2002) tarafından Yugoslavya'nın dağılması sonrası Batı Balkanlar'da ortaya çıkan yapısal problemler geniş bir yelpazede sınıflandırılmıştır. Buna göre Batı Balkanlar'da siyasal anlamda katılımcı demokrasi kültürünün yokluğu, zayıf sivil toplum, muhalefet eksikliği tespit edilen yapısal problemlerdendir. Ekonomik anlamda zayıf ve gelişmemiş ekonomilerin varlığı, ekonomik kurumların kapasitelerinin eksikliği, özelleştirme kaynaklı problemler, yüksek enflasyon ve düşük gelir ortaya çıkan yapısal problemlerdir. Son olarak sosyal anlamda ise orta sınıfın oluşamaması, sosyal krizlerin derinleşmesi ve suçların yaygınlaşması da tespit edilen yapısal problemler olarak karşımıza çıkmaktadır (Demetropoulou 2002, 91). Batı Balkanlar'da var olan bu olumsuz koşullar ve yapısal problemler genel olarak değerlendirildiğinde Batı Balkanlar'daki çatışmaların sona erdirilmesi sonucu bireylere yönelik gerçekleştirilecek tehditlerin ortadan kalkmadığı ortaya çıkmaktadır. Çatışma sonrası devletlerin yeniden inşa süreçlerinde sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda beliren bu yapısal problemler bireylerin gündelik hayatlarına etki etmekte ve devletlerin sınırları içerisinde bireylerin kendilerini güvensiz hissetmelerine yol açmaktadır.

Batı Balkanlar'daki yapısal problemlerin kaynaklık ettiği güvenlik tehditleri: organize suç örgütleri, ekonomik dengesizlik, yolsuzluk, zayıf devlet yapısı, terörizm, insan, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı olarak sıralanmaktadır (Gyarmati, 2007). Bu tehditler kapsamında ilk olarak organize suç örgütlerine değinmek gerekmektedir. Batı Balkanlar'da meydana gelen savaş ve çatışmalar sonucu zayıflayan devlet otoritesi organize suç örgütleri tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Zayıflayan devlet otoritesinin yanı sıra yukarıda belirtilen sosyo-ekonomik problemler de organize suç örgütleri için uygun bir ortam oluşturmuştur (Ağır, 2014a). Organize suç örgütleri silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, kara para aklama, insan kaçakçılığı, yolsuzluk ve terör gibi diğer suçlara da neden olmaktadır. Bu açıdan organize suç örgütlerinin varlığı hem toplumsal huzuru hem de asayiş bozan bir durum ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca Batı Balkanlar'daki organize suç gruplarının ilişkili oldukları tehditler incelendiğinde organize suç örgütlerinin varlığının bireyleri tehdit eden diğer güvenlik tehditlerinin varlıklarına da kaynaklık ettiği görülmektedir (Ağır, 2014a). Bu

çerçevede Batı Balkanlar'da işlenen konvansiyonel suçlar genel olarak değerlendirildiğinde bahsi geçen suçların çoğunluğunun organize suç örgütleri tarafından işlendiği tespit edilmektedir (Albrecht ve Getoš, 2010). Bu açıdan organize suç örgütleri devlet otoritesini ve hukuksal düzeni hiçe sayarak kendi illegal düzenlerini uygulamaya çalışmaktadır. Bu durum bireyler açısından çift taraflı bir güvensizlik algısı oluşturmaktadır. Bunlardan ilki organize suç örgütlerinin neden olduğu bir tehdide maruz kalınma korkusu, ikincisi ise herhangi bir organize suç örgütünün tehdidinde maruz kalan vatandaşın devleti tarafından korunacağına yönelik güveninin bulunmamasıdır.

Organize suç örgütlerinin bireyler açısından oluşturduğu güvensizlik algısı kapsamında değinilmesi gereken bir diğer tehdit zayıf devlet olgusudur. Zayıf devlet yapısı sonucu vatandaşlar, devletlerinin yerine getirmesi gereken temel hizmetleri alamamaktadır. Bu temel hizmetler kapsamında sağlık, çevre, alt yapı, güvenlik, iş bulma, eğitim gibi alanlar gelmektedir. Bireylerin yeterli eğitimi alamaması, gerekli sağlık hizmetlerine erişememesi ya da güvenlik kuvvetlerinin bireyleri organize suç veya terör örgütlerinden koruyamaması gibi durumlar zayıf devlet olgusunun bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin kurumsal kapasitesinin ve imkânlarının yetersiz olması bireylerin sosyal ve ekonomik nitelikli tehditlere maruz kalmalarına neden olmaktadır. Dolayısıyla zayıf devlet olgusu bireylerin ihtiyaç duydukları hizmetlere erişim noktasında kendilerini güvensiz hissetmelerine yol açmaktadır.

Batı Balkanlar'da var olan bir diğer tehdit ise ekonomik nitelikli tehditlerdir. Yüksek işsizlik, yüksek enflasyon, yoksulluk, usulüne aykırı gerçekleştirilen özelleştirmeler ekonomik nitelikli tehditler kapsamında değerlendirilmektedir (Gyarmati, 2007). Batı Balkanlar'daki ekonomik durumun son derece kırılgan olması ve bireylerin bekledikleri refaha bir türlü ulaşamamaları bireyler açısından büyük bir tehdit teşkil etmektedir. 1990'lar boyunca gerek savaşların etkisi gerekse sosyalist ekonomik düzenden pazar ekonomisine hızlı geçiş sonucu oluşan yoksulluk ve yüksek işsizlik gibi problemler Batı Balkanlar'da hala sürmektedir. Batı Balkanlar'da var olan bu ekonomik tehditler bireylerin gündelik hayatlarını olumsuz etkilemekle birlikte geleceğe dair bireylerin umutlarını kaybetmelerine ve kendilerini güvensiz hissetmelerine yol açmaktadır. Batı Balkanlar'daki ekonomik durumu gözler önüne sermesi açısından Dünya Bankası ve Uluslararası Viyana Ekonomi Enstitüsü tarafından hazırlanan raporda 2010-2016 yılları arasında Batı Balkanlar'da sağlanan istihdam oranının 300.000 kişi civarında olduğu görülmektedir (WBG ve WIIW 2017, 1). Tüm Batı Balkan devletlerini kapsayan bu çalışmada ortaya koyulan rakamlar

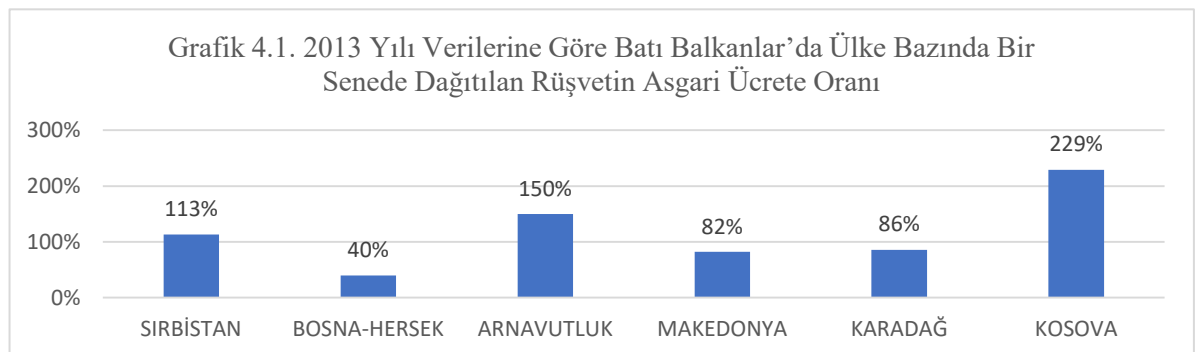
incelendiğinde altı senelik bir süre zarfında sadece 300.000 kişilik bir istihdamın sağlanmış olması Batı Balkanlar'daki ekonomik problemlerin çözülmesinde yetersiz kalmaktadır. Batı Balkanlar'da yaşanan ekonomik problemlere ilişkin daha derin bir sorun ise genç işsizlik oranlarıdır. Buna göre raporda 2016 yılına ait veriler kapsamında Batı Balkanlar'daki genç işsizlik oranı %47 civarındadır. Bu oran AB'ye üye devletlerdeki genç işsizlik oranının neredeyse iki katıdır (WBG ve WIIW 2017, 17). Veriler kapsamında ekonomik nitelikli tehditler değerlendirildiğinde Batı Balkanlar'daki kötü ekonomik şartların 1990'lardan günümüze hala gerçekliğini koruduğu görülmekte, bu tehditler bireylerin gündelik hayatlarını olumsuz bir şekilde etkilemekte ve kendilerini ekonomik olarak güvensiz hissetmelerine yol açmaktadır.

Batı Balkanlar'daki tehditlerden bir diğeri ise insan kaçakçılığıdır. Organize suç ve terör örgütlerinin rol aldığı bu tehdit Batı Balkanlar'daki bireyleri olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Özellikle kadın ve çocukların etkilendiği bu tehdit sonucu kadınların çoğu hayat kadını olmaya zorlanmaktadır (Van Ham, 2014). Batı Balkanlar'ın insan kaçakçılığı rotası üzerinde olması sebebiyle bu tehditten yerel halk daha çok etkilenmekte ve toplumda özellikle kadın ve çocuklar kendilerini daha da güvensiz hissetmektedir.

Silah kaçakçılığı ve hafif silahların illegal şekilde kullanımı bireylerin güvenliğini tehdit eden bir diğer unsurdur. Balkanlar'daki savaş ve çatışmalar sonrası bireylerin ya da organize suç örgütlerinin eline geçen hafif silahların takip edilemediği ve illegal bir şekilde saklanıp ticaretinin gerçekleştirildiği tespit edilmektedir. Sırbistan'da gerçekleştirilen bir operasyonda 48.000 hafif silah ve iki milyon mühimmatın ele geçirilmesi Batı Balkanlar'daki silah kaçakçılığı tehlikesini ortaya çıkarmaktadır (Prezelj 2010, 211). Silah kaçakçılığına ilişkin diğer bir örnek ise Makedonya'daki silah kaçakçılığına ilişkindir. Ülkede yapılan bir operasyonda ele geçirilen hafif silah sayısı 10.000 ve güvenlik güçlerinin tahminlerine göre ülkede 100.000 civarında kayıt dışı silahın bulunması, durumun ciddiyetini gözler önüne sermektedir (Prezelj 2010, 213). Batı Balkanlar'daki illegal silah ticaretinin bu derece yaygın hale gelmesi bireylere yönelik farklı tehditler ortaya çıkarmaktadır. Bunlar: organize suç örgütlerinin bu yasadışı ticaretten faydalanarak ekonomik olarak güçlenmesi ve halkın kolayca hafif silahlara erişebilmesi sonucu bireylerin kolayca silahlı mücadelelere girişmesidir (Prezelj, 2010). Ortaya çıkan bu durum öncelikle birey hayatını sonrasında toplum düzenini tehdit eden güvenlik tehditleri olarak karşımıza çıkmaktadır

Uyuşturucu kaçakçılığında Batı Balkanlar'ın Afganistan'dan Orta ve Batı Avrupa'ya getirilen eroinin ana güzergâhında yer alması bölgeyi tehdit eden bazı güvenlik problemlerine yol açmaktadır. Bu kapsamda ana güzergâhlardan birisi olan Batı Balkanlar'da her yıl yaklaşık 15 ton uyuşturucu madde yakalanmaktadır (UNODC 2014, 32). Batı Balkanlar'daki uyuşturucu kaçakçılığına ilişkin bu veri tehlikenin şiddetini ortaya koymaktadır. Batı Balkanlar'da uyuşturucu kaçakçılığının meydana getirdiği bir diğer tehdit ise genç nüfusun uyuşturucuya alışmasıdır. Bu kapsamda BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin 2014 yılında yapmış olduğu araştırmaya göre; Batı Balkanlar'da uyuşturucu kullanım yaşı 15'e inmiştir (UNODC 2014, 26). Uyuşturucu kaçakçılığının oluşturduğu tehditler genel olarak değerlendirildiğinde Batı Balkanlar'daki uyuşturucu kaçakçılığı, bölge devletlerinin güvenlik sistemlerine zarar vermekte ve ülkelerdeki gençlerin uyuşturucu maddeye erişimini kolaylaştırarak gençlerin zehirlenmesi gibi tehditleri ortaya çıkarmaktadır (Albrecht ve Getoš, 2010).

Batı Balkanlar'da bahsi geçen son tehdit ise yolsuzluktur. Gerek özel sektörde gerekse kamu sektöründe bireyler, işlerini hallettirebilmek, hızlandırabilmek, devlet kaynaklı karşılaşılabilecekleri olumsuz durumlardan kurtulabilmek veya daha çok rant elde edebilmek için bir şekilde yolsuzluk sarmalının içine katılmaktadır. Toplumda ortaya çıkan bu yolsuzluk algısı sonucu bireylerin gerek devletlerine gerekse hukuk düzenlerine güvenlerini azaltmaktadır. Bu önermeyi destekler nitelikte Transparency International tarafından hazırlanan raporda Batı Balkanlar'daki toplumların ortalama %75'inin devleti yöneten politikacılara güvenmedikleri ortaya çıkmaktadır (McDevitt 2016, 19). Devleti yönetenlere yönelik güvensizliğin bu derece yüksek olması Batı Balkanlar'daki yolsuzluğu gözler önüne sermektedir. Batı Balkanlar'daki bu yolsuzluk sarmalı Soğuk Savaş sonrası devlete ait mülklerin özelleştirilmesi ile başlasa da günümüzde gerek politikacılar ile organize suç örgütlerinin arasında ilişkilerin bulunması gerekse kamu görevlileri tarafından alınan rüşvetler yolsuzluk algısını desteklemektedir. BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin Batı Balkanlar'daki yolsuzluğa ilişkin hazırladıkları 2013 yılındaki rapora göre;

Batı Balkan devletlerinde bir yılda rüşvet için ödenen toplam nakit para aylara bölündüğünde ortaya çıkan rakamın ülkelerdeki asgari ücrete oranı; Arnavutluk'ta %150, Bosna Hersek'te %40, Kosova'da %229, Sırbistan'da %113, Makedonya'da %82 ve Karadağ'da %86 civarındadır (UNODC 2013, 24). Verilen rüşvetlere ilişkin çıkan bu rakamlar Batı Balkanlar'da rüşvet ve yolsuzluğun ne derece kronik bir sorun haline geldiğini ortaya çıkarmaktadır. BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin hazırlamış olduğu raporda kamu görevlilerinin aldıkları rüşvetlere ilişkin çarpıcı bilgiler de yer almaktadır. Buna göre; Batı Balkan devletlerinde bir sene içinde herhangi bir bireyin kamu görevlisine rüşvet ödemesine ilişkin oran %12,5'tur (UNODC 2013, 7). Bu orana göre toplumda her on bireyden biri sene içinde bir kamu görevlisine rüşvet ödemek zorunda bırakılmaktadır. Batı Balkanlar'daki yolsuzluğa ilişkin ortaya çıkan bu tablo bireyler açısından ciddi güvenlik kaygıları ortaya çıkarmaktadır. Bireyler devletlerinin sağlaması gereken temel hizmetler ve koruması gereken temel haklar konusunda devletlerine güvenememektedir. Dolayısıyla bireylerin temel hak ve özgürlüklerine ilişkin kaygı duymaları bireyler için güvensizlik oluşturmaktadır.

Batı Balkanlar'daki değişen güvenlik algısı sonucu ortaya çıkan güvenlik tehditleri bireylerin gündelik hayatlarını olumsuz etkilemektedir. Günümüzde Batı Balkanlar'da 1990'lı yıllara benzer savaş ve çatışma durumu var olmasa da devletlerin sınırları içerisinde bireylerin kendilerini güvensiz hissettikleri tespit edilmektedir. Sayılan güvenlik tehditleri Batı Balkanlar'ın geneli için bir geçerlilik arz etse de devletlere özgü tehditlerin şiddeti ve boyutu farklılık göstermektedir. Bu kapsamda çalışmanın konusu olan Karadağ'daki güvenlik tehditleri incelenecektir.

4.1.1. Karadağ'daki Güvenlik Tehditleri

Yugoslavya'nın dağılması sonrası Batı Balkanlar'da görülen geleneksel olmayan güvenlik tehditlerinden hareketle Karadağ'da da bölge genelindeki güvenlik problemlerine benzer problemlerin görüldüğü tespit edilmektedir. 2000'li yıllarla birlikte Batı Balkanlar'da bölgesel barış tesis edilse dahi bireyler sınırların dışından gelen askeri nitelikli tehditlerden ziyade devlet sınırları içerisinde kendilerini güvensiz hissetmelerine yol açacak tehditlere maruz kalmaktadır. İnsan güvenliği anlayışı kapsamında değerlendirildiğinde bireylerin gündelik hayatlarını olumsuz etkileyen bu güvenlik tehditleri siyasal, sosyal, kültürel ve toplumsal niteliklidir. İnsan güvenliği yaklaşımı çerçevesinde Karadağ'daki bu güvenlik tehditleri yolsuzluk, organize suç örgütleri, zayıf devlet olgusu ve kurumsal kapasitenin yetersizliği, demokrasi kültürünün zayıflığı, silah, uyuşturucu ve insan

kaçakçılığı, kırılgan ekonomik yapı ve yüksek işsizlik şeklinde sıralanmaktadır. Buradan hareketle Karadağ'da görülen tehditler incelenecektir.

Karadağ'daki güvenlik problemlerinden ilki zayıf devlet olgusudur. Zayıf devlet olgusu, bireylerin devletlerinden sağlık, eğitim, güvenlik, kültürel konular ve kamusal hizmetler gibi alanlarda bekledikleri hizmetleri alamamalarına sebep olmaktadır. Oluşan bu durum karşısında bireylerin gündelik hayatlarına ilişkin temel gereksinimlerini karşılanamamaktadır. Ayrıca zayıf devlet olgusu BM tarafından insan güvenliği kapsamında yapılan güvenlik tanımlamasında bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerinde herhangi bir engelin bulunmaması durumuna yönelik de tehlike oluşturmaktadır. Bu çerçevede 2006 yılında bağımsızlığını ilan etmiş olan Karadağ genç ve yeni kurulmakta olan bir devlet konumundadır. Karadağ'ın yeni bir devlet olması, kurumsal kapasitenin yetersiz oluşu, yeterli donanımına sahip personelin bulunmaması ve zayıf kurumsal yapıların var olmasına sebep olmaktadır (European Commission, 2013a). Zayıf devlet olgusu ile bağlantılı diğer hususlar parlamenter sistemin sağlıklı bir şekilde işlememesi ve zayıf demokrasi kültürünün olmasıdır. Bu kapsamda Karadağ'da iktidar partisinin muhalefet tarafından protesto edilerek yasamanın tıkanması, devletin karar alma mekanizmalarını yavaşlatmakta ve bireylerin alacakları hizmetleri aksatmaktadır (EASO, 2016).

Batı Balkanlar'da bu durumun örnekleri Bosna-Hersek ve Makedonya gibi devletlerde yaşanmakla birlikte Karadağ'da da iktidar partisinin uzun dönemdir iktidar oluşuna yönelik zaman zaman Sırp milliyetçi hareketlerin de desteğiyle protestolar mecliste kendini göstermektedir. Demokrasilerde var olan uzlaşma kültürünün sergilenmediği bu durumda, iktidar mücadelesi için toplumun temel ihtiyaçlarına ilişkin gerekli yasal düzenlemelerin yapılamaması ya da gecikmesi bireyler açısından güvensizlik oluşturmaktadır. Zayıf devlet olgusuna ilişkin Karadağ'daki diğer problemler alan demokrasi kültürünün ve sivil toplumun çok gelişmemiş olmasıdır (EASO, 2016). Karadağ'da var olan bu durum toplumun kendini ilgilendiren hususlarda karar alma mekanizmasına daha etkin katılarak uzlaşma kültürü içinde karar alınmasının önüne geçmektedir.

Karadağ'daki güvenlik tehditlerinden bir diğeri ekonomik tehditlerdir. Bu kapsamda Karadağ ekonomisinin kırılgan ve dış çevreye bağımlı olması devletin ve bireylerin ekonomik olarak kendilerini güvensiz hissetmelerine neden olmaktadır (European Commission, 2014e). Kırılgan ekonomik yapı ile bağlantılı bir diğer husus ise yüksek genç işsizlik oranıdır. Karadağ'daki genç işsiz oranının %42 civarında seyretmesi toplumun geleceğini oluşturan gençler ve toplum açısından güvensiz bir durum oluşturmaktadır

(European Commission, 2014e). Ayrıca bu durum genç bireylerin ekonomik anlamda geleceğe ilişkin olumsuz bakmalarına da sebep olmaktadır.

Karadağ'da var olan yüksek işsizlik oranlarının yanı sıra ülkede bulunan büyük sanayi kuruluşlarının batması ya da ekonomik olarak kötü duruma düşmesi de var olan kırılgan ekonomik yapıyı daha da kötüleştirmekte ve genç işsizlik sorununu daha da derinleştirmektedir. Bu çerçevede Karadağ'ın en büyük sanayi kuruluşlarından biri olan alüminyum şirketi KAP'ın batma tehlikesinde olması hem Karadağ ekonomisi için hem de işsizliği derinleştirmesi bakımından bireyler için tehlike arz etmektedir. (European Commission, 2013b). Karadağ'ın en büyük sanayi kuruluşlarından biri olan KAP'ta meydana gelen bu durum sosyalist dönemden kalan firmaların özelleştirilmeleri konusunda yaşanan gecikmeler ve şirketlerin devlet aracılığıyla kötü yönetimlerinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle dolaylı olarak bireyleri ekonomik anlamda tehlike altına sokan bir diğer husus özelleştirmelerin çarpık ve yolsuzluk içinde gerçekleştirilmesidir. Bu durumda ülkenin ekonomik kaynaklarının keyfi kullanımı devlet ekonomisine ve bireylere zarar vermektedir. Nitekim bu konuda iktidarın, Adriyatik kıyılarındaki toprakları ve ülkenin milli gelirinin yarısını oluşturan alüminyum ve boksit madenlerini Rus oligarklara sattığı, muhalefet tarafından iddia edilmektedir (Pond, 2006).

Karadağ'daki ekonomik kaynakların sorunlu yönetimi aynı zamanda ülkedeki ekonomik kaynakların dengesiz dağılımına sebep olmaktadır. Ülkedeki zenginliğin iktidara yakın kesimlerce paylaşımından dolayı nominal olarak Karadağ ekonomisi büyüse dahi bu durum halka yansımamaktadır. Dolayısıyla her ne kadar yıllar içinde Karadağ'daki gayri safi yurt içi hasıla (GSYH) artış gösterse de bu artışın ülke geneline yayılamaması tehdidini içermektedir. Nitekim bu durumun bir sonucu olarak Karadağ'da zenginlik eşit bir şekilde dağıtılamamaktadır. Ülkenin kuzeyinin başkent ve çevresine göre üç kat daha yoksul olması bu duruma en güzel örnektir (MORT, 2013).

Yolsuzluk, Karadağ'da yaşanan en ciddi tehditlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı Balkanlar'ın genelinde görülen bu problemin Karadağ özelinde ciddi boyutlara ulaşması bireyleri siyasal, sosyal ve ekonomik yönden tehdit etmektedir. Karadağ'daki yolsuzluk olgusunun ortaya koyulması açısından Avrupa Hesap Mahkemesi'nin (European Court of Auditors) 2009 yılında yayınladığı özel rapora göre Karadağ'da yapılan anket çalışmasında katılımcılara Karadağ'da bazı kişilerin yasaların üzerinde olup olmadığı sorulmuş ve katılımcıların %69'u bu soruya evet cevabını vermiştir (ECA, 2009). BM tarafından hazırlanan 2013 yılı Ulusal İnsani Kalkınma Raporu'nda da

Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank) tarafından yapılan bir araştırmaya göre Karadağ'da en çok güvenilen kurumlar arasında kilise ve finansal sistemler yer alırken siyasi partiler ve sendikalar en az güvenilen kurumlar arasındadır (UNDP, 2013a).

Karadağ'da oluşan bu yolsuzluk algısının sebeplerini incelemek gerekmektedir. Buna göre 1990'lı yıllardan günümüze kadar yaklaşık yirmi senedir iktidarda olan DPS liderlerinin karışmış olabileceği yolsuzluk olayları bireylerde yolsuzluk algısının oluşmasına neden olmaktadır. Bu çerçevede DPS lideri ve Karadağ Başbakanı olarak görev yapmış olan Milo Djukanovic'in adının karıştığı yolsuzluk iddiaları önemlidir. Djukanovic hakkında akrabalarının üst düzey yönetici olarak bulunduğu Karadağ'ın en büyük bankası olan Prva Bank'ın da adının karıştığı, yasadışı kredi sağlama şeklinde yolsuzluk ve usulsüzlük iddiaları yer almaktadır (İKV, 2013). Bu iddialar kapsamında Milo Djukanovic'in kardeşi ve ülkenin en zengin iş adamlarından birisi olan Aleksandr Djukanovic'e usulsüz kredilerin sağlandığı iddia edilmektedir. Bunun yanı sıra Djukanovic'in sağdıcı ve iş ortağı olan Vuk Rajkovic'e de birçok kez bankalardan usulsüz kredi temin edildiği yönünde iddialar ortaya atılmaktadır (Ekinci, 2014). Djukanovic'in adının karıştığı bu iddialar iktidarın devlet yönetiminde nüfuzunu kullanarak devletin kaynaklarını keyfi dağıtımını olarak algılanmakta ve toplumun tepkisini çekmektedir. Nitekim ülkede 2015 yılında başlayan protestolarda hükümetin karıştığı yolsuzluk iddiaları çok daha fazla gündeme gelmiş ve Djukanovic istifaya zorlanarak yerine Dusko Markovic gelmiştir (European Commission, 2015a). Fakat 2018 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde %53 oy alarak Djukanovic tekrar cumhurbaşkanı seçilmiştir.

İktidar partisinin karıştığı bu yolsuzluk iddialarına ek olarak Karadağ'da yolsuzlukla mücadele için AB desteğiyle kurulan yolsuzlukla mücadele kurumunun başkanı ile DPS lideri Djukanovic arasındaki yakın ilişkinin bulunması da toplum ve muhalefet tarafından eleştirilen bir diğer husus olmuştur (EASO, 2016). Karadağ'daki yolsuzlukla mücadelenin yolsuzluk sarmalı içine yozlaştırılması toplumun hükümete karşı güvenini azaltmakta ve ülke içinde bireylerin devletle olan ilişkileri kapsamında kendilerini güvensiz hissetmelerine yol açtığı iddia edilmektedir. Ayrıca ülkede yolsuzlukları gündeme getiren veya yolsuzluklarla ilgili dosyalar hazırlamak isteyen medya çalışanlarına yönelik tehditlerin gelmesi ve vatan haini sıfatıyla damgalanmaya çalışılması yolsuzluğun Karadağ'da kronik bir hale geldiğinin göstergesidir (Transparency International, 2016). Basına yönelik bu tutum kapsamında 2004 yılında Başbakan Djukanovic'i eleştiren gazeteci Marko Juvanic'in başından vurularak öldürülmesi Karadağ'da basına yönelik ciddi sıkıntıları ortaya

çıkarmaktadır. Toplum gözünde iktidarın karıştığı yolsuzluk iddiaları ve medyaya yönelik bu yönde uygulanan baskı ve şiddet Karadağ'daki yolsuzluk algısını güçlendirdiği tespit edilmiştir (EASO, 2016).

Karadağ'daki güvenlik tehditlerinden bir diğeri organize suç örgütlerinin varlığıdır. Batı Balkanlar'ın genelinde görüldüğü gibi Karadağ'da da organize suç örgütleri kamu ve özel sektöre sızdığından dolayı ülkede geniş nüfuz alanları bulmaktadır (European Commission, 2012a). Organize suç örgütlerinin toplumun her kesimine ulaşmaları organize suç gruplarının neden olabileceği tehditlere karşı bireyleri daha da savunmasız kılmaktadır. Nitekim Karadağ Başbakanı Djukanovic'in yönetimde kaldığı sürede organize suç örgütleriyle ve özellikle bütün mafyasıyla bağlantıları olduğuna yönelik iddiaların bulunması Karadağ'daki organize suç tehdidini daha da büyük bir boyuta taşımaktadır (Morrison, 2011). Karadağ'daki organize suç örgütleri ile devlet arasındaki bu çarpık ilişkiye istinaden 2012 yılında Foreign Affairs dergisinin bir sayısında Bulgaristan, Myanmar, Ukrayna ve Venezuela'nın bulunduğu *mafya devletler* sınıfına Karadağ da dahil edilmiştir (Naim, 2012).

Karadağ'daki organize suç gruplarının sebep olduğu tehditler sadece yolsuzluk veya bireylerin fiziksel bütünlüğüne yönelik de değildir. Bu gruplar kendi finansmanlarını sağlamak için çeşitli illegal yollara başvurmaktadır. Bu kapsamda Karadağ'daki organize suç örgütleri insan, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ve kara para aklama gibi diğer suçları da işlemektedir. Bu konuda AB tarafından hazırlanan Karadağ ilerleme raporlarında da ülkedeki organize suç örgütlerinin karıştığı kara para aklama ve kaçakçılık suçlarının varlığına işaret edilmektedir (European Commission, 2015a). Bu noktada Karadağ'daki organize suç grupları özellikle Adriyatik kıyılarındaki coğrafi yapıdan ötürü Sırp, Hırvat ve İtalyan gruplarla bağlantılı bir şekilde insan, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı yapmaktadır (EASO, 2016). Ayrıca Karadağ'da bulunan Bar Limanı özelinde sigara kaçakçılığı yapıldığına dair AB raporlarında da belirtilen pek çok iddia yer almaktadır (European Commission, 2016c).

Karadağ'daki geleneksel olmayan güvenlik tehditleri kapsamında son olarak terörizm sayılmaktadır. 1990'lı yılların sonuyla birlikte terörizm adına ülkedeki tek sorun UÇK'nın¹⁷ (Ushtria Çlirimtare e Kosovës) varlığıydı. Fakat 2008 yılında Kosova'nın

¹⁷ Kosovalı Arnavutlar Kosova'nın bağımsızlığı için öncelikle pasif direniş stratejisini uygulamıştır. Fakat Kosovalı Arnavutlar'ın bir kısmının pasif direnişin amaçlarına hizmet etme konusunda yetersiz kaldığına

bağımsızlığını ilan etmesiyle Karadağ'daki UÇK kökenli terör faaliyetleri iyice yavaşlamış ve günümüzde ciddi bir tehlike potansiyeli kalmamıştır (EASO, 2016). Karadağ'daki terör faaliyetlerine ilişkin küresel terör indeksindeki verilere göre de Karadağ, Sırbistan ve Hırvatistan'la birlikte Avrupa bölgesi içinde yapılan sıralamada terörist yapıların ve bu yapıların faaliyetlerinin en az olduğu ülkelerden birisidir (IEP, 2017b).

İnsan güvenliği kavramı kapsamında Karadağ'daki zayıf devlet olgusu, yolsuzluk, ekonomik tehditler ve organize suç örgütleri gibi tehditler toplum ve bireylerin güvenliği açısından ciddi tehlikeler oluşturmaktadır. Sayılan tehditler sadece bireylerin fiziksel bütünlüklerine yönelik bir tehdit oluşturmamakta aynı zamanda bireylerin hayatlarını olumsuz etkileyen kötü yaşam koşullarının oluşmasına ve bireylerin sağlık, eğitim, adalet, güvenlik ve siyasal haklarının ihlaline yol açmaktadır. Karadağ'daki bu geleneksel olmayan güvenlik tehditlerinden hareketle UNDP kapsamında çıkarılmış olan İnsani Kalkınma Raporlarında yer alan verilere göre Karadağ'daki bireylerin güvenliği ve Karadağ'ın insan güvenliği alanında kaydetmiş olduğu ilerlemeler incelenecektir.

4.2. UNDP Raporlarında Karadağ'ın Güvenliği

Pakistan Ekonomi Bakanlığı görevinde de bulunmuş olan ekonomist Mahbub ul Haq tarafından 1990 yılında geliştirilen insani kalkınma indeksi BM bünyesindeki insani kalkınma programı tarafından her sene yayınlanmaktadır (Encyclopedia Britannica). Bu indekste devletlerin kalkınmaları refah seviyeleri ve bireylerin güvenliğine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Devletlerin kalkınma seviyelerini ortaya çıkarmak için sadece ekonomik veriler kullanılmamaktadır. Kullanılan indekste ekonomik verilerin tek gösterge olmadığına yönelik UNDP tarafından raporlarda verilen örneklerde Norveç'in ekonomik göstergeler çerçevesinde GSYH verilerinin kullanıldığı bir dünya sıralamasında beşinci sırada iken, insani kalkınma indeksine göre birinci sırada yer alması gerektiği, Başka bir örnek olarak Karadağ'ın insani kalkınma indeksindeki sıralaması ve GSYH sıralaması karşılaştırıldığında sadece GSYH bir ölçüt olarak kıstas alınsaydı insani kalkınma indeksindeki sıralamasından 27 sıra daha geride olması gerektiği vurgulanmaktadır (UNDP, 2016b). Bu kapsamda UNDP tarafından yayınlanan insani kalkınma indeksinde ekonomik verilerin yanı sıra sağlık, eğitim, siyaset ve refaha ilişkin diğer alanlardaki parametreler de kullanılmaktadır (UNDP, 2016a). İndeks için farklı parametreler kullanılsa da temel olarak üç parametre esas alınarak devletlerin sıralandığı tespit edilmektedir. Bu parametreler ekonomik göstergeler

yönelik düşüncelerinden hareketle kurulan ve 1990'lı yıllarda Sırp yönetimine karşı silahlı mücadeleyi benimseyen Arnavut direnişçi hareketidir (Ağır, 2014b).

için GSYH, sağlık göstergesi için ortalama insan ömrü ve eğitim alanındaki göstergeler için ortalama eğitim süresidir (UNDP, 2016a).

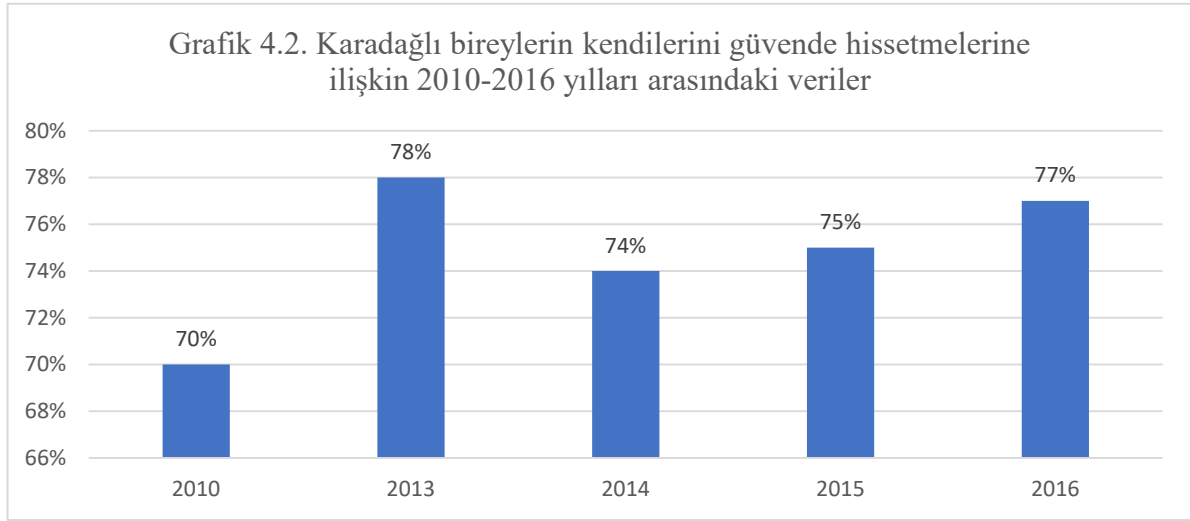
UNDP tarafından hazırlanan insani kalkınma indeksinin içeriğinden hareketle devletlerin insan güvenliği alanında gösterdikleri gelişimlerin bu indeks aracılığıyla görülebileceği tespit edilmektedir. BM tarafından 1994 yılında yayınlanan İnsani Kalkınma Raporunda insan güvenliğinin alt güvenlik sektörleri olarak ekonomik güvenlik, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, çevre güvenliği ve birey güvenliği sektörlerinin yer aldığı bilinmektedir. (UNDP, 1994: 24-25). İnsani kalkınma indeksinde de ekonomi, sağlık, eğitim, çevre, birey ve siyasal güvenliğe ilişkin nicel parametrelerin bulunması devletlerin insan güvenliği konusundaki gelişimlerini ölçme fırsatı vermektedir. İnsani kalkınma indeksi ve devletlerin insan güvenliği konusundaki gelişimleri arasındaki ilişkiden hareketle bağımsızlığından günümüze Karadağ'ın insan güvenliği konusunda kaydetmiş olduğu ilerlemeler güvenlik sektörleri bağlamında incelenecektir.

4.2.1. Birey Güvenliği

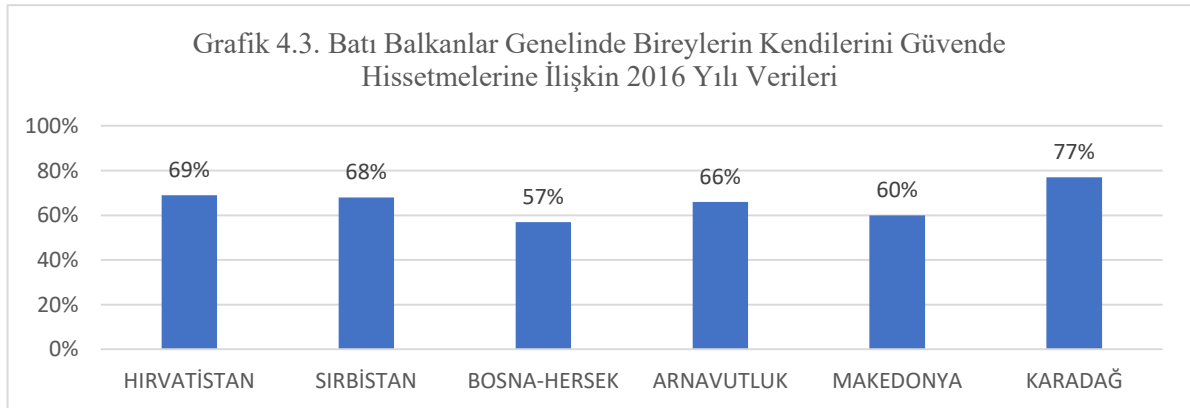
Birey güvenliği kapsamında bireylerin fiziksel bütünlüklerinin, hak ve hürriyetlerinin korunması sadece ulusal düzeyde değil uluslararası düzeyde kabul edilen anlaşmalar aracılığıyla da sağlanmaktadır. Bu kapsamda Karadağ 2006 yılında bağımsızlığını ilan etmesinden itibaren pek çok uluslararası anlaşmaya taraf olmuştur. Karadağ tarafından imzalanan ve bireylerin güvenliğini güvence altına alan bu anlaşmalar: Her Türlü Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Konvansiyon, Sivil ve Siyasal Haklar Konvansiyonu, Ekonomik ve Sosyal Haklar Konvansiyonu, Kadınlara Yönelik Uygulanan Ayrımcılığa Karşı Sözleşme, İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Sözleşme, Çocuk Hakları Konvansiyonu, Engelli Hakları Konvansiyonu, Çocukların ve Kadınların Seks Köleliğine Karşı Sözleşme ve Çocukların Silahlı Çatışmalardan Korunmasına Yönelik Sözleşmedir (UNDP, 2016c). İndekste yer alan bu bilgiler ışığında Karadağ'ın bireylerin hak ve özgürlüklerini koruma noktasında olumlu ilerlemeler kaydettiği görülmektedir. Taraf olunan bu sözleşmeler sayesinde bireylerin hakları uluslararası hukuk çerçevesinde güvence altına alınmaktadır. Bu sayede bireylere yönelik gerçekleştirilecek şiddet ve hak ihlallerinin nispeten azalması beklenmektedir.

Birey güvenliği kapsamında bir diğer incelenmesi gereken husus bireylerin fiziksel bütünlüklerine yönelik gerçekleşen şiddet eylemleridir. Bu kapsamda devlet tarafından bireylerin korunması beklenmektedir. İnsani kalkınma indeksinde de bireylere yönelik gerçekleşen şiddet eylemlerine ilişkin veriler bireylerin kendilerini güvende hissetmeleri

oranı ve cinayet oranı parametresidir. Bireylerin kendilerini güvende hissetmelerine ilişkin oran, devletin bireyleri şiddetten koruma ve bireylerin kendilerini fiziksel olarak güvende hissetmelerini yansıtan bir parametre olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu parametreye göre;

2010 yılında bireylerin kendilerini güvende hissetmelerine ilişkin oran %70 civarında iken 2016 yılına kadar geçen sürede bireylerin güven algısı sürekli artan bir ivme göstermiş ve son olarak 2016 yılındaki verilere göre Karadağ'daki bireylerin kendilerini güvende hissetmelerine ilişkin oran %77 civarında gerçekleşmiştir. (UNDP, 2014a). Karadağ'daki bu oran bireylerin güvenliğinin sağlanmasında devletin başarılı bir konumda olduğunu göstermektedir. Karadağ'ın birey güvenliği açısından sağlamış olduğu ilerlemeyi görebilmek amacıyla Batı Balkanlar'daki diğer devletlere oranla görece başarısının ya da başarısızlığının ortaya koyulması gerekmektedir. Bu çerçevede 2016 yılı verilerine göre;

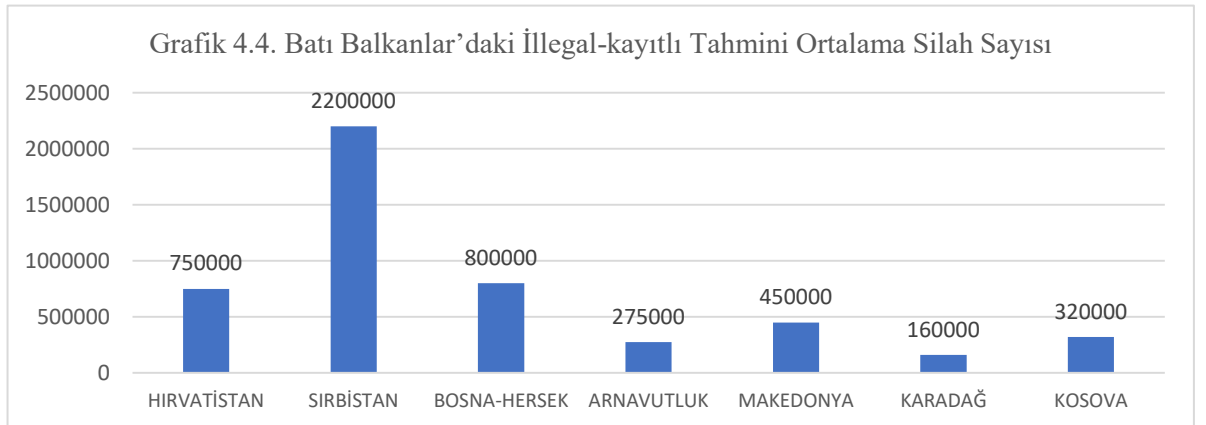

Hırvat bireylerin kendilerini güvende hissetmelerine ilişkin oran %69, Sırp bireylerde bu oran %68, Bosna-Hersek'te %57, Arnavutluk'ta %66, Makedonya'da %60 ve Karadağ'da bu oran %77 olarak gerçekleşmiştir. Karadağlı bireylerin kendilerini güvende hissetmelerine ilişkin Hırvat bireyleri de geçen bu oran Hırvatistan'ın bir AB üyesi devlet olduğu da göz

önünde bulundurulduğunda Karadağ'ın birey güvenliği açısından bölgedeki görece başarısını gözler önüne sermektedir.

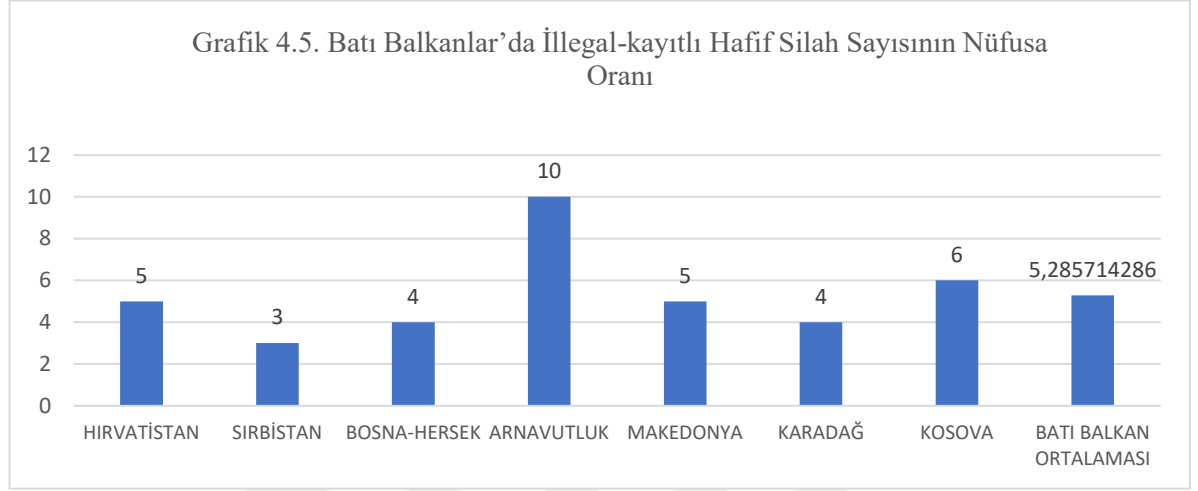
Cinayet oranı parametresi sayesinde, herhangi bir devlet sınırları içerisinde bireylerin yaşamına yönelik gerçekleşen tehditler nicel verilere yansıtılmıştır. Buna göre bireylerin hayatlarına yönelik gerçekleşen şiddet eylemleri çerçevesinde dünya genelindeki cinayet oranı yüz binde 7'dir (UNDP, 2013b). Bağımsızlığı sonrası Karadağ'daki bu oran ise 2010 yılında yüz binde 4 seviyelerine yakın iken, 2016 yılı verilerine göre bu oran yüz binde 3'tür (UNDP 2010 ve UNDP 2016c). Görüleceği üzere Karadağ'daki cinayet oranı dünya genelinin yarısı civarındadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Karadağ'ın dünya geneline oranla nispeten bireyler açısından güvenli bir ülke olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca 2010 yılından itibaren cinayet oranlarındaki düşüş bireylerin güvenliğinin sağlanması noktasında gelişimin kaydedildiğini göstermektedir. Fakat bu verilerin yanı sıra Karadağ ile diğer Batı Balkan devletlerinin cinayet oranları karşılaştırıldığında Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek ve Sırbistan'da cinayet oranları yüz binde 1 civarında iken Karadağ'da bu oranın yüz binde 3 olması, Karadağ açısından olumsuz bir gelişme olarak kabul edilmektedir (UNDP, 2016c).

Birey güvenliği kapsamında ele alınması gereken bir diğer husus Karadağ'daki hafif silahların varlığına ilişkindir. Bir ülkede hafif silahların illegal ya da yasal bir şekilde çok yaygın hale gelmesi bireylerin fiziksel güvenliğini tehdit etmektedir. Bireyler arasındaki olası gerilimler hafif silahlara erişimin çok kolay olmasından ötürü kolay ve hızlı bir şekilde çatışmalara dönüşme tehlikesini barındırmaktadır. Batı Balkanlar'daki ve Karadağ'daki hafif silahların varlığına ilişkin UNDP raporlarındaki verilere göre;

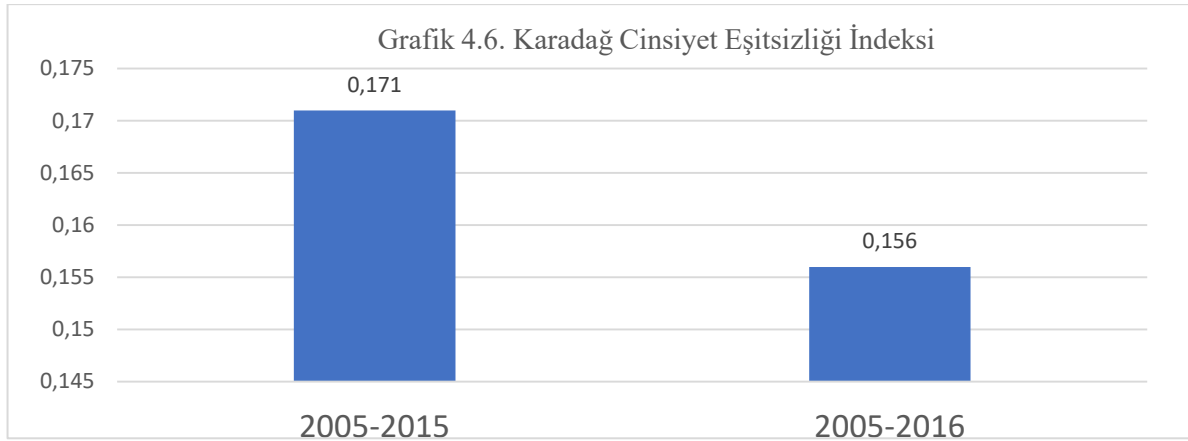
Batı Balkanlar'daki güvenlik problemlerden birisi olan hafif silahların varlığı grafikten de görüldüğü üzere gerçekliğini hala korumaktadır. Bu kapsamda illegal ya da kayıtlı olan silahların tahmini ortalama sayısı Hırvatistan'da 750.000, Sırbistan'da 2.200.000, Bosna-

Hersek'te 800.000, Arnavutluk'ta 275.000, Makedonya'da 450.000, Kosova'da 320.000 ve Karadağ'da 160.000'dir. Bu rakamlar ışığında Batı Balkanlar'daki hafif silahların varlığı nicel olarak değerlendirildiğinde Karadağ'ın en az hafif silaha sahip ülke olduğu göze çarpmaktadır. Bu açıdan Karadağ bireylerin güvenliğinin sağlanması noktasında olumlu bir noktada bulunmaktadır. Batı Balkanlar'daki hafif silahların toplam sayısının yanı sıra her ülkede hafif silahların nüfusa oranla sayılarına bakıldığında ise

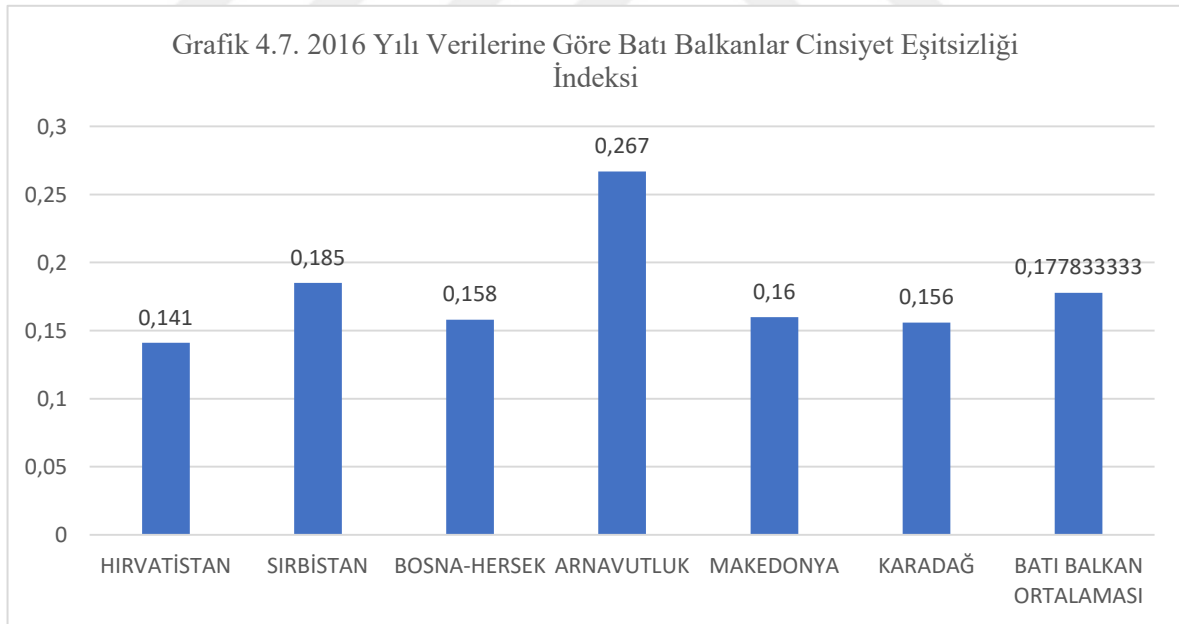

Hırvatistan'da bir silah başına ortalama 5 kişi düşmekte iken, bu rakam Sırbistan'da 3, Bosna Hersek'te 4, Arnavutluk'ta 10, Makedonya'da 5, Karadağ'da 4, Kosova'da 6 ve Batı Balkanlar genelinde bu oran 5,3'tür. Karadağ nicel anlamda değerlendirildiğinde Batı Balkanlar'daki en az hafif silaha sahip ülke olmasına rağmen nüfusun az olmasından kaynaklı olarak ülkede bulunan illegal ya da yasal silahların nüfusa oranı açısından Karadağ Batı Balkan ortalamasının da üstünde yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında ülke içinde bireylerin güvenliğinin sağlanması ve bölgesel güvenliğin sağlanması amacıyla Karadağ tarafından silahsızlanma girişimlerine daha aktif katılımlar gerekmektedir.

Birey güvenliği konusunda ele alınması gereken son husus toplumda kadınlara veya kadınların haklarına yönelik gerçekleştirilen şiddet eylemlerine ilişkindir. Birey güvenliği kapsamında bireylerin fiziksel güvenliklerine yönelik tehditler daha ön plana çıksa da toplumda kadınlara yönelik uygulanan hem fiziksel hem de kültürel şiddet birey güvenliği kapsamında ele alınması gerekmektedir. Bu kapsamda UNDP raporlarında kadınların sosyal, siyasal ve ekonomik haklarının ne derecede korunduğuna yönelik hazırlanan cinsiyet eşitsizliği indeksinde pek çok parametreye yer verilmektedir. Bu indekste yer alan parametreler: gebelikte anne ölüm oranı, genç anne doğum oranı, kadınların parlamento katılım oranı, en az lise düzeyi eğitim alan kadın oranı ve kadınların işgücüne katılım oranıdır.

2005 yılından itibaren elde edilen veriler kullanılarak hazırlanan indekste Karadağ'ın 2005-2015 yılları arasındaki puanı 0.171 ve sıralaması 37 iken 2016 yılına gelindiğinde Karadağ kadınların haklarının korunması ve herhangi bir şiddete maruz kalmamaları noktasında olumlu gelişmeler kaydetmiş ve 2015-2016 yılları arasındaki puanı 0,156 ve sıralaması 33 olarak gerçekleşmiştir. Kullanılan bu indeks cinsiyet eşitsizliğini ölçmeyi amaçladığından dolayı ortaya çıkan ortalama değerin sıfıra yakınlaştıkça kadınlara yönelik daha özgür, eşit ve güvenli ortamın sağlanacağından hareketle Karadağ'ın olumlu adımlar attığı görülmektedir. Karadağ'ın bu alandaki başarısı Batı Balkanlar geneli ile karşılaştırıldığında;

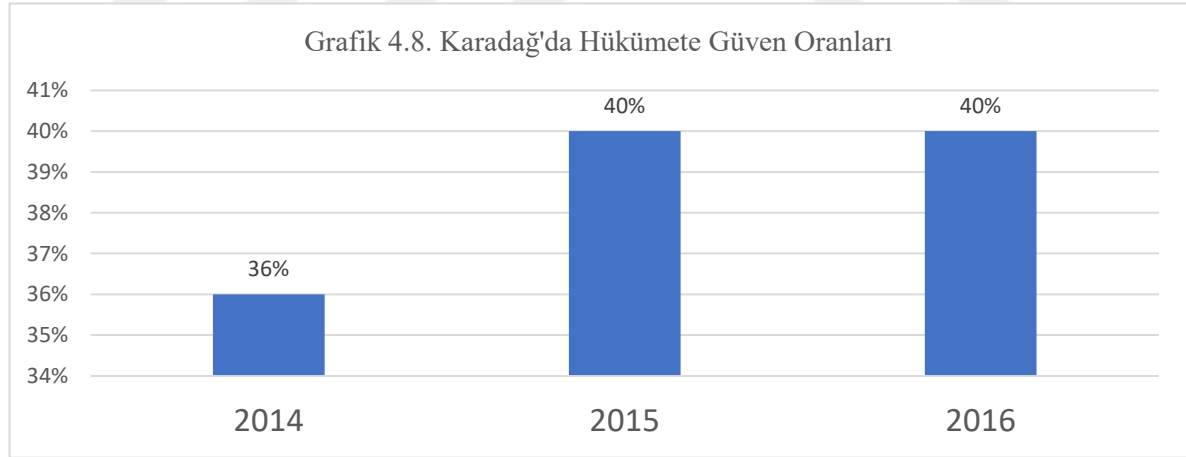
Cinsiyet eşitsizliği değeri Hırvatistan'da 0,141 , Sırbistan'da 0,185 , Bosna-Hersek'te 0,158 , Arnavutluk'ta 0,267 , Makedonya'da 0,16 , Karadağ'da 0,156 ve Batı Balkanlar'da 0,178 olarak gerçekleşmiştir. Kadınların haklarının korunması, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların daha güvenli bir ortamda yaşamalarına ilişkin ortaya koyulan bu indekste

Karadağ'ın Batı Balkanlar'da Hırvatistan ile birlikte Batı Balkan ortalamasının üstünde ve görece başarılı bir konumda olduğu görülmektedir.

4.2.2. Siyasal Güvenlik

Karadağ'daki siyasal güvenlik demokrasinin ülkede yerleşmesi, bireylerin hükümete ve yargıya güvenleri, bireylerin yönetim sürecine aktif katılımı ve seçme ve seçilme haklarına yönelik güvenceleri kapsamaktadır. Bu çerçevede öncelikle demokrasinin Karadağ'da yerleşip yerleşmediği ve halkın siyasal anlamda özgür olup olmadıklarına yönelik insani kalkınma indeksinde yer alan bilgilere göre Karadağ halkının %50'si ülkede demokrasinin ve siyasal özgürlüklerin olduğuna inanmaktadır (UNDP, 2010). Ortaya çıkan bu sonuç 1990'ların ortasından itibaren liberal demokratik düzene geçen Karadağ'ın demokrasiyi ülkede uygulama ve sivil toplumun gelişimi noktalarında sıkıntıları olduğunu göstermektedir. Ayrıca ülkelerdeki demokrasiye olan güvene ilişkin bu oran Avrupa devletleri ve Hırvatistan, Sırbistan ve Makedonya gibi Batı Balkan devletlerinde %100 çıkarken Karadağ'da bu oranın %50 çıkması Karadağ için siyasal güvenlik anlamında olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

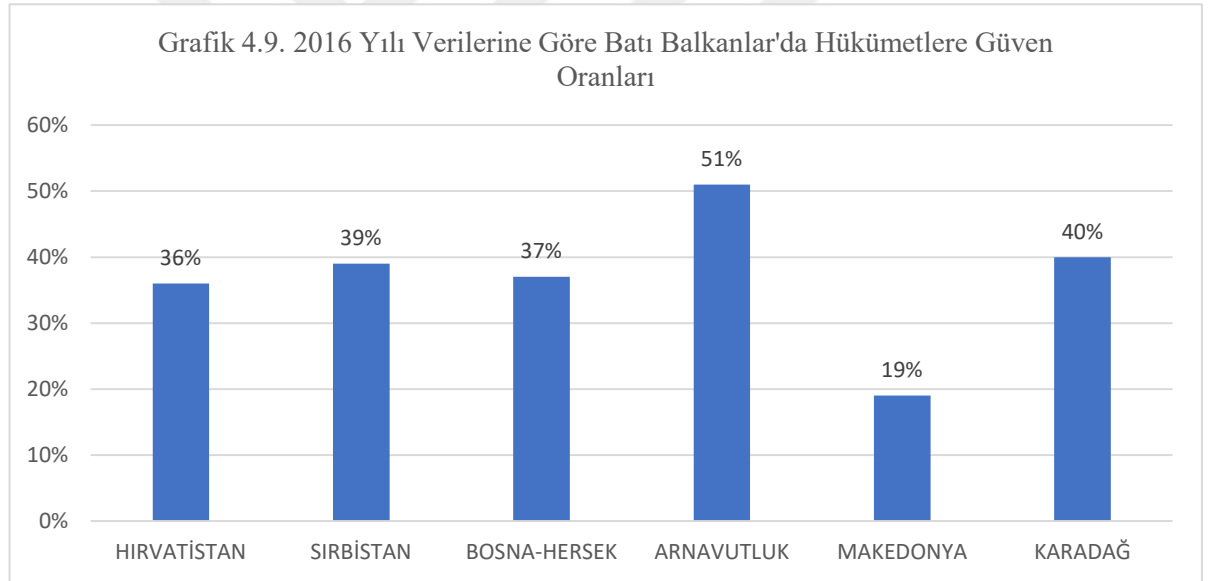
Karadağ'daki siyasal güvenliğe ilişkin bir diğer veri hükümete ve yargı sistemine güvene ilişkindir. İnsani kalkınma indeksine göre;

İlk defa 2014 yılında UNDP raporlarında Karadağ'daki hükümete güvene ilişkin veriler yer almıştır. Bu kapsamda 2014 yılında %36 oranında gerçekleşen bu oran 2016 yılına gelindiğinde %40'a yükselmiştir (UNDP, 2016c). Her ne kadar az bir ilerleme kaydedilmiş olsa da %40'lık bir oran bireylerin hükümetlerine güvenleri noktasında soru işaretleri oluşturmaktadır. Bu veri tersten okunacak olursa hükümete ve yargıya olan bu güvensizlik gerek seçimlerde gerekse yasama tarafından yapılacak olan yasa tasarılarında toplum nazarında hep bir yolsuzluk ve güvensizlik imajının olduğunu göstermektedir. Siyasi elitlere

olan güvensizlikle dolaylı olarak ilişkili olan yargıya olan güvenin de %40 gibi düşük bir seviyede kalması siyasi iktidar tarafından gerçekleştirilecek yasama faaliyetlerinin denetimi noktasında yargıya olan güvensizliğe işaret etmektedir. Bu açıdan demokratik yönetimlerde olması gerek güçler ayrılığı ilkesine Karadağ'da riayet edilmediği ve siyasi otoritenin yolsuzluk sarmalı içinde hükümeti ve yargıyı yönlendirdiği izlenimi toplumda siyasi haklara ilişkin güvensizlik yaratmaktadır. Fakat Karadağ'da siyasi alanda gerçekleştirilen reformlar sayesinde siyasi iktidar ve yargıya olan güvenin %45 seviyesine yükseldiği tespit edilmektedir (UNDP, 2016c).

Hükümetlere yönelik yaşanan güvensizlik Batı Balkanlar'daki yapısal problemlerin başında gelmektedir. Bu kapsamda Karadağ'ın da içinde bulunduğu bütün Batı Balkan ülkelerinde hükümetlere güvensizliğin yüksek olması beklenen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Karadağ'da da bu oranın düşük olmasından hareketle bölge genelinde Karadağ'ın durumuna da bakmak gerekmektedir. Bu kapsamda

Hükümetlere olan güven Hırvatistan'da %36, Sırbistan'da %39, Bosna-Hersek'te %37, Arnavutluk'ta %51, Makedonya'da %19 ve Karadağ'da %40 civarındadır. Ortaya çıkan bu tablo Karadağ için siyasi güvenlik alanında iki sonucu ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan ilki her ne kadar hükümetlere güvensizlik Batı Balkanlar'daki yaygın ve kronik bir sorun olsa da Arnavutluk'un ardından Karadağ ikinci sırada gelerek Batı Balkanlar'da görece olumlu bir durumdadır. İkinci olarak bölge genelinde Karadağ iyi bir sırada yer alıp İktidar ve yargıya güven noktasında görece ılımlı bir ilerleme kaydetmiş olsa da bireylerin siyasi olarak kendilerini güvende hissetmeleri için Karadağ'ın reformlar aracılığıyla belli mesafeler kat etmesi gerekmektedir.

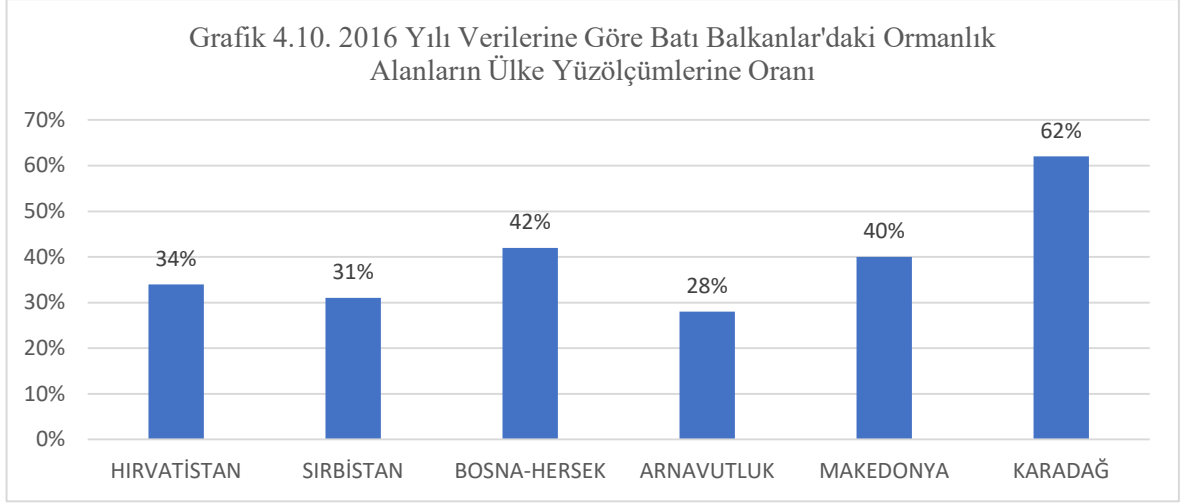
Siyasal güvenliğe ilişkin son husus bireylerin yönetim sürecine aktif katılımı ile ilgilidir. Buna ilişkin insani kalkınma indeksindeki veriler; bireylerin seçme özgürlüklerine ilişkin oran ve kadınların parlamentodaki oranıdır. Bireylerin Karadağ'da seçme özgürlüklerinin olup olmadığına ilişkin verdikleri cevaplar bireylerin ülkede yapılan seçimlere olan güvenini ve seçilen iktidarın meşruiyetini göstermektedir. Buna göre 2014 yılında Karadağ'da seçim özgürlüğü olduğunu düşen bireylerin oranı %40 civarında iken 2016 yılında bu oran %60 civarındadır (UNDP 2014a ve UNDP 2016c). Seçme özgürlüğüne ilişkin bu oran Karadağ'da yapılan seçimlerin daha güvenli bir ortamda yapıldığına ve bireylerin siyasi ve demokratik hakları olan seçme hakları çerçevesinde özgürce seçim yapabilmeleri noktasında olumlu gelişmelerin kaydedildiğini göstermektedir.

Kadınların parlamentodaki ağırlıkları açısından 2011 yılında Karadağ'da bu oran %11 iken 2016 yılına gelindiğinde bu oran %17 seviyelerine çıkmıştır (UNDP 2011 ve UNDP 2016c). Karadağ'daki bu veriden hareketle bireylerin siyasi karar alma süreçlerine katılımına ilişkin kısmen olumlu bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bağımsızlığın kazanılmasından itibaren siyasi alanda kadınların katılım oranının görece ılımlı bir şekilde artış göstermesi bireylerin seçme ve seçilme haklarına ilişkin siyasi güvenliklerinin de sağlandığına ilişkin bir yargının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Fakat siyasi güvenliğe ilişkin bu veriler kapsamında Bosna-Hersek, Makedonya, Sırbistan ve Arnavutluk gibi diğer Batı Balkan devletlerinde bu oranın %20 ile %30 arasında olması Karadağ'ın diğer bölge devletlerine oranla başarısız bir konumda olduğunu göstermektedir (UNDP, 2016c).

4.2.3. Çevre Güvenliği

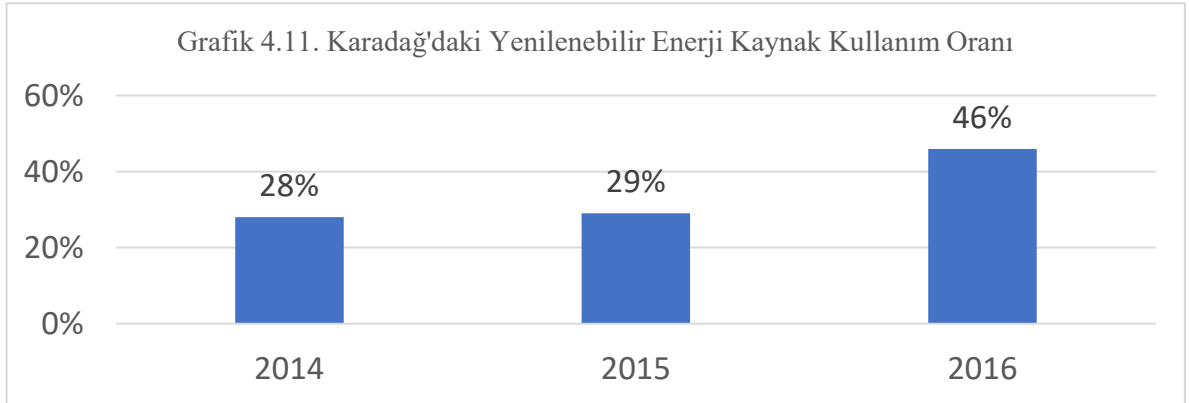
Çevre güvenliğine ilişkin insani kalkınma indeksinde yer alan parametreler: her devlet özelinde doğal afetlerden etkilenen insan sayıları, devletlerin yenilenebilir enerji kullanım oranları ve ülkedeki ormanlık alanların oranıdır. Bu çerçevede Karadağ'ın çevre güvenliği konusunda hangi konumda bulunduğu tespit edilecektir.

Bağımsızlığını kazanması sonrası ilk defa 2009 yılında insani kalkınma indeksine giren Karadağ hakkında çevre güvenliğine ilişkin verilerin ilk aşamada sınırlı olduğu tespit edilmektedir. Bu çerçevede 2010 yılındaki insani kalkınma indeksindeki verilere göre Karadağ'da 2001-2010 yılları arasında doğal afetlerden etkilenen kişi sayısı milyonda 1249'dur (UNDP, 2010). Çevre güvenliğine ilişkin bir başka veride

2016 yılı verilerine göre Batı Balkanlar’da Hırvatistan’da %34, Sırbistan’da %31, Bosna-Hersek’te %42, Arnavutluk’ta %28, Makedonya’da %40 ve Karadağ’daki ormanlık alanların ülke yüzölçümüne oranının %62 olduğu belirtilmektedir (UNDP, 2011). Bu orandan hareketle sürdürülebilir ve temiz bir çevrenin korunması amacıyla ormanlık alanların varlığı önem arz etmektedir. Her ne kadar Karadağ’ın ülke yüzölçümü küçük olduğundan dolayı ormanlık alan yüzdesi diğer ülkelere nazaran çok daha yüksek seviyelerde olsa da Karadağ sürdürülebilir bir çevrenin sağlanması noktasında önemli gelişim göstermiştir.

Çevre güvenliğinin sağlanması amacıyla sürdürülebilir bir çevre büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda Sürdürülebilir enerji kullanıma ilişkin edinilen verilere göre;

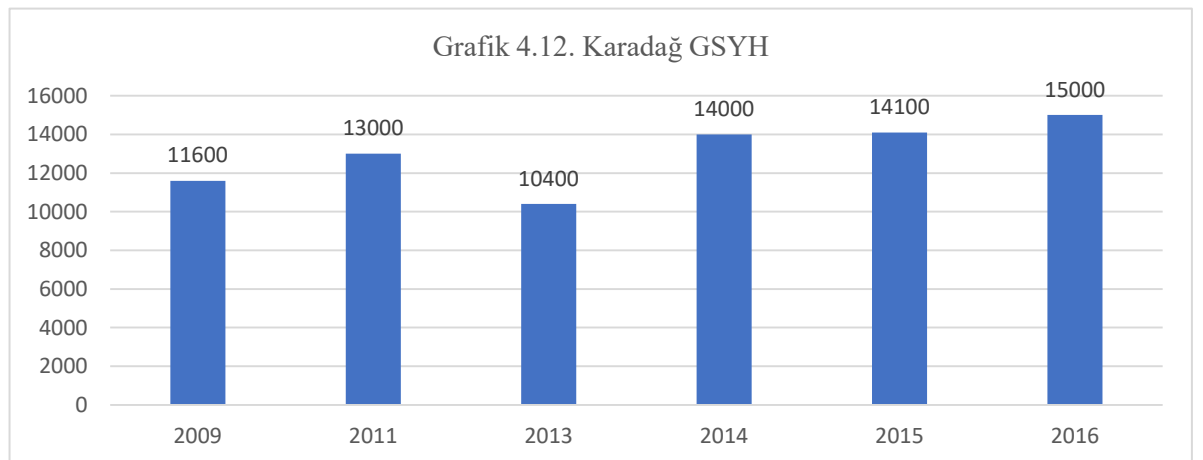
2014 yılı insani kalkınma indeksindeki verilere göre; Karadağ’da yenilenebilir enerji kaynak kullanım oranının %28 olduğu görülmektedir. 2016 yılına gelindiğinde ise bu oranın %46 oranına yükseldiği tespit edilmektedir. Karadağ’da yenilenebilir enerji kaynak kullanımının üç sene gibi kısa bir sürede neredeyse ikiye katlanmış olması bireylerin çevre güvenliğinin sağlanması noktasında hayati öneme sahip olan sürdürülebilir çevre hedefi kapsamında önemli bir ilerlemedir.

Karadağ'ın çevre güvenliğine ilişkin güncel verilere göre doğal afetlerden etkilenen kişi sayısı milyonda 5000'den 2000'e düşmüş, yenilebilir enerji kullanım oranı %46'ya ve ormanlık alanlar %62'e yükselmiştir (UNDP 2015 ve UNDP 2016c). Bu veriler ışığında Karadağ'daki çevre güvenliği değerlendirildiğinde Karadağ'ın çevre güvenliğine ilişkin olumlu gelişim kaydettiği tespit edilmektedir. Beş sene gibi kısa bir sürede yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı konusunda sağlanan ilerleme devletin çevre güvenliği konusunda hassasiyetinin sonucudur. Ayrıca ülkede ormanlık alanların korunması ve artışı hem hava hem de su kalitesi açısından bireylerin çevre güvenliğini artırmaktadır. Nitekim bu konuda yapılan araştırmada Karadağ'daki bireylerin %66'sı hava kalitesinden ve %78'i su kalitesinden memnuniyet duymaktadır (UNDP, 2011). Doğal afetlerden etkilenen birey sayısının zaman içinde dalgalanması bireylerin doğal ya da insan kaynaklı afetlerden korunmasında devletin bu konudaki kapasitesinin artışı ile yakından ilgilidir. Bu konuda devletin kapasitesinin olumlu bir şekilde artış sağladığı söylenebilmektedir.

4.2.4. Ekonomik Güvenlik

Ekonomik güvenliğin belirlenmesine yönelik insani kalkınma indeksinde yer alan temel veri devletlerin GSYH verileridir. Bu veri aracılığıyla devletlerin sürdürülebilir bir ekonomiye sahip olup olmadığı ve bireylerin ekonomik olarak belli refah düzeylerine erişiminin tespiti amaçlanmaktadır. İndeks kapsamında bu verinin yanı sıra işsizlik, yoksulluk ve iş memnuniyetine ilişkin veriler de bireylerin ekonomik güvenliğine ilişkin bilgiler sunmaktadır.

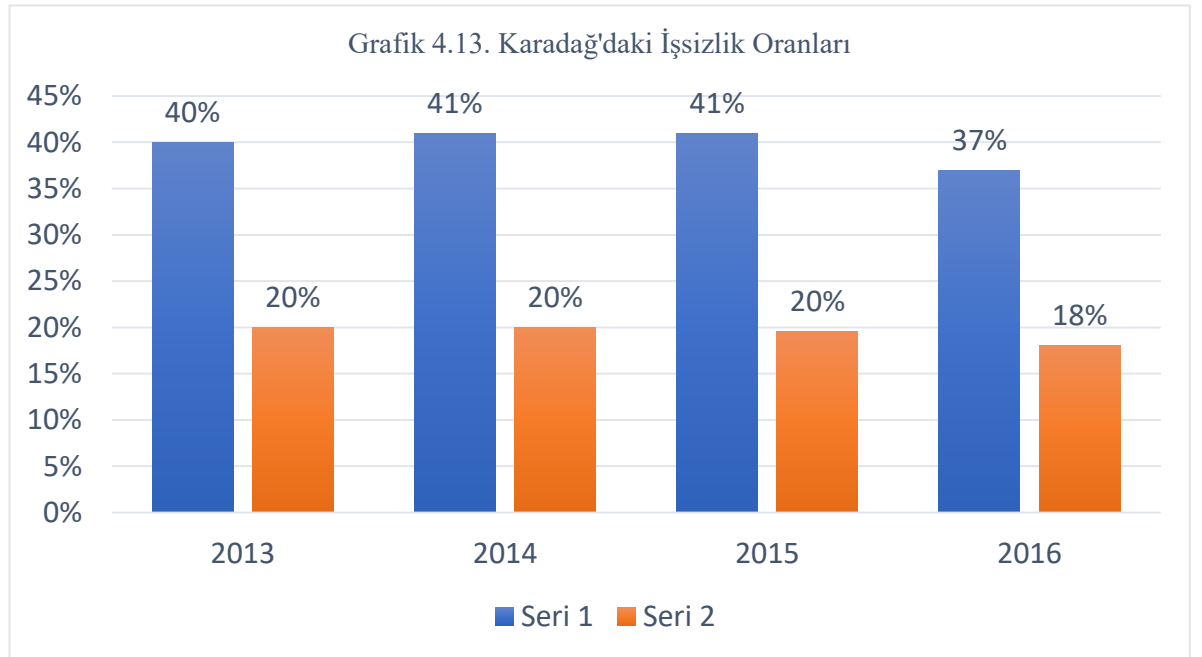
UNDP raporlarından hareketle ilk olarak incelenmesi gereken Karadağ'ın GYSH'dır. 2009 yılından itibaren var olan veriler incelendiğinde

2009 yılı insani kalkınma indeksindeki verilere göre Karadağ'daki GSYH 11,500 dolardır (UNDP, 2009). Karadağ sahip olduğu bu GSYH rakamı ile dünya genelinde gelişmiş devletler sınıfında yer almaktadır. 2010 yılında Karadağ'ın GSYH'sı 12,500 dolar

seviyesine, 2015 yılında 14,500 ve 2016 yılında 15,500 dolar seviyesine yükselmiştir (UNDP 2010, UNDP 2015 ve UNDP 2016c). Karadağ, sahip olduğu bu GSYH rakamları ile 2015 yılından itibaren çok gelişmiş devletler sınıfında yer almaktadır. Karadağ ekonomisindeki bu büyüme bireylerin ekonomik olarak refah içinde yaşamalarının önünü açmaktadır. Ayrıca dünya geneline oranla Karadağ'ın 2009 yılından itibaren sıralamasında yükselmesi ekonomik olarak devletin doğru reform adımları izlediğini göstermektedir. Bu durumun bir sonucu olarak ülkede zenginleşmenin arttığı ve bireylerin ekonomik olarak güvenliklerinin arttığı gözlemlenmektedir.

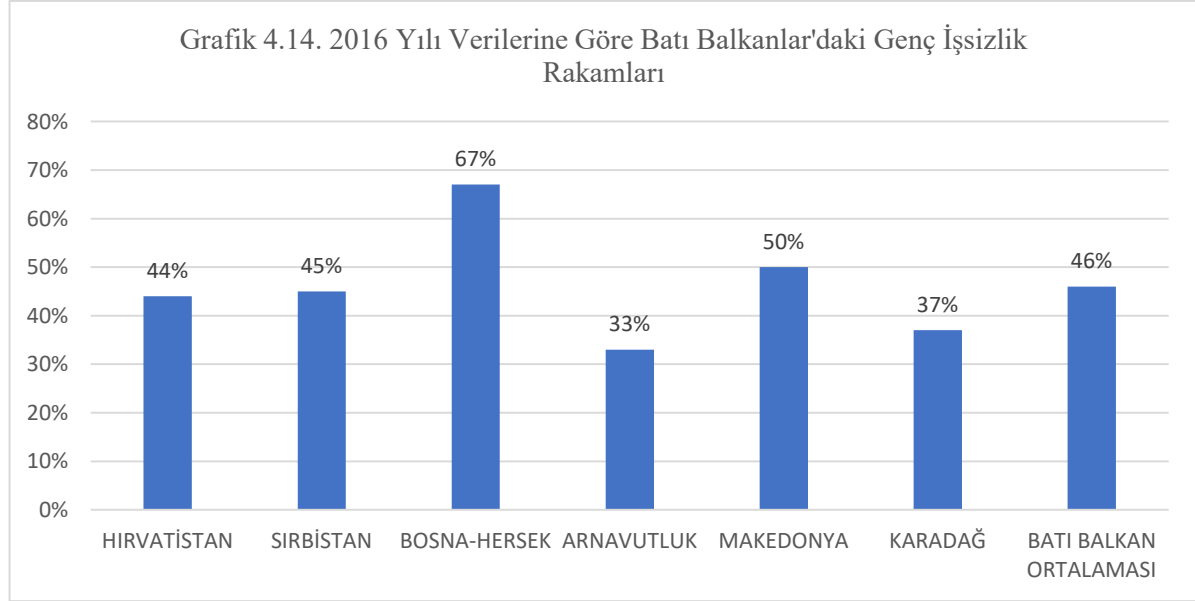
Karadağ'daki ekonomik güvenliğe ilişkin bir diğer veri işsizlik rakamlarıdır.

2013 yılı verilerine göre Karadağ'daki işsizlik oranı %20 civarında genç işsizlik oranı ise %40 civarındadır (UNDP, 2013a). 2016 verilerine göre; Karadağ'daki işsizlik %18'e genç işsizlik oranı %37 seviyesine düşmüştür (UNDP, 2016c). Karadağ'ın işsizlik rakamlarından hareketle özellikle genç işsizliğine ilişkin ortaya çıkan yüksek rakamlar bireylerin ekonomik güvenliği açısından soru işareti doğurmaktadır.

Genel işsizlik rakamlarının yanı sıra genç işsizlik oranlarındaki bu yüksek seviyeler toplumun geleceğini oluşturan genç bireyler açısından geleceğe yönelik umutsuz bir bakış açısına sahip olmalarına ve kendilerini güvensiz hissetmelerine sebep olmaktadır. Karadağ'daki işsizliğin bu derece yüksek seyretmesinin yanı sıra bağımsızlığından itibaren işsizlik oranlarındaki zayıf düşüş ekonomik alanda güvenliğin sağlanması noktasında Karadağ'ın yetersiz kaldığını göstermektedir. Fakat işsizliğe ilişkin Karadağ'daki bu

olumsuz tablo diğer Batı Balkan devletleri ile kıyaslandığında farklı bir sonuç karşımıza çıkmaktadır.

Genç işsizlik oranları noktasında AB üyesi olan Hırvatistan'da bu oranın %44, Sırbistan'da %45, Bosna-Hersek'te %67 ve Makedonya'da %50, Arnavutluk'ta %33 ve Batı Balkan ortalamasının %46 olduğu bir durumda ortaya çıkan bu durum Karadağ'ı görece başarılı bir konuma getirmektedir. Diğer Batı Balkan devletleriyle kıyaslandığından Karadağlı genç bireylerin geleceğe ilişkin ekonomik kaygılarına yönelik Karadağ'ın bölgedeki diğer devletlere oranla daha güvenli bir ülke olduğu sonucu karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik güvenlik sadece bireylerin iş sahibi olması ya da ülkenin zenginleşmesi değil, çalışan bireylerin sahip olduğu hakların korunması ve bireylerin insan onuruna yakışır şartlarda çalışmasını da içine alan bir güvenlik sektörüdür. Bu kapsamda 2015 yılı verilerine göre Karadağ çocuk işçi oranı, işçilerin asgari ücreti, iş kazaları, işsizlik maaşı ve tazminat gibi kriterlerin bulunduğu bir sıralamada 49. Sırada yer alarak çok gelişmiş devletler sınıfına girmiştir (UNDP, 2015). Karadağ'ın göstermiş olduğu bu başarı, bireylerin çalışma hayatlarında insan onuruna yakışır standartlarda çalıştığına ve çalışma hayatlarına ilişkin haklarının korunduğuna işarettir. Nitekim Karadağ'daki iş memnuniyetinin %65 civarında olması bireylerin çalışma hayatında ekonomik olarak kendilerini güvende hissettiklerini göstermektedir (UNDP, 2010).

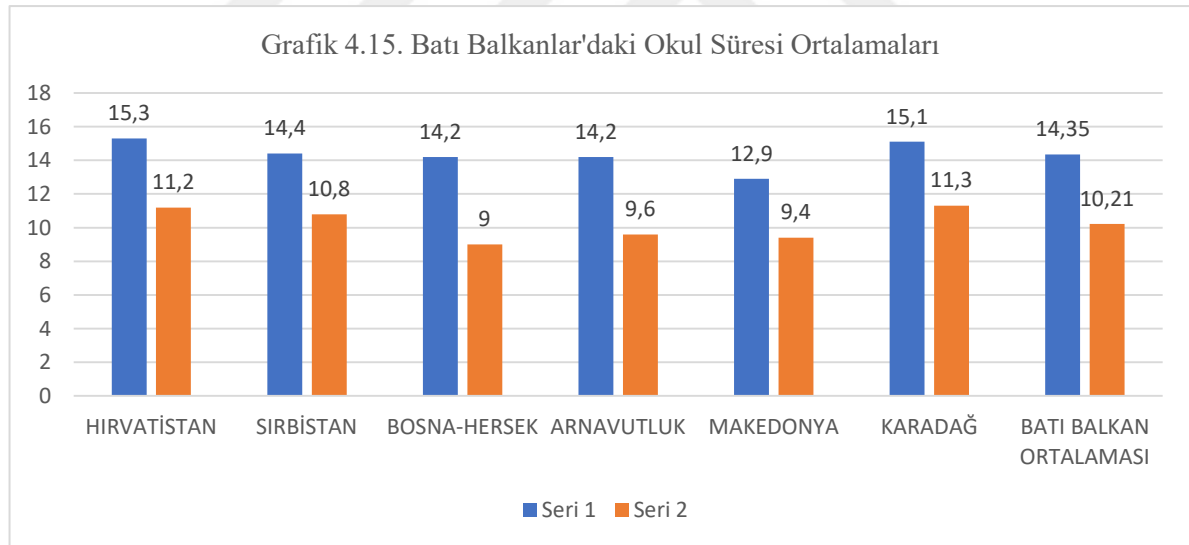
Karadağ'daki ekonomik güvenliğe ilişkin son parametreler yoksulluk oranları ve ülkedeki gelir adaletidir. 2016 yılındaki verilere Karadağ toplumunun %2'si yoksulluk sınırında yaşamaktadır (UNDP, 2016c). Batı Balkanlar'daki diğer devletlerdeki yoksulluk

oranları; Arnavutluk'ta %7, Sırbistan'da %3 ve Bosna-Hersek'te %3 civarındadır (UNDP, 2016c). Yoksulluk oranları açısından diğer Batı Balkan devletleriyle kıyaslandığında Karadağ'ın kendi bölgesine oranla görece daha iyi bir konumda olduğu görülmektedir. Karadağ toplumundaki yoksulluğun yanı sıra çalışan bireyler arasındaki gelir adaletine ilişkin çalışmada 2016 yılı verilerine göre toplumun sadece %13'ü gelir dağılımında eşitsizliğin olduğunu düşünmektedir (UNDP, 2016c). Gelir adaletine ilişkin ortaya çıkan bu oran bireylerin, gelir dağılımının adaletli bir şekilde gerçekleştiğini düşündüğünü göstermektedir. Sonuç olarak bu durum bireylerin ekonomik güvenliklerine ilişkin olumlu bir sonucu karşımıza çıkarmaktadır.

4.2.5. Eğitim Güvenliği

Eğitim güvenliği kapsamında insani kalkınma indeksinde çeşitli parametreler yer almaktadır. Bunlar: ortalama eğitim süresi, bir öğretmene düşen öğrenci sayısı, eğitim kalitesine ilişkin anket ve okur yazar oranıdır.

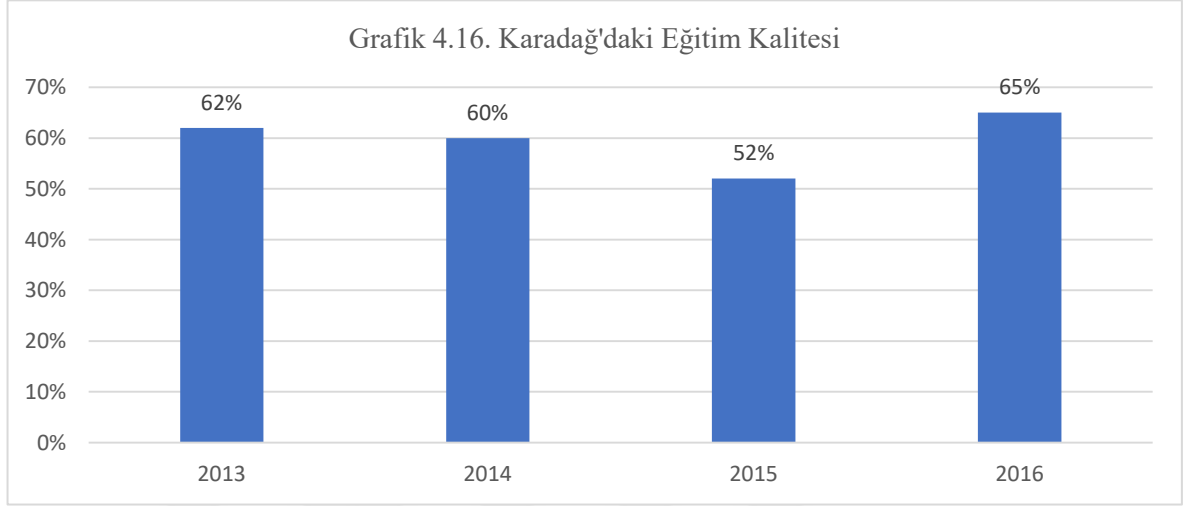
Eğitim seviyesine ilişkin indekste yer alan ilk parametre Batı Balkanlar'ın hepsini içine alan beklenen eğitim süresi ve gerçekleşen ortalama eğitim süresine ilişkindir.

Buna göre Batı Balkanlar'ın eğitim konusunda genel olarak birbirine yakın ve olumlu bir noktada olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Karadağ özelinde incelenecek olursa hem beklenen eğitim süresinin hem de gerçekleşen ortalama eğitim süresinin Batı Balkan ortalamasından yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca Karadağ'da en az lise düzeyinde eğitim almış birey sayısı %90 civarındadır (UNDP, 2016c). Eğitim güvenliği hakkındaki bir diğer gösterge okur yazar oranına ilişkindir. Buna göre Karadağ'da okur yazar oranı %99'dur (UNDP, 2016c). Karadağ'daki eğitim durumuna ilişkin verilen değerler

incelendiğinde Batı Balkanlar ortalamasının üzerinde olduğu görülmekte ve bireylerin beklediği eğitim hizmetinin güvence altına alındığı görülmektedir.

Karadağ'daki eğitim güvenliği konusunda incelenmesi gereken bir diğer husus eğitimin kalitesine ilişkindir. İnsani kalkınma indeksinde yer alan parametrelere göre;

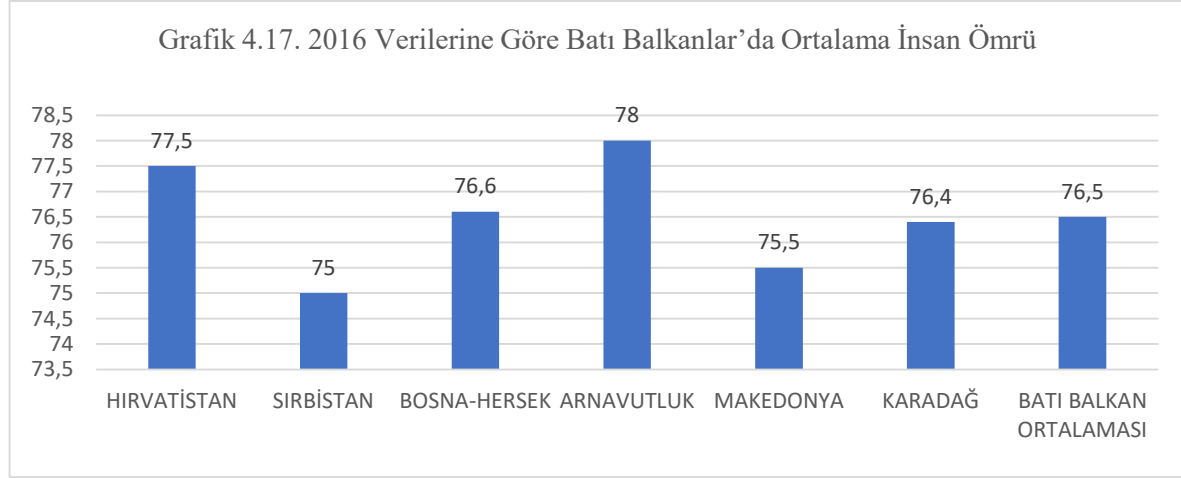
okullarda verilen eğitimden Karadağ toplumunun memnuniyet oranı 2013 yılında %62 iken 2014 ve 2015 yıllarında düşüş yaşansa da 2016 yılında bu oran %65 civarındadır (UNDP, 2016c). Ayrıca Karadağ'da verilen eğitim kalitesine ilişkin Karadağ'da sekiz öğrenciye bir öğretmen düşmektedir (UNDP, 2014a). Ortaya çıkan verilerden hareketle Karadağ'da nitelikli bir eğitim sisteminin oturtulmaya çalışıldığı görülmektedir. Nitekim bu konuya ilişkin BM tarafından 2015 yılında hazırlanan insani kalkınma raporunda oldukça olumlu izlenimler yer almaktadır. BM'ye göre Karadağ toplumunda eğitime oldukça önem verilmekte ve Karadağ, Batı Balkanlar'da eğitim alanında en ileri seviyedeki ülke olarak gösterilmektedir (UNDP, 2015).

4.2.6. Sağlık Güvenliği

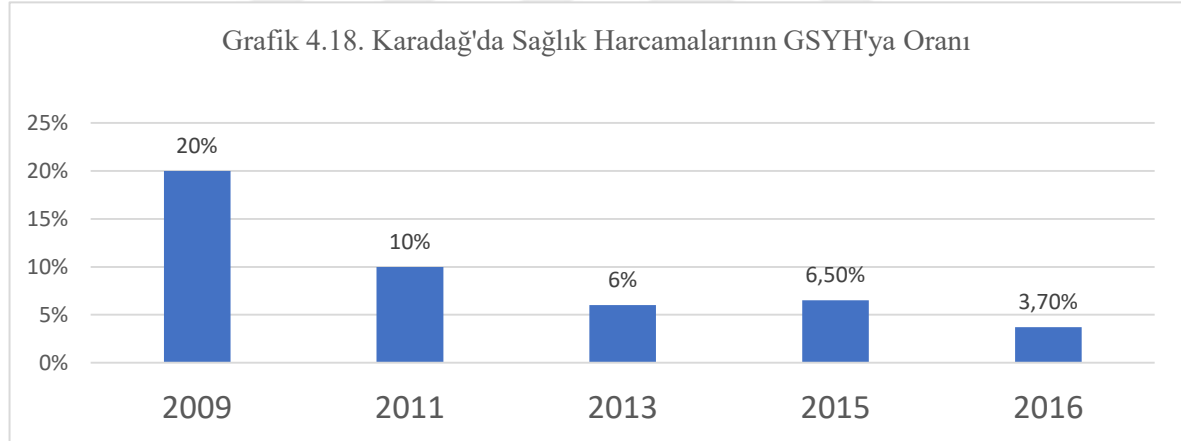
Sağlık güvenliği ile ilgili olarak insani kalkınma indeksinde pek çok nicel gösterge yer almaktadır. Bu kapsamda indekste yer alan göstergeler: ortalama insan ömrü, sağlık harcamalarının hükümet harcamalarına oranı, sağlık harcamalarının GSYH'ya oranı, kişi başına düşen doktor sayısı, sağlık hizmetlerinden memnuniyet anketi, ülkedeki yetişkin ve çocuk ölüm oranı ve salgın hastalıkların oranıdır.

Sağlık güvenliği kapsamında UNDP tarafından esas alınan ana parametre, ortalama insan ömrüdür. Karadağ'ın insani kalkınma indeksine ilk kez girdiği 2009 yılından 2016 yılına kadar geçen sürede ortalama insan ömrü ve sağlık güvenliğine ilişkin verilerde

standartın genel hatlarıyla korunduğu tespit edilmektedir. Bu çerçevede ilk olarak Karadağ'daki ortalama insan ömrüne yer vermek gerekmektedir. İndeksteki verilere göre;

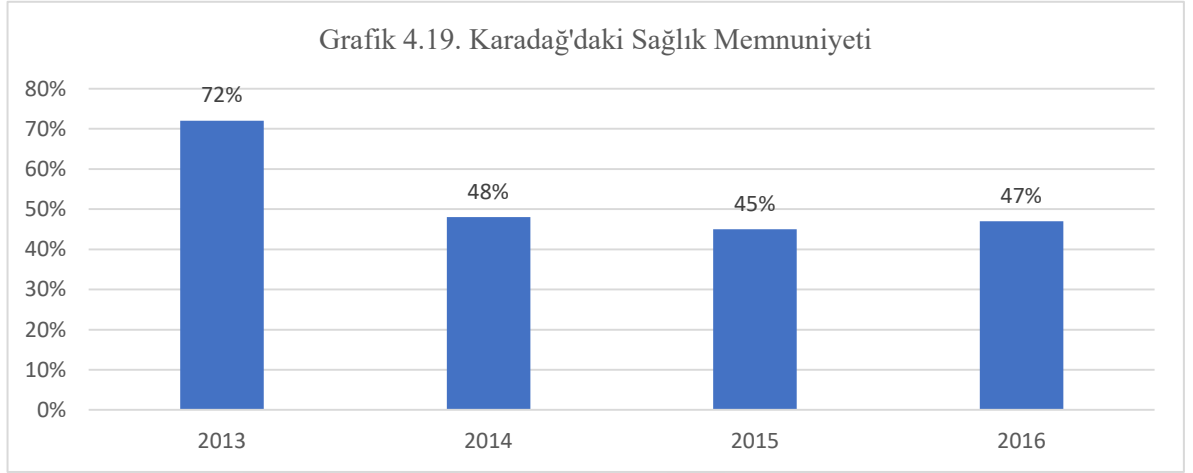
Batı Balkanlar'ın genelinde yakın seviyelerin var olduğu tespit edilmektedir. Nitekim Karadağ'da ortalama insan ömrü de Batı Balkanlar ortalaması ile aynı ve 76,5'tir. Bir diğer sağlık göstergesi olarak ele alınması gereken parametre sağlık harcamalarının milli gelire oranıdır. Bu kapsamda elde edilen verilere göre;

Karadağ'ın bağımsızlığını kazandığı 2006 yılından 2009 yılına kadar geçen sürede GSYH'nın %20'sinin sağlığa ilişkin olduğu görülmektedir (UNDP, 2009). Fakat 2009 yılından itibaren Karadağ'daki sağlık harcamaları ya düşüş göstermiş ya da milli gelirin arttığı oranda artmadığından dolayı düşüş göstermiş ve 2016 yılı verilerine göre sağlık harcamalarının GSYH'a oranı %3,7'e gerilemiştir. Ayrıca Karadağ'da kişi başına düşen sağlık harcaması 1100 dolara denk gelmekte ve her on bin kişiye 20 doktorun düştüğü belirtilmektedir (UNDP, 2010). Sağlık güvenliğine ilişkin yer alan parametreler kapsamında Karadağ'da yetişkin ve çocuk ölüm oranının binde 5 olması ve salgın hastalıklar sebebiyle toplumda milyonda 2 oranında bireyin ölmesi Karadağ'ın sağlık güvenliği noktasında yetişkin ve çocuk ölümlerinin düşük seviyelerde tutularak belli bir başarısı sağlansa da

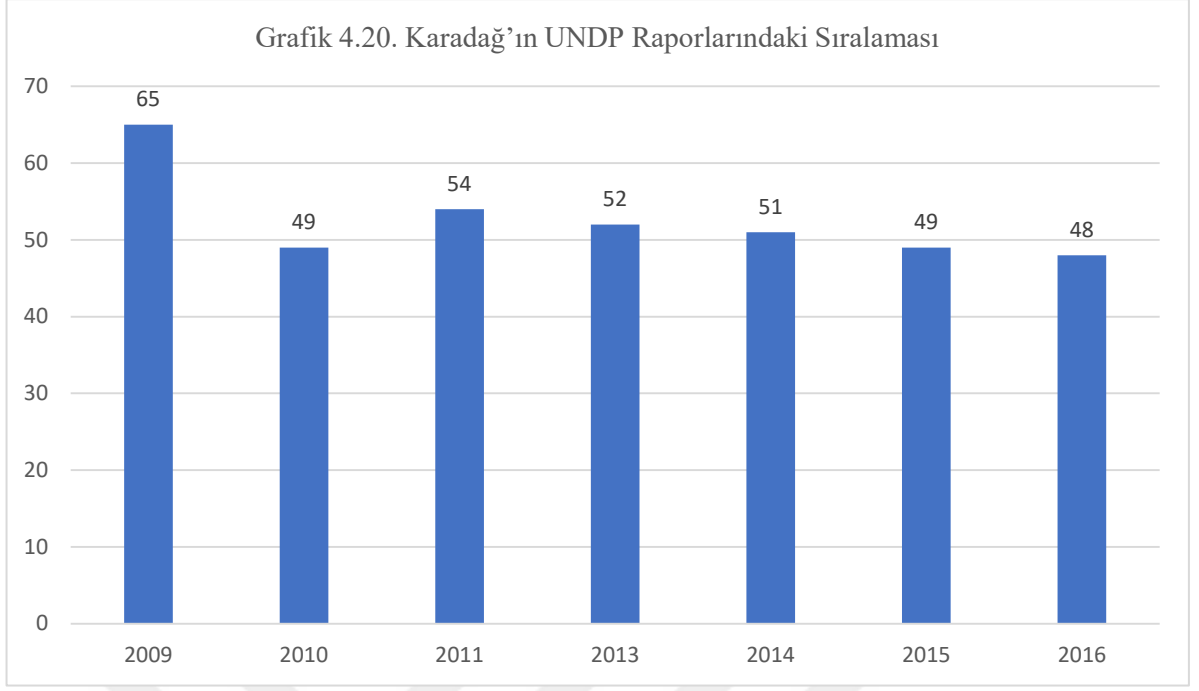
sağlık harcamalarının yıldan yıla giderek düşmesi Karadağ'daki sağlık hizmetine tüm bireylerin rahatça ulaşabilmesi ve kaliteli bir sağlık hizmeti alabilmeleri noktasında soru işaretleri barındırmaktadır (UNDP, 2015).

Bağımsızlığının ilanından itibaren Karadağ'da sağlığa yapılan harcamalardaki düşüş sağlık hizmetinin kalitesine de olumsuz bir şekilde yansımıştır. Bu çerçevede 2013 yılından itibaren ortaya koyulan verilere göre;

2013 yılında Karadağ toplumunun %72'si Karadağ'da verilen sağlık hizmetinden memnun olduklarını belirtmekte iken 2016 yılına gelindiğinde bu oran %47 seviyelerine kadar düşmüştür (UNDP, 2010). Toplum nezdinde sağlık hizmetlerine yönelik belirtilen bu memnuniyetsizlik, Karadağ'daki sağlık harcamaları ile yakında alakalı aşıkardır.

İnsani kalkınma indeksinde yer alan veriler kapsamında Karadağ'ın insan güvenliği alt sektörleri çerçevesinde başarılı olduğu noktalar veya eksiklikler tespit edilmiştir. Bu alt sektörlerin genel olarak değerlendirilmesi sonucu Karadağ'ın başarılı bir konumda olduğu tespit edilmektedir. Karadağ'ın bu başarısının belirlenmesi için insani kalkınma indeksinde devletlerin insan güvenliği açısından güvenliği olup olmadıklarına yönelik üç temel parametre kullanılmaktadır. İnsan güvenliğinin alt güvenlik sektörlerine ilişkin diğer parametrelere indeks kapsamında yer verilse de esas olarak değerlendirmede kullanılan ölçütler: ekonomi için GSYH, eğitim için ortalama okul süresi ve sağlık için ortalama ömür süresidir. Bu üç parametre esas alınarak devletler dünya genelinde sıralanmaktadır.

Buna göre 2009-2016 yılları arası Karadağ'ın sıralaması 2009 yılındaki sıralaması 65 olarak belirlenmiştir (UNDP, 2009). Bu sıralaması ile Karadağ dünya genelinde gelişmiş ülke statüsünde yer almıştır. Karadağ 2010 yılında 49, 2011 yılında 54, 2013 yılında 52, 2014 yılında 51, 2015 yılında 49 ve 2016 yılında 48. sıraya yükselerek indekse girdiği tarihten itibaren genel itibariyle yükselen bir grafik çizmiştir (UNDP 2016c vd.). Ayrıca 2016 yılında dünya genelinde 48. sıraya yükselen Karadağ, çok gelişmiş ülke sınıfına da girmiştir. Karadağ'ın insani kalkınma indeksindeki bu artan başarısı ülkedeki bireylerin güvenliğinin sağlanması noktasında olumlu adımların atıldığını göstermektedir.

4.3. Avrupa Birliği Reformları ve Karadağ'daki İnsan Güvenliği Gelişimi

Avrupa Birliği'ne üyelik diğer Batı Balkan devletleri için önemli olduğu kadar Karadağ için de stratejik bir öneme sahip olmuştur. AB üyeliğine verilen önem kapsamında 2006 yılında bağımsızlığını kazanan Karadağ'ın 2007 yılında kabul edilen anayasasında Euro-Atlantik entegrasyonun önemi vurgulanmıştır (Montenegro Constitution, 2007). Anayasanın yanı sıra Karadağ ulusal güvenlik belgesinde de AB ve NATO'ya üyelik stratejik hedefler olarak belirlenmiştir (Montenegro Government, 2006). Karadağ devleti tarafından AB üyeliğine verilen önem kapsamında üyelik için AB tarafından belirlenen kriterlerin yerine getirilmesi konusunda hassas davranıldığı görülmektedir. Bu durum AB tarafından aday devletlere uygulanan koşulluluk stratejisinin Karadağ özelinde başarılı bir sonuç vereceğini göstermektedir. Nitekim AB tarafından Batı Balkanlar'a ilişkin yayınlanan stratejik belgelerde Sırbistan ve Karadağ AB üyeliğine en yakın adaylar olarak gösterilmektedir

(European Commission, 2017b). Ayrıca reformlar için gerekli çaba ve ilerlemelerin gösterilmesi halinde bu iki devletin 2025 yılında AB'ye üye olabileceği vurgulanmaktadır (European Commission, 2018). Karadağ'ın AB üyeliği noktasında kaydetmiş olduğu bu ilerlemeler AB tarafından uygulanan koşulluluk stratejisine bağlı kalındığını ve AB tarafından önerilen reformların hayata geçirildiğini göstermektedir.

AB kriterlerine uyum sağlamak için Karadağ tarafından gerçekleştirilmiş olan reformlar Karadağ'ın AB kimliğine ve AB güvenlik anlayışına daha da uyum sağlamasının önünü açmaktadır. Bu kapsamda insan güvenliği kavramını benimseyen ve bu kavramı dış güvenlik politikasında da uygulamaya çalışan AB koşulluluk strateji ile insan güvenliği normunu aday devletlerle olan ilişkilerinde öne çıkarmaktadır. AB tarafından aday devletlerden beklenen reformlar geleneksel güvenlik anlayışı çerçevesinde devletlerin sınırlarının ve bağımsızlıklarının korunmasına yönelik değil insan güvenliği çerçevesinde bireylerin korunması ve refahlarının artırılmasına yöneliktir. AB tarafından benimsenen bu anlayışın 2006 yılında bağımsızlığını kazanmış ve AB'ye üyelik noktasında başarılı bir konumda olan Karadağ üzerinde de uygulandığı tespit edilmektedir. Bu çerçevede 2007 yılında hazırlanmış olan Karadağ anayasasında ordu ve güvenlik güçlerinin asker ve sivil ortak yönetiminde olacağı vurgulanmıştır (Montenegro Constitution, 2007). AB tarafından insan güvenliğine ilişkin çıkarılmış olan Barcelona Raporu'nda vurgulanan güvenlik güçlerinin yönetiminde asker ve sivil unsurların birlikte bulunması ilkesinin Karadağ anayasasındaki bu ifadeler ile hayata geçirildiği görülmektedir. Ayrıca Karadağ anayasasında bireylerin etnik ve dini kimliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin maddelerin yer alması, insan güvenliği kapsamında bireylerin kimliklerinin korunması ve onur içinde yaşaması ile doğrudan bağlantılıdır (Montenegro Constitution, 2007).

AB'nin sahip olduğu insan güvenliği anlayışının koşulluluk strateji aracılığıyla Karadağ'daki yansımaları Karadağ Ulusal Güvenlik Belgesi'nde de görülmektedir. Bu kapsamda Karadağ ulusal güvenlik belgesinde sadece devletin sınırlarının ve bağımsızlığının korunması amaçlanmamıştır. Bunun yanında bölgesel ve uluslararası düzeyde iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi, yargının bağımsızlığının sağlanması, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması ve girişimciliğin desteklenmesi, sağlık, eğitim ve sosyal güvenliğe ilişkin koşulların iyileştirilmesi, refahın artırılması, dil, din, kültür ve etnik unsurlara yönelik kimliklerin korunması ve doğanın korunması gibi amaçlar yer almaktadır (Montenegro Government, 2006). Bu kapsamda ulusal güvenlik belgesinde sıralanan amaçlar ile örtüşen bir güvenlik tanımlamasının Karadağ tarafından yapıldığı

görülmektedir. Bu belgeye göre güvenlik Karadağlıların refahlarına, siyasal istikrara, ekonomik, teknolojik ve ekolojik sistemlere yönelik herhangi bir tehdidin bulunmadığı barış ve istikrar durumudur (Montenegro Government, 2006). Karadağ ulusal güvenlik belgesinde yer alan güvenlik tanımının UNDP tarafından 1994 yılında çıkarılan İnsani Kalkınma Raporundaki insan güvenliği tanımı¹⁸ ve AB tarafından insan güvenliğine ilişkin yayınlanan stratejik belgelerden birisi olan Berlin Raporu'nda yer alan ikinci nesil insan güvenliği tanımı¹⁹ ile örtüştüğü görülmektedir. Karadağ ulusal güvenlik belgesinde yer alan güvenlik tehditleri kapsamında konvansiyonel askeri tehditler, terörizm, organize suç, yolsuzluk, ekonomik, sosyal ve politik zorluklar, doğal ya da insan kaynaklı afetler ve demokratik kurumlara karşı gerçekleştirilecek saldırılar tanımlanmıştır (Montenegro Government, 2006). Karadağ ulusal güvenlik belgesinde yer alan bu tehditler ile AB tarafından çıkarılmış olan Barcelona Raporu'nda yer alan tehditlerin²⁰ uyduğu gözlenmektedir. Karadağ ulusal güvenlik belgesindeki güvenlik anlayışı genel hatlarıyla incelendiğinde, AB etkisi altında insan güvenliği anlayışını yansıttığı ve devletin korunmasından ziyade öncelikle bireylerin korunmasının amaçlandığı görülmektedir.

AB tarafından Karadağ'a uygulanan koşulluluk stratejisi kapsamında Karadağ'ın insan güvenliği çerçevesinde ilerleme kaydetmesi noktasında AB'nin politik, kurumsal, teknik ve mali destekleri bulunmaktadır. Bu kapsamda AB'nin insan güvenliği araçlarından birisi olan ve aday devletlere ekonomik ve teknik destek sağlayan IPA 1 programı kapsamında Karadağ'a 2007-2013 yılları arasında 123 milyon Euro'luk destek sağlanmıştır. Bu desteklerin Karadağ'da kurum kapasitesinin, bölgesel kalkınmanın, insan kaynaklarının ve kırsal kalkınmanın sağlanması için verildiği AB tarafından belirtilmiştir (European Commission, 2014d). 2014-2020 yılını kapsayan IPA 2 programı kapsamında da toplam 270 milyon Euro'luk yardımın yapılması planlanmıştır. Ayrıca bu yardımın demokrasi ve yönetim, hukukun üstünlüğü, temel haklar, çevre ve iklim değişikliği, eğitim, iş ve sosyal politikalar, tarım ve kırsal kalkınma gibi alanları kapsayacağı AB tarafından belirtilmiştir

¹⁸ UNDP tarafından 1994 yılından çıkarılan İnsani Kalkınma Raporunda insan güvenliği "Çocukların ölmemesi, hastalıkların yayılmaması, insanların işlerini kaybetmemesi, etnik tansiyonların şiddete dönüşmemesi ve muhaliflerin susturulmaması şeklinde tanımlanmıştır" (UNDP, 1994: 22).

¹⁹ AB tarafından çıkarılan Berlin raporunda da ikinci nesil insan güvenliği küresel problemlere karşı ekonomik, politik, hukuki yönleri içine alan, bireysel ve kolektif, aşağıdan yukarı ve yukarıdan aşağıya yönetimi içeren, küresel, bölgesel ve yerel boyutları içeren bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Berlin Report, 2016: 4).

²⁰ Barcelona Raporu kapsamında güvensizliğin artık sadece askeri kaynaklı olmadığı deprem, salgın hastalıklar, çatışmalar, yoksulluk, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi tehditlerin de günümüzde güvensizliğe yol açtığı vurgulanmaktadır. Ayrıca raporda tehditlere ilişkin devletlerin kendisinin de vatandaşlarına yönelik tehdit oluşturabileceği yönünde ifadeler yer almaktadır (Barcelona Report, 2004).

(European Commission, 2015b). İnsan güvenliği kapsamında birey güvenliği, ekonomik güvenlik, çevre güvenliği, siyasal güvenlik, eğitim ve sağlık güvenliği gibi sektörleri içine alan bir reform yardım planının hazırlandığı görülmektedir. Bu durum AB'nin insan güvenliği normunu ihraç eden konumunu Karadağ özelinde bir kez daha göstermektedir. AB tarafından Karadağ'dan beklenen reformların Karadağ'ın insan güvenliği noktasında sağlamış olduğu ilerleme ile olan ilişkisini ortaya koymak için AB tarafından istenilen reformlar ve gerçekleştirilen yardımlar insan güvenliği alt sektörleri çerçevesinde incelenecektir.

4.3.1. Birey Güvenliği

İnsan güvenliği kapsamında ele alınan birey güvenliği çerçevesinde bireylerin fiziksel bütünlüğüne yönelik tehlike oluşturabilecek durumların ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Bu sayede bireylerin barış ve güven içinde yaşamaları planlanmaktadır. AB tarafından da benimsenen ilkeler çerçevesinde bireylerin korunması önceliklidir. AB üyeliğine aday devletlerden de birey güvenliğinin sağlanmasına yönelik reformların hayata geçirilmesi beklenmektedir.

Bireylerin her türlü şiddet içeren eylemlerden korunmasına yönelik AB tarafından beklenen reformlar çerçevesinde Karadağ'da kadına şiddeti azaltmak için 2011-2015 yıllarını kapsayan eylem planı kabul edilmiştir (European Commission, 2011a). Bu plan ile toplumda kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi amaçlanmaktadır. Karadağ'da bireylere yönelik şiddet içeren eylemler gerçekleştirebilecek bir diğer olgu organize suç örgütleridir. Organize suç örgütlerinin ülke genelinde işlemiş olduğu silah kaçakçılığı, uyuşturucu kaçakçılığı, insan kaçakçılığı, yolsuzluk ve kara para aklama gibi suçlar sebebiyle, bireylerin gündelik hayatlarında kendilerini güvensiz hissetmelerine yol açtıkları görülmektedir. Bu çerçevede organize suç örgütleri yüzünden bireylerin kendilerini güvensiz hissetmelerinin önüne geçebilmek amacıyla Karadağ polisi ile Europol arasında organize suçlarla mücadelede iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Ayrıca organize suçlarla mücadelenin daha etkili olabilmesi amacıyla Karadağ'da organize suçlarla mücadele özel savcılık makamı kurulmuştur (European Commission, 2016a). AB'nin desteği ile gerçekleştirilen bu reformlar aracılığıyla organize suçlarla etkin bir mücadele için gereken kurumsal ve insani kapasitenin sağlandığı görülmektedir.

Organize suç örgütlerinin varlığı bireyler için tehlike oluşturmakla birlikte organize suç örgütlerinin neden olduğu suçlar da bireylerin güvensizliklerine yol açmaktadır. Bu kapsamda organize suç örgütlerinin gerçekleştirdiği silah kaçakçılığı faaliyetleri Karadağ

genelinde illegal silahlara ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Bu çerçevede AB tarafından oluşturulan kaçak silahlarla mücadele strateji belgesi çerçevesinde UNDP tarafından başlatılan Güneydoğu Avrupa'nın Silahsızlandırılması Girişimi'ne (The South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons-SEESAC) Karadağ'ın katılması ve bu girişim kapsamında illegal silahların yok edilmesi AB tarafından desteklenmiştir (European Council, 2013). Bireylerin fiziksel bütünlüklerine yönelik gerçekleşebilecek şiddetin önlenmesinde AB'nin her türlü girişime destek vermesi Karadağ'da birey güvenliğinin sağlanması noktasında önemli bir motivasyon oluşturmaktadır. Organize suç örgütlerinin neden olduğu diğer bir suç uyuşturucu kaçakçılığıdır. Karadağ'ın Adriyatik kıyısında bulunan coğrafi konumu sebebiyle uyuşturucu trafiği rotası içinde yer almaktadır. Organize suç örgütlerinin gerçekleştirdiği uyuşturucu kaçakçılığı ülkede özellikle gençlerin uyuşturucuya erişimini kolay hale getirmektedir. Bu durum genç bireyler başta olmak üzere, bireyleri ve toplumu tehdit eden bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tehditle mücadele amacıyla AB bünyesinde yer alan Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı Gözlem Merkezi (European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction) ile Karadağ arasında iş birliği anlaşmasının imzalandığı görülmektedir (European Commission, 2015a). AB tarafından Karadağ'a sunulan bu destek ve Karadağ'ın göstermiş olduğu bu iş birliği sayesinde bireylerin kendilerini güvende hissetmesini sağlayacak ortamın oluşturulmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir.

4.3.2. Siyasal Güvenlik

Karadağ'ın siyasal güvenliği noktasında demokrasi, sivil toplumun gelişimi, insan haklarının korunması, azınlıkların haklarının korunması, yolsuzlukla mücadele, yargıda yolsuzluğun önlenmesi, kurumsal kapasitenin artırılması ve seçim güvenliğinin sağlanması gibi hususlarda reformların yapılması gerektiği AB tarafından vurgulanmıştır. AB tarafından belirlenen reformlar ile Karadağ'ın siyasal anlamda daha güvenli bir ülke olması amaçlanmıştır. Bu çerçevede ilk olarak Karadağ'ın bağımsızlığını kazanması sonrası hazırlanan anayasasında AB'nin etkisi gözlemlenmektedir. AB etkisi aracılığıyla Karadağ anayasasının demokratik ve sivil bir anayasa olması sağlanmıştır (EASO, 2016). Nitekim AB tarafından hazırlanan Karadağ ilerleme raporunda da Karadağ anayasasının AB standartlarına çok yakın olduğu AB tarafından belirtilmektedir (European Commission, 2008). AB'nin bu rolü değerlendirildiğinde gerek anayasanın hazırlanmasında gerekse Karadağ devlet inşasında insan güvenliği anlayışının izlerini görmek mümkündür. Bu

açından siyasal güvenlik kapsamında değinilen ilk normdan biri olan demokrasinin Karadağ'da yerleşmesi için AB'nin öne sürdüğü reformların etkisi önem arz etmektedir.

Karadağ nüfusu %45 Karadağlı, %29 Sırp %9 Boşnak ve %5 Arnavutlardan oluşmaktadır (Ekinci, 2014). Karadağ'ın etnik yapısı incelendiğinde de parçalı bir yapının bulunduğu gözlemlenmektedir. Karadağ'daki bu dağılım toplumu oluşturan farklı etnik ve dini kimliklere sahip bireylerin haklarının korunması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan siyasal güvenlik kapsamında azınlık haklarının korunması önemli bir yere sahiptir. Karadağ anayasası kapsamında da azınlıkların bireysel ve toplumsal hakları açıkça belirtilerek güvence altına alınmıştır. Anayasanın 79. maddesinde azınlıkların etnik, kültürel ve dini kimliklerini ifade etme, koruma ve geliştirme haklarına sahip oldukları belirtilmiştir. Azınlıkların kendi dillerinde eğitim almaları da anayasal bir hak olarak azınlıklara tanınmıştır. Ayrıca anayasada Karadağca, Sırpça, Boşnakça, Arnavutça ve Hırvatça resmi dil olarak tanınmıştır (Ekinci, 2014). Azınlıklara tanınan bu haklar kimlik güvenliği kapsamında azınlıkların güvenli ve onurlu bir yaşam sürmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda Karadağ anayasasının oluşturulma sürecinde AB'nin sağlamış olduğu katkı göze alındığında AB'nin kimlik güvenliğine ve çoğulcu demokrasiye olan katkısı görülmektedir.

Sivil toplumun gelişimi ve yönetime aktif bir şekilde katılımı bir ülkede demokrasinin yerleşmesinde hayati öneme sahiptir. Toplumu oluşturan bireylerin yönetime ilişkin söz sahibi olmaları hem otoriter yönetimlerin oluşmasını engellemekte hem de bireylerin siyasal haklarının korunmasını sağlamaktadır. AB tarafından da Karadağ'da sivil toplumun gelişimine önem verilmektedir. Bu çerçevede AB önderliğinde Batı Balkanlar'ı hedefleyen diplomatik bir süreç olarak başlatılan Berlin Süreci kapsamında 2015 yılında düzenlenen Viyana Zirvesi'nde sivil toplum forumunun kurulması kararlaştırılmıştır. Bu foruma 120'den fazla sivil toplum temsilcisi, düşünce kuruluşu ve basın görevlilerinin katılımı hedeflenmiş ve bu forum aracılığıyla Batı Balkanlar'da ifade özgürlüğünün sağlanması bölgesel barış ve demokrasinin gelişimi gibi konuların tartışılması amaçlanmıştır (GDP, 2016). Karadağ'da ifade özgürlüğüne ve basın mensuplarına yönelik sergilenen anti-demokratik ve şiddet içeren davranışların bu forumlar aracılığıyla AB nezdinde tartışılması ve bu sorunların sivil toplumun da görüşlerinin alınarak çözüme ulaştırılması amaçlanmaktadır. Karadağ'da sivil toplumun gelişimine ilişkin AB tarafından desteklenen bir diğer reform, Avrupa Entegrasyon Komitesi'nin kurulması olmuştur (European Commission, 2014e). Bu komite aracılığıyla AB üyelik sürecinde Karadağ'ın durumuna ilişkin açık oturum tartışmalarının gerçekleştirilecek olması AB üyeliği sürecinde

hükümetin alacağı kararlara sivillerin aktif katılımını sağlayacaktır. Bu kapsamda AB tarafından Karadağ'a yapılan olumlu baskılar sonucu Karadağ, üyelik müzakereleri sürecine sivil toplum kuruluşlarını dahil eden ilk devlet olmuştur (Stratulat, 2014). AB'nin izlediği koşulluluk stratejisi Karadağ'da sivil toplumun gelişmesi ve bireylerin karar alma süreçlerinde daha aktif bir konuma gelmesini sağlayarak ülkede demokrasinin ve siyasal hakların gelişmesi noktasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Son olarak Karadağ'da sivil toplumun gelişimine ilişkin AB tarafından desteklenen reformlardan bir diğeri AB Müktesebatı'nın 23. faslı çerçevesinde Karadağ'da sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin diyalog halinde olmalarının amaçlanmasıdır (European Commission, 2014e). AB'nin belirlediği bu kriterler ve reformlar aracılığıyla Karadağ toplumunun yönetime ilişkin görüşlerinin alınması, bireylerin siyasal güvenliği açısından olumlu gelişmeler olarak değerlendirilmektedir.

Siyasal güvenliğe ilişkin bir diğer husus zayıf devlet olgusuna ilişkindir. Zayıf devlet olgusu yeni kurulan bir devlet olan Karadağ açısından büyük bir güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Zayıf devlet olgusu kapsamında Karadağ'daki kurumsal ve insan kapasitenin yetersizliği, devletten beklenen görevlerin yerine getirilmesi noktasında problemler oluşturmakta ve bu durum bireylerin refahını olumsuz etkilemektedir. Bu siyasal problemin çözümüne ilişkin AB tarafından başlatılan ve Batı Balkanlar'da yeterli kurumsal kapasitenin oluşturulması amacıyla gerekli kamu personelinin yetiştirilmesini öngören RESPA (The Regional School of Public Administration) Projesi'ne 2008 yılında Karadağ da katılmıştır (European Commission, 2008). Ayrıca Karadağ'da gerekli kurumsal kapasitenin oluşturulması için 2008 yılında planlanan kamu reformunun gerçekleştirilmesi için IPA 1 programı kapsamında mali ve teknik desteğin de sunulması kararlaştırılmıştır (European Commission, 2009a). AB tarafından gerek IPA aracılığıyla gerekse diğer kanallardan desteklenen kamu reform paketi ile Karadağ'da kamu hizmet kalitesinin İOA kapsamında iyileştirilecek olması bireylerin siyasal güvenliklerinin sağlanmasında AB'nin etkisini gözler önüne sermektedir (European Commission, 2014e).

Seçimlerin güvenilir ve tarafsız bir ortamda gerçekleştirilmesi Karadağ açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede Karadağ'da seçimlere olan güveni ve seçilen yönetimin meşruiyetini artırmak amacıyla AB'nin telkinleri sonucu seçim yasası değişikliği gerçekleştirilmiştir (European Commission, 2014e). Gerçekleştirilen bu seçim yasası ile birlikte 2016 yılında yapılan seçimlerin öncesinde tarafsız seçim hükümetinin kurulması kararlaştırılmıştır (European Commission, 2016a). Bu gelişme 2016 yılında düzenlenen

seçimlere ilişkin toplumda seçimlere olan güveni artırmış ve yolsuzluk algısını kısmen ortadan kaldırmıştır. Nitekim 2016 yılında Karadağ'da gerçekleştirilen seçimlere ilişkin AB ilerleme raporunda 2016 seçiminin gergin bir ortamda geçmiş olmasına rağmen adil ve şeffaf bir seçim olduğu vurgulanmıştır (European Commission, 2016b). Karadağ'da 2018 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin AGİT (Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı-Organization for Security and Co-operation in Europe-OSCE) tarafından yapılan gözlemlere göre seçimlerin zgr, adil, şeffaf ve tüm adayların görüşlerinin medyada yer bulduğu bir ortamda gerçekleştirildiği belirtilmiştir.

Karadağ'daki siyasal güvenliğe ilişkin AB tarafından reform beklenen son alan hükümet ve yargıdaki yolsuzluklara ilişkindir. Yolsuzluk bireylerin devlete ve yargı sistemine olan güvenlerini azaltmakta ve bireylerin refahını olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu açıdan yolsuzluğun olduğu bir ortamda bireylerin siyasal, sosyal ve ekonomik haklarının çiğnendiği görülmektedir. Karadağ'da yolsuzluğun önlenmesi için AB tarafından koşulluluk stratejisi aracılığıyla çeşitli baskıların yapıldığı tespit edilmektedir. Karadağ'daki yolsuzluğun bitirilmesine yönelik gerekli yasal düzenlemeler ve icraatlara yönelik AB tarafından gerçekleştirilen baskılar sonucu 2014 yılında Karadağ parlamentosu yolsuzlukla mücadeleye ilişkin etik yasasını meclisten geçirmiştir (European Commission, 2015a). Yolsuzlukla mücadelede Karadağ'daki kurumsal kapasitenin artırılmasıyla amacıyla 2001 yılında kurulmuş olup 2007 yılında direktörlük haline gelen Yolsuzlukla Mücadele Girişimleri Direktörlüğü (The Directorate for Anti-Corruption Initiaives-DACI) yolsuzluğun nlenmesine yönelik kamu görevlilerinin eğitimi için çeşitli çalışmalar yapmaktadır (European Commission, 2014e). Kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi kapsamında bir diğer geleişme AB'nin de desteğiyle 2016 yılında yolsuzlukla mücadele kurumunun kurulması olmuştur (European Commission, 2016b).

Yolsuzlukla mücadelede Karadağ tarafından gösterilen bu çabalar AB Komisyonu tarafından takdirle karşılanmıştır. Nitekim yolsuzlukla mücadelede sergilenen bu kurumsallaşma çabaları kapsamında kurulan kurumların ilk icraatları Bad ve Budva belediye başkanlarının yolsuzluk iddiaları kapsamında tutuklanması olmuştur (EASO, 2016). 29 kişinin rüşvet ve yolsuzluktan suçlu bulunduğu bu davada aralarında Budva belediye başkanı ve yardımcılarının da bulunduğu 29 kişi ceza almıştır. Ayrıca Karadağ parlamentosunda 2011 yılında ilk defa Telekom Crne Gore'nin özelleştirilmesinde yaşanan yolsuzluk iddiaları ile ilgili soruşturma açılmıştır (European Commission, 2012a). AB'nin yolsuzlukla mücadele için Karadağ'a verdiği gerek kurumsal gerekse teknik destek sonucu

Karadağ'da yolsuzluğun üzerine gidilmesi ve yolsuzlukla mücadelede kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi bireylerin haklarının korunduğuna ve siyasi anlamda güvenliklerinin sağlandığına işaret etmektedir. Bu açıdan AB aracılığıyla gerçekleşen yolsuzlukla mücadele reformlarının Karadağ'daki insan güvenliğini artırdığı tespit edilmektedir.

Yolsuzluğa ilişkin son husus yargının siyasi iradenin etkisinden kurtularak bağımsız bir şekilde görevini yapmasını öngören ve AB desteğiyle hazırlanan yargı reform paketleri ile ilgilidir. AB'nin koyduğu yargı kriterleri çerçevesinde Karadağ tarafından 2013 ve 2015 yıllarında yargı reformları gerçekleştirilerek yargıya güven noktasında olumlu gelişmeler kaydedilmiştir (McDevitt, 2016). Yargıda yolsuzluğu bitirmek ve tam yargı bağımsızlığını sağlamak amacıyla AB müktesebatı çerçevesinde Karadağ'da planlanan 2014-2018 yargı reformu ülkede bağımsız ve birey haklarının öncelikle gözetildiği bir yargı sisteminin oluşturulması açısından büyük öneme sahiptir (EASO, 2016). Karadağ'ın AB üyeliği sürecinde bireylerin siyasi güvenliğini sağlamaya yönelik gerek kurumsal kapasitenin artırılması gerekse yolsuzlukla etkin bir şekilde mücadele edilmesi AB tarafından belirtilen kriterlerin ve beklenen reformların Karadağ'ı insan güvenliği açısından daha güvenli bir devlet haline getirdiği sonucunu karşımıza çıkarmaktadır.

4.3.3. Çevre Güvenliği

Çevre güvenliği konusunda Karadağ ile AB'nin ortak değerleri savunduğu göze çarpmaktadır. Bağımsızlığın ilanı sonrası hazırlanan anayasada Karadağ ekolojik bir devlettir ibaresinin²¹ yer alması Karadağ'da çevre güvenliğine ve bireylerin kaliteli bir çevrede yaşamalarına özen gösterildiğine işaret etmektedir (Montenegro Constitution, 2007). AB tarafından çevre güvenliğine verilen önem çerçevesinde de 2020 yılına kadar belirlenen yol haritası kapsamında doğal kaynakların ve ekosistemin korunması amaçlanmaktadır (UNDP, 2014b).

AB ve Karadağ arasında çevre güvenliğine ilişkin bu uyum çerçevesinde AB tarafından geliştirilen Natura 2000 projesine Karadağ'ın da katıldığı tespit edilmektedir. Bu program kapsamında AB hava kirliliği, endüstriyel atık, nükleer güvenlik, kimyasal kirlilik ve su kirliliği gibi pek çok alanı içine alan entegre bir güvenlik yaklaşımı ortaya koymaktadır (European Commission, 2014e). Ayrıca Euro 2020 hedefleri kapsamında da

²¹ Karadağ anayasasında bu tarz bir ifadenin olması Karadağ'ın Yugoslavya Federasyonu zamanına dayanan politikalarından kaynaklanmaktadır. Yugoslavya Federasyonu içinde yer alan ve 1992 yılında Rio'da düzenlenen Çevre ve Kalkınma Zirvesi'ne katılan Karadağ bu zirvede ilk defa Karadağ ekolojik bir devlettir ibaresini kullanmış ve o tarihten günümüze bu konudaki özen ve hassasiyet korunarak 2007 yılında hazırlanan anayasaya da bu ifade koyulmuştur (Montenegro Government, 2011).

yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının %20 seviyesine çıkarılması hedeflenmektedir (European Council, 2010). AB tarafından belirlenen hedefler ile bireylerin daha temiz ve sürdürülebilir bir çevrede yaşaması amaçlanmaktadır. AB tarafından çevre güvenliğine yönelik bu tutumun Karadağ tarafından da desteklendiği görülmektedir. AB'nin başlatmış olduğu projeler vasıtasıyla Karadağ da çevre güvenliği noktasında olumlu gelişmeler kaydetmektedir.

Çevre güvenliğine ilişkin bir diğer husus doğal ya da insan kaynaklı afetlerden bireylerin olabildiğince az etkilenmesiyle ilgilidir. Afetler devlet veya sınır güvenliğine yönelik doğrudan bir tehlike oluşturmaya da ülke sınırları içerisinde yaşayan bireylerin hayatını olumsuz etkilemektedir. Bu çerçevede AB tarafından kurulan Avrupa Birlik Fonu doğal ya da insan kaynaklı afetlerin üye devletlerin ekolojisinde ekonomisinde ve bireylerinde meydana gelecek zararların karşılanması için kurulmuş bir fondur (European Council, 2014). AB tarafından kurulan bu fon, bireylerin sosyal ve ekonomik olarak güvende olmalarını sağlayacak yeni bir insan güvenliği aracı niteliğindedir. Karadağ'ın da bu fona dahil olması bireylerin afetlerden etkilenmesi durumunda sosyal ve ekonomik olarak korunmasını sağlayacaktır. Sonuç olarak çevre güvenliğine yönelik gerekli hassasiyeti gösteren Karadağ'ın AB ile uyum içerisinde çalıştığı ve bireylerin refah içinde yaşayabileceği sürdürülebilir bir çevrenin oluşturulması yolunda olumlu adımlar attığı tespit edilmektedir.

4.3.4. Ekonomik Güvenlik

Karadağ'daki ekonomik nitelikli tehditler: ülkenin kırılgan ve dışa bağımlı bir ekonomiye sahip olması, yüksek işsizlik ve genç işsizliktir. İnsan güvenliği kapsamında Karadağ'da yaşayan bireylerin bu tehditlerden en az düzeyde etkilenmesi ve hayat standartlarının insan onuruna yakışır düzeyde olması amaçlanmaktadır. Bu noktada Karadağ'daki ekonomik tehditlerin önlenmesine ilişkin gerek mali yardımları gerekse ekonomiyi canlandıracak reformları desteklemesi ile AB Karadağ'ın ekonomik problemlerle mücadelesinde en büyük yardımcısı ve destekçisi konumundadır.

Karadağ'daki ekonomik problemlerin aşılması için öncelikle gerekli olan sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmanın sağlanmasıdır. Sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmanın sağlanması için AB tarafından Karadağ'a yapılan ekonomik yardımlar etkili olsa da kalıcı bir çözüm için ekonomide yapısal reformların hayata geçirilmesi gerekmektedir. AB tarafından istenen ve desteklenen ekonomik reformlar kapsamında Karadağ 2016 yılında altyapı ve yatırım odaklı ekonomik reform paketi hazırlamıştır

(European Commission, 2016d). Karadağ'daki reform programlarının desteklenmesinin yanı sıra ülke ekonomisinin liberal ekonomik düzene uyumu da AB tarafından desteklenmektedir. Bu çerçevede Yugoslavya Federasyonu zamanında devletin elinde bulunan fabrika ve liman gibi işletmelerin âtıl duruma gelmesini önlemek amacıyla bu işletmelerin özelleştirilmesi desteklenmektedir. Bu çerçevede Karadağ'ın en büyük alüminyum fabrikası olan KAP'ın iflasın eşiğine gelmiş olması yüzünden özelleştirilmesi gerektiği AB tarafından ilerleme raporlarında sıklıkla vurgulanmaktadır (European Commission, 2014f). Ayrıca Karadağ'daki özelleştirmelerde iki yıl gibi bir süre tıkanıklık yaşansa da bürokratik problemler aşılarak Niksic Çelik Fabrikası bir Türk şirketine satılmış ve Kotor limanı turizm faaliyetleri için doksan yıllığına kiralanmıştır (European Commission, 2012a). AB tarafından desteklenen bu özelleştirmeler ile Karadağ'ın liberal ekonomik düzene adapte olması amaçlanarak Karadağ ekonomisinin daha sağlıklı bir şekilde büyümesi hedeflenmektedir.

AB'nin Karadağ'a sunduğu mali destekler Karadağ ekonomisinin canlanmasına ve ülkede ekonomik faaliyetlerin daha güçlü bir konuma gelmesine katkı sağlamaktadır. Bu kapsamda 1990'lı yıllardan itibaren AB'nin ekonomik yardımlarından faydalanan Karadağ AB'ye üyelik sürecinde gerek IPA 1 gerek IPA 2 programları kapsamında da AB'den pek çok yardım almıştır. IPA 1 kapsamında 123 milyon, IPA 2 kapsamında 270 milyon Euro yardım alan Karadağ bu yardımlar aracılığıyla ekonomisini canlı tutmayı başarmıştır (European Commission 2014b ve 2015b). IPA yardımları ile sadece Karadağ ekonomisine sıcak para sağlanmamakta aynı zamanda bireylerin refah seviyelerini artıracak ulaşım ve altyapı sistemlerine de yatırımlar yapılmaktadır. Bu çerçevede IPA 1 kapsamında onaylanan Bar-Vrbnica demir yolunun rehabilitesi ve katı atık yönetim kapasitesinin geliştirilmesine yönelik projelerin onaylanması hem Karadağ ekonomisinin canlanması hem de bireylerin hayat kalitelerinin artması noktasında olumlu katkılar sunmuştur (European Commission, 2010b). AB tarafından Karadağ'a yapılan bu ekonomik yardımlar ile diğer Batı Balkan devletlerine yapılan yardımlar karşılaştırıldığında Karadağ ülkelerin kişi başına düşen gelirlerine oranlandığında en çok yardım alan devlet konumundadır (European Commission, 2008). Ortaya çıkan bu durum Karadağ'da var olan ekonomik problemlerin aşılmasında AB'nin etkin rolünü ortaya çıkarmaktadır.

Karadağ ekonomisinin canlanması için AB tarafından verilen destekler turizm ve ulaşım alanlarına yoğunlaşmaktadır. Karadağ ekonomisinde turizm sektörünün önemli bir yeri bulunması sebebiyle AB de Karadağ'daki turizmin gelişmesine yönelik katkılarda

bulunmaktadır. Bu çerçevede IPA aracılığıyla desteklenen MARUBİ projesi²² ile Karadağ'ın turizm potansiyelinin canlandırılması hedeflenmiştir (European Commission, 2015c). Ulaşım alanında gerçekleştirilen AB projeleri kapsamında ise Bar-Boljare karayolu projesi ile Karadağ'ın enerji, ulaşım ve turizm alanında gelişmiş bir ülke olması amaçlanmaktadır (European Commission, 2015a). Ayrıca Güneydoğu Avrupa Bölgesel Ulaşım Ağı (South-East Europe Regional Transport Network) ve Trans-Avrupa Ulaşım Ağı (TEN-T) projeleri kapsamına Karadağ'ın da alınması, Karadağ ulaşım sektörünün AB yardımlarıyla gelişmesini sağlayacaktır (European Commission, 2014e).

Karadağ'daki ekonomik güvenliğe ilişkin bireyleri tehdit eden son husus işsizlik ve yüksek orandaki genç işsizliğidir. Karadağ'daki bu ekonomik tehdit bireylerin hayatlarını olumsuz etkilemekle birlikte özellikle genç işsizliğinin yüksek seviyelerde olması toplumu daha çok tedirgin etmektedir. AB tarafından da Karadağ'daki bu tehlikenin boyutu fark edilmekte ve çeşitli yollar aracılığıyla Karadağ'ın bu problemi çözmesi noktasında yardımlar yapılmaktadır. Karadağ'daki işsizlik sorununa ilişkin AB tarafından öne çıkarılan ilk husus yapısal reformların hayata geçirilmesiyle ilgilidir. Bu konuda AB'nin desteklediği, Karadağ'daki 2015-2020 istihdam ve sosyal reform paketi ile üniversite mezunu genç işsizlerin iş bulmalarına yönelik çalışmalar yer almaktadır (European Commission, 2016d). Gençlerin iş bulmasına yönelik hazırlanan reform paketi aracılığıyla Karadağ AB tarafından belirlenen 2020 hedeflerine²³ ulaşmayı amaçlamaktadır (ETF, 2014). Karadağ'da %40 civarında seyreden genç işsizliği hem bireyleri hem de toplumu tehdit eden bir seviyededir. Karadağ genç işsizliği ile mücadelede kendi çabalarının yanı sıra AB'den gerekli destekleri almaktadır. Bu desteklerden ilki gençlerin eğitim, işgücü ve girişimcilik, sosyal kaynaşma, sağlık, katılım kültürü, yaratıcılık ve gönüllülük temalarında gelişimlerini hedefleyen AB gençlik stratejisine Karadağ'ın katılımı olmuştur (European Commission, 2012b). Bu strateji aracılığıyla AB çatısı altında gençlerin eğitim ve iş hayatlarına ilişkin problemlerine çözümler aranmaktadır. Genç işsizliğinin çözümünde Karadağ'ın aldığı bir diğer destek Batı Balkanlar'daki genç işsizliğinin azaltılmasına yönelik AB tarafından başlatılan Berlin Süreci kapsamında kurulan Bölgesel Gençlik İş birliği Ofisi'nin (Regional Youth Cooperation

²² Marubi projesi İtalyan fotoğraf sanatçısı Pietro Marubi (1834-1903) tarafından Karadağ ve Arnavutluk'ta çekilen 500.000'den fazla fotoğrafın yer aldığı AB'nin desteğiyle Karadağ'ın Ulcinj şehrinde kurulan müze projesidir (European External Action Service, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/39350/marubi-cooperative-model-tourist-promotion-between-shkodra-and-ulcinj_en).

²³ AB tarafından belirlenen Euro 2020 ekonomik hedefleri arasında; 20-64 yaş aralığındaki kadın ve erken bireylerin %75'inin işgücüne katılımı gençlerin daha aktif işgücüne katılımı ve mültecilerin işgücüne entegrasyonu gibi hedefler yer almaktadır (European Council, 2010).

Office-RYCO) kurulması olmuştur. Bu ofis aracılığıyla, Karadağ'ın da içinde bulunduğu Batı Balkan devletlerindeki genç işsizliği sorununa ilişkin bölgesel çözüm yolları aranmaktadır (GDP, 2016).

1990'lı yıllarda Karadağ'ın da içinde bulunduğu savaş ve ambargoların yarattığı ekonomik sıkıntılar işsizlik, kırılgan ekonomi ve ekonomik krizler gibi tehditleri derinleştirmiştir. Bununla birlikte Karadağ'ın küçük ve kırılgan bir ekonomiye sahip olması, bireylerin ekonomik nitelikli tehditlere daha çok maruz kalmalarına sebep olmuştur. Bu problemlerin çözümünde AB'nin kurumsal, politik, mali, teknik ve bölgesel desteğini alan Karadağ bağımsızlığının ilanından günümüze ekonomik olarak daha güvenli bir ülke haline gelmiştir.

4.3.5. Eğitim Güvenliği

Karadağ eğitim güvenliğine önem veren bir devlet konumundadır. Bu çerçevede eğitim güvenliğine ilişkin Karadağ'ın bu tutumunun AB'nin eğitim konusundaki tutumları ile örtüştüğü düşünülmektedir. Nitekim eğitim alanında AB tarafından belirlenen 2020 hedeflerine²⁴ Karadağ'ın da ulaşmayı hedeflediği tespit edilmektedir (ETF, 2014). AB tarafından başlatılan AB gençlik stratejisiyle de gençlerin eğitim alanına ilişkin soru ve görüşlerinin AB tarafından dinlenmesi, gözlenmesi ve sonrasında gerekli politika adımlarının bu çerçevede belirlenmesini içeren sürece 2010 yılında Karadağ da katılmıştır (European Commission, 2012b). AB tarafından başlatılan ve Karadağ'ın da katıldığı bu girişim sayesinde genç bireylerin eğitim süreçlerine ilişkin görüşleri AB seviyesinde dinlenerek bireylerin eğitim hayatlarına ilişkin beklentileri karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda AB'nin başlatmış olduğu bu girişim bireylerin eğitim kalitelerinin artmasını sağlamaktadır.

Eğitim ve bilim alanında AB tarafından başlatılan girişimlerden bir diğeri olan Horizon 2020 programı 80 milyar Euro'luk bütçesiyle AB'nin bilimsel gelişme ve ilerleme amacıyla gerçekleştirdiği dünyanın en büyük araştırma projesidir. Bu proje sayesinde bilimsel fikirlerin patentlerinin alınarak bu fikirlerin iş dünyasına entegre edilmesi amaçlanmaktadır (European Commission, 2011b). AB tarafından gerçekleştirilen bu projeye Karadağ 2014 yılında katılmıştır (European Commission, 2015d). Karadağ'ın bu proje dahil olması sayesinde bireylerin bilimsel fikirlerine değer verildiği ve bilimsel ilerlemenin

²⁴ Euro 2020 eğitim hedefleri; eğitim alanında hedef toplumun belli bir eğitim seviyesine ulaşması hedefi çerçevesinde Avrupa genelinde okuldaki ayrılma oranının %10'un altına düşürülmesi ve Avrupa genelinde 30-34 yaş aralığındaki bireyler arasında yükseköğretim mezunu oranının %40'ın üzerine çıkarılmasıdır (European Council, 2010).

sağlanması noktasında gerekli desteğin AB tarafından Karadağlı gençlere de sağlandığı tespit edilmektedir. Bu açıdan AB Karadağlı bireylerin eğitim kalitelerinin artması noktasında olumlu katkılara sahiptir.

4.3.6. Bölgesel Güvenlik

1990'lı yıllarda pek çok savaş ve çatışmaların yaşandığı Batı Balkanlar'da bölgesel barış, iş birliği ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilebilmesi sayesinde Batı Balkanlar'da yaşayan bireylerin birey güvenliğinden ekonomik güvenliğe kadar pek çok alanda daha güvenli bir yaşam sürmelerine zemin hazırlanacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda Batı Balkanlar'da devletlerin insan güvenliği anlamında ilerleme kaydedebilmeleri için bölgesel güvenliğin sağlanması ilk şart olarak karşımıza çıkmaktadır. AB tarafından da Batı Balkanlar'da bölgesel iş birliği ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesine büyük önem verilmektedir.

1990'lı yılların ikinci yarısı itibariyle AB ile ilişkilerini daha ileri bir noktaya taşıyan Karadağ bölgesel barış ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi noktasında örnek bir devlet konumundadır. Bu çerçevede Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin katılımıyla 2000 yılında Zagreb'te düzenlenen konferansla birlikte Igman Girişimi hayata geçirilmiştir (Igman Initiative). Bu girişim sayesinde bölge devletleri arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi amacıyla aktivistler, bilim adamları, sivil toplum kuruluşları, medya çalışanları, ekonomik ve siyasi analistlerin de katıldığı bir forumun oluşturulması ve bölgesel problemlerin tartışılması amaçlanmıştır (Igman Initiative). Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak bu girişime katılan Karadağ bölgesel ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlayan bir devlet konumundadır.

Bosna Savaşı'nın izlerini silebilmek ve bölgede iyi komşuluk ilişkilerini geliştirebilmek amacıyla Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'in katılımıyla imzalanan Saraybosna Deklarasyonu Karadağ'ın yer aldığı bölgesel barış girişimlerinden birisi olarak sayılmaktadır (European Commission, 2012a). Ayrıca bu süreç kapsamında Karadağ'ın ICTY ile tam iş birliği içinde olması anayasa mahkemesi tarafından sekiz kişi hakkında verilen savaş suçu kararının temyiz mahkemesinde onaylanması ve savaş sebebiyle yerinden edilen insanlar için başlatılan ev projesi kapsamında 75.000 bireye ev sağlanması Karadağ'ın bölgesel barış anlamında göstermiş olduğu çabalara örnektir (European Commission, 2012a). Ayrıca Bosna Savaşı'nın yaralarının sarılması amacıyla Karadağ tarafından Dubrovnik bombardımanı sorumluluğunun üstlenilmesi ve Hırvatistan'a 375 bin Euro tazminat ödenmesi de Karadağ'ın sergilemiş olduğu barış çabalarından birisidir (Pond,

2006). Karadağ'ın sergilemiş olduğu bu çabalar, AB tarafından da takdirle karşılanmaktadır (European Commission, 2016a). Karadağ tarafından bölgesel iş birliği ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilen bir başka eylem Karadağ tarafından Kosova'nın tanınması olmuştur. Kosova'nın hukuki statüsüne ilişkin Batı Balkanlar'da var olan ikilemin aşılmasına yönelik Karadağ'ın sergilemiş olduğu bu tavır da AB tarafından takdirle karşılanmıştır (European Commission, 2009b).

AB destekli başlatılmış girişimler kapsamında yer alan Adriyatik İyonya Girişimi aracılığıyla hem bölgesel iş birliğinin geliştirilmesi hem de Karadağ gibi devletlerin turizm ve kültür faaliyetlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır (European Commission, 2014g). Karadağ'ın da bu tarz bölgesel girişimlere katılması hem devletin güvenliğinin hem de bireylerin güvenliğinin sağlanmasına büyük katkı sağlamaktadır. Bölgesel güvenlik ve kalkınmanın sağlanmasına yönelik AB tarafından 2014 yılında başlatılan Berlin Süreci Almanya, Fransa, Avusturya, AB Komisyonu, Hırvatistan, Slovenya ve bütün Batı Balkan devletlerinin katılımıyla düzenlenen bölgesel kalkınma ve barışı hedefleyen bir diğer girişim olarak karşımıza çıkmaktadır (GDP, 2016). Berlin Süreci'nde Karadağ'ın yoğun çabaları ve girişimleri sonucu Batı Balkan Altılısı (Western Balkan Six) grubunun oluşturulması, AB tarafından takdirle karşılanan bir diğer gelişmedir (European Commission, 2013c).

Bölgesel güvenliğin sağlanmasına yönelik Karadağ'ın sergilemiş olduğu bu olumlu çabalar göz önünde bulundurulduğunda, Batı Balkanlar'ın bireyler açısından daha güvenli bir yer olmasına yönelik Karadağ'ın önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Karadağ'ı bu tarz bölgesel girişimlere katılması noktasında destekleyen AB de Batı Balkanlar'da bölgesel güvenliğin ve insan güvenliğinin sağlanmasında önemli bir role sahiptir.

4.4. Karadağ'daki İnsan Güvenliği Gelişimi ile Avrupa Birliği Reformları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi

Soğuk Savaş sonrası Batı Balkanlar'daki tehditler devletlerden ziyade bireyler için daha güvensiz bir ortam oluşturmuştur. Bu çerçevede Batı Balkanlar'da organize suç örgütleri, ekonomik dengesizlik, yolsuzluk, zayıf devlet yapısı, terörizm, insan, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi tehditlerin varlığından söz etmek gerekmektedir (Gyarmati, 2007). Batı Balkanlar'ın genelinde görülen bu tehditlerin benzerlerini Karadağ özelinde görmek de mümkündür. Bu kapsamda Karadağ'daki güvenlik tehditleri ise yolsuzluk, organize suç örgütleri, zayıf devlet olgusu ve kurumsal kapasitenin yetersizliği, demokrasi kültürünün

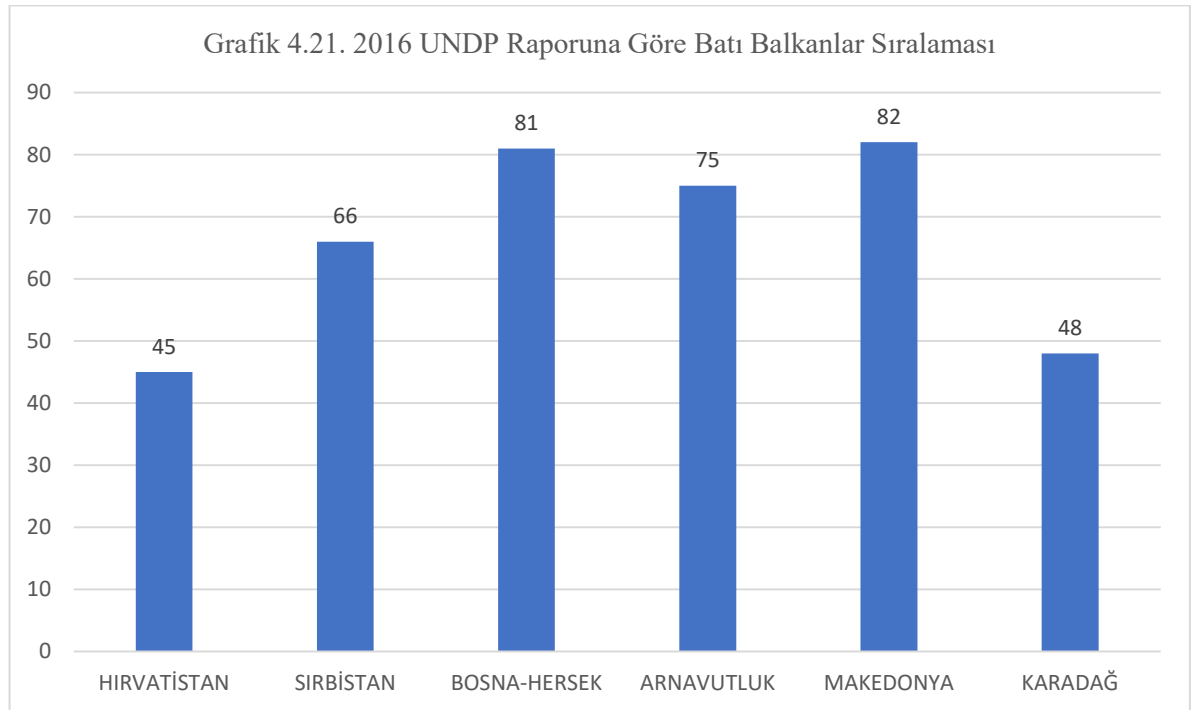
zayıflığı, silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, kırılgan ekonomik yapı ve yüksek işsizlik şeklinde sıralanmaktadır. Karadağ'daki bu tehditlerin varlığı, bireyler için güvensiz bir ortam oluşturmakta iken AB'ye üyelik yolunda ilerleyen Karadağ'ın üyelik için gerekli olan reformları yerine getirmesi ve AB standartlarına ulaşmaya yönelik gösterdiği çabalar Karadağ'ın bireyler için daha güvenli ülke haline dönüşmesine katkı sağlamıştır. Bu kapsamda bağımsızlığından itibaren Karadağ devleti tarafından gerçekleştirilen reformların neredeyse tamamının AB etkisi ve baskısı sonucu gerçekleştiği sonucuna ulaşılmaktadır. Nitekim AB ilerleme raporlarında da bu duruma ilişkin Karadağ anayasasının oluşturulmasından Karadağ devlet inşasına kadar tüm alanlarda Karadağ'ın AB standartlarını yakalamaya çalıştığı ifadelerinin yer alması bağımsızlığından itibaren Karadağ'ın gerçekleştirdiği tüm reformlarda AB'nin etkili olduğunu göstermektedir (European Commission, 2008).

AB'nin Karadağ'daki reformlara etkisini gösteren bir diğer örnek AB baskısı sonucu sivil toplum kuruluşlarını üyelik müzakerelerine dahil eden ilk devletin Karadağ olmasıdır (Stratulat, 2014). Ortaya çıkan bu durum Karadağlı bireylerin daha güvenli ve refah içinde yaşamalarını sağlayan reformların AB etkisiyle gerçekleştiği ve AB tarafından Karadağ'a uygulanan koşulluluk stratejisi sayesinde Karadağ'ın insan güvenliği konusunda ilerlemeler sağladığı sonucunu karşımıza çıkarmaktadır.

Üyelik noktasında AB tarafından belirlenen Kopenhag Kriterleri İOA ve İOS müktesebata uyum ve AB değerlerine uyum gibi kriterlerin aday devletlerin insan güvenliği yaklaşımına göre daha güvenli bir devlet olmasına imkân tanıdığı tezinden hareketle Karadağ özelinde bu durumun ne ölçüde gerçekleştiğinin ortaya koyulması gerekmektedir. Bu kapsamda Karadağ'ın göstermiş olduğu ilerlemelerin nicel parametreler aracılığıyla tespit edilebilmesi için UNDP raporlarında yer alan insani kalkınma indekslerine bakmak gerekmektedir. İlk defa 2009 yılında indekse giren Karadağ'ın 2009 yılındaki sıralaması 65 olarak belirlenmiştir (UNDP, 2009). Bu sıralaması ile Karadağ, gelişmiş ülke statüsünde yer almıştır. Karadağ 2010 yılında 49, 2011 yılında 54, 2013 yılında 52, 2014 yılında 51, 2015 yılında 49 ve 2016 yılında 48. sıraya yükselerek indekse girdiği tarihten itibaren genel itibarıyla yükselen bir grafik çizmiştir (UNDP 2016d vd.). Ayrıca 2016 yılında dünya genelinde 48. sıraya yükselen Karadağ, çok gelişmiş ülke sınıfına da girmiştir.

Eğitim güvenliği konusunda fırsat eşitliğinin sağlanması ve toplumun tüm kesimlerinin eğitim hakkından faydalanmasını öngören Euro 2020 hedeflerine Karadağ'ın katılması Horizon 2020 aracılığıyla üniversite öğrencilerinin fikirleri ve araştırmaları konusunda

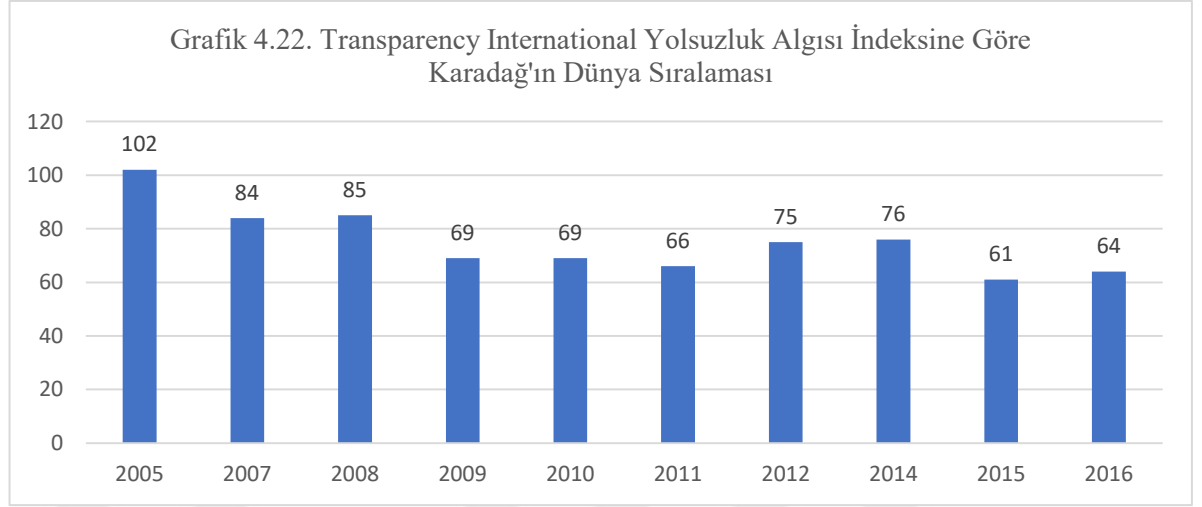
teşvik edilmeleri çevre güvenliği konusunda Natura 2000 projesine Karadağ'ın dahil edilmesi ve yenilenebilir enerji kullanımı konusunda Euro 2020 hedeflerine Karadağ'ın katılımı AB baskısı sonucu kamuda ve yargıda reformların gerçekleştirilmesi, organize suçlarla mücadelede AB ile işbirliği Karadağ ekonomisinin güçlendirilmesine yönelik AB tarafından yapılan ticari yardımlar, genç işsizliğine ilişkin AB tarafından sunulan bölgesel projeler ve IPA 1-2 kapsamında Karadağ'a yapılan yardımlar sayesinde Karadağ'ın bu indekste ilerleme kaydedebildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Karadağ'ın insan güvenliği indekslerindeki ilerlemesini Batı Balkanlar'daki diğer devletlere göre sıralaması şu şekildedir;

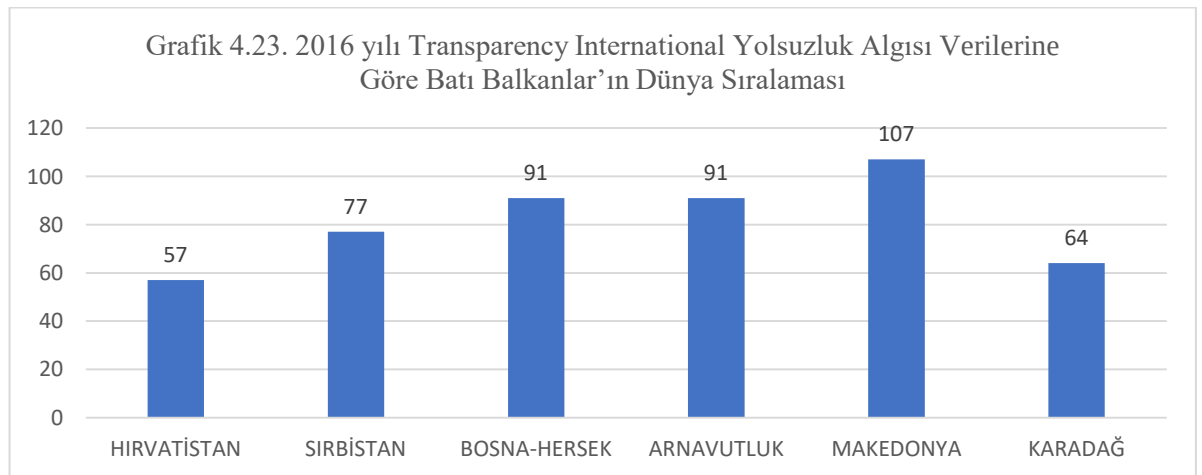
2016 yılındaki raporda belirtilen sıralamalarda görüleceği üzere halihazırda AB'ye üye olan Hırvatistan insan güvenliği noktasında en iyi sıralamaya sahiptir. Hırvatistan'ın hemen arkasından gelen Karadağ ise diğer Batı Balkan devletleri gibi üyelik sürecinde olmasına rağmen gereken reformların hayata geçirilmesinde gösterdiği başarı sayesinde insan güvenliği alanında daha başarılı bir konuma yükselebilmiştir. Buradan hareketle AB'ye üyelik için Karadağ tarafından gerçekleştirilen reformların Karadağ'ın insan güvenliği alanında gelişimini sağladığı tespit edilmektedir.

Bağımsızlığından günümüze bireyler açısından Karadağ'ın insan güvenliği konusunda daha güvenli bir devlet haline gelip gelmediğine yönelik kullanılması gereken bir diğer parametre Transparency International'ın hazırlamış olduğu yolsuzluk algısı indeksidir. Yolsuzluk bireyleri siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan tehdit eden bir olgu

olmakla birlikte Karadağ'da da en yoğun görülen güvenlik tehditlerinin birisidir. Bu hususta, Transparency International'ın yayınlamış olduğu yolsuzluk algısı indeksine göre;

Bağımsızlığını kazanmadan önce Yugoslavya Federal Cumhuriyeti adıyla 102. sırada yer alan Karadağ, bağımsızlığı sonrası dünyada 84. sıraya yükselmiş, 2016 yılında ise 64. sıraya yükselmiştir. (Transparency International). Karadağ'ın, Hırvatistan haricindeki diğer Batı Balkan devletlerine nazaran daha iyi bir sırada olması AB tarafından beklenen siyasal reformların hayata geçirildiğini ve bireylerin siyasal güvenliklerinin sağlandığını ispat etmektedir. Karadağ'daki yolsuzluk algısına ilişkin gerçekleştirilen başka bir çalışmada Karadağ'da bazı kişilerin yasaların üzerinde olup olmadığı sorusuna katılımcıların %69'unun evet cevabını vermesi Karadağ açısından olumsuz olmakla birlikte bu oranın Sırbistan'da %81 ve Makedonya'da %85 olması Karadağ'ı görece iyi bir konuma getirmektedir (ECA, 2009). Batı Balkanlar'daki yolsuzluk problemine ilişkin Transparency International'ın 2016 yılında çıkarmış olduğu rapora göre Batı Balkanlar'daki mevcut duruma bakıldığında;

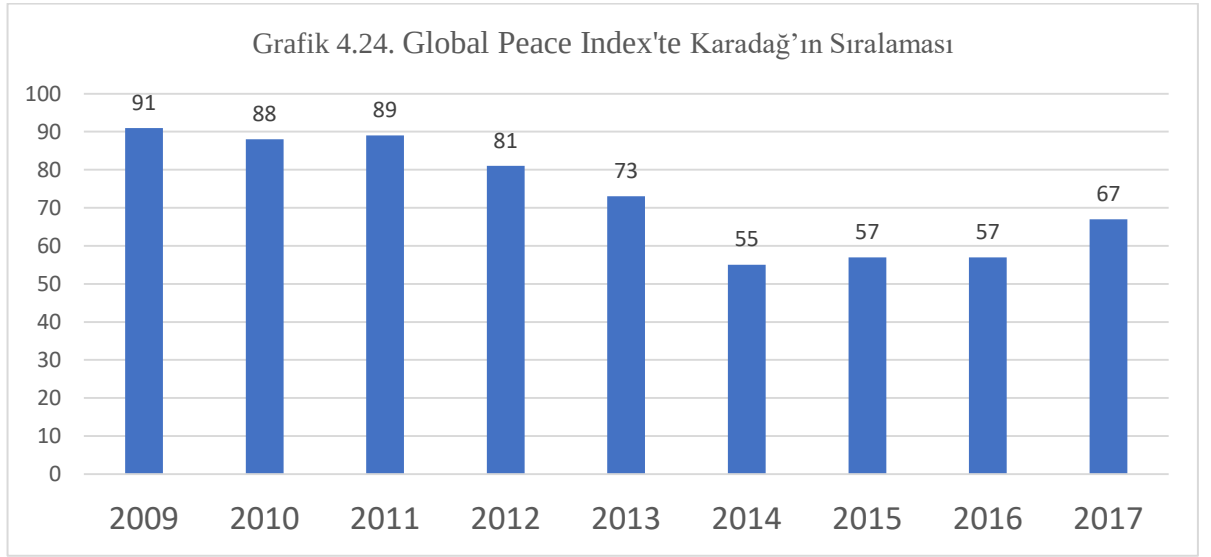
Hırvatistan'ın diğer Batı Balkan devletlerine nazaran yolsuzlukla mücadele noktasında en ileri seviyede olduğu tespit edilmektedir. Hırvatistan'ın arkasından gelen Karadağ ise 2006 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra gerek siyasal gerekse sosyo-ekonomik sonuçları olan yolsuzluğun en yaygın olduğu Batı Balkan devletlerinden birisi olarak kabul edilmesine rağmen on senelik süre zarfında Karadağ hükümeti tarafından gösterilen çabalar sayesinde Karadağ büyük gelişim kaydederek Batı Balkanlar'da ikinci sıraya yükselmiştir. Karadağ'ın yolsuzlukla mücadelede sağlamış olduğu bu ilerlemelerde AB'nin payı büyüktür. Nitekim AB'nin, Karadağ'daki yolsuzluk sorununa dikkat çektiği ve yolsuzlukla mücadelede kamuda ve yargıda reformların yapılmasını istediği, ilerleme raporlarında görülmektedir (European Commission, 2016a). Bireylerin siyasal güvenliğinin sağlanması ve yolsuzlukla mücadeleye yönelik gerçekleştirilen bu reformlarda AB'nin itici gücü ve koşulluluk stratejisinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

AB tarafından Karadağ'a uygulanan koşulluluk stratejisinin Karadağ'daki insan güvenliğini artırdığına yönelik kullanılacak olan son parametre Ekonomi ve Barış Enstitüsü (Institute for Economics and Peace) tarafından çıkarılan Global Peace Index'tir. Bu indeksin hazırlanmasında daha nicel parametrelerin kullanıldığı ve kullanılan ölçeklerin UNDP tarafından kullanılan ölçeklerden farklı olduğu görülmektedir. Sonuç itibarıyla indeks bir devletin bireyler için ne derece güvenli olup olmadığına yönelik veriler sunmaktadır.

İndeks kapsamında kullanılan değerlendirmelerde iç barış %60, dış barış %40 etki edecek şekilde değerlendirilmektedir. Belirlenen ölçekler 1-5 arası önem derecesine göre sıralanmaktadır. Bu ölçekler; toplumdaki suç algısı (4), her 100 bin bireye düşen polis ve güvenlik görevlisi sayısı (3), her 100 bin bireye düşen cinayet sayısı (4), her 100 bin bireye düşen hapisteki birey sayısı (3), hafif silahlara erişimin kolaylığı (3), organize çatışma seviyesi (5), şiddet içeren gösterilerin olasılığı (3), suç oranı (4), siyasal istikrarsızlık (4), insan haklarının çiğnenmesi (4), her 100 bin bireye düşen büyük konvansiyonel silahların ithalatı veya transferi (2), terörist saldırı potansiyeli (1), organize çatışmalarda ölen sayısı iç (5), askeri harcamaların GSYH'ya oranı (2), her 100 bine düşen silah altındaki asker sayısı (2), BM barışı koruma görevlerinin fonlanması (2), her 100 bin bireye düşen ağır silahların sayısı (3), her 100 bin bireye düşen büyük konvansiyonel silahların ihracı (3), askeri kapasite (2), toplumdaki yerinden edilmiş bireylerin oranı (4), komşu ülkelerle ilişkiler (5), içeride ve dışarıda meydana gelen çatışmalar (5) ve organize çatışmalarda ölen sayısı (5)'dir (IEP 2010, 9). İndekste kullanılan ölçekler incelendiğinde bireylerin fiziksel güvenliklerinin daha ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Fakat bunun yanı sıra; terörden ve organize

suçlardan etkilenen bireylere ilişkin parametrelerin olması ve siyasi istikrar ve dış politikada iyi komşuluk ilişkilerine ilişkin parametrelerin de olması sayesinde bu indeks, insan güvenliği konusunda devletlerin gelişimini gözlemleme fırsatı sunmaktadır.

AB'ye üyelik sürecinde uygulanan Koşulluluk stratejisinin şartlarına Karadağ tarafından gerekli özenin gösterilmesi sonucu insan güvenliği alanında Karadağ'ın ilerleme kaydettiği UNDP tarafından hazırlanan İnsani Kalkınma Raporlarında ortaya çıkmaktadır. Karadağ'ın sağlamış olduğu bu ilerleme Global Peace Index üzerinden de incelenecek olursa;

Global Peace Index'e ilk defa 2009 yılında giren Karadağ bu indekse ilk eklendiğinde dünya genelinde 91. sırada yer almıştır (IEP, 2009). Karadağ, 2010 yılında 88, 2011 yılında 89, 2012 yılında 81, 2013 yılında 73, 2014 yılında 55, 2015 ve 2016 yılında 57 ve 2017 yılında 67. sırada yer almıştır (IEP 2017a vd.). 2016 yılında Karadağ'da yaşanan darbe girişiminden dolayı siyasi olarak çalkantılı bir yıl olmasından ötürü bu durum 2017 yılındaki indekse olumsuz olarak yansımış olsa da Karadağ'ın indeksteki genel performansı incelendiğinde bireyler için gün geçtikçe daha güvenli bir devlet haline geldiği söylenebilmektedir. Bu noktada gerek bireylerin güvenliğinin sağlanmasına ilişkin AB'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalara Karadağ'ın da taraf olması gerekse bireylerin silahlara kolay erişimini engellemek için AB tarafından başlatılan girişimlere Karadağ'ın katılımı, bu indekste Karadağ'ın gelişim kaydettmesini sağlayan gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Batı Balkanlar'da bölgesel barış, iş birliği ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik AB'nin yapıcı ve destekleyici tavrı da Karadağ'ın bu indekste ilerleme kaydettmesine imkân tanımıştır. Buradan hareketle genişlemeye ilişkin AB'nin izlemiş

olduğu stratejinin Karadağ'ın daha güvenli bir devlet haline gelmesine katkı sağladığı görölmektedir.

Sonuç olarak Karadağ insan güvenliği açısından gün geçtikçe daha güvenli bir hale gelmektedir. Nitekim buna ilişkin BM tarafından yapılan bir başka araştırma olan geleceğe ilişkin gençlerin beklentilerinin ölçüldüğu bir ankette Karadağlı gençlerin on sene sonraki hayatlarına ilişkin olumlu beklentilere sahip olduğu ve geleceğe güvenle baktıkları tespit edilmektedir (UNDP, 2017). Bu çerçevede gençlerin kendilerini daha güvende hissettikleri ve geleceğe daha güvenle baktıkları bir ortamda insan güvenliğini sağlama noktasında Karadağ'ın, AB aracılığıyla başarılı adımlar attığı görölmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada AB'nin genişleme politikası ve koşulluluk stratejisi aracılığıyla Batı Balkanlar'ın insan güvenliği açısından daha güvenli bir yer haline gelip gelmediği sorusuna yanıt aranmıştır. Bu kapsamda ele alınan Karadağ örneği gerek bahsi geçen devletin AB üyeliğine en yakın adaylardan biri olması gerekse AB tarafından beklenen reformlara sıkı bir şekilde bağlı olduğu düşünüldüğünden dolayı kullanılmıştır. AB'nin koşulluluk stratejisi aracılığıyla Karadağ'dan beklediği reformlar ve bu reformların dönüştürücü etkisi Karadağ'ın insan güvenliği alanında gelişim kaydetmesini sağlamıştır. Bu gelişimin nesnel bir şekilde gözlemlenmesi amacıyla Karadağ'ın yer aldığı UNDP Raporları, Global Peace Index, AB Karadağ İlerleme Raporları ve Transparency International'ın yayınlamış olduğu raporlar kullanılmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte güvenlik çalışmaları alanında yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Çünkü mevcut geleneksel güvenlik anlayışının dünyanın değişen şartlarına ayak uyduramadığı düşünülmekteydi. Bu değişen şartlar daha çok küreselleşmenin etkisi altında sınır aşan hareketlerin güç kazanması bireylerin daha ön plana çıkması ve ulusal egemenlik kavramının gittikçe önemini yitirmesine bağlanmıştır. Bu çerçevede geleneksel güvenlik anlayışına getirilen eleştirilerin sonucunda ortaya koyulan alternatif güvenlik yaklaşımlardan biri de insan güvenliğidir. İlk defa 1994 yılında UNDP raporunda yer alan bu kavram temel itibarıyla bireyi merkeze alan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan güvenliğine göre devletin sorumluluğu sadece toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumak değil bunların yanı sıra sınırları içerisinde yaşayan bireylerin hak ve özgürlüklerinin korumak ve bireylerin insan onuruna yakışır bir şekilde yaşamaları için gerekli şartları sağlamaktır. İnsan güvenliği kavramı güvenliği çok boyutlu bir şekilde ele almış ve eğitimden sağlığa, politikadan ekonomiye, gıdadan ekolojiye kadar güvenliği pek çok sektöre ayırarak entegre bir güvenlik perspektifi sunmuştur. *Şiddetsiz Yaşam*, *Refah İçinde Yaşam* ve *Onurlu Yaşam* sektörleriyle bireylerin hayatını olumsuz anlamda etkileyebilecek her türlü tehdidin ortadan kaldırılması ve bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerinde herhangi bir engelin bulunmaması durumu amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra insan güvenliği güvenlik çalışmalarına kalkınma kavramını da kazandırmıştır. BM tarafından insan güvenliğine ilişkin çıkarılan raporlarda ülkelerin kalkınmasının sağlanarak bireylere yönelik her türlü tehdidin aşılabileceği öne sürülmüştür. Nitekim bu kapsamda Human Security Now adlı raporda Milenyum Kalkınma hedeflerine ulaşılmasıyla birlikte tüm dünyada güvenliğin sağlanabileceğine dair bir vurgu yer almıştır.

İlk defa 1994 yılında ortaya çıkan insan güvenliği kavramı diğer güvenlik yaklaşımlarından belli ölçülerde etkilenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak 1975 yılında imzalanan Helsinki Nihai Senedi'nin insan güvenliği kavramının ortaya çıkmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür. Helsinki Nihai Senedi ile vurgulanan insan hakları ve özgürlüklerinin korunması insan güvenliğinin temel söylemlerinden birisi olmuştur. İnsan güvenliğine ilişkin BM nezdinde çıkarılan neredeyse tüm raporlarda bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunması gerektiği insan güvenliği çerçevesinde vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra Barış Araştırmaları kapsamında Galtung tarafından ortaya koyulan yapısal şiddet kavramı ve yapısal şiddetin belirlenmesi amacıyla ortaya koyulan kaçınılabilirlik ölçüsü insan güvenliği çerçevesinde tehditlerin belirlenmesinde altyapı oluşturmuştur. Ayrıca Galtung tarafından ortaya koyulan pozitif barış kavramıyla kastedilen güvenlik anlayışı ile insan güvenliğinin benimsediği *Refah İçinde Yaşam* ve *Onurlu Yaşam* sektörlerini kapsayan yaklaşım benzerlik göstermektedir.

İnsan güvenliğini etkileyen bir diğer güvenlik yaklaşımı Kopenhag Okulu olmuştur. Kopenhag Okulu güvenliği sektörlere ayırarak analiz etme yoluna gitmiştir. İnsan güvenliği de buna benzer bir şekilde güvenliği ve güvenliğe ilişkin tehditleri sektörlere ayırarak analiz etmeye çalışmıştır. Ayrıca BM ile AB gibi uluslararası aktörlerin ve Japonya ile Kanada gibi devletlerin insan güvenliğine ilişkin söylemleri aracılığıyla belirlenen tehditlerin güvenlikleştirme ürünü olabileceği sonucuna da ulaşılmıştır. Eleştirel güvenlik anlayışı kapsamında bireyin güvenlik çalışmalarında merkeze alınması durumunun insan güvenliği açısından da geçerli olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca eleştirel güvenlik anlayışı kapsamında ortaya koyulan bireyin özgürleşmesi kavramı ile Human Security Now adlı raporda yer alan bireylerin güçlendirilmesi kavramlarının benzer amaçları taşıdığı tespit edilmiştir. Son olarak Üçüncü Dünya Güvenlik çalışmaları kapsamında ortaya koyulan devletlerin kendi vatandaşlarına karşı tehdit oluşturabileceğine yönelik tehdit anlayışı Responsibility to Protect adlı rapor aracılığıyla insan güvenliği tarafından benimsenmiştir.

İnsan güvenliği diğer güvenlik yaklaşımlarından farklı bir özelliği sahiptir. Diğer güvenlik yaklaşımları akademisyenler tarafından ortaya koyulmuş ve literatüre katkı sağlamıştır. Fakat insan güvenliği öncelikle BM ardından Japonya, Kanada, AB ve Norveç gibi aktörlerin bu kavramı benimsemesi ve buna ilişkin dış ve güvenlik politikası geliştirmek istemesi ile paralel gelişim göstererek güvenlik çalışmaları literatürüne girmeyi başarmıştır. 1994 yılında çıkarılan UNDP raporunun yanı sıra çıkarılan Human Security Now, Framework for Cooperation for the System-Wide Application of Human Security,

Human Security in Theory And Practice, A More Secure World: Our Shared Responsibility ve We the Peoples adlı raporlar insan güvenliğine ilişkin BM tarafından çıkarılan raporlardır. Bunun yanı sıra AB tarafından çıkarılan Barcelona, Madrid ve Berlin raporları, Japonya tarafından United Nations Human Security Trust Fund'un kurulması ve Kanada'nın desteklediği ICISS tarafından çıkarılan Responsibility to Protect adlı raporlar insan güvenliğinin bir güvenlik yaklaşımı olarak kabul edilmesinde ve yaklaşımın genel çerçevesinin belirlenmesine katkı sağlayan gelişmelerdir. İnsan güvenliğine uluslararası aktörler tarafından katkı sağlanması benimsenmesi ve uygulanmaya çalışılması insan güvenliğinin geçerliliği ve meşruiyeti açısından büyük önem taşımaktadır. Fakat bununla birlikte farklı güvenlik yaklaşımlarının önde gelen temsilcilerinden eleştiriye uğramasına neden olmuştur.

İnsan güvenliğine getirilen eleştiriler kapsamında en geniş kapsamlı eleştiri Ken Booth tarafından getirilmiştir. Booth'a göre insan güvenliği güvenliğin gündemini aşırı derece genişleterek akademik bir düzlemde çıkarmaktadır. Ayrıca Booth insan güvenliğini analitik bir güvenlik yaklaşımı olmamak ve realist güvenlik anlayışıyla iş birliği yapmakla suçlamıştır. Booth'un eleştirilerine benzer bir şekilde Newman da insan güvenliği tarafından belirlenen tehditlerin hayatın her alanını kapsayıp çok fazla olmasından ötürü analitik yaklaşımın kaybolduğunu öne sürmektedir. Galtung ise insan güvenliği anlayışının geleneksel güvenlik anlayışına alternatif bir güvenlik yaklaşımı olmadığı; sadece insan hakları ve kalkınma gibi kavramlarla onu meşrulaştırdığını öne sürmektedir. Son olarak Buzan insan güvenliğinin bireyi merkeze almasını eleştirerek, bireylerin tek başına güvenliğin konusu olamayacağını öne sürmekte ve bu yüzden insan güvenliğinin analitik bir yaklaşım olma özelliğini kaybettiğini iddia etmektedir.

İnsan güvenliğine katkı sağlayan bir aktör olan AB'nin resmi dış ve güvenlik politikası olarak insan güvenliğini benimsemese de *de facto* olarak benimsediği sonucuna ulaşılmaktadır. AB'nin bireylerin hak ve özgürlüklerine saygılı ve bireylerin korunmasını öncelik olarak belirleyen kimliği ile yakından alakalı olan insan güvenliği kavramı AB içinde zamanla olgunlaşmıştır. Bu süreçte Maastricht, Amsterdam, Nice ve Lizbon Anlaşmaları ile bireylerin sağlıktan çevreye, eğitimden ekonomiye, politikadan sosyo-kültürel alana ilişkin pek çok konuda hak ve özgürlüklerinin korunmasına yönelik atılan adımlar öncelikle birliğin kendi içerisinde insan güvenliğinin uygulayıcısı kimliğine kavuşmasına zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte Petersberg Deklarasyonu'nda belirlenen AB'nin müdahale alanları ve 2003, 2008 ve 2016 Avrupa Güvenlik Strateji Belgelerinde

belirlenen güvenlik tehditleri ile insan güvenliği tarafından belirlenen tehditler benzerlik göstermektedir. Bireyin merkeze alınması geleneksel güvenlik tehditlerinin yanı sıra organize suç, terörizm, ekonomik kırılganlıklar ve zayıf devlet olgusu gibi tehditlerin AB tarafından öne çıkarılmasıyla birlikte bu gelişmelerin AB'nin insan güvenliğini *de facto* olarak benimsemesine zemin hazırladığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

AB insan güvenliğini benimsemesinin yanında insan güvenliğinin gelişimine katkı sağlayan bir aktör konumundadır. Barcelona, Madrid ve Berlin Raporları aracılığıyla AB kendi insan güvenliği yorumunu yansıtmış ve insan güvenliğine yeni kavramlar kazandırmıştır. Bu çerçevede Barcelona Raporu'nda belirtilen insan güvenliği koruma gücünün kurulması Madrid Raporu'nda kavramın uluslararası alanda daha çok kabul görmesi için AB tarafından deklarasyon yayınlanması gerektiğinin belirtilmesi ve Berlin Raporu'nda ortaya koyulan ikinci nesil insan güvenliği ve hibrit barış kavramlarıyla insan güvenliğine AB tarafından çeşitli katkılar sağlanmıştır. Bu gelişmeler AB'nin *de facto* olarak insan güvenliği uygulayıcısı kimliğine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte AB tarafından uygulanan koşulluluk stratejisi, AKP, AB Müktesebatı, Kopenhag Kriterleri, İOS ve İOA, AB yardım programları ve ECHO gibi araçların geliştirilmesi AB'nin uluslararası alanda insan güvenliğinin sağlayıcısı kimliğini şekillendirmekte ve insan güvenliği kapsamında dönüştürücü kimliğini ortaya çıkarmaktadır.

AB'nin sahip olduğu bu kimliklerin etkisi altında olan Karadağ açısından AB'nin bu etkisini gözlemleyebilmek adına AB ve Karadağ arasındaki ilişkilerin bilinmesi önem taşımaktadır. Çünkü her ne kadar AB insan güvenliğini *de facto* olarak benimseyip diğer devletleri insan güvenliği normları çerçevesinde dönüştürse de AB'nin etkisi ilişki kurduğu devletin gösterdiği çaba ile doğrudan alakalıdır. Bu kapsamda AB'nin sebep olduğu dönüşüm AB'nin sahip olduğu üyelik kozu, ekonomik gücü ve cazibesi ile yakından alakalıdır. Nitekim AB'ye üye olmayı stratejik bir hedef olarak belirleyen Karadağ açısından da AB'nin sağlamış olduğu dönüşüm Karadağ'ın AB'ye yaklaşımı ile doğrudan alakalıdır.

Soğuk Savaş sonrası Miloseviç'in Yugoslavya içindeki politikalarına ters düşen ve muhalefet eden Djukanovic'in varlığı Djukanovic'in liderlik ettiği DPS'nin Karadağ'ın Batı ile yakın ilişkiler kurulmasını 1990'ların başından itibaren desteklemesi Karadağ'daki elitlerin kendi iktidarlara için AB'yi meşrulaştırıcı bir güç olarak görmeleri kırılgan bir ekonomiye sahip olan Karadağ'ın ekonomik açıdan AB'yi bir kurtuluş ve refah kapısı olarak görmesi gibi sebeplerden ötürü Soğuk Savaş'tan günümüze Karadağ'ın AB ile

ilişkileri giderek derinleşmiştir. Bu kapsamda Soğuk Savaş'ın hemen akabinde Karadağ ile AB arasındaki yakınlaşmaya sebep olan bu gelişmeler günümüzde Karadağ'ın AB reformlarını yerine getirmesindeki temel motivasyonu oluşturmaktadır. Ayrıca Karadağ'ın Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nden ayrılmak için aldığı bağımsızlık kararına ilişkin süreçte önce Belgrad Anlaşması ile Karadağ'ın bağımsızlık isteğini öteleyecek geçici çözümlerin AB tarafından sunulması ve kabul görmesi sonrasında bağımsızlık referandumuna ilişkin AB tarafından belirlenene Venedik Komisyonu'nun belirlediği şartlara Karadağ tarafından riayet edilmesi ve bağımsızlık sonrası Karadağ'ın AB'ye hızlı bir şekilde entegre olabilmek için kurduğu ilişkiler Karadağ devlet inşasında AB'nin en etkili aktör olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

AB'ye üyelik perspektifi çerçevesinde Batı Balkan devletlerinin AB standartlarına ulaşması hedeflenmektedir. Batı Balkan devletlerinin bu hedefi gerçekleştirmek için göstermiş oldukları çabalar da aynı zamanda bu devletlerin vatandaşları için daha güvenli bir hale gelmesine katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla AB'nin uygulamış olduğu koşulluluk stratejisi Batı Balkanlar'daki devletlerin insan güvenliği konusunda gelişim sağlamasına sebep olmaktadır. Karadağ açısından da bu ilerlemenin tespiti açısından UNDP Raporları, Global Peace Index verileri, AB İlerleme Raporları ve Transparency International'ın yayınlamış olduğu raporlar kullanılmıştır.

Bu çalışma kapsamında belirtilen Soğuk Savaş sonrası güvenlik tehditlerinin değişen yapısı çerçevesinde Batı Balkanlar'daki ve Karadağ'daki bireylerin kendilerini güvensiz hissetmelerine yol açan tehditlere değinmek gerekmektedir. Batı Balkanlar'ın genelinde görülen organize suç örgütlerinin neden olduğu tehditler insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, terörizm, kırılgan ekonomi, zayıf devlet olgusu ve yolsuzluk gibi tehditler Karadağ açısından da geçerlilik arz etmektedir. Bu çerçevede bireyleri tehdit eden bu tehditlerden bireylerin ne derece korunduğu belirtilen raporlar üzerinden gözlemlenebilmiştir. Bu kapsamda 2006 yılında bağımsızlığını kazanan Karadağ ilk defa 2009 yılında BM raporlarında yer almıştır. Bu kapsamda 2009 yılındaki UNDP raporunda 65. sırada yer alan Karadağ 2017 yılına gelindiğinde 48. sıraya yükselmiştir. Global Peace Index'e göre de 2009 yılında 91. sırada yer alan Karadağ 2017 yılına gelindiğinde 67. sıraya yükselmiştir. Ayrıca Transparency International'ın yayınlamış olduğu yolsuzluk algısı raporuna göre bağımsızlığı öncesi 102. sırada yer alan Karadağ bağımsızlık sonrası 84. sıraya ve günümüzde ise 64. sıraya yükselmiştir. Belirtilen raporlarda Karadağ'ın sağlamış olduğu bu ilerlemeler iki sonucu ortaya çıkarmaktadır. İlki Karadağ bağımsızlığından itibaren gün

geçtikçe bireyler açısından daha güvenli bir yer haline gelmiş ve insan güvenliği anlamında ilerlemeler kaydetmiştir. İkincisi Karadağ'ın insan güvenliği alanında sağlamış olduğu bu ilerlemeler ile AB'nin uygulamış olduğu koşulluluk stratejisi ve dönüştürücü kimliğin arasında pozitif bir korelasyonun olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Karadağ'ın insan güvenliği alanında sağlamış olduğu ilerlemeler ile AB'nin koşulluluk stratejisi arasındaki ilişkinin sektörel olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda ilk olarak Karadağ'ın resmi güvenlik strateji belgelerinde belirtilen tehditlere bakıldığında: konvansiyonel askeri tehditler, terörizm, organize suç, yolsuzluk, ekonomik, sosyal ve politik zorluklar, doğal ya da insan kaynaklı afetler ve demokratik kurumlara karşı gerçekleştirilecek saldırılar gibi tehditlere yer verildiği görülmektedir. Ayrıca ulusal güvenlik belgesinde Karadağ devletinin güvenliğe ilişkin yer verilen amaçları incelendiğinde devletin sınırlarının ve bağımsızlığının korunmasının yanı sıra, bölgesel ve uluslararası düzeyde iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi, yargının bağımsızlığının sağlanması, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanması ve girişimciliğin desteklenmesi, sağlık, eğitim ve sosyal güvenliğe ilişkin koşulların iyileştirilmesi, refahın artırılması, dil, din, kültür ve etnik unsurlara yönelik kimliklerin korunması ve doğanın korunması gibi hususların yer aldığı gözlemlenmektedir. Karadağ tarafından belirlenen bu tehdit ve amaçların AB tarafından yayınlanan güvenlik strateji belgelerindeki tehdit ve amaçlarla çok benzer nitelikte olduğu gözlemlenmektedir. Buradan hareketle Karadağ'ın sahip olduğu güvenlik anlayışında büyük ölçüde AB etkisinin olduğu sonucu çıkarılmaktadır.

Bireylerin güvenliğinin sağlanması noktasında bağımsızlığın kazanılmasından itibaren Karadağ Her Türlü Ayrımcılığa Karşı Uluslararası Konvansiyon, Sivil ve Siyasal Haklar Konvansiyonu, Ekonomik ve Sosyal Haklar Konvansiyonu, Kadınlara Yönelik Ayrımcılığa Karşı Sözleşme, İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Sözleşme, Çocuk Hakları Konvansiyonu, Engelli Hakları Konvansiyonu, Çocukların ve Kadınların Seks Köleliğine Karşı Sözleşme ve Çocukların Silahlı Çatışmalardan Korunmasına Yönelik Sözleşme gibi bireylerin hak ve özgürlüklerini uluslararası alanda güvence altına alan anlaşmalara taraf olmuştur. Karadağ'ın bu tavrının AB tarafından her fırsatta desteklendiği ve takdir edildiği AB ilerleme raporlarında sıklıkla bahsedilmiştir. Bu durum Karadağ'da birey güvenliği kapsamında sağlanan hukuki zeminin AB etkisi veya baskısı sonucu gerçekleştiği sonucu göstermektedir. Bireylerin fiziksel güvenliğinin sağlanmasına yönelik AB etkisiyle Karadağ tarafından hayata geçirilen 2011-2015 Kadına Şiddete Karşı Eylem Planı bireylerin

güvenliği noktasında katkı sağlamıştır. Bireylerin fiziksel bütünlüğüne yönelik organize suç örgütlerinin neden olduğu şiddet, silah, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi tehditlerden Karadağlı bireylerin korunması amacıyla; Karadağ polisi ile Europol'ün işbirliği yapması, organize suçlarla mücadele için özel savcılığın kurulması, kaçak silahlarla mücadele stratejisinin hayata geçirilmesi, Güneydoğu Avrupa Silahsızlanma Girişimi'ne AB tarafından destek verilmesi, Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı Gözlem Merkezi'nin kurulması gibi AB aracılığıyla sağlanan bu gelişmeler sayesinde Karadağ'ın birey güvenliği açısından olumlu gelişimler kaydettiğini söylemek mümkündür.

Siyasal güvenlik anlamında Karadağ anayasasında ordu ve güvenlik güçlerinin yönetiminde sivil ve asker ortak yönetim vurgusunun olması AB tarafından Barcelona Raporu'nda vurgulanan güvenlikte sivil-asker yönetimin hayata geçirilmesi ilkesini doğrudan yansıtmaktadır. Ayrıca anayasada dini, etnik kimlikler güvence altına alınmıştır. Anayasanın hazırlanmasında AB'nin bizzat destek verdiği ve daha çoğulcu ve demokratik bir anayasanın ortaya koyulması için teşvik ettiği göz önünde bulundurulduğunda anayasadaki demokrasi vurgusu ve Karadağ'daki azınlıklara verilen anadilde eğitim hakkı, siyasal olarak varlıklarını sürdürme hakkı ve Karadağca, Sırpça, Boşnakça, Arnavutça ve Hırvatça'nın resmi dil olarak kabul edilmesi gibi maddeler azınlıkların sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik haklarının güvence altına alındığını göstermektedir. Ayrıca Karadağ'da sivil toplumu gelişimi AB tarafından hep desteklenen bir konu olmuştur. Bu kapsamda AB tarafından başlatılan Berlin Süreci çerçevesinde Viyana Zirvesi'nde tüm Batı Balkan devletlerini kapsayan bir sivil toplum forumunun kurulması kararlaştırılmıştır. Bu gelişme Karadağ'daki bireylerin bölgesel anlamda katılımcı kimliklerinin ortaya çıkması ve bireylerin demokratik haklarını dile getirme fırsatını sunmaktadır. Ayrıca AB'ye üyelik sürecine ilişkin izlenmesi gereken stratejilerin tartışıldığı ve tavsiye niteliğinde kararlar veren Avrupa Entegrasyon Komitesi'nin kurulması Karadağ'daki sivil toplumun gelişmesi açısından hayati önem taşımaktadır.

Karadağ'daki zayıf devlet olgusuyla mücadele edebilmek amacıyla kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda donanımlı kamu personelinin yetiştirilmesi amacıyla AB tarafından başlatılan RESPA projesine Karadağ'ın dahil edilmesi ve Karadağ'da kamu reformunun hayata geçirilmesi zayıf devlet olgusunun önüne geçmeye yönelik AB destekli önlemlerdir. Bunun yanı sıra Karadağ'daki yolsuzluk algısını ortadan kaldırmak amacıyla AB tarafından Karadağ'a pek çok baskının yapıldığı gözlenmektedir. Bu kapsamda yolsuzlukla mücadele etik yasasının mecliste kabul edilmesi, Yolsuzlukla

Mücadele Girişimleri Direktörlüğü'nün kurulması, AB destekli yolsuzlukla mücadele kurumunun kurulması, Telekom Crne Gore'nin özelleştirilmesi sürecinde tespit edilen yolsuzluklara ilişkin ve Bad ve Budva Belediye başkanlarının karışmış olduğu yolsuzluk iddialarına ilişkin davaların açılması yolsuzluğa ilişkin AB destekli kaydedilen ilerlemeler olarak gösterilebilmektedir.

Ekonomik güvenlik anlamında AB yardım programları kapsamında Karadağ'a altyapı ve çeşitli finansal yatırımların sağlandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Karadağ'ın en büyük ekonomik problemlerinden birisi olan genç işsizliğin çözümü için AB tarafından genç işsizliğiyle mücadele için bölgesel bir girişim olarak kurulan RYCO'da Karadağ'ın da bulunması bireylerin kendilerini ekonomik olarak güvende hissetmeleri açısından AB'nin vermiş olduğu desteklere örnektir. Bu durum Karadağ'ın ekonomik olarak daha güvenli bir devlet haline gelmesinde AB'nin etkisini gözler önüne sermektedir. Bu açıdan AB sahip olduğu ekonomik gücü aday devletlerin kalkınmasında kullanarak bu devletlerin insan güvenliği alanında gelişim kaydetmelerine doğrudan destek olmaktadır.

Karadağ'daki insan güvenliğine ilişkin diğer hususlarda AB'nin sağlamış olduğu destekler kapsamında; çevre güvenliği alanında Natura 2000 projesi kapsamında sürdürülebilir çevre ve temiz enerji amacını güden AB bu projeye Karadağ'ı da dahil ederek Karadağ'ın çevre güvenliği açısından daha güvenli bir ülke haline gelmesini sağlamıştır. Ayrıca çevre güvenliği kapsamında insan ya da doğal kaynaklı afetlerden etkilenen bireylerin gördükleri zararların telafisi ve toplumun rehabilitesi için kurulan Avrupa Birlik Fonu'ndan olası bir afetten zarar görmesi durumunda Karadağ'ın da yararlanabilecek olması çevre güvenliği anlamında da Karadağlı bireylerin güvenliklerini artıran gelişmelerdendir. Eğitim alanında ise Horizon 2020 projesi aracılığıyla genç girişimci ve bilim adamlarının desteklenmesi amaçlanmakta ve Karadağ'ın da bu projeye dahil edildiği görülmektedir. Ayrıca Euro 2020 eğitim hedefleri kapsamında toplumda okur-yazar oranını ve eğitim kalitesini artırmaya yönelik belirlenen hedeflere Karadağ'ın dahil edilmesi Karadağ'ın eğitim güvenliği anlamında reformlar yapması ve gelişim göstermesi açısından itici güç oluşturacak gelişmeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsan güvenliğinin doğrudan bir alt sektörü olmasa da Batı Balkanlar'da çatışmanın yaşanmamasına yönelik AB tarafından amaçlanan iyi komşuluk ilişkileri ve bölgesel iş birliği kavramları öncelikle devletlerin dolayısıyla bireylerin güvenliğini sağlayacak birer gelişme olarak sayılması gerekmektedir. Bu noktada 1990'lı yıllarda etnik milliyetçi çatışmaların merkezi haline gelen Batı Balkanlar'da barış ve güvenlik ortamını sağlamak

amacıyla başlatılan pek çok girişime ya AB ön ayak olmuş ya da başından itibaren desteklemiştir. Bu kapsamda bölgesel iş birliği ve iyi komşuluk ilişkilerini amaçlayan Igman Girişimi, Saraybosna Deklarasyonu, Karadağ'ın ICTY ile iş birliği yapması, savaştan etkilenen bireyler rehabilitesi, Kosova'nın bağımsızlığının Karadağ tarafından tanınması, Adriyatik-İyonya Girişimi, Western Balkan Six Girişimi ve Berlin Süreci AB tarafından desteklenen ya da başlatılan bölgesel iş birliği girişimleridir. Buradan hareketle AB sadece devletlerin kendi bireylerine yönelik daha güvenli bir devlet haline gelmelerini değil bölgesel anlamda barış ve istikrarın sağlanması noktasında da en önemli aktör konumundadır.

Bu çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlardan ilki AB'nin insan güvenliği kavramını *de facto* olarak benimsediği ve üyelik perspektifi sunduğu devletlerin bu kavrama ilişkin standartlara ulaşmasını sağladığıdır. Bu kapsamda AB üyeliği çerçevesinde AB'nin uygulamış olduğu koşulluluk stratejisi sayesinde Karadağ insan güvenliği anlamında gelişim kaydetmiştir. Diğer bir sonuç bu çalışma kapsamında belirtilen raporlarda görülen Karadağ'ın insan güvenliği alanındaki ilerlemesi AB sayesinde mümkün olmuştur. Buna ilişkin AB ilerleme raporlarında Karadağ anayasasından devlet inşasına kadar her alanda Karadağ'ın AB standartlarını yakalamaya çalışması ve amaçlaması tarzındaki değerlendirmeler bu sonucu destekler niteliktedir. Son olarak Karadağ örneği üzerinden AB üyeliği kapsamında uygulanan koşulluluk stratejisi aracılığıyla talep edilen şeyin aslında bir devletin insan güvenliği normlarını karşılaması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuçtan hareketle koşulluluk stratejisini gerektiği gibi ve doğru bir şekilde uygulayan Karadağ insan güvenliği indekslerinde ilerlemeler kaydetmiş ve insan güvenliği açısından güvenli bir ülkeye dönüşmüştür. Bu açıdan AB'nin izlemiş olduğu koşulluluk stratejisinin temel sonucu devletlerin insan güvenliği noktasında ilerlemesidir.

AB ile Karadağ arasındaki ilişkiden hareketle AB tarafından uygulanan koşulluluk stratejisi sayesinde Karadağ'ın insan güvenliği açısından ilerleme kaydetmesine ek olarak AB üyeliği için aday ülke konumunda bulunan diğer Batı Balkan devletleri için de Karadağ'ın sağlamış olduğu ilerlemeler bir örnek teşkil etmektedir. Buradan hareketle şu sonuca varılmaktadır ki Karadağ örneğinde de görüldüğü üzere derin yapısal problemlerin yaşandığı Batı Balkan devletlerinde bu yapısal problemlerin çözümü ve bireylerin güvenliğinin sağlanması için gereken AB üyelik sürecinde beklenen reformların hayata geçirilmesi ve koşulluluk stratejisine tam uyumdur.

KAYNAKÇA

- Ağır, B. S. (2014a). Non-Traditional Security Issues of The Western Balkans: Actors, Causes and Implications. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 45, 65-91.
- Ağır, B. S. (2014b). Kosova Cumhuriyeti. M. N. Arman ve N. Mandacı (Editörler), *Çağdaş Balkan Siyaseti* içinde (2. Baskı) (269-304), Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ağır, B. S. (2015). European Perspective of Human Security: From a Conception to the Reality?. I. Dordevic, M. Glamotchak, S. Stanarevic and J. Gacic (Editors). *Twenty Years of Human Security: Theoretical Foundations and Practical Applications* içinde (365-375). Belgrad: University of Belgrad ve Institut Français de Geopolitique-Universite Paris 8.
- Ağır, B. S., Gürsoy, B. ve Arman, M. N. (2016). European Perspective of Human Security and the Western Balkans. *Revista De Științe Politice*, 50, 41-54.
- Ağır, B. S., ve Arman, M. N. (2014). Deepening of Security Conception and Violent Non-State Actors as the Challengers of Human Security. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 105-116.
- Albrecht H. and Getoš, A. (2010). Researching Terrorism and Organized Crime in Southeast Europe. W. Benedek, C. Daase, V. Dimitrijevic and P. Van Duyne (Editors), *Transnational Terrorism, Organized Crime And Peace-Building* içinde (117-149), Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Anastasakis, O. (2008). The EU's Political Conditionality in the Western Balkans: Towards A More Pragmatic Approach. *Southeast European and Black Sea Studies*, 8(4), 365-377.
- Annan, K. (2000). *We the Peoples*, 10.10.2017, http://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/We_The_Peoples.pdf.
- Annan, K. (2005, Mayıs). In Larger Freedom: Towards Development, Security And Human Rights For All, *Report of the Secretary-General*, 18.12.2017, [https://www.un.org/ruleoflaw/files/A.59.2005.Add.3\[1\].pdf](https://www.un.org/ruleoflaw/files/A.59.2005.Add.3[1].pdf).
- Arman, M. N. (2007). *Avrupa Birliğinin Batı Balkanlar Genişlemesi: Bir Dış Politika Aracı Olarak Kimlik Dönüşümü*, İzmir: DEÜ Yayınları.

- Arman, M. N. (2011). Avrupa Komşuluk Politikasında Sorunlu Alanlar: İnsan Güvenliği ve Komşuluk İlişkisi. *Uluslararası İlişkiler*, 8(31), 45-68.
- Arman, M. N. and Mengüaslan, H. (2015). The Congruity Between Theory and the Practice in the Context of Human Security for the European Union. I. Dordevic, M. Glamotchak, S. Stanarevic and J. Gacic (Editors). *Twenty Years of Human Security: Theoretical Foundations and Practical Applications* içinde (387-398). Belgrad: University of Belgrad ve Institut Français de Geopolitique-Universite Paris 8.
- Ayoob, M. (2002). Inequality and Theorizing in International Relations: The Case for Subaltern Realism. *International Studies Review*, 4(3), 27-48.
- Bajpai, K. (2003). The Idea of Human Security. *International Studies*, 40(3), 195-228.
- Balzacq, T. (2015). The ‘Essence’ Of Securitization: Theory, Ideal Type, and A Sociological Science Of Security. *International Relations*, 29(1), 103-113.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 69-85.
- Belgrade Agreement (2002, Mart). 05.01.2018, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/declarations/73447.pdf.
- Bieber F. (2003). Montenegrin Politics Since the Disintegration of Yugoslavia Montenegro. F. Bieber, *Montenegro in Transition Problems of Identity and Statehood* (11-43), 16.12.2017, https://www.researchgate.net/publication/242513839_Montenegro_in_Transition_Problems_of_Identity_and_Statehood.
- Bilgin, P. (2002). Beyond Statism in Security Studies? Human Agency and Security in the Middle East. *The Review of International Affairs*, 2(1), 100-118.
- Birdişli, F. (2014). *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram-Teori-Uygulama*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Booth, K. (1991). Security and Emancipation. *Review of International Studies*, 17(4), 313-326.
- Booth, K. (2007). *Theory of World Security*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Bosold, D. (2007). *The Politics of Self-righteousness: Canada's Foreign Policy and the Human Security Agenda*, 17.07.2017, <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/002070200706200307>.
- Buzan, B. (1983). *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, New York: University of North Carolina Press.
- Buzan, B. (1994). New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century. *Royal Institute of International Affairs*, 67(3), 431-451.
- Buzan, B. (2004). A Reductionist, Idealistic Notion that Adds Little Analytical Value. *Security Dialogue*, 35(3), 369-370.
- Buzan, B., Wæver O. ve Wilde J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*, Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- Cameron F. And Balfour, R. (2006). The European Neighbourhood Policy as A Conflict Prevention Tool. *A European Policy Centre Issue Paper No.47*, 12.08.2017, https://www.files.ethz.ch/isn/25156/754245583_ENP%20IP.new.pdf.
- Casier, T. (2012). European Neighborhood Policy: Living up to Regional Ambitions?. F. Bindi and I. Angelescu (Editors). *The Foreign Policy of The European Union: Assessing Europe's Role in The World* içinde (60-69), Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- Commission of European Communities and Council of European Communities (1992). *Treaty on European Union*, 07.06.2017, https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf.
- Commission on Human Security (CHS) (2003). *Human Security Now*, 12.12.2017, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/91BAEEDBA50C6907C1256D19006A9353-chs-security-may03.pdf>.
- Council of European Union (2003). *EU-Western Balkans Summit Thessaloniki Declaration*, 25.01.2018, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-03-163_en.htm.
- Council of European Union (2007). *Stabilisation and Association Agreement Between the European Communities and Their Member States, of the One Part, and the Republic of Montenegro*, 12.09.2017,

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%20INIT>.

011566%202007

Crna Gora Ministarstvo Odrzivog Razvoja i Turizma (MORT) (2013, Mart). *The Second Annual Report on The Implementation of The Milenium Development Goals in Montenegro*, 26.02.2018, <http://www.me.undp.org/content/dam/montenegro/docs/publications/MDG/MDG%202012%20ENG.pdf?download>.

Delegation of the European Union (2017). *Montenegro - EU Accession Negotiations*, 30.01.2018, <http://www.delme.ec.europa.eu/upload/images/poglavljaengbig.jpg>.

Demetropoulou, L. (2002). Europe and The Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in South Eastern Europe. *Southeast European Politics*, 3(2), 87-106.

Durakovic, E. (2013). *Güvenlik Topluluğu Kavramı Üzerine Bir Analiz: Karadağ'ın Avrupa Birliği Üyelik Süreci Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Durakovic, E. (2014). Karadağ Cumhuriyeti. M. N. Arman ve N. Mandacı (Editörler), *Çağdaş Balkan Siyaseti* içinde (2. Baskı) (147-180), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Đurić, D. (2004). Montenegro's Prospects For European Integration: On A Twin Track. *South-East Europe Review*, 7(4), 79-106.

Edström, B. (2010). Japan's Foreign Policy And Human Security. *Japan Forum*, 15(2), 209-225.

Ekinci, M. U. (2014). *Karadağ Siyasetini Anlama Kılavuzu*, İstanbul: SETA Vakfı Yayınları.

Encyclopedia Britannica. *Mahbub ul Haq*, 12.03.2018, <https://www.britannica.com/biography/Mahbub-ul-Haq>.

Eur-Lex (2015). *The Principle of Subsidiarity*, 26.12.2017, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:ai0017&from=FR>.

European Asylum Support Office (EASO) (2016, Kasım). *Montenegro Country Focus*, 21.02.2018, http://www.europeanmigrationlaw.eu/old/pdf/EASO_COI_report_Montenegro_final_final_15Nov_2016.pdf.

- European Commission (2000). *European Agency for Reconstruction Annual Report 2000*, 19.08.2017, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001DC 0446 &from=EN>.
- European Commission (2004). *Wider Europe-Neighbourhood: A New Framework for Relations With Our Eastern and Southern Neighbours*, 09.08.2017, http://eeas.europa.eu/archives/docs/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf.
- European Commission (2008). *Western Balkans: Enhancing The European Perspective*, 10.03.2018, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/november/tradoc_141300.pdf.
- European Commission (2009a). *2008 Annual report on the Implementation of the Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)*, 02.03.2018, http://aei.pitt.edu/45577/1/com2009_0699.pdf.
- European Commission (2009b). *Opinion Of The Committee Of The Regions On 'Western Balkans: Enhancing The European Perspective'*, 15.03.2018, <http://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008AR0143&from=EN>.
- European Commission (2010a, Kasim). *Commission Opinion on Montenegro's Application for Membership of the European Union*, 26.02.2018, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/mn_opinion_2010_en_0.pdf.
- European Commission (2010b). *2009 Annual Report On The Implementation of the Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)*, 02.03.2018, <http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/sek/2010/sek-2010-1430-en.pdf>.
- European Commission (2011a). *Enlargement Strategy and Main Challenges 2011-2012*, 04.03.2018, http://www.delimne.ec.europa.eu/upload/dokumenta/mn_rapport_2011_en.pdf.
- European Commission (2011b). *Horizon 2020-The Framework Programme for Research and Innovation*, 10.03.2018, http://ec.europa.eu/research/horizon2020/pdf/proposals/horizon_2020_impact_assessment_report_executive_summary.pdf#view=fit&pagemode=none.
- European Commission (2012a). *Montenegro Progress Report*, 20.02.2018, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/mn_rapport_2012_en.pdf.

- European Commission (2012b). *Draft 2012 Joint Report Of The Council And The Commission On The Implementation Of The Renewed Framework For European Cooperation In The Youth Field (EU Youth Strategy 2010-2018)*, 04.02.2018, [http://aei.pitt.edu/42325/1/SWD_\(2012\)_256.pdf](http://aei.pitt.edu/42325/1/SWD_(2012)_256.pdf).
- European Commission (2013a). *Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013*, 20.02.2018, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2012/package/strategy_paper_2012_en.pdf.
- European Commission (2013b). *Montenegro Progress Report*, 25.02.2018, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/montenegro_2013.pdf.
- European Commission (2013c). *Enlargement Strategy and Main Challenges 2013-2014*, 04.03.2018, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2013/package/strategy_paper_2013_en.pdf.
- European Commission (2014a). *European Neighbourhood and Partnership Instrument : 2007-2013 Overview of Activities and Results*, 07.08.2017, https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/overview_of_enpi_results20072013en0.pdf.
- European Commission (2014c). *Montenegro Progress Report*, 23.02.2018, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2014/20141008-montenegro-progress-report_en.pdf.
- European Commission (2014b). *2013 Annual Report on Financial Assistance for Enlargement (IPA, PHARE, CARDS, Turkey Pre-Accession Instrument, Transition Facility)*, 09.08.2017, https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/financial_assistance/ipa/2014/2013-ipa-report-staff.pdf.
- European Commission (2014d). *2013 Annual Report on Financial Assistance for Enlargement (IPA, PHARE, CARDS, Turkey Pre-Accession Instrument, Transition Facility)*, 03.03.2018, <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/EN/1-2014-610-EN-F1-1.Pdf>.

- European Commission (2014e). *Indicative Strategy Paper for Montenegro (2014-2020)*, 10.03.2018, <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/keydocuments/2014/20140919-csp-montenegro.pdf>.
- European Commission (2014f). *Enlargement Strategy and Main Challenges 2014-15*, 05.03.2018, http://www.europa.rs/upload/2014-strategy-paper_en.pdf.
- European Commission (2014g). *Concerning The European Union Strategy For The Adriatic And Ionian Region*, 11.03.2018, http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/cooperate/adriat_ionian/pdf/supp_analytical_doc_17june.pdf.
- European Commission (2015a). *Montenegro Progress Report*, 25.02.2018, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/20151110_report_montenegro.pdf. 5/20
- European Commission (2015b). *Annual Report on Financial Assistance for Enlargement in 2014*, 05.03.2018, http://www.cdep.ro/afaceri_europene/CE/2015/SWD_2015_201_EN_DOCUMENTDETTRAVAIL_f.pdf.
- European Commission (2015c). *Annual Report on Financial Assistance for Enlargement in 2014*, 04.03.2018, <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2015/EN/1-2015-548-EN-F1-1.PDF>.
- European Commission (2015d). *Information From European Union Institutions, Bodies, Offices and Agencies*, 08.03.2018, [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22015X0919\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22015X0919(01)&from=EN).
- European Commission (2016a). *Annual Report of The European Union's Humanitarian Aid and Civil Protection Policies and Their Implementation in 2015*, 06.09.2017, http://ec.europa.eu/echo/files/media/publications/annual_report/2015/en.pdf.
- European Commission (2016b). *Montenegro Progress Report*, 22.02.2018, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/20161109_report_montenegro.pdf. 6/20

- European Commission (2016c). *2016 Communication on EU Enlargement Policy*, 12.03.2018, https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/20161109_strategy_paper_en.pdf.
- European Commission (2016d). *2016 Economic Reform Programmes of Albania, the former Yugoslav Republic of Macedonia, Montenegro, Serbia, Turkey, Bosnia and Herzegovina and Kosovo*, 03.03.2018, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/ip028_en_2.pdf.
- European Commission (2017a). *Annual Report On The Implementation of the EU Aid Volunteers Initiative in 2017*, 08.08.2017, https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep_1/2017/EN/COM-2017-313-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF.
- European Commission (2017b). *Commission Work Programme 2018 An Agenda for A More United, Stronger and More Democratic Europe*, 03.03.2018, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/cwp_2018_en.pdf.
- European Commission (2018). *A Credible Enlargement Perspective for And Enhanced EU Engagement With The Western Balkans*, 04.03.2018, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/communication-credible-enlargement-perspective-western-balkans_en.pdf.
- European Commission, *Chapters of the Acquis*, 18.09.2017, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/conditions-membership/chapters-of-the-acquis_en.
- European Communities (1997). *Treaty of Amsterdam*, 16.07.2017, <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf>.
- European Communities (2001). *Treaty of Nice*, 18.07.2017, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12001C%2FTXT>.
- European Communities (2007). *Treaty of Lisbon*, 14.06.2017, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>.

- European Council (1993). *Conclusions of the Presidency*, 28.08.2017, http://www.europarl.europa.eu/enlargement_new/europeanCouncil/pdf/cop_en.pdf.
- European Council (1996). *Council Regulation (EC) No 1628/96 Relating to Aid For Bosnia and Herzegovina, Croatia, The Federal Republic of Yugoslavia and The Former Yugoslav Republic of Macedonia*, 03.09.2017, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31997R2240&from=EN>.
- European Council (2000). *Council Regulation (EC) No 2666/2000, of 5 December 2000 On Assistance For Albania, Bosnia And Herzegovina, Croatia, The Federal Republic Of Yugoslavia and The Former Yugoslav Republic of Macedonia, Repealing Regulation (Ec) No 1628/96 and Amending Regulations (EEC) No 3906/89 And (EEC) No 1360/90 And Decisions 97/256/EC and 1999/311/EC*, 20.09.2018, <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/bf6e8679-a2c1-45c5-ac77-e4ce74756ca9/language-en>.
- European Council (2003). *European Security Strategy: A Secure Europe in A Better World*, 20.07.2017, <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>.
- European Council (2009). *European Security Strategy: A Secure Europe in A Better World*, 22.07.2017, <http://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf>.
- European Council (2010). *Europe 2020 Strategy For Jobs And Growth: The Council Adopts Guidelines For The Member States' Employment Policies*, 12.03.2018, http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-10-283_en.pdf.
- European Council (2013). *Council Decision in Support Of Seesac Disarmament and Arms Control Activities in South East Europe in the Framework of The EU Strategy to Combat the Illicit Accumulation and Trafficking of Salw and Their Ammunition*, 04.03.2018, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013D0730&from=EN>.
- European Council (2014). *Establishing The European Union Solidarity Fund*, 01.03.2018, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002R2012-20140628&from=EN>.

- European Council (2016). *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*, 19.07.2017, https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/regions/files/eugs_review_web_0.pdf.
- European Court Of Auditors (ECA) (2009). *The Effectiveness of The Commission's Projects in The Area of Justice and Home Affairs for The Western Balkans*, 21.01.2018, https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR09_12/SR09_12_EN.PDF.
- European External Action Service (EEAS) (2004). *European Neighborhood Policy*, 09.09.2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/330/european-neighbourhood-policy-enp_en.
- European External Action Service (EEAS) (2018). *Marubi: A Cooperative Model For Tourist Promotion Between Shkodra And Ulcinj*, 02.03.2018, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/39350/marubi-cooperative-model-tourist-promotion-between-shkodra-and-ulcinj_en.
- European Parliament (1998). *The PHARE Programme and the Enlargement of the European Union*, 14.09.2017, http://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/33a2_en.htm.
- European Training Foundation (ETF) (2014). *Skills 2020 Montenegro*, 04.03.2018, [https://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/EBF0D9BF41DEE533C1257D5E0036D799/\\$file/FAME%20Skills%202020%20Montenegro.pdf](https://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/EBF0D9BF41DEE533C1257D5E0036D799/$file/FAME%20Skills%202020%20Montenegro.pdf).
- Eylemler, S. (2010). *Avrupalılaşma Sürecinde Siyasi Koşulluluk ve Elitler: Türkiye Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Fink-Hafner, D. (2008). Europeanization and Party System Mechanics: Comparing Croatia, Serbia And Montenegro. *Journal of Southern Europe and the Balkans Online*, 10(2), 167-181.
- Fişne, M. (2002). *An Analysis of the Copenhagen Criteria From the Perspective of Being A European State*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Avrupa Birliği Enstitüsü, İstanbul.

- Floyd, R. (2007). Human Security and the Copenhagen School's Securitization Approach: Conceptualizing Human Security as a Securitizing Move, *Human Security Journal*, 5, 38-49.
- Galtung, J. (1969). Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191.
- Galtung, J. (2004, Şubat). *Human Needs, Humanitarian Intervention, Human Security- and The War in Iraq*, 22.07.2018, <https://www.transcend.org/files/article262.html>.
- Geneva Institute (2014, Eylül). *Handgun Ownership and Armed Violence in the Western Balkans*, 25.03.2018, <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/G-Issue-briefs/SAS-AV-IB4-Western-Balkans.pdf>.
- Government of the Republic of Montenegro (2006). *Strategy of National Security of Montenegro*, 10.03.2018, <http://www.anb.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=161427&rType=2&file=Strategy%20of%20National%20Security%20of%20Montenegro%E2%80%9D.pdf>.
- Grabbe, H. (2002). European Union Conditionality and the Acquis Communautaire. *International Political Science Review*, 23(3), 249-268.
- Group for Development Policy (GDP) (2016). *The Berlin Process: Crystallisation Point for The Western Balkans A Regional Study On The Implementation of the Commitments From The 2015 Vienna Western Balkans Summit*, 10.03.2018, <http://balkanfund.org/wp-content/uploads/2017/01/the-berlin-process-and-regionalcooperation-in-the-western-balkans-how-to-make-agreements-more-effective-and-efficient.pdf>.
- Günel, A. (2015). Avrupa Birliği'nin Balkanlar'a Yönelik Politikası. U. B. Yıldız (Editör), *Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri içinde* (265-301). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Gyarmati I. (2007). Study On The Assessment Of Regional Security Threats And Challenges In The Western Balkans. I. Gyarmati and D. Stančić (Editors), *Study On The Assessment of Regional Security Threats and Challenges in The Western Balkans* (1-6), 10.02.2018, <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/gyarmati-stancic-study-western-balkans-2007.pdf>.

- Hubert, D. (2004). An Idea That Works in Practice. *Security Dialogue*, 35(3), 351-352.
- Huliaras A. and Tzifakis, N. (2007). Contextual Approaches to Human Security: Canada and Japan in the Balkans. *International Journal*, 62(3), 559-575.
- Human Security Unit (2009, Eylül). Human Security in Theory And Practice: Application of The Human Security Concept and The United Nations Trust Fund For Human Security, *Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) Publications*, 05.12.2017, <http://www.unocha.org/sites/dms/HSU/Publications%20and%20Products/Human%20Security%20Tools/Human%20Security%20in%20Theory%20and%20Practice%20English.pdf>.
- Human Security Unit (2015, Eylül). Framework for Cooperation for the System-Wide Application of Human Security. *Human Security Unit Papers*, 22.11.2017, <https://unite.un.org/events/sites/unite.un.org.events/files/finalffcpaperseptember20150.pdf>.
- International Crisis Group (ICG) (2002, Mayıs). Still Buying Time: Montenegro, Serbia and The European Union. *Balkans Report No. 129*, 19.01.2018, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/129-still-buying-time-montenegro-serbia-and-the-european-union.pdf>.
- ICG (2006). Montenegro's Referendum. *Update Briefing Europe Briefing N°42*, 16.01.2018, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/b42-montenegro-s-referendum.pdf>.
- Igman Initiative, History: *Origin of the Name of the Initiative*, 15.03.2018, <https://www.igman-initiative.org/about-us/history/>
- İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) (2013). *Batı Balkanlar AB Yolunda*, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.
- Institute For Economics & Peace (IEP) (2009). *2009 Methodology, Results & Findings*, 15.02.2018, <https://www.vredesmuseum.nl/download/vredesindex2009.pdf>
- IEP (2010). *2010 Methodology, Results & Findings*, 03.03.2018, http://peacewomen.org/sites/default/files/wps.iep_gpi2010_methodologyresultsfindings.2010_0.pdf.

- IEP (2011). *2011 Methodology, Results & Findings*, 01.03.2018, <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/08/2011-GPI-Results-Report.pdf>.
- IEP (2012). *Global Peace Index 2012*, 02.03.2018, <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/06/2012-Global-Peace-Index-Report.pdf>.
- IEP (2013). *Global Peace Index 2013*, 10.03.2018, <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2013/06/2013-GPI-Report.pdf>.
- IEP (2014). *Global Peace Index 2014*, 12.03.2018, http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/04/2014-Global-Peace-Index-REPORT_0-1.pdf.
- IEP (2015). *Global Peace Index 2015*, 05.03.2018, http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/04/Global-Peace-Index-Report-2015_0.pdf.
- IEP (2016). *Global Peace Index 2016*, 07.03.2018, http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/02/GPI-2016-Report_2.pdf.
- IEP (2017a). *Global Peace Index 2017*, 26.03.2018, <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/06/GPI17-Report.pdf>.
- IEP (2017b). *Global Terrorism Index 2017*, 27.02.2018, <http://visionofhumanity.org/app/uploads/2017/11/Global-Terrorism-Index-2017.pdf>.
- International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS) (2001). *Responsibility to Protect*, 12.08.2017, <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>.
- Job, B. L. (1992). The Insecurity Dilemma: National, Regime, and State Securities in the Third World, B. L. Job (Editor), *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States* içinde (11-35). Colarado: Lynne Rienner Publisher.
- Kaldor, M. (2011). Human Security. *Society and Economy*, 33(3), 441-448.
- Keane, R. (2004). The Solana Process in Serbia and Montenegro: Coherence in EU Foreign Policy. *International Peacekeeping*, 11(3), 491-507.

- Konrad, C. (2006). The Japanese Approach: Tracks of Human Security Implementation. *Human Security Perspectives*, 1(3), 22-38.
- Kotsopoulos, J. (2006, Haziran). A Human Security Agenda For The EU. *Eueopean Policy Center Issue Paper No.48*, 10.06.2017, https://www.researchgate.net/publication/272833950_A_human_security_agenda_for_the_EU.
- Krause, K. (2004, Ekim). Is Human Security More Than Just a Good Idea?, M. Brzoska and P. J. Croll (Editors), *Promoting Security: But How and For Whom?* içinde (43-47). 15.11.2017, https://www.bicc.de/uploads/tx_bicctools/brief30.pdf.
- Krause, K. (2007). Towards a Practical Human Security Agenda, *Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF) Policy Paper – №26*, 14.11.2017, <https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/PP26.pdf>.
- MacArthur, J. (2008). A Responsibility to Rethink? Challenging Paradigms in Human Security. *International Journal*, 63(2), 422-443.
- Magen, A. (2007). Transformative Engagement Through Law: The Acquis Commnautaire as An Instrument of EU External Influence. *European Journal of Law Reform*, 9(3), 361-392.
- Massari, M. (2005). Do All Roads Lead to Brussels? Analysis of the Different Trajectories of Croatia, Serbia-Montenegro and Bosnia-Herzegovina. *Cambridge Review of International Affairs*, 18(2), 259-273.
- McDevitt, A. (2016). *Fighting corruption in the Western Balkans and Turkey: Priorities for Reform*, 15.02.2018, https://www.transparency.org/whatwedo/publication/fighting_corruption_in_the_western_balkans_and_turkey_priorities_for_reform.
- McDonald, M. (2002). Human Security and the Construction of Security. *Global Society*, 16(3), 277-295.
- Miş, N. (2011). Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2), 345-381.
- Montenegro Constitution (2007). 02.03.2018, https://www.constituteproject.org/constitution/Montenegro_2007.pdf.

- Montenegro Government (2011). *Analysis of Achievements and Challenges of the Ecological State 20 years of the Ecological State of Montenegro*, 15.03.2018, <http://www.kor.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=105179&rType=2>.
- Morrison, K. (2011). Montenegro: The Survivor Exits. *The World Today*, 67(1), 10-11.
- Naím, M. (2012). Mafia States Organized Crime Takes Office. *Foreign Affairs*, 91(3), 100-101.
- Newman, E. (2001). Human Security and Constructivism. *International Studies Perspectives*, 2(3), 239–251.
- Newman, E. (2004). A Normatively Attractive but Analytically Weak Concept. *Security Dialogue*, 35(3), 358-359.
- Newman, E. (2010). Critical Human Security Studies. *Review of International Studies*, 36(1), 77-94.
- Newman, E. (2017). Can Human Security Ideas Ever Be Truly “Critical”? *European Journal Of Human Security*, 1(1), 27-38.
- Ogata, S., and Cels, J. (2003). Human Security - Protecting and Empowering the People. *Global Governance*, 9(3), 273-282.
- Organization for Security and Co-Operation in Europe (OSCE) (1975, Ağustos). Conference on Security and Co-Operation in Europe Final Act, *Helsinki Final Act*, 22.12.2017, <https://www.osce.org/helsinki-final-act?download=true>.
- OSCE, International Election Observation Mission Montenegro – Presidential Election, *15 April 2018 Statement Of Preliminary Findings and Conclusions*, 05.05.2018, <https://www.osce.org/odihr/elections/montenegro/377899?download=true>.
- Ovalı, A. Ş. (2006). Ütopya İle Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması. *Uluslararası İlişkiler*, 3(10), 3-52.
- Owen, T. (2004). Human Security-Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and a Proposal for a Threshold-Based Definition. *Security Dialogue*, 35(3), 373-387.
- Pond, E. (2006). *Endgame in the Balkans: Regime Change, European Style*, Washington D.C.: Brookings Institution Press.

- Prezelj, I. (2010). The Small Arms and Light Weapons Problem in the Western Balkans. W. Benedek, C. Daase, V. Dimitrijevic and P. Van Duyne (Editors), *Transnational Terrorism, Organized Crime And Peace-Building* içinde (207-227), Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Pridham, G. (2007). Change and Continuity in the European Union's Political Conditionality: Aims, Approach, and Priorities. *Democratization*, 14(3), 446-471.
- Silvia S. J. and Sampson, A. B. (2003). Acquis Communautaire and European Exceptionalism: A Genealogy, *ACES Working Paper no:1*, 05.08.2017, <https://core.ac.uk/download/pdf/5081537.pdf>.
- Smith, K. E. (1997). The Use of Political Conditionality in The EU's Relations With Third Countries: How Effective?. *Paper For The ECSA International Conference*, 03.08.2017, http://aei.pitt.edu/2729/1/002732_1.PDF.
- Stratulat C. (Ed.) (2014). EU Integration and Party Politics in The Balkans. *EPC Issue Paper No.77*, 18.09.2017, http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_4716_eu_integration_and_party_politics_in_the_balkans.pdf.
- Tegovski, J. (2008). *Concluding Observations*, Friedrich Ebert Stiftung. Strengthening Regional Stability Through Human Security içinde (85-95), 05.09.2017, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/06362.pdf>.
- The Barcelona Report of The Study Group (2004). *The Barcelona Report: A Human Security Doctrine For Europe*, 29.07.2018, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/solana/040915CapBar.pdf.
- The Berlin Report of the Human Security Study Group (2016). *From Hybrid Peace to Human Security: Rethinking EU Strategy Towards Conflict*, 03.08.2017, <https://europa.eu/globalstrategy/en/file/424/download?token=VFwH62WJ>.
- The Madrid Report Of The Human Security Study Group (2007). *The Madrid Report: A European Way of Security*, 26.08.2017, http://eprints.lse.ac.uk/40207/1/A_European_Way_of_Security%28author%29.pdf.
- Thomas, C. (2001). Global Governance, Development and Human Security: Exploring the Links. *Third World Quarterly*, 22(2), 159-175.

- Transparency International (2016). *Fighting corruption in the Western Balkans and Turkey: Priorities for Reform*, 25.03.2018, https://www.transparency.org/whatwedo/publication/fighting_corruption_in_the_western_balkans_and_turkey_priorities_for_reform.
- Transparency International, *Global Corruption Perception Index*, 12.02.2018, <https://www.transparency.org/>.
- Türkeş, M. ve Gökgöz, G. (2006). The European Union's Strategy Towards the Western Balkans: Exclusion or Integration?. *East European Politics & Societies*, 20(4), 659-690.
- United Nations Human Development Programme (UNDP) (1994, Mart). Human Development Report 1994, *Human Development Reports*, 04.08.2017, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf.
- UNDP (2009). *Human Development Report 2009 Overcoming Barriers: Human Mobility And Development*, 27.02.2018, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/269/hdr_2009_en_complete.pdf.
- UNDP (2010). *Human Development Report 2010 The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development*, 12.03.2018, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/270/hdr_2010_en_complete_reprint.pdf.
- UNDP (2011). *Human Development Report 2011 Sustainability and Equity: A Better Future for All*, 26.02.2018 http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/271/hdr_2011_en_complete.pdf.
- UNDP (2013a). *National Human Development Report 2013: 'People Are The Real Wealth Of The Country.' How Rich is Montenegro?*, 16.01.2018, http://hdr.undp.org/sites/default/files/montenegro_2013.pdf.
- UNDP (2013b). *Human Development Report 2013 The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World*, 26.02.2018, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf.

- UNDP (2014a). *Human Development Report 2014 Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience*, 26.02.2018, <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf>.
- UNDP (2014b). *National Human Development Report – Montenegro, Resource Efficiency and Sustainable Human Development*, 03.03.2018, http://hdr.undp.org/sites/default/files/nhdr_eng_-web.pdf.
- UNDP (2015). *Human Development Report 2015 Work for Human Development*, 10.03.2018, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report_1.pdf.
- UNDP (2016a). *Human Development Report 2016: Risk-Proofing The Western Balkans: Empowering People to Prevent Disasters*, 15.03.2018, http://hdr.undp.org/sites/default/files/risk_proofing_the_western_balkans.pdf.
- UNDP (2016b). *National Human Development Report “Informal Work: From Challenges to Solutions” Montenegro*, 25.02.2018, http://hdr.undp.org/sites/default/files/montenegro_national_human_development_report_2016_informal_work.pdf.
- UNDP (2016c). *Human Development Report 2016 Human Development for Everyone*, 24.02.2018, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf.
- UNDP (2017). *Socio-Economic Perceptions of Young People in Bosnia and Herzegovina*, 26.02.2018, http://europa.ba/wp-content/uploads/2017/08/Socio-ekonomskie-percepcije-mladih-u-BiH_ENG.pdf.
- United Nations General Assembly (2000). *United Nations Millennium Declaration*, 18.08.2017, <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>.
- United Nations General Assembly (2012, Ekim). *General Assembly Resolution on Human Security Resolution 66/290*, 15.06.2017, <https://undocs.org/A/RES/66/290>.
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2013). *Business, Corruption and Crime in The Western Balkans: The Impact of Bribery And Other Crime on Private Enterprise*, 06.02.2018, http://www.stat.gov.mk/Dokumenti/Western_balkans_business_corruption_web.pdf.

- United Nations Secretary General (2004). *A More Secure World: Our Shared Responsibility*, 15.12.2017, http://www.un.org/en/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf.
- UNODC (2014, Mart). *The Illicit Drug Trade Through South-Eastern Europe*, 20.02.2018, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/Illicit_DT_through_SEE_REPORT_2014_web.pdf.
- UUTISET (2017). *Helsinki Hybrid Threat Centre One Step Closer To Reality*, 26.08.2017, https://yle.fi/uutiset/osasto/news/helsinki_hybrid_threat_centre_one_step_closer_to_reality/9560125.
- Van Ham, P. (2014, Ekim). *Gridlock, Corruption and Crime in the Western Balkans Why the EU Must Acknowledge its Limits*, 16.02.2018, <https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/Gridlock%20Corruption%20and%20Crime%20in%20the%20Western%20Balkans.pdf>.
- Vukovic, I. (2011). The Post-Communist Political Transition of Montenegro: Democratization Prior to Europeanization. *Journal of Contemporary European Studies*, 1(2), 59-76.
- Western European Union (1992, Haziran). *Petersberg Declaration*, 19.06.2017, <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>.
- Western European Union (2017). *History of WEU*, 26.09.2017, <http://www.weu.int/>.
- Wolfers, A. (1952). "National Security" as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), 481-502.
- World Bank Group (WBG) and The Vienna Institute for Economic Studies (WIIW) (2017, Nisan). *Western Balkans Labor Market Trends 2017*, 13.02.2018, <http://pubdocs.worldbank.org/en/336041491297229505/170403-Regional-Report-Western-Balkan-Labor-Market-Trends-2017-FINAL.pdf>.
- Žarin, I. (2007). EU Regional Approach to the Western Balkans – The Human Security Dimension, *EU i Zapadni Balkan*, 59(4), 513-545.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Selahattin Ertürk ÇİFTÇİ

Doğum Yeri ve Tarihi: Nazilli / 26.11.1992

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Dokuz Eylül Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
/Kamu Yönetimi 2015-2016.

Lisansüstü Öğrenimi: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü /
Uluslararası İlişkiler ABD / Yüksek Lisans 2016-2018.

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri

Makaleler:

-2016: Çiftçi, Selahattin Ertürk, “Ortadoğu’da Rejim Güvenliğinden İnsan Güvenliğine: Ürdün Örneği”, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 3, No: 2, 2016, ss.106-137.

-2017: Çiftçi, Selahattin Ertürk, “Balkanlar’da Ekonomik Krizin Gölgesinde Yükselen Radikal Sağ Partiler: Altın Şafak ve Ataka”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:4, No:1, 2017, ss. 97-120.

-2018: Çiftçi, Selahattin Ertürk, “Avrupa Birliği Genişleme Politikası İçin İnsan Güvenliği Seçeneği: Bosna-Hersek Örneği”, *Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi*, Cilt:2 No:1, 2018, ss. 56-71.

Bildiriler:

-2017: Çiftçi, Selahattin Ertürk, Özet Bildiri, *Siyasi İlimler Türk Derneği XV. Lisansüstü Konferansı*, “Avrupa Birliği Güvenlik Stratejisinde İnsan Güvenliği Kavramının Evrimi”, 16.12.2017.

-2017: Çiftçi, Selahattin Ertürk, zet Bildiri, *Marmara Üniversitesi AB Enstitüsü* 3. Lisansüstü ğrenci Kongresi, “Avrupa Birliği Genişleme Sürecinde Koşulluluk Paradoksu: Sırbistan, Karadağ ve Makedonya rnekleri”, 22.12.2017.

İletişim

E-posta Adresi: ciftci.erturk@gmail.com

Telefon: (0256) 312 48 53

Tarih 19.06.2018

